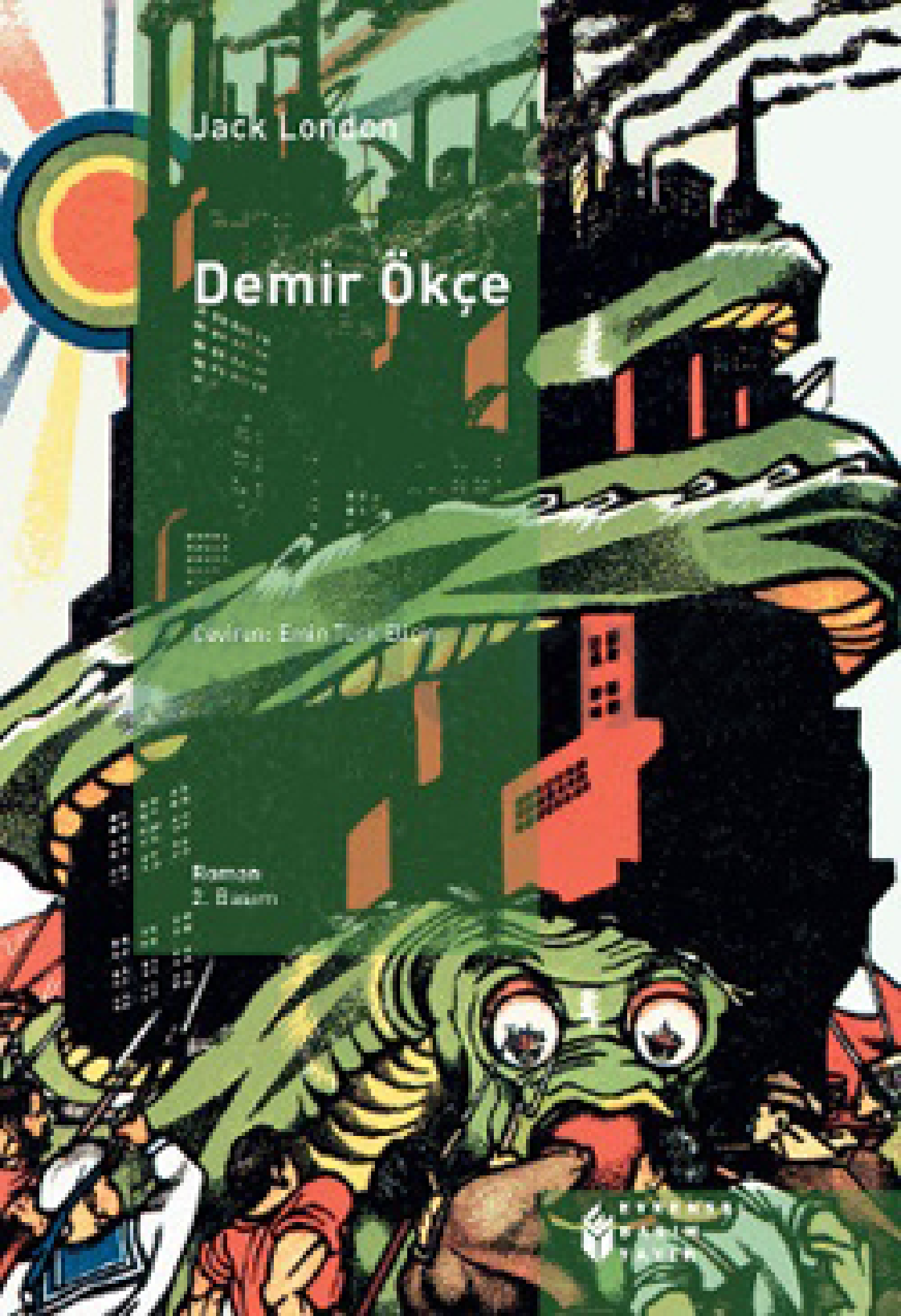

Jack London
Demir Ökçe
Çeviren: Emin Türk Eldem
Roman
2. Basım

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Jack London

Demir Ökçe

Çeviren
Emin Türk Eliçin

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın **245**

Demir Ökçe: Jack London

Çeviren: **Emin Türk Eliçin**

Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**

Kapak Uygulama: **Devrim Koçlan**

ISBN **978-975-6525-50-0**

© Evrensel Basım Yayın **2003** - Sertifika No **11015**

Birinci Basım **Ekim 2003** - İkinci Basım **Kasım 2012**

Baskı: Ezgi Matbaası **Sertifika No: 12142**
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com - www.ezgimatbaa.net

Demir Ökçe

ÖNSÖZ

Anatole France

"Demir Ökçe" Jack London'un Plütokrasi'ye verdiği zorlu addır. Bu adı taşıyan kitap 1907'de çıkmıştı. Yazar bu eserinde – eğer yırtıcı hayvanlar azgınlığı daha da artırırlarsa– bir gün halk yığınlarıyla Plütokrasi arasında patlayacak olan kavgayı canlandırmaktadır. Jack London'da, kalabalıklara gizli kalan şeyleri sezmek, üstün bilgisiyle geleceği görüp tasvir etmek yeteneği vardı. Şimdi gözümüz önünde gelişen olayları daha olmadan o görüyordu. Ne de olsa "Demir Ökçe"de bakmaya çağrıldığımız korkunç *Dram* daha başlamış değildir. Bu Amerikalı yaman gencin, ürkütücü önsezisinin ne zaman gerçekleşeceğini de daha bilmiyoruz.

Jack London bir sosyalist, bir devrimci sosyalistti. Bu kitapta olayları önceden görüp haber veren adam, Ernest Everhard, tıpkı yaratıcısı gibi işçi sınıfındandı; demek elinin emeğiyle geçiniyordu. Unutmayalım ki Jack London kendi de bir toprak işçisinin oğludur... Hepsinde kıpır kıpır hayat ve düşünce kaynayan elli ciltlik eserini kısacık ömründe yaratmak için girdiği parlak yazarlık yoluna küçük bir çiftlikte başlamıştı. Kahramanı Ernest Everhard'a verdiği bilgi zenginliği, yiğitlik, gürbüzlük ve iyilik hep kendisinde bulunan erdemlerdi. Aradaki benzerliği daha da tümlemek için olsa gerek: Kahramanına bir de büyük ruhlu, keskin zekâlı eş vermiştir. Bu değerli eş, kocasının görüşlerini çabucak benimseyip ülküsünü paylaşacaktır.

Romanın konusu olan her iki devrim öylesine kanlı, katılanlar arasındaki hainlikler öylesine bol, idam şekilleri öylesine canavar-

ca ki, böyle şeylerin Amerika, ya da Avrupa'da olabileceğine insanın inanmayacağı gelir. Ben de inanmayacaktım. Eğer 1871'in Haziran günleri gözümün önüne gelmeseydi! Komün'ün bastırılmasındaki hoyratlık, barbarlık yoksullara karşı nelerin reva görülebileceğini göstermedi mi?

Bugün Fransa'da, İtalya ve İspanya'da sosyalizm Demir Ökçe korkusu beslemek için, daha çok zayıftır. Zayıflık ise zayıfların biricik koruyucusudur. Hiçbir Demir Ökçe, toplumun bu döküntüsünü çiğnemeye kalkışmaz. Peki, sosyalizmin bu zayıflığı nedendir? Fransa'da örneğin, proletarya sayıca o kerte az ki, onu ezmek zahmetine kimse katlanmaz. Kaldı ki bu proletarya sinik, pusuk ve dilsizdir de. Nitekim onca azgınlığına ve soygunculuğuna karşın, aşağı ve orta tabakalara yöneltilen terör, onlardan bir isyan haykırışı bile koparamamıştır. Ağır sanayide boğaz tokluğuna didinen işçi için savaş hiç de öyle dayanılmaz acılar getirmiyordu: O bombalarını yapadursun, savaş sonu, onun zaten çok güdük olan gündeliğini daha da indiremezdi. Zamanın beyleri buna dikkat ederlerdi! Kaldı ki bu gündelikler aslında, zengin endüstri patronlarının daha üst güçlerle işbirliği ederek kolayca sağladıkları kârlardan başka bir şey değildi.

İşçi işte böyle, elinden geldiğince yaşayıp gitmekteydi. O kadar çok yalan duymuştu ki hiçbirine şaşmıyordu. Sosyalistlerin tam böyle bir saatte ayaklanacağı tuttu, ve tabii ayaklanmalarıyla kıçüstü yıkılmaları bir oldu. Sosyalizm için bu pek ağır bir yenilgiydi; ölü ve yaralı vermeden kabullenilen bir yenilgi! Ne olmuş, nasıl olmuştu da büyük bir sınıfın büyük savaş güçleri uyuşuk kalmıştı? Benim saydığım nedenler bu olayı açıklamaya yetmez.

Ama gün gelecek, işgücü ile sömürücü kapital arasında kavga yeniden başlayacak. Başlayınca da Jack London'un önceden görüp olanca dehşetiyle canlandırdığı San Francisco ve Şikago ayaklanmalarını gerçekte yaşayacağız. Yaşayacağız ya, sosyalizmin er geç başlayacak olan o savaştan, yenik çıkması için, romanda görüldüğü gibi kan içinde boğulup gitmesi için, inandırıcı hiçbir sebep yoktur.

1907'de Jack London bir karamsar olarak kınandı. Gerçek sosyalistler bile onu parti safları arasına korku salmakla suçladılar. Oysa haklı değillerdi: Kimde o seyrek bulunur önsezi yeteneği varsa, gelmeden gördüğü tehlikeleri soydaşlarına haber vermek zorundadır. Ben büyük Jaures'in ağzından kaç kez duymuşumdur:

> *"Kendilerine karşı savaştığımız sınıfların gücünü gereği gibi tanımıyoruz. Onlar güçlüdür, üstelik de erdemli sayılıyorlar. Rahipleri kilise ahlâkını unutup makineninkine tapıyorlar. Egemen sınıfların varlığı tehdit edilince onları savunmak için toplumun tümden ayaklanacağına şüphe yoktu!.."*

Kusurlarımızı ve budalalıklarımızı yansıtan aynasını yüzümüze tutarken Jaures de Jack London gibi haklıydı. Geleceğimizi kumara koymayalım, onu gözbebeğimiz gibi koruyalım. Plütokrasi batacaktır elbet. Bu batışın belirtilerini onun gücünde bile görmek mümkün. O batacaktır, çünkü her kast düzeni geçicidir, ölümcüldür. O, gururdan şişkin olarak, gücünün en yüksek noktasında iken düşecektir. Tıpkı beden köleliği gibi, toprak köleliği gibi... Plütokrasinin çürüdüğü, keskin gözlerce şimdiden seçilmektedir. Dünyanın bütün ülkelerine hükmeden ticaret çıkarları, değil mi ki içinde bulunduğumuz şu evrensel boğuşmayı doğurmuştur? Yeni ülkeler ele geçirmeye çıkan uluslararası oligarşi, bu amansız savaş makinesini işleterek öyle geniş ve derin yıkımlara meydan vermiştir ki kendisinin de yıkılan Avrupa'nın üstüne düşüp gebereceği gün uzak değildir. Değildir ya, oligarşinin bu geberişi kendiliğinden olacak da değildir. O son nefesine dek savaşacaktır. Son kavgası belki en uzunu olacak, belki geçici başarılar da sağlayacaktır. Ey Proletarya çocukları! Ey gelen çağın kuşakları, sınav gününün gençleri! Sizler amansız savaşlar vereceksiniz, geri tepmeler sizi kuşkuya düşürse bile kendinizi yine toplayıp soylu Everhard ile birlikte şöyle diyeceksiniz:

> *"Bu kez yenildik, ama temelli değil. Çok öğrendik. Davamızı yarın bilgi ve disiplince daha da güçlenmiş olarak yine ortaya getireceğiz!.."*

ÖNSÖZ II[1]

Anthony Meredithe

Everhard elyazmasının önemli bir tarih belgesi olduğu söylenemez. Tarih olgularıyla karşılaştırılınca yanlışlarla dolu olduğu görülür, ama yanılmalar daha çok olayların yorumu ile ilgilidir. Avis Everhard elyazmasının üstünden geçen yedi yüz yıla bakıldığında, yazara karışık ve sisli gözükmüş olan şeylerin aslında açıkseçik olduğunu anlıyoruz. Yazar bulanık görüyorsa bu onun olaylara pek yakın, hatta onlarla içli dışlı olmasından ileri geliyor. Net görmek için gerekli zaman açısı eksikti.

Ne var ki bu kusur, Everhard elyazmasının kişisel bir belge olarak değerini hiç eksiltmez. Eksiltmez ya, Avis bu kişisel yönde bile yer yer yanılmaktan sakınamamıştır. Bunların birçoğu açı eksikliğiyle açıklanabilirse de birçoğunun da kahraman eşine beslediği sevginin etkisiyle oluşan önyargıları da göz önüne alıp hoş görmek zorundayız. Kocasında tanıdığı Kartal-İnsanı taparcasına sevmesini yazara bağışlayarak bugün diyebiliriz ki, Everhard gösterilmek istendiği derecede önemli ve büyük bir figür değildi. Olağanüstü yetenekleri vardı ama pek öyle karısının sandığı kadar dev ölçüleri taşımıyordu. Everhard çağdaş kahramanlardan yalnız bir tanesiydi ve onlar gibi tüm varlığını devrime adamıştı. Onun kendine özgü üstünlüğü işçi sınıfının felsefesi konusundaydı. O buna "Proletarya Bilimi" ya da "Proletarya felsefesi" diyordu ki, kafasının darlığına bir kanıttır. Ne var ki bu darlık o günlerde kimsenin kurtulamadığı çağsal bir kusurdu.

1 26. asırda eseri yayınlayan Meredithe'nin önsözü.

Elyazmasının serüvenine gelelim. Yazının asıl değeri o korkunç zamanların duygularını bize ulaştırmasındadır. 1912 ile 1932 arasına düşen o azgın dönemde yaşayan insanların psikolojilerini bütün yanılgıları ve bilgisizlikleriyle, kuşkuları ve güvensizlikleriyle, inanılmaz bencillikleri ve kazanç tutkularıyla bu kadar canlı bir şekilde anlatan başka bir belge daha yoktur. Şu aydınlık çağımızda bütün bunları anlamak bize çok zor geliyor doğrusu. Onları tarih gerçekleri olarak kabul etsek de ne kafamızda onlar için yeterli bir anlayış, ne de içimizde kişileriyle bir duygudaşlık buluyoruz.

Bu duygudaşlığı elde etmek isteyen, Everhard elyazmasını yoğun bir dikkatle okumalı, kendini o uzak dünya dramının oyuncuları yerine koymalıdır. Bunu beceren hiç değilse romanı okuduğu sürece o kişilerle birlik olur, düşünce ve duygularını bir dereceye kadar paylaşabilir. Bu özdeşliği sağladık mı, artık Avis'in kahraman kocasına karşı beslediği sevgiyi anlamakla kalmaz, gelmekte olan oligarşinin iğrenç suratını da onlarla birlikte görür gibi oluruz. Öylesine iyi yakıştırılmış adıyla "Demir Ökçe"nin nasıl yavaş yavaş havaya kalktığını ve insanlığın üstüne ansızın basıp ezdiğini tüylerimiz ürpererek birlikte yaşarız. Bu arada öğreniriz ki tarihsel bir ün kazanan Demir Ökçe deyiminin babası da gerçekte Everhard'dır. Yakın zamanlarda bulunan şu elyazmasının bir hizmeti de çoktandır tartışılan bu soruya kesin cevabı vermesidir. Anlaşılıyor ki bu Demir Ökçe sözü ilkin George Milford'ca 1912'de yayımlanan "Siz ve Köleler" adlı yergide kullanılmıştır. George Milford önemsiz kışkırtıcılardan biriydi, kendisinin bize öğrettiği gerçek de, sonra Everhard elyazmasının belirttiği gibi, söz konusu kahraman Şikago komününde kurşuna dizilmiş olduğudur. G. Milford anlaşılan Everhard'ın deyimini herhangi bir kamusal söylevde duymuştu. Belki 1912'de yapılan kongre seçimleri sırasında. Everhard'ın deyimi 1912 baharında bir özel toplantıda kullanmış olduğunu elyazmasından kesin olarak öğrenmiş bulunuyoruz.

Oligarşinin diktatörlüğe davranışı, tarihçilerle filozoflara daha uzun süre gizli baş ağrısı vereceğe benzer. Başka büyük tarih olguları sosyal gelişimde belirli yerlerini kandırıcı nedenleriyle almışlardır. Onlar gerçekten sakınılmaz olgulardı ve bugün astronomlar yıldızların devinimlerini nasıl önceden hesaplıyorlarsa, yetkili toplumbilimciler de bu olguları oluşlarından önce pekâlâ haber verebilirlerdi. Bu başka büyük tarih olguları olmaksızın sosyal gelişim gerçekleşemezdi. İlkel komünizm, kölelik, toprak köleliği, ücret köleliği gelişme yolunda rastlanan kilometre taşlarıydı. Ama Demir Ökçe'nin de tarihte böyle bir kilometre taşı olduğunu kim söyleyebilir? O şimdi bize tarihsel bir sürçme, kendi zamanlarında dünyayı zindan eden sayısız tiranlıklardan birine bir geri düşme gibi gözüküyor. Ne var ki onlar kendi zamanları için zorlu oldukları halde Demir Ökçe hiç öyle değildi, o gerekçesiz bir zorbalıktı.

Derebeylik ne kerte karanlık olursa olsun, insanlık ondan sakınamazdı. Roma İmparatorluğu denilen merkezi hükümet makinesi parçalanınca yerine ondan başka ne gelebilirdi? Demir Ökçe için tarihsel düzende koyacak yer bulamıyoruz işte: O ne sakınılmazdı, ne gerekli! O tarihin büyük bir kaprisi, bir fantazisi, bir görüntüsü olarak kalacağa benzer. Demir Ökçe kimi aceleci siyaset kuramcılarına uyarıcı bir ders olsun; sosyal oluşumlardan kesin bir dille söz etmenin tehlikesini onlara biteviye hatırlatsın.

O çağın sosyologlarına göre kapitalizm burjuva egemenliğinin en yüksek noktası, burjuva devriminin son olgun meyvasıydı. Bugün biz de bu yargıya katılmaktan başka bir şey yapamıyoruz. Herbert Spenser gibi dev kafalar ve büyük savaşçılar bile kapitalizmin peşinden sosyalizm gelecek sanıyorlardı. Bencil kapitalizmin yıkıntısı üstünde insan kardeşliği çağının çiçekleneceğini düşünüyorlardı. Oysa kapitalizm çağdaş insanların korku dolu gözleri önünde, bugün o çağa geri bakan bizlerin bile tüylerini ürpertecek bir canavar doğurdu: Oligarşi! Oligarşi göz açıp kapayıncaya kadar doğmuş, ne olup bittiği anlaşılmadan bir masal devi ürkünçlüğüyle insanlığın karşısına dikilmişti. Nedeni pek derinlerde bir gerçek, şaşkınlık ve dehşet veren bir olay! Everhard elyazmasında

okunduğu gibi Demir Ökçe'nin sürekli olacağına o zaman kimse inanmıyordu. Onun devrilip gitmesi devrimcilerin sanısınca ancak birkaç yıl gecikebilirdi. Düşünülüyordu ki köylü ayaklanışı hazırlıksız olmuş, ilk devrim de erken başlamıştı. Ama daha iyi hazırlanan ikinci devrimin de başarısızlıkla sonuçlanacağı kimsenin aklına gelmiyordu.

Avis Everhard elyazmasını, anlaşılan ikinci devrimin son hazırlık günlerinde bitirmişti. Yoksa bu ikinci başarısızlık üstüne bir şey söylememesi anlaşılmaz bir nokta olurdu. Belli bir şey ki Avis yazısını, Demir Ökçe yıkılır yıkılmaz yayınlatmak, daha yeni öldürülmüş olan kocasının yaptığı ve giriştiği işlerin halk arasında çabucak bilinmesini sağlamak umuduyla hazırlamıştı. İkinci devrim daha ağır bir Demir Ökçe ile ezilince Avis, kaçmadan ya da Tutma denilen askerlerce yakalanmadan önce Wake Robin Lodge'deki ulu palamut ağacının kovuğuna elyazmasını saklayabilmişti.

Avis üstüne de başka bilgimiz yoktur. Tutmalarca öldürülmüş olmalıdır. Bilindiği gibi bu çeşit yok etmeler üstüne Demir Ökçe hiçbir belge saklamazdı. Elyazmasını telâşla saklayıp kaçmaya davranırken bile Avis Everhard, ikinci devrimin ne müthiş bir bozguna uğrayacağını düşünmemiş olsa gerek. Nasıl düşünebilirdi ki gelecek üç yüz yılın acılarla, zulümlerle dolu sapık gelişmesi bir üçüncü, bir dördüncü ve daha birçok devrimi zorunlu kılacak ve bunların hepsi de, bütün dünya işçilerinin son büyük davranışı kesin başarıyı getirinceye değin, kan selleri içinde boğulacaktır. Hele nasıl hayal edebilirdi ki, Ernest Everhard'a olan aşkının belgesi yedi yüz yıl boyunca bir ulu palamut ağacının bağrında uyuyacak da ancak şimdi gün ışığına çıkacak.

Ardis, 27 Kasım 419,
İnsan Kardeşliği Çağı

BENİM KARTALIM

Kocaman çamlarda yumuşak bir yaz rüzgârı mırıldanıyor, Wild-Water nehri yosunlu taşlarda tatlı sesler çıkarıyor. Gün ışığında kelebekler oynaşıyor ve her tarafta arıların insana uyku veren vızıltıları yükseliyor. Ortalık sesiz ve sakin; halbuki ben burada oturuyor, düşünüyor ve endişeleniyorum. Beni endişeye düşüren, adeta gerçek değilmiş gibi görünen bu sakinliktir. Bütün dünya sakin, fakat bu, fırtınadan önceki sessizlik... Kulaklarımı, bütün hislerimi yaklaşan bu fırtınanın haberini almak için seferber ediyorum. Ah, vaktinden evvel gelmese; fırtına vakitsiz patlak vermese.[1]

Eğer üzülüyorsam bunda şaşılacak ne var ki; düşünüyor, düşünüyor bir türlü düşüncelerimden kurtulamıyorum. Hayatın gürültüleri içinde o kadar yoğrulmuştum ki bugün etrafımdaki sakinlik ve sessizlikten boğulur gibi oluyorum; ölüm ve yıkım fırtınasının ansızın kopacağı düşüncesinden kendimi alamıyorum. Kulağımda işkence görenlerin sesi çınlıyor. Bir zamanlar gördüğüm gibi;[2] taze ve güzel gençliğin nasıl ezilip parçalandığını bir defa daha görür gibi oluyorum. Gururlu vücutlarından ruhların zorla koparılıp gökyüzüne doğru fırlatıldığını görüyorum. İşte kan ve tahrip içinde bir dünya... Ona uzun ve süreli bir rahatlık sağlamak isteyen biz faniler amacımıza böyle varıyoruz.

Öyle yalnızım ki! olacakları düşünmesem bile, geçmiş olan şeyleri, artık yok olanı, Kartal'ımı düşünüyorum. Yorulmaz kanatlarıyla boşlukta yol alan, yukarıya kendi güneşine, insanlığın büyük davasına doğru uçup giden Kartal'ımı... Hep geleceği bek-

1 İkinci ihtilâl esas itibariyle Ernest Everhard'ın bir eseriydi: Avrupa'daki rehberlerle beraber çalışmış olmasına rağmen... Everhard'ın tutuklanması ile gizlice ortadan kaldırılması 1932 yılının en önemli olayıdır. Fakat kendisi ihtilâli o kadar esaslı hazırlamıştı ki, planları şaşırmadan ve geciktirmeden uygulamak arkadaşlarınca mümkün olmuştu. Everhard'ın idamından sonra karısı "Wake Robin Lodge"ye, Kaliforniya'daki Sonoma dağlarında ufak bir yazlığa çekilmişti.

2 Kuşkusuz burada Şikago komününü kastetmektedir.

leyerek böyle bomboş oturamıyorum; kendisi artık göremeyecek olsa bile, bu gelmesini beklediğim onun eseriydi. O bütün gençlik yılları gibi, bütün hayatını da bu esere verdi. Bu onun eseridir, bunu o yarattı.[1]

Bu sıkıntı dolu bekleme günlerinde kocamdan bahsetmek istiyorum. Onu tanıyanlar arasında onun karakterini yalnız ben aydınlatabilirim, fakat asil karakteri yine yeterince aydınlatılmış olmaz. O büyük ruhlu bir insandı. Benim aşkım yavaş yavaş bir feragate dönmüş olsa bile, onun gelecek günleri göremeyeceğini düşündükçe çok ıstırap çekiyorum.

Davamız yarım kalmayacak, çünkü kendisi bu işi büyük bir gayret ve güvenle meydana getirdi. Lanet olsun Demir Ökçe'ye! Altında ezdiği insanlık nerdeyse tekrar ayağa kalkacak. İşaret verildiği zaman bütün ezilenler birden ayaklanacak. Dünya tarihi şimdiye kadar böyle bir şey görmedi. Ve çok geçmeden bütün dünyayı saran bir ihtilâl kopacak.[2] Görüyorsunuz ki olacak şeylerin tesiri altındayım; bütün bunları geceli gündüzlü öyle derin yaşadım ki, artık hiçbir şey gözümün önünden gitmiyor. Ne zaman kocamı düşünsem bütün bunları da beraber hatırlıyorum. O bütün bunların ruhuydu, bunları onsuz nasıl düşünebilirim!

Evvelce de söylediğim gibi, onun karakterini yalnız ben aydınlatabilirim. Herkes bilir ki kendisi hürriyet için çok yaman çalıştı ve çok üzüldü. Ne yaman çalıştığını ve ne kadar üzüldüğünü yine ben herkesten iyi bilirim. Çünkü bu yirmi yıpratıcı seneyi beraber geçirdik. Onun sabrını, yorulmak bilmeyen gayretini, işine olan

1 Avis Everhard'a olan bütün saygımıza rağmen şurasını işaret edelim: Kocası ikinci ihtilâlin planını hazırlayan birçok kuvvetli adamlardan yalnızca birisiydi ve bugün başımızı çevirip o zamanı gözden geçirecek olursak, ikinci ihtilâlin Everhard sağ kalsa daha az felâketle biteceğini kesin olarak iddia edemeyiz.

2 İkinci ihtilâl gerçekten enternasyonaldi; plan çok büyük, tek bir insanın kafasında meydana gelemeyecek kadar büyüktü. Bütün dünya oligarşilerindeki ezilen sınıf ilk işarette ayaklanmaya hazırdı. Almanya, İtalya, Fransa ve Avustralya işçi memleketleriydi (sosyalist devletleri). İhtilâli korumakla yükümlüydüler. Bunu da yaptılar; lâkin ikinci ihtilâl patlayınca Birleşik dünya oligarşileri tarafından birlikte ezildiler. Bu memleketlerdeki sosyalist rejimler de ortadan kalkarak yerlerini oligarşilere bıraktılar.

sınırsız bağlılığını çok yakından tanırım; işi için en nihayet canını da verdi. Yakında, daha iki ay evvel.

Ernest Everhard'la ilk defa nasıl karşılaştığımızı, onun nasıl büyüdüğünü, nasıl onun bir parçası haline geldiğimi, hayatıma ne kadar büyük bir değişiklik getirdiğini sade bir şekilde anlatmaya çalışacağım. O zaman onu benim gözlerimle görür ve benim tanıdığım gibi tanırsınız. Yalnız anlatamayacağım kadar özel ve tatlı şeyler hariç!

Onunla ilk kez 1912 Şubatında karşılaştım. Berkley'deki evimizde babamın misafiri olarak akşam yemeğine gelmişti.[1] Bende ilk bıraktığı izlenimin pek olumlu olduğunu söyleyemem. Yemek esnasında oradaki bir sürü adamdan farksızdı. Salona geçince üzerimde acayip bir etkisi oldu. O gün babamın deyimiyle "papazlar günü"ydü. Ve Ernest bu kilise adamlarının arasına hiç de yakışmıyordu.

Bir kere elbisesi sırtına uygun değildi: Siyah kumaştan ve vücuduna iyi oturmayan, hazır alınmış bir elbise... kendisine hiç yakışmıyordu. Kumaş adaleleri üstünde kabarıyor ve ceket omuzlarda bir labirenti andıran kıvrıntılar yapıyordu. Boynu bir boksörün[2] boynu gibi kalın ve sertti. "Demek babamın keşfettiği sosyal filozof ve eski nalbant buydu ha?" diye düşündüm.

Gerçekten geçmişi, şişkin adalelerinde ve bir boğanınkine benzeyen ensesinde görünüyordu. Kendi kendime dedim ki; "sahiden görülecek şey, çalışan sınıfın bir 'Kör Tom'u."[3] Elimi sertçe sıktı. Siyah gözlerinin yüzüme cüretle, hatta biraz fazla cüretle baktığını

1 John Cunnigham, Avis Everhard'ın babası, Kaliforniya'da Berkley'de devlet üniversitesinde profesördü. İhtisası tabii bilimlerdi. Keşiflerde bulunan bir bilgin sıfatıyla oldukça şöhreti vardı. En önemli eserleri elektronlara dair incelemeleriyle "Madde ve Kuvvetin Ayniliği" adlı kitabıdır. Burada fikir cambazlığının üstüne çıkarak madde ile enerjinin başlangıca doğru gidilince aynı şey olduğunu kesin olarak ispat etmiştir. Bu gerçek kendisinden evvel Sir Oliver Lotge ve başka bilginler tarafından "Radio-Aktivitait" başlığıyla anıldıysa da kanıtlanamamıştır.

2 O zamanlar bazı insanlar para için dövüşürlerdi. İçlerinden biri baygın veya ölü olarak yere serilince öteki ortaya konmuş olan parayı alırdı.

3 Bu isim, kör bir zenci çalgıcıya aittir. Bu adam on dokuzuncu asrın sonunda bütün dünyada ün kazanmıştı.

fark ettim. Görüyorsunuz ki o zaman çevremin bir ürünüydüm ve belirmiş bir sınıf şuuru taşıyordum. Benim sınıfımdan bir kimsenin böyle bir cüretkârlığı, asla mazur görülemezdi. O zaman gözlerimi, elimde olmayarak, aşağıya diktiğimi hatırlıyorum. Piskopos Morehouse'u selamlamak için ondan ayrılınca adeta bir hafiflik duydum. Bu rahibi çok severdim. Yaşı biraz ilerlemiş, yumuşak ve ciddi tavırlı, Hazreti İsa tasvirlerine benzeyen iyi bir adamdı. Aynı zamanda yaman bir bilgindi de.

Ernest Everhard'ın bana küstahlık gibi gelen bu cüretkârlığı onun karakterinin ana çizgilerinden biriydi. Kendisi sade ve düzdü; hiçbir şeyden çekinmiyordu ve çevrenin zorunlu kıldığı yapaylıklarla vakit kaybetmeyi budalaca buluyordu. Çok sonra bana şöyle söylemişti: "O zaman benim hoşuma gitmiştin, niçin gözlerim hoşuma giden bir şeyi doya doya seyretmesinler!" Hiçbir şeyden çekinmediğini söyledim: Kendisi anadan doğma aristokrattı ve bu onun, aristokrat olmayanların arasındaki durumuna aykırı düşüyordu. O Nietsche'nin[1] portresini çizdiği insan üstünü'ydü (Übermensch), sarışın bir devdi. Bütün bunlara ilâve olarak da ateşli bir demokrat!

Öteki misafirleri selamlamakla geçen zamanın içinde bu işçi filozofunun üzerimde bıraktığı olumsuz etki hemen uçuvermişti. Onu unutmuştum bile... fakat rahiplerden birinin sözlerini dinlerken gözlerinin saçtığı kıvılcımlarla bir veya iki defa dikkatimi çekti. Onda mizah (Humor) kabiliyeti var, dedim ve giyinişini hemen hemen affettim. Yemek, o ağzını açmaya vakit bulamadan sona erdi. Sofrada din adamları hiç durmadan çalışan sınıftan, bu sınıfın kilise ile olan ilişkilerinden, kilisenin onlar için yapmış ve yapmakta olduğu şeylerden bahsettiler. Ernest hiçbir şey söylemediği için babamın canı sıkılmıştı. Bir aralık, meydana gelen sessizlikten faydalanarak, babam ondan bir şeyler söylemesini rica etti. Ernest omuzlarını silkerek: "Söyleyecek bir şeyim yok," dedi. Ve tuzlu badem yemeğe koyuldu.

---

1 *Friedrich Nietsche*: On dokuzuncu asrın çılgın filozofu. Ara sıra gerçeğin kıvılcımlarını yakaladığı olurdu. Fakat düşünceleri daima bir daire içinde döndü ve en sonunda delilikle sona erdi.

Fakat babam peşini bırakmadı. Biraz sonra sözü tekrar açtı: "Aramızda işçi sınıfının bir üyesi var. Kendisinin bazı şeyleri yeni bir açıdan, taze bir heyecanla anlatacağından eminim. Ne dersiniz Bay Everhard?"

Ötekiler de gereken ilgiyi göstererek Ernest'ten fikirlerini ortaya koymasını rica ettiler. Tavırları o kadar sabırlı ve güler yüzlüydü, insana, tepeden bakan biri hissini veriyordu. Ernest'in bunu fark ettiğini ve için için güldüğünü gördüm. Yavaşça etrafını gözden geçirdi. Gözlerinin içi gülüyordu.

"Ben kilise adamlarıyla konuşurken uyulması gereken nezakete sahip değilim," diye söze başladı. Sonra bir an alçak gönüllülük ve kararsızlık içinde durakladı.

"Devam ediniz!" diye ötekiler ısrar ettiler. Dr. Hammerfield ise; "Biz, bir adam samimi olduktan sonra onun doğru sözlerine gücenmeyiz," dedi.

Ernest; "Demek siz doğruluk ile samimiliği birbirinden ayırıyorsunuz!" diyerek gülümsedi.

Dr. Hammerfield derin bir nefes alarak şu cevabı verdi:

"En iyilerimiz bile yanılabilir, delikanlı, en iyilerimiz bile!"

Ernest bir anda değişti, başka bir adam oluverdi.

"Pekâlâ," dedi, "izin verirseniz öncelikle hepinizin yanıldığını söyleyeyim. Çalışan sınıfa dair bildiğiniz hiçtir, hiçten bile azdır. Sizin sosyolojiniz de tıpkı düşünce tarzınız gibi yanlış ve boştur!"

Söylediği sözler söyleyişinden daha sert değildi. Sesinin ilk çınlayışında sarsıldığımı hissettim. Bu ses gözleri gibi cesurdu. Bu ses içime bir kor gibi işledi. Bütün oradakiler de sarsılmış ve uyuşukluktan silkinmişlerdi.

Dr. Hammerfield; "Bizim düşünce tarzımızdaki yanlışlık ve boşluk nedir, delikanlı?" diye sordu. Sesine ve söyleyişine hemen bir sertlik gelivermişti.

"Siz metafizikçisiniz. Her şeyi metafizikle ispat edebilirsiniz ve bunun sonucunda her metafizikçi diğer metafizikçiye yanıldığını

ispat eder ve bu ona yeter. Siz fikir aleminin anarşistlerisiniz. Aynı zamanda dünyayı çılgına çeviriyorsunuz. Her biriniz kendi yarattığınız dünyada, hayalinizin ve arzularınızın doğurduğu dünyada yaşıyorsunuz. İçinde yaşadığımız dünyayı ise tanımıyorsunuz. Fikirlerinizin gerçek dünya ile ilişkisi, bu dünya ile sizin şaşkın ruhunuzun yarattığı dünya arasındaki ilişki kadardır. Demin sofrada konuşmanıza kulak verirken ne düşündüm biliyor musunuz? Tam bir ciddilik ve olanca bilgelikleriyle, bir iğnenin ucunda kaç tane meleğin dans edebileceği gibi önemli bir meseleyi tartışan ortaçağ iskolastiklerini! Sayın baylarım, yirminci asrın fikir hayatına, bundan on bin yıl evvel, bir vahşi ormanda hastaları büyü ile tedavi eden kızılderili bir üfürükçü kadar uzaksınız."

Ernest Everhard tutkulu bir ifadeyle konuşuyordu. Yüzü pembeleşiyor, gözleri parlayıp kıvılcımlanıyor, çenesi hırsla açılıp kapanıyordu. Bu zaten onun huyuydu; etrafındaki insanları her zaman sarsan buydu. Hücum tarzı, bir çekiç gibi vurup parçalayışı onlara her şeyi unutturuyordu. Bu sefer de öyle olmuştu. Piskopos Morehouse öne doğru eğilmiş heyecanla dinliyordu. Dr. Hammerfield'in çehresi öfke ve kızgınlıkla kızarmıştı. İçlerinden bazıları da kızmışlardı. Bazıları ise kurnaz ve düşünceli bir tavırla gülümsüyordu. Bana gelince, ben olanları merakla izliyordum. Babama bir göz attım. Ve ortaya attığı bombanın bu başarılı etkisi karşısında birdenbire kahkaha nöbetine tutulacağından korktum.

Dr. Hammerfield; "Sözleriniz çok karanlık," diye sessizliği bozdu, "bize metafizikçi demekle ne kastettiğinizi lütfen açıklayınız!"

Ernest cevap verdi: "Size metafizikçi diyorum, çünkü metafizik düşünüyorsunuz; düşüncelerinizde her şey var, yalnız bilimsellik yok. Çıkardığınız sonuçlar değersiz. İçinizden iki kişinin bile aynı fikirde olmasına gerek kalmadan her şeyi ispatlıyor veya hiçbir şeyi ispatlayamıyorsunuz. Her biriniz, kendinizi ve evreni özel kanaatlerinize göre yorumlamaya çalışıyorsunuz."

Piskopos Morehouse; "Sizi anlamıyorum," dedi, "bana bütün ruhi şeyler metafiziktir, gibi geliyor. Bütün bilimlerin en doğrusu ve

en inandırıcısı olan matematik baştan aşağıya metafiziktir. İlimle uğraşan her insan bunları düşünür. Nasıl, haklı değil miyim?"

Ernest cevap verdi: "Söylediğiniz gibi beni anlamıyorsunuz. Daha açık anlatayım: Metafizikçi kendi içine bakarak sonuca varır. İlimle uğraşan adam ise tecrübelere dayanarak tümevarımla sonuca varır. Metafizikçi teoriden olguyu, bilgin ise olgulardan teoriyi çıkarır. Metafizikçi evreni kendine bakarak, bilgin kendini evrene bakarak izah eder."

Dr. Hammerfield; "Allaha şükür biz bu bilginlerden değiliz!" diye mırıldandı.

Ernest sordu: "Nesiniz öyleyse?"

"Filozofuz."

Ernest; "Öyle mi?" dedi ve güldü. "Şimdi büsbütün çürük tahtaya bastınız. Bana kısaca felsefe kelimesini ne şekilde anladığınızı söyler misiniz?"

Dr. Hammerfield biraz sustu, boğazını temizledi, sonra; "Felsefe," dedi, "yalnız ruh ve yaradılış itibariyle filozof olanlara anlatılabilir. Burunlarını test tüplerine dayamış dargörüşlü bilim adamları felsefeyi anlayamaz."

Ernest bu hücumu anlamazlıktan geldi. Kendisine çevrilen silahları sakince geldiği yere döndürmek âdetiydi. Bu sefer de öyle yaparak sözleriyle mimiklerine manalı bir eda vere vere: "Fakat herhalde benim şimdi yapacağım felsefe tarifini anlayacaksınız," dedi; "yalnız şunu rica edeyim, sözlerimde bir hata bulursanız beni uyarınız. Aksi halde metafizik bir sessizlikle dinleyiniz. Felsefe şüphesiz bütün bilimlerin en genişidir. Felsefenin de düşünüş sistemi diğer herhangi bir bilim gibidir, ve bütün bilimlerin kullandığı tümevarım sayesinde felsefe bütün bilim dallarını tek ve büyük bir bilim halinde toplar. Spencer'in dediği gibi; her bilim dalının ana çizgileri kısmen aynı türden bilgilerdir. Felsefe bütün bilim dallarının bilgisini toplar. Felsefe bilimlerin bilimidir. Eğer isterseniz bilimlerin üstadıdır, diyebiliriz. Tarifimi nasıl buldunuz?"

Dr. Hammerfield tereddütle; "Fena değil, fena değil..." dedi.

Fakat Ernest insafsızdı ve hemen uyardı: "Benim izahımın metafizik için pek elverişli olmadığını unutmayınız! Şimdiye kadar söylediğim sözlerde çürük bir yer bulmadığınız takdirde bundan sonra metafizik kıyaslar yapmaya, deliller göstermeye de hakkınız yoktur. Bütün hayatınız boyunca bu çürük yeri aramaya ve bunu buluncaya kadar metafizik bir sessizlikte kalmaya mecbur olursunuz."

Ernest sustu; sıkıntılı bir sessizlik oldu. Dr. Hammerfield şaşkın ve anlamaz bir tavır almıştı. Bu açık ve basit saldırıya alışkın değildi. Masa başında oturanlara yalvarır gözlerle baktı, fakat hiç kimse onun yerine ortaya atılmadı. O sırada babamın gülmemek için peçeteyi ısırdığını gördüm.

Hammerfield'in yenildiği iyice anlaşıldıktan sonra Ernest tekrar başladı: "Metafizikçileri yere vurmak için başka bir yol daha vardır; onların eserlerine bakarak hüküm veriniz. Kötü ve hayali tablolar yaratmaktan, kendi gölgelerini Allah sanmaktan başka insanlık yararına ne yapmışlardır? İnsanların eğlenmesine yardım ettiklerini itiraf ederim; ama insanlık için elle tutulur ne eserleri vardır? Bunlar kalbin duygu merkezi olduğuna dair felsefe yaparlarken, bilginler onun dolaşım organı olduğunu ortaya çıkarıyorlardı. Bunlar veba ile kıtlığı Allahın kamçısı diye anlatmaya çalışırlarken, bilginler zahire ambarları ve kanalizasyon yaptırıyorlardı. İlim adamları cadde ve köprü yapmaya uğraşırken, ötekiler kafalarının içinde keyiflerine göre tanrı imâl ediyorlardı. İlim adamları Amerika'yı keşfeder ve kâinatı, yıldızları ve bunların kanunlarını yaparken, metafizikçi ruhaniler dünyayı evrenin merkezi sanıyorlardı. Sözün kısası metafizikçiler, insanlık için hiçbir şey, ama hiçbir şey yapmamışlardır. Bilimin gelişmesi karşısında adım adım gerilemişlerdir, fakat ilmi gerçekler bunların öznel iddialarının saçmalığını ortaya koydukça bunlar derhal yeni bilimlere uygulanacak yeni öznel nazariyeler geliştirmeye başlıyorlardı. Bu işi dünyanın sonuna kadar da yapmakta devam edeceklerdir. Görülüyor ki baylar, bir metafizikçinin bir üfürükçüden

farkı yoktur. Balina yağı yiyen kürklü bir Allah tasavvur eden bir Eskimo ile bir metafizikçi arasındaki fark, bu sonuncuların iki bin yıllık karanlık bir geçmişleri olmasından ibarettir, başka bir şey değildir!"

Bu sırada Dr. Bollingford söze karıştı: "Fakat Aristo'nun fikirleri Avrupa'da 12 asır hüküm sürdü; halbuki Aristo bir metafizikçiydi."

Bu sözleri söylerken etrafına bir bakındı ve arkadaşlarının gülümseyerek kendisine katıldığını gördü.

Ernest atıldı: "Çok zavallı bir örnek seçtiniz. İnsanlığın en karanlık çağını örnek gösterdiniz. Bu çağa biz haklı olarak 'Karanlık Ortaçağ' adını veriyoruz. Öyle bir çağ ki, bilim metafizik tarafından ezilmişti. Fizik 'felsefe taşı'nı aramakla meşguldü. Kimya simyaya, astronomi müneccimliğe dökülmüştü. Aristo'nun fikirlerinin dünyaya hükmetmesi çok hazin bir duraklamadır."

Dr. Bollingford bir zaman kötü kötü düşündü, ama sonra yine yüzü güldü: "Yapmış olduğunuz dehşetli tasvirin doğruluğunu kabul etsem bile, siz de itiraf etmelisiniz ki metafizik, insanların o karanlık çağdan kurtulup aydınlığa kavuşmalarına yardım ederek iyi bir iş görmüştür."

"Metafiziğin onunla hiçbir ilgisi yoktur." diye cevap verdi Ernest.

Dr. Hammerfield bağırdı: "Keşif seyahatlerini doğuran, felsefi düşünceler değil miydi?"

Ernest; "Ah dostlarım," dedi, "ben sizin yenilgiyi kabul edeceğinizi zannediyordum. Çünkü sözlerimde bir eksiklik bulamadınız. Artık hakikatten uzaklaşıyorsunuz. Fakat bu metafizikçilerin eski âdetidir, hoş görürüm. İşte tekrar ediyorum; metafiziğin, keşiflerle hiçbir ilgisi yoktur. Ekmek, yağ, ipek, inci, dolar, sterlin ve bir de Hindistan yolu meselesi; işte keşifleri yaptıran bunlardır. 1453'de Türkler İstanbul'u ele geçirince Hindistan'a giden kervan yolu kapandı. Avrupa tüccarları başka bir yol bulmak zorunda kaldılar. Keşif seyahatlerinin asıl sebebi budur. Kolumbus Hindis-

tan'a yeni bir yol bulmak için denize yelken açtı. Her tarih kitabı bunu yazar. Bu sırada dünyanın şekli, büyüklüğü ve tabiatı hakkında rastgele bazı şeyler öğrenildi. Ve Ptolemeos nazariyesi gözden düştü."

Dr. Hammerfield tekrar burnunu çekti.

Ernest sordu: "Söylediklerimi kabul etmiyor musunuz? Hangi noktada haksızım?"

Öteki kızgın bir tavırla cevap verdi: "Fikirlerimde ısrar ediyorum ve bunların doğruluğunu ispat edebilirim. Fakat pek fazla derinleşecek vaktimiz yok; uzun sürecek."

"Halbuki bilimde hiçbir şey uzun sürmez. İşte bunun için bilgin daima hedefine ulaşır. Yine bunun için Amerika'yı bilim keşfetti."

Bütün bu geceyi anlatmak istemiyorum. Ernest Everhard ile tanışmamızın bu ilk gecesini, bütün ayrıntıları, bütün heyecanıyla yeniden yaşamak benim için ayrı bir zevk olsa bile!..

Büyük bir tartışma açılmıştı. Papaz efendilerin yüzleri kıpkırmızı kesilmişti. Hele Ernest kendilerine romantik filozoflar, gölge oyuncuları... falan gibi adlar verdikçe hırslanıyorlardı. Ernest onlara hep olgularla, olaylarla saldırıyordu.

Bunlardan birini tuzağa düşürür düşürmez, "Gerçek, iki gözüm, bunlar yalanlanamayacak gerçeklerdir!" diye zaferle bağırıyordu. Her iddiasını olgulara dayandırıyordu. Karşısındakilere olgulardan tuzaklar kuruyor, olgularla saldırıyor, olgularla bombardıman ediyordu.

Bir ara Dr. Hammerfield; "Siz olgulardan yapılmış bir mihraba tapıyorsunuz galiba!" diye alay etti.

Dr. Bollingford; "Olgulardan başka Allah yoktur ve Bay Everhard da bunun peygamberidir," diye söze karıştı.

Ernest gülüyor ve tasdik ediyordu. "Ben Texaslı adama benzerim," dedi. İzah etmesi istenince de şöyle devam etti: "Missouri'li daima 'Bana gösteriniz de göreyim' der, halbuki Texaslı 'Avucu-

ma koyunuz da göreyim' der, ve bu onun metafizikçi olmadığını ispat eder."

Bir kere laf arasında Ernest, metafizikçi filozofların asla gerçek bir delil gösteremeyeceklerini söyleyince, Dr. Hammerfield derhal sordu: "Gerçek delil dediğiniz nedir, delikanlı? Sizden çok daha akıllı adamların uzun zaman kafa patlattıkları şeyin ne olduğunu lütfen açıklar mısınız?"

Ernest; "Seve seve!" dedi ve kendisine olan bu sarsılmaz güveni oradakileri şaşırttı. "O akıllı adamlar gerçeği gökyüzünde aradıkları için kafalarını patlattılar. Eğer yeryüzünde kalsalardı, onu çabucak bulurlardı. Ya, o zaman kendi hayatlarının bütün hareket ve düşünceleriyle hakikat delilinin ta kendisi olduğunu keşfetmekte gecikmezlerdi."

Dr. Hammerfield; "Delil nerde, delil?" diye sabırsızlandı; "uzun uzun lafı dolaştırmayınız. Bize arayıp bulduğunuz şeyi, hakikat delilini veriniz. Onu bize verdiğiniz zaman biz birer Allah olacağız!"

Bütün sözlerinde ve tavırlarında nezaketsiz, alaylı bir kuşku okunuyordu. Masadakilerin hepsi bundan hoşlanıyor gibiydiler, yalnız, Piskopos Morehouse biraz kızmış görünüyordu.

Ernest; "Dr. Jordan[1] bunu gayet açık olarak izah etmişti," dedi. "Onun hakikat delili şudur: Bir tesir yapabilir mi? Hayatını bu iş için ortaya koyabilir misin?"

"Oho oho oho!.." diye Dr. Hammerfield alay etti; "Siz herhalde piskopos Berkeley'i[2] hesaba katmadınız. Onu şimdiye kadar yere vuran çıkmadı."

Ernest güldü: "Bu adam metafizikçilerin şahıydı," dedi; "Fakat verdiğiniz örnek pek geçerli değildir. Berkeley'in kendisi de felsefesinin tesirsiz olduğunu ispat etmiştir."

---

1 19'uncu asrın sonlarıyla 20'nci asrın başlarında yaşamış bir pedagog. Stanford Üniversitesi'nin rektörü, insanlığa büyük faydası dokunmuş bir adamdı.

2 İdealist, monist filozof. Maddenin varlığını inkâr ederek devrini uzun zaman şaşkınlığa düşürmüştü. Yeni bilimsel gerçekler, felsefe tarafından kabul edilip kamulaşınca bu adamın nazariyeleri kendiliğinden değerini kaybetti.

Dr. Hammerfield bu sefer gerçekten kızmıştı. Ernest'i bir hırsızlık veya bir yalan esnasında yakalamış gibiydi.

"Delikanlı!" dedi. "Bu iddianız bu akşam söylediğiniz bütün öteki fikirlerle aynı ayardadır. Bu adi ve düşüncesiz bir küstahlıktır!"

Ernest alçakgönüllülükle cevap verdi: "Beni adamakıllı yendiniz, yalnız nasıl yenildiğimi anlayamadım. Bunu bana açıkça gösteriverseniz!"

Dr. Hammerfield:

"Onu da yaparım, onu da yaparım. Nereden biliyorsunuz, Piskopos Berkeley, kendi metafiziğinin tesirsiz olduğunu nasıl ispat etmişti? Bu konuda bir deliliniz yoktur delikanlı, bu felsefe daima tesirini göstermiştir."

Ernest bir an durdu, sonra söze başladı: "Berkeley metafiziğinin tesirsiz olduğuna birinci delil şudur: Berkeley de evine duvarların içinden değil, kapıdan girmek âdetindeydi. Sağlığını korumak için ekmek, tereyağı ve et kızartması yerdi; kılları yok edecek bir bıçakla traş olurdu."

Dr. Hammerfield bağırdı: "Fakat bunlar gerçek şeyler, halbuki metafizik manevi bir şeydir."

Ernest; "Etkisi de manevi midir?" diye sordu.

Öteki başıyla doğruladı.

O zaman Ernest ağır ağır devam etti: "Şu halde sayısız melekler de bir iğnenin ucunda dans edebilirler... tabii manevi olarak. Sonra kürklü ve balina yağı yiyen bir Tanrı da mevcut olabilir ve varlığını gösterebilir... yine manevi. Bunlara karşı bir delil de yoktur, bu da manevi. Sizin hayatınızın da manevi olduğunu iddia edebilir miyim Doktor?"

"Maneviyatım benim bütün varlığımdır!" cevabı üzerine:

"Yahut başka kelimelerle, siz gökyüzünde yaşıyorsunuz; ama yemek zamanında veya bir deprem olunca yere indiğinize eminim. Yoksa deprem olduğu zaman korkmaz mısınız? Meselâ o

zaman sizin manevi vücudunuz manevi bir tuğlanın isabetiyle rahatsız olabilir."

O anda farkında olmadan Dr. Hammerfield elini başına götürdü. Başında bir yara izi vardı ve Ernest bilmeyerek yerinde bir hatırlatma yapmıştı. Çünkü Dr. Hammerfield büyük depreminde[1] az daha, yıkılan bir bacanın altında kalıp ölüyordu. Bütün sofradakiler kahkahalarlagülmeye başladılar. Gülüşmeler durunca Ernest sordu: "Hani karşı delilleriniz?"

Fakat Dr. Hammerfield için bu kadarı yeterliydi; tartışma başka bir yön almıştı. Ernest rahipleri her noktadan sıkıştırıyordu. Çalışan sınıfı tanıdıklarını iddia ettikleri zaman onlara gerçeği bütün çıplaklığı ile söylüyor, bu sınıfı asla tanımadıklarını gösteriyordu. Kendisine cevap vermelerini istiyordu. Daima somut şeyler sunuyor, karşısındakiler gökyüzüne doğru açılmak istedikçe onları dünyaya döndürüyordu.

O sahneyi hâlâ bütün aydınlığıyla görüyorum. Şimdi bile onun sert sesini ve diğerlerini gerçeklerle yere vuruşunu duyar gibi oluyorum. Sözleri birer kamçı darbesiydi. Ve Ernest çok insafsızdı. Kimsenin pardon demesini istemiyor, kimseye de pardon demiyordu.[2] Karşısındakilere vurduğu son darbeyi hiç unutamayacağım:

"Birçok kereler, ya açıktan açığa, ya da bilmeyerek, işçi sınıfını asla tanımadığınızı ispat ettiniz; fakat bunun için sizi suçlayamam. Bu sınıfı nasıl tanıyabilirsiniz? Aynı yerde oturmuyorsunuz ki! Siz, kapitalist sınıfla beraber başka yerlerde oturuyorsunuz. Tabii değil mi ya? Sizi besleyen, size para ve sırtınızdaki elbiseleri veren kapitalist sınıftır. İşte bunun için efendilerinizin hoşuna giden metafizik vaazlar veriyorsunuz. Bu metafizik, mevcut sosyal düzene dokunmadığı için sizin de hoşunuza gidiyor."

Bu sözler üzerine gürültülü itirazlar yükseldi. Ernest devam etti:

1 1906'daki büyük deprem, San Francisco'yu yerle bir etmişti.

2 Bu ifade o zamanın geleneklerini gösteriyor. Neticesi ölüm veya dirim olan hayvanca dövüşlerde iki taraftan biri yaralanır ve silahını indirirse onu öldürmek veya hayatta bırakmak galibin keyfine kalırdı.

"Hayır sizin vicdanınızdan şüphe etmiyorum. Şüphesiz hepiniz namuslusunuz. Hepiniz inandığınız şeyleri vaaz ediyorsunuz. Kapitalist sınıf için asıl kuvvet ve öneminiz de buradadır; fakat inancınıza bugünkü düzen için tehlikeli olabilecek bir yön veriniz, o zaman vaazlarınız hoş karşılanmayacak ve siz görevinizi bırakmaya mecbur edileceksiniz. Ara sıra böyle hâdiseler oluyor değil mi?"[1]

Bu sefer hiç itiraz olmadı. Papazlar susuyorlardı.

Dr. Hammerfield: "Bazılarının fikirleri yanlış olunca kendilerinden çekilmeleri rica ediliyor," dedi.

"Başka bir deyimle, fikirleri hoşa gitmeyince... İşte bunun için size bir şey dediğim yok. İşinize devam edin. Vaaz verin ve bu suretle para kazanın; fakat Tanrı aşkına işçi sınıfını rahat bırakın. Siz düşman tarafındasınız. Sizin işçi sınıfıyla bir bağınız yoktur. Elleriniz, başkalarının sizin için yaptığı işler sayesinde yumuşacıktır. Nerede ise göbek peyda edecek kadar mükemmel yiyorsunuz (bu sözler üzerine Dr. Bollingford bir silkindi ve bütün gözler onun iri göbeğine dikildi. Bu zatın, senelerden beri kendi ayaklarını göremediği söylenirdi). Sizin, bugünkü düzenin temel direğini oluşturan nazariyelerden başka bir düşünceniz yoktur. Siz tıpkı İsviçre gönüllüleri gibi tutma[2] askerlersiniz.

"Size ekmeğinizi ve tuzunuzu verenlere sadık kalınız. Ettiğiniz vaazlarla velinimetlerinizin menfaatlerini koruyunuz. Fakat işçi sınıfına kadar inip onlara yalancı kılavuz olmaya kalkmayınız. Namuslu bir insan sıfatıyla iki düşman orduda aynı zamanda bulunamazsınız. Çalışan sınıf siz olmadan da yolunu buluyordu; emin olun bundan sonra da bulur. Siz olmazsanız daha rahat, daha tez bulur."

1 O zamanlar münasebetsiz vaizler verdikleri için bazı ruhaniler kiliseden kovulurlardı. Bu durum en çok da sosyalist fikirler içeren vaazlarda oluyordu.

2 Milleti tarafından idam edilen Fransa Kralı 16'ncı Lui'nin yabancılardan oluşan, paralı muhafız askerleri.

SUÇLAMALAR

Misafirler gidince babam kendini bir iskemleye atarak bir kahkaha koyuverdi. Annem öldüğünden beri onun böyle güldüğünü görmemiştim.

"Dr. Hammerfield'in ömründe hiç bu kadar kızmadığına yemin ederim," dedi. "Biliyor musun, Ernest nasıl kuzu gibi başladı. Ruhani tartışma incelikleri... filân gibi laflardan sonra aslan gibi kükredi. Çok mükemmel terbiye edilmiş bir kafası var. Gücünü bilime adamış olsa mükemmel bir bilgin de olabilirdi."

Ernest Everhard'ın beni pek ilgilendirdiğini söylemeye lüzum bile yok.

Beni çeken yalnız söylediği şeyler değil, aynı zamanda adamın kendisiydi. Şimdiye kadar böyle bir adama hiç rastlamamıştım. Sanırım bu yüzden 24 yaşıma rağmen evlenmedim. Hoşuma gittiğini kendime de itiraf ettim. Bu hoşlanma zekâsı ve mantığıyla sınırlı değildi. Şişkin adalelerine ve boksör ensesine rağmen bende ince zekâlı bir adam tesiri bırakıyordu. Bu akıllı ve insafsız adam maskesi altında, duygulu ve narin bir ruhu bulunduğunu zannediyordum. Bu hissin nereden geldiğini bilmiyorum. Herhalde bu benim kadınlık sezgim olacaktı.

Onun gürbüz sesinde ta kalbime işleyen bir şey vardı; kulaklarımda hâlâ varlığını hissediyordum. Bu sesi tekrar işitmeyi, gözlerindeki gülüşü tekrar görmeyi istiyordum. Bu gülüş onun yüzündeki ihtiraslı ciddiliği yumuşatıyordu.

İçimde birçok karışık, anlaşılmaz hisler vardı. Bir daha görmemiş olsam bu belirsiz duygular geçer ve onu kolayca unuturdum. Buna rağmen onu daha o zamandan sevmeye başlamıştım.

Sonra onu yine gördüm. Bunun sebebi de babamın sosyolojiye karşı duymaya başladığı ilgi ve evde yaptığı toplantılardı. Babam sosyolog değildi. Annem ile mesut bir evlilik hayatı geçirmişti. Asıl mesleğinde, fizik alanında yaptığı keşiflerde başarı elde

etmişti. Annem öldüğü zaman evinin boşluğunu çalışma ile dolduramadı. İlkin kendini bir parça felsefeye verdi; sonra ekonomi ve sosyolojiye ilgi gösterdi. Kendisinde çok kuvvetli bir gerçek duygusu vardı ve şimdi yapılan haksızlıkları düzeltmek tek amacı olmuştu. Sonunun nereye varacağını aklına bile getirmiyordu, onda beliren yeni tutkuya memnun oluyordum. Bir delikanlı heyesiyle kendisini bu yeni inceleme konusuna vermişti; sonun ne olacağını düşünmüyordu bile.

Bir laboratuvarda çalışmaya alıştığı için, bizim yemek odası da kısa zamanda bir sosyoloji laboratuvarı halini aldı. Bu odaya her türden ve her sınıftan adamlar geliyordu; bilginler, politikacılar, bankerler, tüccarlar, profesörler, işçi önderi sosyalistler, anarşistler... Ve babam onların tartışmalarını izledikten sonra hayat ve toplum hakkındaki fikirlerini inceliyordu.

Ernest'i şu bilinen "Papazlar gecesi"nden kısa bir süre önce tanımıştı. Misafirler gittiği zaman nasıl tanıştığını da anlattı: Bir gün akşam üstü sokakta, bir sabun sandığı üstünde bir sürü işçiye konuşma yapan bir adam görerek durmuş. Bu sandık üstündeki adam ise Ernest'ten başkası değildi. Fakat onu bayağı bir sokak konuşmacısı olarak görmemek lâzımdı. Onun, Sosyalist Partisi merkezinde çok itibarı vardı; önderlerden biriydi. Her şeyden önce sosyalist felsefenin tanınmış simalarındandı. Anlaşılması zor şeyleri basit kelimelerle ifade etmek için açık ve belirli bir sistemi vardı. Anadan doğma bir anlatıcı ve öğreticiydi. İşçiye parti prensiplerini öğretmek için sabun sandığının üzerinde konuşmayı küçüklük saymıyordu.

Babam kendisini dinlemek için durduğu bu adamdan hoşlanmış, onunla tanışmış ve malûm "Papazlar gecesi" için davet etmişti. Herkes gidince babam Ernest hakkında bildiği birkaç şeyi bana da söyledi. İki yüz sene önce Amerika'ya yerleşmiş olan Everhard ailesine mensup olduğu halde işçi sınıfındandı.[1] Daha on yaşında iken bir değirmende çalışmaya başlamış, sonra bir nalbantın yanı-

1 O zamanlar Amerika'da doğanlarla yeni göçenler arasında büyük bir fark gözetilirdi.

na çırak girmişti. Kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı. Tek başına Almanca ve Fransızca öğrenmiş ve kısa süre sonra bu dillerden felsefe kitapları tercüme etmiş, bunları Şikago'da, ayakta kalma mücadelesi veren sosyalist bir yayınevine vererek karnını doyurmaya başlamıştı. Kazancı, bazen yazdığı ekonomik ve felsefi yazılardan aldığı parayla biraz artıyordu.

Yatmadan önce onun hakkında bunları öğrendim. Yatakta uzun süre uyanık kaldım. Onun sesini duyar gibi oluyordum. Sonra kendi düşüncelerimden telâşa düştüm: O benim sınıfımdaki adamlardan çok başka, çok yabancı ve çok kuvvetliydi. Onun bize olan bu üstünlüğü beni hem coşturuyor, hem korkutuyordu. Bir aralık kendimi, onun sevgilisi, onun karısı olarak hayal ederken yakaladım. Bir erkeğin kuvvetinin kadınlar üzerinde dayanılmaz bir cazibesi olduğunu hep duyardım; fakat Ernest çok kuvvetliydi, lüzumundan fazla kuvvetli! "Hayır, hayır!" diye bağırdım, "İmkânı yok... deli miyim ben?.." Ve sabah onu tekrar görmek arzusuyla uyandım. Onu bütün kuvveti, kendine olan bütün güveniyle görmek istiyordum. Karşısındakilerin nasıl keyiflerini kaçırdığını ve bayat fikirlerden ayırdığını görmek istiyordum. Bu adamın insanı öyle bir çekişi vardı ki!.. Sonra onun kavgasını seyretmek çok hoş bir manzaraydı, insanı bir savaş seyreder gibi heyecana düşürüyordu.

Birçok günler geçti. Bu esnada ben Ernest'in kitaplarını babamdan alıp okumaya başladım. Konuştuğu gibi yazıyordu: Kısa, açık ve inandırıcı. İnsanı en kararsız olduğu zamanda bile inandıran bir sadeliğe sahipti. Etrafına her şeyi açıkça gösterebilmek gibi bir kabiliyeti vardı. Dediğim gibi, tam bir anlatıcıydı. Fakat bütün bunlara rağmen çok yerde fikirlerine katılmıyordum. Meselâ sınıf kavgası dediği şeye, sermaye ile iş arasındaki tezada, menfaatlerin çarpışmasına çok önem veriyordu. Babam, Dr. Hammerfield'in Ernest hakkında hükmünü bana gülerek anlattı. Bu hüküm şöyleydi: "Azıcık ve yetkisiz bilgisi ile böbürlenen genç ve terbiyesiz bir zübbe!" Ve bu hükmün sahibi artık Ernest ile karşılaşmayı da arzu etmiyordu.

Halbuki Piskopos Morehouse bu gencin kendisini çok ilgilendirdiğini, onu tekrar görmek istediğini söylüyordu. "Çok kuvvetli bir genç!" diyordu, "Hayat dolu, tamamiyle hayat dolu! Fakat kendisine çok güveniyor, çok güveniyor!"

Bir gün öğleden sonra babamla birlikte Ernest de geldi. Ben Piskopos'la beraber balkonda çay içiyordum; bu sıralarda Ernest sık sık Berkeley'e geliyordu, çünkü üniversitede biyolojiye dair konferanslar dinlemekte ve yeni yazmakta olduğu "Felsefe ve Devrim" adındaki eserine çalışmaktaydı.

O girince balkon bana küçülmüş gibi geldi. Bu Ernest'in çok büyük olduğundan değil (boyu bir yetmiş beş kadardı), fakat etrafında adeta büyüklük atmosferi yaratmasındandı. Bana selam verdiği zaman biraz şaşırmış gibiydi. Bu şaşkınlık onda tuhaf duruyor, cesur gözleri, sert el sıkışı ile çelişiyordu. Gözleri yine sakin ve emin bakışlıydı. Onları uzun zaman bana dikti, bakışlarında bir soru var gibiydi.

"Çalışan Sınıfın Felsefesi adlı kitabınızı yeni okudum," dediğim zaman gözlerinin parladığını gördüm.

"Tabii bu kitabın hitap ettiği kitleyi göz önünde tutmuşsunuzdur," dedi.

"Evet, herhalde bu mesele üzerinde birkaç kelime konuşmamıza müsaade edersiniz."

Piskopos: "Benim de sizinle paylaşacak bir kozum var Bay Everhard," dedi ve güldü.

Ernest omuzlarını silkti ve kendisine uzattığım çayı aldı.

Piskopos ilkin sözü bana bıraktı. Ben dedim ki: "Siz sınıf kavgasını körüklüyorsunuz. Bana kalırsa işçi sınıfının bütün kaba ve bayağı duygularını ayaklandırmak zararlı ve tehlikelidir. Sınıflar arasındaki nefret sosyal değildir, hatta sosyalistliğe de aykırıdır."

Ernest; "Yanlış!" diye cevap verdi. "Benim yazılarımın gerek ruh, gerek anlamında sınıf nefretine dair bir şey yoktur."

"Amma yaptınız ha!" dedim, kitabını alarak açtım.

O gülümseyerek çayını içiyor ve bana bakıyordu. Yüksek sesle okumaya başladım: "132'nci sayfa: İşte bunun için sosyal gelişmenin bugünkü aşamasında tek çözümdü, işverenlerle emekçiler arasındaki sınıf kavgasıdır."

Ve zafer dolu bir gülüşle yüzüne baktım.

"Bunda sınıf nefretinden hiçbir iz yok," dedi gülerek.

"Fakat sınıf kavgasından bahsediyorsunuz."

"Sınıf nefretinden değil! Sonra bana inanınız, biz bu nefreti körüklemiyoruz. Biz diyoruz ki, sınıfların kavgası sosyal gelişmenin bir sonucudur ve bundan biz sorumlu değiliz. Sınıf çatışmasını biz icat etmiyoruz. Biz bunu Newton'un yerçekimi kanununu izah ettiği gibi izah ediyoruz. Bir sınıf kavgasını doğuran menfaat ayrışıklığını izah ediyoruz."

"Fakat böyle bir menfaat çatışması olmamalıdır!" diye bağırdım.

"Ben de tamamiyle aynı fikirdeyim," dedi. "Bizim de yapmak istediğimiz budur: Bu menfaat çatışmasının artık sona ermesi. Bir dakika izin veriniz de size okuyayım." Kitabı alarak sayfaları karıştırdı; "126'ncı sayfa: Eski mal ortaklığının ve şahsi mal sahipliğinin doğmasıyla başlayan sınıf kavgalarının ortadan kalkması, yine ancak şahsi mülkiyetin sosyalize edilmesi ile mümkün olacaktır."

Piskopos birdenbire söze karıştı: "Size katılmıyorum," dedi. Renksiz ve cılız yüzü biraz pembeleşmişti. "Bu hükmünüz yanlıştır, sermaye ile iş arasında öyle bir menfaat çatışması yoktur; ya da daha doğrusu, böyle bir şey olmamalıdır!"

"Teşekkür ederim. Bu sözlerinizle sadece beni tasdik etmiş oldunuz."

"Peki ama niçin böyle bir çatışma olsun?"

Ernest omuzlarını silkti: "Herhalde böyle yaradılmışız da ondan; ben böyle düşünüyorum."

"Hayır, biz böyle yaradılmış değiliz!" diye Piskopos bağırdı.

Ernest sordu: "İdeal insandan mı bahsediyorsunuz! Kendisini

düşünmeyen, Tanrıya benzeyen ideal insandan!.. Bu o kadar nadirdir ki üzerinde konuşmaya bile değmez; yoksa şu bildiğimiz gündelik insandan mı bahsediyorsunuz?"

"Şu bildiğimiz sıradan insanlardan."

"Yani zayıf, kusurlu, yanlışlıklara çabuk kapılan insandan?"

Piskopos Morehouse başıyla tasdik etti.

"Şu küçük ruhlu ve kendini düşünen insanlardan?"

Piskopos tekrar tasdik etti.

Ernest: "Dikkat ediniz," dedi. "Kendini düşünen, dedim."

Piskopos rahat bir tavırla cevap verdi: "Sıradan insan hep kendini düşünür."

"Ve neyi elde etmek mümkünse ona sahip olmak ister."

"Evet, neyi elde etmek mümkünse ona sahip olmak ister, yazık ki doğru."

"Öyle ise elimdesiniz," dedi Ernest ve çenelerini bir kapan gibi birbiri üstüne indirdi; "Şimdi size göstereceğim. Meselâ bir tramvay işçisini ele alalım."

Piskopos sözünü kesti: "Sermaye olmasa işçiler bu işi bulamazlardı," dedi.

"Doğru, fakat işçi kâr elde etmese, sermayenin gürültüye gideceğini de siz itiraf ediniz."

Piskopos sustu. Ernest ısrar etti: "Beni tasdik ediyor musunuz?"

Piskopos başıyla işaret etti:

"Şu halde her ikimizin fikri birbirini ortadan kaldırır ve tekrar başladığımız yere dönmüş oluruz. Şimdi gelin baştan başlayalım. Tramvay yolundaki işçi emek veriyor, hissedarlar sermayeyi veriyor. İş ve sermayenin müşterek tesiriyle para kazanılıyor.[1] Kazanılan para iki taraf arasında bölüşülüyor, sermayenin hissesine kâr, işin hissesine ücret deniliyor."

---

1 O zaman bazı haydut türünden adamlar ulaşım araçlarını ellerinde bulundurarak bunlardan faydalananlardan para alırlardı.

Piskopos; "Çok doğru," dedi. "Ve bu bölüşümün tatlılıkla yapılmaması için ortada bir sebep yok."

Ernest cevap verdi: "Galiba demin ne dediğimizi unuttunuz. Demin sıradan insanın kendini düşünür olduğuna karar vermiştik. Sıradan insan yalnız hakikatlere bakar. Halbuki siz gökyüzüne çıkarak insanların nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz. İnsanlar asla böyle olmamışlardır. Gelin yine yeryüzüne inelim. Yalnız kendini düşünen işçi bölüşüm sırasında paydan mümkün olduğunca fazlasını almak ister. Yalnız kendini düşünen sermayedar da bölüşüm sırasında ne kadar koparabilirse o kadar almak ister. Fakat ortada bölüşülecek meselâ şu kadar para varken, iki taraf da bunun hepsini almak isterse sermaye ile işçi arasındaki kavga bitmez ve bunlar barışmazlar. Yeryüzünde bir işçi ve bir de sermaye bulunduğu sürece bu bölüşüm etrafındaki kavga bitmeyecektir. Eğer bu akşam San Francisco'da olsaydınız, yürümek zorunda kalacaktınız. Orada tramvay falan işlemiyor."

Piskopos heyecanla sordu: "Yine mi bir grev?"[1]

"Evet. Tramvayın ettiği kârın bölüşümünde uyuşamıyorlar."

Piskopos Morehouse adamakıllı coşmuştu: "Bu doğru değil!" dedi, "İşçiler dar görüşlü. Böyle yaparlarsa bizim sempatimizi kazanabilirler mi hiç?"

Ernest; "Kazanırlar," dedi. "Biraz yürümeye mecbur olursak..."

Fakat Morehouse onun sözlerine kulak asmadan devam etti: "İşçilerin ufku çok dar, insan insanlığını bilmeli, vahşi bir hayvan olmamalıdır. Şimdi yine birçok gürültü patırtı, birçok ölüm olacak; birçok kadın dul, birçok çocuk yetim kalacak. Sermaye ile iş dost kalmalı ve el ele birbirinin menfaatini gözetmelidir."

Ernest soğuk bir işaretle Piskopos'un sözünü kesti: "Yine gökyüzünde dolaşmaya başladınız. Yeryüzüne inelim. Sıradan insa-

1 Bu gibi olaylar karışık ve anarşist devirlerde çok olurdu. Bazen işçiler çalışmaz, bazen de sermayedar iş vermek istemezdi. Bu olaylar şiddeti körükler, insan hayatı telef edilir, birçok şeyler yakılıp yıkılırdı. Biz bugün bunları kavrayamıyoruz. Bunlar bize o zamanki insanların, karılarıyla kavga edip evdeki öteberiyi kırmaları kadar garip geliyor.

nın yalnız kendini düşünür olduğunu kabul etmiştik, bunu unutmayalım," dedi.

Piskopos; "Fakat böyle olmaması gerekir!" diye bağırdı.

Ernest cevap verdi: "Bu noktada beraberiz. İnsanın bencil olmaması gerekir. Fakat bir domuz ahlâkına dayanan bugünkü sosyal düzen devam ettikçe bu böyle olacaktır."

Piskopos dehşet içindeydi. Babam kendi kendine güldü. Ernest insafsızca devam etti:

"Evet, domuz ahlâkı; kapitalist sisteme başka bir isim verilemez. Ve bu sistemi sizin kiliseniz savunuyor. Her kürsüye çıkışta bu sistemi övüyorsunuz."

Piskopos Morehouse yalvaran bakışlarla babama döndü, fakat babam gülerek başını salladı, sonra da; "Bay Everhard'ın haklı olmasından korkuyorum," dedi. "Lissez-faire (bırak yapsın) politikası; herkes başının çaresine baksın ve üst tarafını şeytan alsın götürsün! Bay Everhard'ın demin söylediği gibi, siz kilise adamlarının ödevi bugünkü sosyal düzeni korumaktan ibarettir. Ve toplumu bugün ayakta tutan da budur."

Piskopos; "Fakat İsa'nın felsefesi bu değildir!" diye bağırdı.

Ernest hemen atıldı: "Kilisede bugün İsa'nın felsefesi öğretilmemektedir; işçiler bunun için kilisenin semtine bile uğramak istemiyorlar. Kilise kapitalistlerin işçilere karşı yaptığı dehşetli zulmü ve haksızlığı yaldızlayıp yutturmaya uğraşmaktadır."

Piskopos; "Kilise böyle bir şey yapmaz!" dedi. Öteki cevap verdi: "Herhalde bunun aksini de yapmıyor, çünkü kilise bugünkü şekli protesto etmediği müddetçe onu kolluyor demektir. Kilisenin kapitalist sınıf tarafından beslendiğini de unutmayalım."

Piskopos bütün saflığıyla; "Ben bu işe hiç bu açıdan bakmamıştım," dedi, "sizin haksız olmanız gerekiyor. Bu dünyada birçok şeylerin çirkin ve kötü olduğunu biliyorum. Kilisenin –sizin deyiminizle– proletaryayı[1] kaybettiğini biliyorum."

---

1 Proletariat: Aslında lâtince "proletarii" kelimesinden geliyor. Bu ad Servius Tullius zamanında devlet için yalnız nesil (proles) yetiştirmek amacıyla bir değeri

"Siz proletaryayı hiçbir zaman kazanmış değilsiniz ki! Proletarya kiliseden uzakta kendi başına gelişti."

Piskopos sıkıntıyla; "Sizi anlamıyorum," dedi.

"Öyle ise müsaade edin de anlatayım. 18'inci asrın sonunda makine ve fabrikalar yüzünden, çalışan halkın hemen hepsi vatansız kaldı. Eski çalışma sistemi yıkılmıştı. Çalışan halk köylerinden çıkmak zorunda kalıp endüstri şehirlerine yığıldı. Ana ile çocuk makineye beraber hizmet ediyordu. Eski aile hayatı da sona erdi. Şartlar çok ağırdı. Neyse, bu kanlı bir hikâyedir."

Piskopos Morehouse; "Biliyorum, biliyorum," dedi. Yüzü üzüntülü bir ifade almıştı. "Çok zor zamanlardı. Fakat bu bir buçuk asırlık bir meseledir."

Ernest devam etti: "İşte bugünkü proletarya bir buçuk asır önce doğdu. Kilise yeni doğan bu sınıfa aldırış bile etmedi. Kapitalistler memleketi bir salhaneye çevirirken kilise sustu. O gün de bugünkü kadar az ağzını açtı. Austin Lewis'in[1] zamanında söylediği gibi, kendilerine 'benim koyunlarımı koruyunuz,' emri verilenler bu koyunların köle olarak satılmasını ve geberinceye kadar çalıştırılmasını[2] sessiz seyrettiler. Kilise o zaman susuyordu. Sözüme devam etmek için bana hak verip vermediğinizi söyleyiniz. Kilise o zaman susmuş muydu?"

Piskopos Morehouse tereddüt ediyordu. Arkadaşları gibi o da böyle cepheden bir hücuma alışık değildi. Ernest devam etti:

"18'inci asrın tarihi yazılmıştır. Kilise susmamış olsaydı, kitaplarda onun da sesini duyardık."

Piskopos; "Kilisenin susmuş olmasından korkuyorum," dedi.

---

olanlara veriliyordu. Bunların mülk veya mevki sahibi olmalarına imkân yoktu. Hiçbir hukuka sahip değillerdi.

1 Kaliforniya Valiliği için sosyalistlerce 1906'da gösterilen aday. Soyca İngilizdi. Birçok iktisadi ve felsefi eserin sahibi ve önemli bir sosyalist önderiydi.

2 18'inci asrın ikinci yarısında İngiliz fabrikalarında kadınlarla çocuklara yapılan muamele kadar dehşetli bir şeye bütün tarihte rastlanmaz. Fakat o zamanların bazı büyük simaları bu endüstri cehennemlerinden yetişmişlerdir.

"Kilise bugün de susuyor."

"Bu sözünüzü kabul etmem."

Ernest bir süre sustu. Bu sözleri söyleyen papaza dikkatle baktı, sonra:

"Ne dediniz?" dedi. "Bakalım öyle mi, bugün Şikago'da kadınlar haftada 90 cent ücretle çalışıyorlar. Kilise bunu protesto etti mi?"

"Bunu hiç bilmiyordum. Haftada 90 cent mi? Dehşetli bir şey bu!"

Ernest ısrar etti: "Kilise buna itiraz etti mi?"

"Kilise bunu bilmiyor."

Piskopos fena sıkışmıştı. Ernest alay etti: "Fakat kiliseye 'kuzularımı koruyunuz' emri verilmişti ya!.. Neyse, bu alayımı affediniz. Fakat sizlerle konuşurken sabrımızın tükenmesi şaşılacak bir şey değildir. Kiliseniz, kapitalist kuruluşların Güney'deki pamuklu kumaş fabrikalarında çocukları çalıştırmalarını ne zaman protesto etti?[1] Altı, yedi yaşındaki çocuklar gece-gündüz vardiyalarında on

1 Everhard, kilisenin, esirliğin kaldırılması zamanında takındığı tavrı hatırlasa daha güzel bir örnek getirmiş olurdu. 1835'de Amerikan kilisesi şunları tesbit etmişti: "Kölelik İncil ve Tevrat'ta kabul edilmiş, Allah tarafından men edilmemiştir." Charleston vaftiz cemiyeti 1835'te şunları yayınlamıştı: "Efendinin kölelerine her zaman hükmedebilmek hakkı evrenin yaratıcısı tarafından açıkça kabul edilmişti. Bu yaratıcı her şeyin mülkiyet hakkını canı istediğine verebilir." Virginia'da bir kolejde profesör olan ve din tarihi okutan Doktor E. D. Simon şunları yazmıştı: "Mukaddes kitap birçok yerinde köle tutmak hakkını açıkça onaylamaktadır. Köleleri satmak ve satın almak hakkı da açıkça kabul edilmiştir. Yahudi kanunlarına, bu mesele hakkında asırlardan beri uygulanan aynı şekildeki muamelelere, İncil'deki tavsiyelerle ahlâk prensiplerimize baktıkça hep köleliğin ahlâka aykırı bir şey olmadığı sonucuna varılır. Afrikalı esirlerin kanun dairesinde köle edildikleri bir kere kabul edildikten sonra, onların çocuklarının da köle kalacakları şüphe götürmez bir gerçektir."

Görülüyor ki esaret Amerika'da meşru bir şeydir.

Biz aynı fikirlerin birkaç nesil sonra yine kilise tarafından temsil edildiğini ve bu sefer kapitalist sistemi savunmak için kullanıldığını görürsek hayret etmemeliyiz. Bugün "Asgard" şehri kütüphanesinde Henry Van Dyke'in "Faydalı makaleler" adlı bir kitabı bulunmaktadır. Kitaba bakınca Van Dyke'in bir rahip olduğunu anlıyoruz. Bu kitap Everhard'ın burjuva düşünüşü dediği şeye güzel bir örnektir. Yukarıda Babtist Cemiyetinin sözleri ile ondan yetmiş sene sonra Van Dyke tarafından yazılan şu satırlar arasındaki benzerlik hayret vericidir: "İncil dünyanın

iki saat çalışıyor, sonra da tıpkı sinekler gibi ölüyorlardı. Kapitalistlerin kârları insan kanlarıyla besleniyor. Bu kârlardan ise 'New England'da muhteşem kiliseler yaptırılıyor. Bu kiliselerde siz bu kârların kurnaz ve göbekli sahiplerine sulu sulu vaazlar veriyorsunuz."

Piskopos; "Ben bunları bilmiyordum," dedi, yüzü acayip bir hal almıştı; adeta fenalaşıyordu.

"Demek bunlara itiraz etmediniz?"

Piskopos evet manasında başını salladı.

"Demek kilise bugün de 18'inci asırdaki gibi dilsizdir?"

Piskopos sustu ve Ernest konuşmaya birdenbire başka bir yön verdi: "Bunları protesto eden bir rahibin görevden alınacağını biliyor musunuz?"

"Bunun o kadar kolay olduğunu sanmam."

"Şu halde siz protesto etmek ister misiniz?"

"Bana kendi bölgemde anlattığınız şekilde yolsuzluklar göstereniz, derhal protesto edeceğim."

"Ben de size bunları göstereceğim. Emrinize amadeyim. Sizinle beraber bu cehennemde bir gezinti yapalım."

Piskopos'un elleri ve ayakları gerilir gibi oldu. Yüzünün ince çizgileri bir asker gibi sertleşti.

"Protesto edeceğim," dedi. "Kilise bunlara karşı susamaz!"

Ernest ihtar etti: "Sizi kovarlar."

"Size bunun aksini ispat edeceğim, size kilisenin yalnız bilgisizlik yüzünden yanlış yola gittiğini göstereceğim. Hatta benim inancıma göre, bugün endüstride olup biten bu fecî şeyler kapitalist sınıfın onları bilmemesi yüzündendir. Bu sınıf, haksızlıkların farkına varır varmaz her şeyi düzeltecektir. Ona, bunları göstermek de kilisemizin ödevidir."

Ernest güldü. Kaba bir gülüştü bu. Ve ben içimden Piskopos'tan yana çıkmak arzusunu duydum.

Tanrıya ait olduğunu öğretiyor. Tanrı, umumi kanunlara da uygun olarak, her insana keyfi istediği kadar verir."

"Fakat unutmayınız ki," dedim. "Siz meseleyi yalnız bir yanıyla ele alıyorsunuz. Siz görmek istemezseniz bile, şunu biliniz ki bizim de birçok iyi taraflarımız var. Piskopos Morehouse haklıdır. Endüstrideki haksızlık dehşetli olsa bile bunun sebebi bilmezliktir. Cemiyetin türlü sınıfları arasındaki uçurum çok genişlemiş."

Ernest; "Vahşi kızılderililer bile kapitalist sınıf kadar kaba ve zalim değildir!" dedi ve o anda ben kendisinden nefret ettim.

"Bizi tanımıyorsunuz," dedim, "biz kaba ve zalim değiliz!"

"Bunu ispat ediniz!" dedi.

Hiddetten kıpkırmızı olmuştum; "Bunu size nasıl ispat edebilirim?" dedim.

"Bunu bana ispat etmenizi istemiyorum, kendinize ispat ediniz!" diye karşılık verdi.

"Ben zaten biliyorum," dedim.

Kaba bir tarzda; "Bir şey bilmiyorsunuz!" dedi.

Babam yumuşak bir tavırla; "Fakat çocuklar ne yapıyorsunuz?" diye araya girdi.

"Bana göre hepsi bir!" Söze devam ediyordum; Ernest sözümü kesti:

"Galiba sizin –yahut babanızın, her ikisi de aynı şey– Sierra iplik fabrikalarında hisseniz var."

"Bununla ne demek istiyorsunuz?" diye bağırdım. O, alçak sesle cevap verdi:

"Çok bir şey demek istemiyorum, yalnız şu üzerinizdeki elbisenin kanla lekeli olduğunu, yediğiniz yemeğin kanlı olduğunu, evinizin tavanından küçük çocuklarla, gürbüz erkeklerin kanlarının damladığını söylemek istiyorum. Şimdi gözlerimi kapasam bu damlaların sesini bile duyabilirim: Tıp, tıp, tıp, tıp..."

Ve hareketleriyle sözlerine uyarak gözlerini kapadı, iskemlesinde geriye doğru yaslandı. Öfkeli ve yaralı gururum içinde ağlamaya başladım. Hayatımda hiç bu kadar kaba bir muameleye hedef olmamıştım. Piskopos olsun, babam olsun, şaşırmışlardı. Konuş-

mayı daha sakin bir sesle devam ettirmeye çalışıyorlardı. Fakat Ernest gözlerini açıp bir süre bana diktikten sonra başka tarafa çevirdi. Ağzı ve gözleri sertleşmiş gibiydi ve hiç gülmüyordu. O anda bana ne söyleyecekti, beni nasıl yere vuracaktı, asla öğrenemedim; çünkü tam bu sırada kaldırımda yürüyen bir adam evimizin önünde durup içeri bakmaya başladı. Bu iri yarı ve kötü giyinmiş bir adamdı. Sırtında, bambu ağacından ve kamıştan iskemle, sehpa... türlü eşyalar vardı. İçeriye girip mallarını satmak istiyor, lâkin cesaret edemiyormuş gibi bir süre eve baktı.

Ernest; "Bu adamın adı Jackson'dur," dedi.

"Bu kuvvetli vücuduyla çalışması, böyle sokaklarda yarı dilenci bir şekilde seyyar satıcılık[1] yapmaması lâzımdı," dedim.

Ernest nezaketle: "Sol koluna bakınız!" dedi. O tarafa baktım; kolunun yeni boşta sallanıyordu.

Ernest hep aynı nezaketle devam etti: "Demin tavandan damladığını duyduğum işte bu kolun kanıydı. Bu adam kolunu Sierra iplik fabrikalarında kaybetti ve sakat bir beygir gibi ölsün diye sokağa atıldı. Bunu sokağa atanlar, fabrikaları idare etmek için sizden ve öteki hissedarlardan para alan direktör ve başka memurlardı. Jackson şirkete beş-on dolar kazandırmak için dişli çarkların arasına girip kolunu kaptırdı. Dişlilerin arasında gördüğü bir taşı orada bıraksa da olabilirdi, o zaman belki birkaç diş eğrilecekti; fakat o, taşa doğru uzandı, kolunu kaptırdı ve parmaklarından omuz başına kadar bir anda ezildi. Vakit geceydi. Fabrikada gece vardiyası yapılıyordu. O zamanlar kazançlar da epey şişkindi. Jackson uzun zamandır çalıştığı için adaleleri uyuşmuştu. Yorgun adaleleri biraz yavaş hareket ettiler, makine de derhal yapıştı. Kendisinin bir karısı ile üç çocuğu vardır."

O zaman ben sordum: "Şirket bu adam için ne yaptı?"

"Hiçbir şey!.. Ha.. sahi, hiçbir şey yapmadı diyemeyiz. Jackson hastaneden çıkınca fabrika aleyhine bir tazminat davası

1 O günlerde seyyar satıcı diye adlandırılan binlerce yoksul tüccar vardı. Onlar tüm mallarını taşıyarak kapı kapı ticaret yaparlardı. Bu enerjiyi boşa harcamaktı. Dağıtım, toplumun genel sistemi gibi karışık ve akıl dışı yapılıyordu.

açmıştı; bu davayı şirket kazandı. Malûm ya şirketin çok yaman avukatları vardır."

"Ya siz hepsini anlatmadınız, ya da hepsini bilmiyorsunuz; belki de bu adam bir terbiyesizlik yapmıştır."

"Terbiyesizlik mi?.. Hah hah ha!.." Şeytanca bir kahkaha attı, "Aman Allahım, terbiyesizlik mi diyorsunuz?.. Kesik koluyla mı?.. O her şeye rağmen mütevazı, utangaç bir adamdı, terbiyesizlik yapmayı aklına bile getirmiyordu."

"Fakat mahkeme?.." dedim, "Muhakkak sizin söylemediğiniz bir nokta var ki, bu adam davayı kaybetti. Başka türlü olmasına imkân yok."

"Şirketin baş avukatı İngram'dır. Zeki bir hukukçu."

Bu sözleri söylerken Ernest yüzüme uzun süre baktı, sonra devam etti: "Size bir şey söyleyeyim mi matmazel, bu Jackson meselesini bir inceleyiniz."

"Bunu nasıl olsa yapacağım," dedim.

O zaman yumuşak bir tavırla; "Çok güzel!" dedi. "Size bu adamı nerede bulacağınızı da söyleyeyim. Fakat Jackson'un kolu yüzünden öğreneceğiniz şöyleri düşündükçe sizin hesabınıza titriyorum."

İşte böylece Piskopos da, ben de Ernest'in tekliflerini kabul etmiş ve görevlenmiştik. Her ikisi de kalkıp gittiler. Ben, içimde, kendime ve mensup olduğum sınıfa karşı yapılmış bir haksızlık duygusuyla yalnız kaldım. Bu adam vahşi bir hayvandı. Kendisinden nefret ediyor, ve; "İşçi sınıfından bir adam, başka türlü hareket edecek değil ya!" diyerek kendimi avutuyordum.

JACKSON'UN KOLU

"Jackson"un kolunun hayatımda ne kadar dehşetli bir rol oynayacağını tahmin edemezdim. Başlangıçta beni fazla etkilememişti. Oturduğu yer körfeze yakın bataklığın kenarında, harap, yıkılması yaklaşmış[1] bir evdi. Binanın etrafında durgun su çukurları vardı ve suyun üzerinde yeşil, kokmuş bir çamur yüzüyor ve etrafa koku saçıyordu.

Jackson'u, Ernest'in dediği gibi, mütevazı ve mahçup buldum. Bir hasır örgüsü yapmakla meşguldü ve kendisiyle konuştuğum sürece işine devam etti. Fakat; "Beni hiç olmazsa bekçi[2] olarak da mı kullanamazlardı?" dediği zaman sözlerinde tevazu ve mahçuplıktan çok yeni filizlenmeğe başlayan bir kızgınlık ve bir şikâyet vardı.

Ağzından pek az söz alabildim. Başlangıçta bana biraz sersem göründü. Fakat tek eliyle çalışırken gösterdiği ustalık sersem olmadığını belli ediyordu. Bu aklıma bir şey getirdi.

"Nasıl oldu da kolunu makineye kaptırdın?" dedim.

Uzun uzun yüzüme baktı ve başını salladı.

"Bilmiyorum, oldu bir kere..."

"Bir dikkatsizlik mi yaptın?"

"Hayır, dikkatsizlik de diyemeyiz. İş saatlerinde fazla çalışmış, çok yorulmuştum. Fabrikada bulunduğum on yedi sene zarfında, kazaların hep paydosa yakın[3] olduğuna dikkat etmiştim. Hatta paydosa yakın saatlerde yapılan kazaların diğer saatlere göre çok

1 O günlerde harap olmuş, yıkılmış evler için kullanılan bir sıfat. Ev sahiplerine bu evlerin durumuna göre muazzam kiralar ödenirdi.

2 O zamanlar hırsızlık olayları çok artmıştı. Herkes birbirinden bir şey çalardı. Cemiyetin efendileri meşru olarak, fakir sınıflar da gizlice çalarlardı. Bir sürü insan mülkün muhafazası için bekçi olarak kullanılıyordu. Zenginlerin evleri banka kasası gibi korunan bir yerdi. Bugünkü çocuklarda görülen, başkasının özel eşyasını kendine alma âdeti, o zamanlar çok yayılmış olan hırsızlık illetinin adeta bir tezahürü olarak kabul edilebilir.

3 İşbaşı ve paydos zamanı vahşi ve sinirleri bozucu düdük sesleriyle haber verilirdi.

olduğunu iddia edebilirim. İnsan saatlerce ağır bir iş altında çalışınca gücünü yitirmeye başlar. Çok insanı parçalanmış ve ezilmiş olarak gördüm."

"Çok mu?"

"Yüzlerce, yüzlerce, hatta çocukları bile parçalanmış olarak gördüm."

Başından geçenleri anlattı. Olay, bütün detaylarıyla Ernest'in anlattığına uyuyordu. Makineyi hatalı kullanmış olabilir mi diye sordum, başını salladı.

"Sağ elimle kayışı çektim," dedi. "Sol elimle de taşa uzandım. Kayış gerçekten çekili mi, diye durup baktım. Sağ elimin bu işi yaptığını sanıyordum, meğer öyle olmamış. Elimi çabucak uzattım, fakat kayış tamamen çıkmadan sol kolum koptu."

"Çok acımıştır," dedim.

"Kırılırken kemiklerin çıkardığı ses hoş bir şey değildi!" dedi.

Açtığı davadan ve dava sonucundan bir şey anlamış değildim. Yalnız tazminat almadığını kesin olarak biliyordum. Direktörle işçibaşının ifadeleri, mahkemenin Jackson aleyhinde karar vermesine sebep olmuştu. Bunların ifadelerinin, kendi deyimiyle, "Öyle olmaması gerekirdi." Ben bu şahitleri gidip görmeğe karar verdim.

Apaçık görünen bir şey: Jackson'un durumu feci ve karısı hastaydı. Hasır örmekle, gezgin satıcılık yapmakla ekmek parasını bile çıkaramıyordu. Epeydir ev kirasını veremiyordu; on bir yaşında olan büyük oğlu fabrikada çalışmaya başlamıştı.

Ben ayrılırken son sözleri, "Hiç olmazsa beni bekçi olarak kullanabilirlerdi," oldu.

Jackson davasını üzerine alan avukatı, iki işçibaşı'nı ve direktörü görüp konuştuktan sonra Ernest'in söylediklerinin gerçek olduğunu sezmeğe başladım.

Avukat bende enerjisiz ve yeteneksiz bir adam izlenimi bıraktı. Ve kılığına bakınca Jackson'un davayı kaybetmesine hayret etmedim. İlk düşüncem, böyle bir avukat tuttuğu için Jackson'un dava-

yı kaybetmesine acımamak oldu; fakat derhal aklıma Ernest'in sözleri geldi: "Şirketin çok yaman avukatları vardır." ve "İngram çok kuvvetli bir hukukçudur." Sonra şirketin herhalde işçi Jackson'dan daha iyi avukat bulacağını düşündüm. Fakat bu o kadar önemli değildi; Jackson'un davayı kaybetmesi için muhakkak başka bir sebep olmalıydı. Avukata sordum:

"Davayı neden kaybettiniz?"

Avukat şaşırdı ve bir süre acıyla yüzüme baktı. O zaman bu zavallı adama da acıdım. Ondan sonra sızlanarak anlattı. Sızlanmak bu adam için adeta anadan doğma bir şeydi. Şahit ifadelerinden şikâyet etti. Hepsi karşı taraf lehinde ifade vermişler, Jackson lehine bir kelime bile söylettirmek mümkün olmamış. Hepsi de kimin türküsünü çağırmak lâzım geldiğini biliyorlarmış. Jackson budalanın biriymiş ve İngram tarafından şaşırtılmış. İngram ustalıklı şeyler sorarak Jackson'un ağzından kendi aleyhinde sözler kapmış.

"Haklı olduğu halde nasıl kendi aleyhine sözler söyleyebilir?" diye sordum.

"Haklılıkla bunun ne alâkası var?" dedi. "Şu kitaplara baksanıza!"

Eliyle ufak bürosunun duvarlarını kaplayan kitapları gösterdi: "Bu kitaplarda okuyup incelediğim her şey bana kanun ile hakkın ayrı ayrı şeyler olduğunu öğretti. Hangi avukata isterseniz sorun. Okulda hakkın ne olduğunu öğretirler; fakat bu kitaplardan yalnız tek bir şey öğrenilir: Kanun."

"Yani Jackson'un haklı olduğunu, ama öyle iken kaybettiğini mi söylemek istiyorsunuz? Mahkemelerde adalet yok mudur demek istiyorsunuz?"

Avukat bir süre yüzüme baktı, fakat sonra, gözlerindeki enerji söndü. O miskin sesiyle yine başladı: "Elimde hiçbir imkân yok. Jackson'u da, beni de serseme çevirdiler. Elimizden bir şey gelmiyordu ki! İngram büyük bir hukukçuydu. Eğer böyle olmasa Sierra iplik fabrikaları, Erston toprak sendikaları, Berkeley Consolidated şirketi, Oakland, San Leandro ve Pleasenton elektrik şirketleri onu

avukat olarak kullanırlar mıydı? İngram bir tröst avukatıdır, bir tröst avukatına ise haybeye para verilmez.[1] Ne diye yalnız Sierra fabrikaları bu adama yılda bin dolar veriyor? Çünkü bunun, onların gözünde yılda yirmi bin dolarlık değeri vardır da ondan! Benim o kadar değerim yok. Değerim olsa böyle bir köşede kalmaz ve Jackson'unki gibi davalarla uğraşmazdım. Davayı kazanmış olsaydım sizce ne kadar kazanırdım dersiniz?"

"Herhalde Jackson'u soyup soğana çevirirdiniz," dedim.

"Pek tabii!" dedi. "Ben de yaşayacağım, değil mi ya?"[2]

"Onun çoluğu çocuğu var."

"Benim de var. Onları yeryüzünde benden başka düşünen de yok. Geberseler kimse dönüp bakmaz!"

Yüzünün çizgileri tatlılaştı. Saatinin kapağını açarak iç tarafta bulunan bir kadınla iki kız çocuğunun resmini gösterdi.

"İşte karım ve çocuklarım, ne kadar sıkıntılı zamanlar geçirdik bilseniz! Jackson davasını kazanabilseydim onları yazlığa yollayacaktım; hepsi kır havasına muhtaç. Fakat şimdi gönderemiyorum."

Gitmek üzere ayağa kalktım. Adam tekrar sızlanmaya başladı:

"Hiç ümidim yok. İngram ile yargıç Caldwell ahbaptırlar. Bu ahbaplığın davayı etkileyeceğini söylemek istemiyorum. Şahitler duruşmada doğru ifade verselerdi, netice başka olurdu; fakat Caldwell benim hakikatı meydana çıkaracak delilleri toplayamamam için elinden geleni yaptı. İngram ile Caldwell aynı kulüpte ve aynı

1 Tröst avukatlarının görevi, ustalıklı metodlarla tröstlerin mali işlerine yardım etmekti. Birleşik Devletlerin o zamanki Cumhurbaşkanı Theorode Roosewelt, 1905'te bu konuya dair şunları söylemişti: "Hepimiz biliyoruz ki servetin toplandığı yerlerdeki her avukatın ödevi, efendilerinin lehine olarak kanun dalavereleri yapabilmek için ince düşünülmüş, ustalıklı planlar tertip etmektir. Oysaki bu kanunlar büyük servetlerden kütlenin faydalanmasını sağlamak amacını gütmektedir."

2 Toplumu sarmış olan öldürücü savaşmayı çok iyi anlatan tipik bir cümle. İnsanlar aç kurt gibi birbirine saldırıyor ve büyük kurtlar küçükleri yiyordu. Jackson en küçüklerden biriydi.

locada üyedirler. Birbirlerine yakın oturuyorlar. Halbuki ben oralarda oturmayı aklıma bile getiremem. Sonra karıları hep birbirlerine gidip gelirler. Beraber oturup Whist oynarlar. Daha buna benzer neler!.."

"Peki, Jackson'un haklı olduğu kanısında mısınız?"

Kapıya gelmiştim. Bu soruyu eşikte durarak sordum. Aldığım cevap şuydu:

"Kanısında değilim; biliyorum. İlkin ben de davanın iyi sonuçlanacağını sandım. Ümidi kırılmasın diye, karıma bundan hiç söz açmadım. Kendisi de ne zamandan beri bir yazlığa gitmek istiyordu..."

Peter Donelly adındaki İşçibaşı'nı gördüm. Bu da tanıklardan biriydi. Kendisine sordum:

"Niçin Jackson'un makineyi kurtarmak istediğini mahkemede söylemediniz?"

Cevap vermeden önce bir süre düşündü. Sonra etrafına korka korka bakarak:

"Çünkü bir karım, sizin eşlerini görmediğiniz kadar güzel üç tane de çocuğum var," dedi.

"Sizi anlamıyorum," dedim.

"Yani Jackson lehinde ifade vermek benim için doğru olmayacaktı..." dedi.

"Bu sözle ne demek istiyorsunuz?"

"Dedim ya! Yıllardan beri bu fabrikada çalışıyorum. Daha çocukken başladım ve yavaş yavaş ilerledim; bugünkü görevimi yalnızca yıllar süren ağır çalışmalara borçluyum. Müsaadenizle bugün işçibaşı bulunuyorum. Bugün kovulacak olsam bütün fabrikada tek bir kişinin bile beni kurtarmak için el uzatacağından şüpheliyim. Her zaman sendikada üyeydim. Fakat iki grev esnasında şirkete yardım ettim. Bunun için bana "grev bozucu" dediler. Bugün benimle karşı karşıya kadeh tokuşturmak isteyecek bir işçi bile bulunmaz. Davet etsem gelmezler. Şu kafamdaki yara

izlerini görüyor musunuz? Bunlar kafama atılan tuğlaların eseridir. Bütün fabrikada bana küfretmemiş bir çocuk bile yoktur; benim tek dostum şirkettir. Beni bunlara bağlayan vazife duygusu değildir. Ekmek parası ve çocuklarımın hayatı beni şirket tarafında tutuyor. İşte mesele bundan ibarettir."

"Jackson kabahatli miydi?" diye sordum.

"Tazminat alması lâzımdı. İyi bir işçiydi ve görevine çok dikkat ederdi."

"Mahkemede yemin ettiğinize göre, hakikati söylemenize imkân yok muydu?"

Başını salladı.

"Hakikati, doğrudan doğruya hakikati!" diye ısrar ettim.

Çehresi tekrar karıştı. Gözlerini yukarı dikerek;

"Çocuklarım için vücudumun da, ruhumun da sonsuz azap içinde kalmasına razıyım," dedi.

Genel direktör Henry Dallas tilki suratlı bir adamdı. Bana fena baktı ve mesele hakkında bir şey söylemek istemedi. Mahkemedeki ifadesi hakkında bile ağzından tek söz alamadım.

Öteki işçibaşı daha cömert davrandı. Adı James Smith olan bu adam sert yüzlü bir kimseydi. Bu da bende, ifadesini serbest veremediği izlenimi bıraktı. Kendisiyle konuştuğum zaman öteki arkadaşlarından daha bilgili ve akıllı olduğunu fark ettim. Jackson'a tazminat verilmesi gerektiği hususunda Peter Donelly ile aynı fikirdeydi; hatta daha ileri giderek Jackson'a karşı yapılan ve bir kaza yüzünden sakat kalan bir adamı aç bırakan bu uygulamayı, insafsız ve çirkin buluyordu. Sonra bu gibi kazaların fabrikada çok olduğunu, şirketin bunlar için asla tazminat vermek istemeyerek sonuna kadar dayattığını söylüyordu. "Çünkü bu tazminat hissedarlar için yüzlere ve binlere mal olur," dedi. O anda babamın son aldığı kâr paylarıyla satın aldığımız yeni mantomu ve babamın aldığı yeni kitapları düşündüm. Mantomda kan lekeleri olduğuna dair Ernest'in söyledikleri hatırıma geldi ve elbisemin içinde titremeye başladım.

"İfadenizde Jackson'un makineyi zarardan korumak isterken kazaya uğradığını açıklamadınız mı?" dedim.

O dudaklarını sıkarak cevap verdi:

"Hayır, bu kazaya Jackson'un sebep olduğunu, ihmal ve dikkatsizliği yüzünden başına bu işi getirdiğini, şirketin bunda hiçbir kabahati olmadığını söyledim."

"Bu işte ihmalcilik var mıydı?"

"Siz ne derseniz deyin, hakikat şudur ki, bir insan saatlerce çalıştıktan sonra yorgun düşer..."

Bu adam beni meraklandırmaya başlamıştı. Muhakkak şimdi olduğundan daha yüksek bir sınıftandı.

"Siz genel olarak işçilerin olduğundan daha bilgilisiniz," dedim.

"Lisede okumuştum," diye cevap verdi; "okulu bir apartmanda kapıcılık yaparak bitirdim. Üniversiteye devam etmek istiyordum; fakat babam öldü, ben de fabrikaya işçi girdim. Tabii bilimler eğitimi alacaktım! Hayvanları çok severim. Lâkin fabrikaya girmeğe mecbur oldum. İşçibaşılığa kadar yükselince de evlendim. Çoluk çocuk sahibi oldum. Tabii artık kendi başıma değildim."

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Yani mahkemede niçin böyle ifade verdiğimi açıklamak istiyorum. Bana direktif verilmişti."

"Kim verdi?"

"İngram mahkemede nasıl ifade vereceğimi yazılı olarak bana bildirdi."

"Jackson davayı bunun için mi kaybetti?"

Başını sallayarak tasdik etti. Yüzü kıpkırmızı olmuştu.

"Jackson'un karısıyla iki çocuğu onun eline bakıyorlar, değil mi?"

"Bilmiyorum," dedi ve yüzü daha çok kızardı. Ben devam ettim:

"Söyleyin bakalım, sizin gibi aydın bir insan için bu duruma düşmek güç olmadı mı?"

Birdenbire öyle bir coştu ki geri çekilmeye mecbur kaldım. Bir küfür savurdu ve bana vurmak istiyormuş gibi yumruklarını sıktı.

"Affedersiniz," dedi. "Hiç de kolay olmadı ve şimdi siz giderseniz çok iyi edersiniz. Öğrenmek istediğinizi öğrendiniz. Fakat gitmeden önce size bir şey daha söyleyeyim: Benden duyduğunuz şeylerden herhangi şekilde faydalanmak isterseniz bir şey çıkmaz. Hepsini inkâr ederim, siz de aksini ispat edecek şahit gösteremezsiniz. Gerekirse yemin de eder ve yine inkâr ederim."

Smith ile aramızda geçen bu konuşmadan sonra kimya laboratuvarına gittim ve orada Ernest ile karşılaştım. Bu tesadüfü hiç beklemiyordum; fakat o beni yine cesur bakışları ve sert el sıkışlarıyla selamladı. Tavırlarında her zamanki gibi şaşkınlıkla bir kalenderlik karışıktı. Son ve gürültülü tesadüfümüzü unutmuş gibiydi. Fakat ben bunu unutacak durumda değildim. Birdenbire: "Jackson meselesini araştırdım," dedim.

Söze devam etmemi merakla bekledi. Fakat gözlerinde eski yargılarımın değiştiğini kesin olarak bildiği okunuyordu.

"Kendisine kötü bir oyun oynanmışa benziyor... ben... ben de artık sanıyorum ki, bizim tavandan onun kanı damlamaktadır."

Ernest: "Tabii, eğer Jackson ve arkadaşlarına daha merhametli davranılmış olsa, kârlar bu kadar yüksek olmazdı," dedi.

"Bundan sonra güzel elbise giymekten bir zevk alamayacağım."

Kendimi küçülmüş ve ezilmiş hissettim. Fakat Ernest'in benim için adeta bir vaftiz babası olduğunu düşündükçe garip bir zevk duydum. Sonraları da hep böyle olduğu gibi, onun kuvvetine dayandığımı hissediyordum. Ondan bana doğru adeta bir koruma ve huzur ışığı yayılıyordu.

"Bundan sonra hiçbir şeyde zevk bulamazsınız," dedi. "Çünkü bizim bugün gökyüzüne çıkardığımız bu medeniyet kan üzerine kurulmuştur; karnını kan ile doyurmaktadır. Ne siz, ne ben, ne de başka biri bu kanla lekelenmekten kendini kurtarabilir! Kendisiyle konuştuğunuz adamlar kimlerdi?"

Ona her şeyi anlattım.

"Bu adamların bir teki bile bağımsız hareket edemez," dedi; "Hepsi insafsız endüstri fabrikasına zincirlenmişti. İşin asıl fecî tarafı onları bağlayan kalplerinin kanıdır; çocukları! Hepsinin düşündüğü bu genç hayatlardır. Bu düşünce onların kafalarında bütün ahlâki kaygılardan daha kuvvetlidir. Benim babam bile bana ve kardeşlerime ekmek bulabilmek için yalan söyler, çalar, her türlü şerefsizliği yapardı. O da endüstri makinesinin bir kölesiydi. Ve bu makine onu çiğniyor, öldürüyordu."

"Fakat siz hareketlerinizde serbestsiniz, değil mi?" diye bağırdım.

"Tam değil!" diye cevap verdi. "Kalbimin kanıyla hiçbir yere bağlı değilim, çocuklarım yok ve bundan çok memnunum. Evlensem bile çocuğum olmasını istemezdim."

"Bu iyi bir fikir değil!" dedim.

"Biliyorum, fakat benim için böyle olmak zorunda. Ben ihtilâlci bir adamım ve bu tehlikeli bir meslektir."

Yüzüne inanmayarak baktım. O tekrar söze başladı:

"Bir gece sizin eve girerek Sierra iplik fabrikaları hisse senetlerini çalmak istesem babanız ne yapar?"

"Babamın yastığının altında her zaman bir tabanca bulunur," dedim. "Herhalde sizi sağ bırakmazdı."

"Benimle beraber birkaç kişi, bir buçuk milyon insanı da beraber alarak bütün zenginlerin evlerine dalsak[1] herhalde adamakıllı bir çarpışma olurdu, değil mi?"

"Fakat siz bunu yapmazsınız," dedim.

"Benim yapmak istediğim iş asıl budur. Hem bizim maksadımız yalnız evlerdeki bu serveti değil, bu servetin bütün kaynaklarını; bütün madenleri, demiryollarını; fabrikaları, bankaları ve ticaret evlerini elimize geçirmektir. Buna da ihtilâl derler. Bu gerçekten tehlikeli bir şeydir. Öyle sanıyorum ki bu kavga benim düşündüğümden de daha dehşetli olacaktır. Fakat, dediğim gibi,

1 1910'da Amerika'da sosyalistlerin yayınladığı bir istatistiğe göre sosyalistlere oy verenler 1888'de 2.068; 1902'de 127.713; 1904'de 435.040; 1908'de 1.108.427; 1910'da 1.688.211 kişidir.

bugün hiç kimse hareketlerinde serbest değildir. Hepimiz endüstri makinesinin çarkları ve dişleri tarafından yakalanmışız. Biraz önce bulunduğunuz yerlerde bunun böyle olduğunu gözlerinizle gördünüz. Konuştuğunuz insanlar hep böyleydi. İsterseniz başkalarına da gidin, meselâ İngram'a... Jackson olayının gazetelere aksetmemesi için gayret eden gazeteciye ve başyazara gidin; bunların hepsinin makinenin köleleri olduğunu göreceksiniz."

Konuşmamız sırasında kendisine, işçilere karşı şirketlerle fabrikaların böylesi kazalara karşı ne tür önlemler alması gerektiğini sordum. Ve şu istatistik bilgiyi aldım:

"Bütün defterlerde de kayıtlı olduğu üzere en az kaza sabahleyin olur ve işçinin yorgunluğu, vücut ve kafaca bitkinliği arttıkça kaza olasılığı da artar. Babanızın hayat ve vücudunun bir işçiden üç defa daha fazla emniyette bulunuşunu neye yorarsınız? İtiraz etmeyin, bu böyledir. Sigorta şirketleri[1] de bunu bilir. Babanız hayatınızı kazaya karşı bin dolara sigorta ettirecek olsa kendisinden ayda dört buçuk dolar alınır, halbuki bir işçiden aynı şey için on beş dolar alıyorlar."

"Sizin için de bir tehlike var mı?" diye sordum.

"Bir işçinin karşılaşabileceğinden sekiz defa daha fazla... İhtilâlci olduğum için her zaman yaralanır, veya öldürebilirim. Sigorta şirketleri dinamitle uğraşan çok usta bir kimyacıdan on misli daha fazla sigorta ücreti istiyorlar. Herhalde beni hiç sigorta etmezler. Niçin sordunuz?"

Gözlerimi yere dikmiştim ve yukarı kaldırmıyordum. Yanaklarıma doğru kan hücum ettiğini anlıyordum. Telâşımı anlamasından çok, bu halimle kendimi ele vermiş olmak beni sıkıyordu.

---

1 O asrın dehşetli mücadeleleri sırasında hiç kimse uzun zaman emniyette sayılmazdı; ne kadar zengin olursa olsun, tehlike içindeydi. Geriye kalacakların iyiliği ve korunması için bu sigorta usulü keşfedilmişti. Bugün bize bu şekilde bir sigorta gereksiz ve ilkel geliyor; fakat o zaman gayet ciddi bir meseleydi. İşin asıl gülünç tarafı şudur: Bu şirketlerin çok kere parası yağmaya uğrar ve ortadan yok olurdu. Bunu yapanlar da çoğu zaman şirketin müdürü veya başka büyük memurlarıydı.

Bu sırada içeri babam girdi. Ve benimle beraber gitmek için hazırlanmaya başladı. Ernest ona birkaç kitabını geri verdikten sonra ayrıldı. Fakat giderken bir daha geri dönerek bana şunu söyledi:

"Siz kendi ruhunuzun, sükûnetini, ben de Piskopos'un ruhunun sükûnetini bozacağıma bunları bıraksak ve siz madam Vickson ile madam Pertonwaithe'i ziyaret etseniz daha iyi edersiniz. Biliyorsunuz ki bunların kocaları şirketin en büyük hissedarlarıdır. Bütün öteki insanlar gibi bu kadınlar da makinenin esiridir, onun üzerine çıkıp oturmuş olsalar bile!.."

MAKİNENİN KÖLELERİ

Jackson'un kolunu düşündükçe sarsılıyordum. Bir olay karşısındaydım. Hayatı ilk defa olduğu gibi görüyordum. Üniversitede okuduğum seneler bilgimin ve kültürümün gerçek yaşamla yakından uzaktan bir ilgisi yoktu. Kâğıt üstünde çok güzel görünen, hayata ve topluma ait bir sürü bilgi edinmiştim. Fakat şimdi hayatın ta kendisini görüyordum. Jackson'un kolu bir gerçekti. Ernest'in "gerçek, sayın baylar, itiraz edilemeyecek gerçek," diye gürleyen sesi kulağımdaydı.

Toplumumuzun kan üzerine kurulmuş olması bana dehşetli ve imkânsız gibi geliyordu. Fakat ya Jackson?.. Bu adamı düşünmekten kendimi alamıyordum. Bütün düşüncelerim kutba doğru koşan bir pusula ibresi gibi hep ona yöneliyordu. Bu zavallıya karşı acımasızca davranılmıştı. Hissedarlar biraz fazla kâr alabilsinler diye onun parası verilmemişti. Ben bu kârları alan ve böylece Jackson'un kanından menfaat sağlayan birçok insan tanıyordum. Bir insana bu kadar vahşice davranılırsa ve toplum buna aldırmadan yoluna devam ederse, daha birçoğuna aynı barbarlığın yapılması kolaylaşmış olmaz mı? Ernest'in bana bahsetmiş olduğu, Şikago'da 90 cent ücretle çalışan kadınlar, Güney hükümetlerindeki dokuma fabrikalarında çalıştırılan çocuklar aklıma geldi. Bunların sararmış, zayıf ellerinden kan süzülerek bana mantoluk kumaş dokuduklarını gözümün önüne getirdim. Sonra tekrar Sierra fabrikalarını ve oradan gelen kârları düşündüm. Mantomda Jackson'un kanını apaçık gördüm. Jackson'u unutamıyordum. Bütün düşüncelerim dönüp dolaşıp ona gidiyorlardı.

İçimde, ta derinde, bir uçurum kenarında duruyormuşum gibi bir his vardı. Hayatın yeni bir cephesi, korkunç bir tarafı karşımda açılacak sanıyordum. O zamana kadar içinde yaşadığım dünya, başımın üstüne çökmüştü. Meselâ babamı ele alalım; Ernest'in etkisini onda açıktan açığa görmek mümkündü. Sonra Piskopos... kendisini son görüşümde, bir hastaya benziyordu. Asabi bir heye-

can içindeydi ve gözleri anlatılmaz bir dehşetle bakıyordu. Kulağıma gelen pek az haberlerden Ernest'in sözünü tutarak ona "Cehennem'i gösterdiğini anlıyordum. Fakat Piskopos'tan bu cehennemde neler gördüğünü sorup öğrenmek imkânsızdı. Yaşadığı dehşetten bir şey söyleyecek gücü kalmadığı görülüyordu.

Benim küçük dünyamda ve etrafımda her şeyin altüst olduğunu hissettiğim bir anda, bunun sebebinin Ernest olduğunu düşündüm. Ve düşünmeye şöyle devam ettim: "Bu adam gelmeden ne kadar rahat ve mutluyduk!"

Fakat aynı dakikada böyle bir düşünce tarzının gerçeğe ihanet olduğunu hissettim. Ernest bana fakirler, kimsesizler, ezilenler namına, adalet ve hak namına dövüşen korkusuz ve nur yüzlü bir melek, bir peygamber, gerçeği haykıran bir peygamber gibi göründü. Biraz sonra kendisini başka bir atmosferde, İsa şeklinde gördüm. İsa da rahiplerle, hüküm sürenlere karşı terk edilenlerin ve ezilenlerin tarafını tutmamış mıydı? O zaman hâkim olan bütün kuvvetlere karşı koymamış mıydı? Onun çarmıhtaki ölümünü düşündüm ve Ernest aklıma gelince titredim. Bu da mı bir çarmıhta can verecekti? Sesinde bir kavga nağmesi çınlayan ve baştan aşağı bir erkek olan bu adam!..

Ve bu anda onu sevdiğimi anladım. Ona teselli verebilmek arzusuyla eridiğimi duydum. Hep onun hayatını düşünüyordum. Onun için çalan, yalan söyleyen, ölünceye kadar çalışan babasını düşündüm. Kendisi daha on yaşında bir çocuk iken fabrikalarda çalışmak zorunda kalmıştı. Kalbim onu kollarımla sarmak, başını göğsümde saklamak arzusuyla çırpınıyordu. Onun birçok fikirlerin yükü altında ağrıyan ve bir saatlik olsun dinlenmeye, bir unutmaya, bir rahata muhtaç olan başını!..

Avukat İngram'a bir dini törende rastladım. Kendisini yıllardan beri tanırdım. Büyük palmiyelerle kauçuk ağaçlarının arkasında duruyordu. Yanıma resmi bir nezaket ve iltifatla sokuldu. Her zaman kibar, merasimci, diplomat ve nazikti. Sosyete adamlarının en yamanlarındandı. Yanında üniversite rektörü bile kaba ve önemsiz görünüyordu. Böyle iken ben İngram'ın da cahil bir işçi

ile aynı seviyede olduğunu fark ettim: O da özgür değildi. O da makinenin çarkına bağlıydı.

Jackson meselesini açtığım zaman nasıl birdenbire değiştiğini hiç unutamayacağım. Yüzünde gülümseyen iltifat, bir duman gibi ansızın kayboldu. James Smith'in, konuşmamızın sonunda düşmüş olduğu telâşı, aynıyla bunda da gördüm. Fakat Bay İngram küfür filân etmiyordu. İşçi ile onun arasındaki fark da işte buydu. Kendisi esprili ve zeki bir adam olarak tanınırdı. Fakat bu anda bütün bu özelliklerin hepsi ortadan kaybolmuştu.

Yanımdan sıvışmak için fırsat arıyor, ve dört bir yana bakınıyordu. Fakat palmiyelerle kauçuk ağaçlarının arasına sıkışmıştı.

Evet, Jackson adı onun üzerinde iyi bir tesir bırakmıyordu. Ne münasebetle bu meseleye temas ettiğimi, bu şakamın hiç hoşuna gitmediğini, bunun benim için tatsız ve düşüncesiz bir şey olduğunu, mesleğin şahsi düşüncelerle ilgisi olmadığını, büroya giderken bütün bu düşünceleri evde bıraktığını, orada yalnız "işini" düşündüğünü söyledi.

"Jackson'un tazminat alması gerekir miydi?" diye sordum.

"Elbette!" dedi; "Yani bu benim şahsi düşüncem. Bu işin hukuk tarafıyla bir ilgisi yok."

Ve kendini toplamaya çalıştı.

"Söyleyiniz, hakkın kanunla bir ilgisi var mıdır?" diye sordum.

Gülümsedi ve; "Yanlış bir tâbir kullandınız!" dedi.

"Yani kuvvetle mi diyecektim," diye sordum, başıyla onayladı.

"Oysaki hepimiz kanunun bizi hakka götürdüğünü zannediyoruz!"

"Paradoks olan da işte budur," diye karşılık verdi; "Bizim elde ettiğimiz adalet değil, haktır."

"Şimdi meslek icabı konuşuyorsunuz, değil mi?" diye sordum. İngram kızardı ve etrafına tekrar ürkek bakışlar fırlattı. Fakat ben onu köşeye sıkıştırmıştım bir kere ve rahat bırakmaya pek niyetli olmadığımı hissettirdim:

"Söyleyin bana," dedim. "Bir adam şahsi duygularıyla mesleki duygularını birbirine karıştırırsa sonunda bundan manevi bir ucube doğmaz mı?"

Hiçbir cevap almadım. İngram utandırıcı bir korkuya tutularak kaçarken bir palmiye saksısını devirdi.

Bundan sonra çareyi dergilerde aradım. Jackson olayı üzerine sakin, dikkatli ve aşırıya kaçmadan bir makale yazdım. Burada konuştuğum adamlara çatmıyor, sadece gerektiği zaman değiniyordum. Yalnız gerçekleri konu ediyor, Jackson'un iplik fabrikasında çalıştığı uzun senelerden, makineyi zarardan korumak için yaptığı gayretten, bundan doğan kazadan, nihayet bugün bulunduğu acı ve korkunç durumdan bahsediyordum. Şehrimizin ne üç gündelik gazetesi, ne de haftalık iki dergisi yazımı kabul etti.

Onun üzerine Perey Layton'a müracaat ettim. O, devlet imtihanını kazanarak gazeteciliğe geçmiş, raportör olarak üç gazeteden en nüfuzlusunda yer tutmaya başlamıştı. Gazetelerin Jackson hâdisesine dair hiçbir haber yazmak istemeyişlerinin sebebini kendisine sorduğum zaman gülümsedi; "redaksiyon politikası" dedi. "Onunla bizim hiçbir ilgimiz yoktur; bu tamamiyle redaktörlerin işidir."

"Ne demek bu redaksiyon politikası?"

"Biz büyük kuruluşlara bağlıyız, ilân parasını tamamiyle ödemiş olsaydınız bile böyle bir şeyi gazetelere koyduramazdınız; eğer içimizden biri onu gizlice sokuştursaydı herhalde yerini kaybederdi. O sebepten, on misli ücret ödemiş olsaydınız bile alıp basmazlardı."

"Kendi politikanız ne âlemde?" diye yokladım. "Öyle görünüyor ki patronlarınızın emrine uyarak –ki şüphesiz onlar da öte yandan büyük kuruluşların emirlerine boyun eğiyorlar– gerçekleri çarpıtıyorsunuz."

"Onunla benim hiçbir ilgim yoktur!"

Bir an bu konudan rahatsız oldu, fakat yine bir kaçış yolu görerek yüzü aydınlandı: "Kendim, gerçek olmayan hiçbir şey yazmı-

yorum; vicdanımı temiz tutuyorum. Bununla beraber benim tarafımda da birtakım güçler vardır. Bu meslek icabıdır, anlamıyor musunuz?" diye saf bir cevapla sözünü bitirdi.

"Fakat herhalde siz de bir zaman redaksiyon masasında oturmayı ve politikayla uğraşmayı umuyorsunuz."

"Herhalde o zamana kadar ben de yeterince güçlenmiş olurum."

"Mademki yeterince güçlü değilsiniz; o halde genel redaksiyon politikası üzerine samimi fikrinizi bana söylemenizi rica ederim."

"Bu konuya kafa yormuyorum," diye acele cevap verdi; "eğer gazeteci olarak tutunmak istiyorsan sınırlarını bileceksin. Bu kadarını artık öğrendim."

Genç kafasını filozofça salladı.

"Ama hak?" diye inat ettim.

"Siz oyunu anlamıyorsunuz. İyi kullanılırsa tabii her şey haktır. Bunu fark etmiyor musunuz?"

"Yeterince açık değil!" diye mırıldandım. Lâkin onun gençliği hesabına kalbim sızlıyordu. Ve hissediyordum ki ya bunu haykıracak, ya da gözyaşlarımı salıverecektim.

İçimde yaşadığım toplumun kozasını gözlerimle delmeye ve arkasındaki korkunç gerçeği keşfetmeğe çalışıyordum. Jackson'a karşı gizli bir kasıt varmış gibi görünüyordu ve davasını o kadar tarafsız gütmüş olan zavallı avukata acıyordum. Bu gizli kötü niyet ise gittikçe büyüyordu. Bu sadece Jackson'a karşı değil, fabrikada sakatlanan her işçiye karşıydı. Eğer bu, iplik fabrikasında çalışan her işçiye karşı ise, neden bütün fabrikalarda çalışanlara karşı da olmasın! Gerçekten bu her tarafta, bütün endüstride böyle değil miydi?

Fakat bu böyleyse, cemiyet bir yalandan başka bir şey olmazdı. Verdiğim bu hükümlerden kendim korkuyordum. Gerçek olamayacak kadar iğrenç ve korkunçtu. Lâkin Jackson ve onun kolu, elbisemi lekeleyen ve çatımızdan damlayan kan? Hem de pek çok Jack-

son vardı. Jackson'un kendi söylediği gibi, yüzlercesi tek başına iplik fabrikasında!.. Jackson'dan kurtulamıyordum.

Bay Vickson'la Pertonwithe'ı; Sierre fabrikasının bu iki baş ortağını ziyaret ettim; fakat hizmetlerinde makinistler gibi onları da sarsamadım. Gördüm ki onların ahlâkı toplumunkine üstündü. Öyle bir ahlâk ki ben ona aristokrat, ya da efendi ahlâkı demek istiyorum.[1]

Uzun uzadıya politikadan bahsediyorlar ve politikayı hak ile bir tutuyorlardı. Bana babaca sesleniyorlar, gençliğimle tecrübesizliğimi lütfen göz önünde tutarak davranıyorlardı. Davam için ziyaret ettiklerim arasında bunlar en ümitsizlerimdi. İplik fabrikalarının iyi idare edildiğine tamamiyle inanıyorlardı. Bu konuda herhangi bir mesele yapmaya, bir tartışmaya yer yoktu. Yine tamamiyle inanıyorlardı ki kendileri toplumun yöneticileridir ve büyük kütlelere mutluluk getirmektedirler. Yalnız kendi yetenekleriyle önledikleri işsizlik yüzünden, işçilerin başına gelecek sefalete dair inanılmaz bir tablo çiziyorlardı.

Bu baylarla görüştükten sonra derhal Ernest'i görüp öğrendiklerimi anlattım. İnanmış olarak bana baktı ve: "Gerçekten mükemmel!" dedi. "Siz kendi kendinize gerçekleri bulma yoluna girdiniz. Bunlar sizin tecrübelerinizdir ve doğrudur. Endüstri makinesinde hiç kimse hareketlerinin hâkimi değildir; hatta büyük kapitalistler bile! Bu bayların, yaptıkları her şeyin, haklı ve doğru olduğuna sıkı sıkı inanmış olduklarını görüyorsunuz. Bu durum saçmalığın son noktasıdır. Bu onların tabiatlarına öyle işlemiştir ki haklı saymadıkları hiçbir şeyi yapmazlar. Her yaptıklarını haklı göstermek, kanunlara uydurmak zorundadırlar.

"Eğer bir şey yapmak isterlerse, meselâ bir kazanç işi... kafalarında herhangi bir dini ya da ahlâki, ilmi veya filozofik bir kavram oluşuncaya kadar üzerinde konuşurlar. İşte buldukları bu kavram onlara istedikleri hukuk görüşünü verir. Ondan sonra derhal işe

1 Avis Everhard daha doğmadan önce John Stuart Milli "Hürriyet Hakkında" adlı makalesinde şöyle yazıyordu: "Yükselen bir sınıfın bulunduğu her yerde ahlâkın büyük bir kısmı menfaatlerden ve bu sınıfın üstünlük duygusundan doğar."

başlarlar ve bilmezler ki Fikrin anası arzudur ve bu, insan ruhunun en zayıf taraflarından biridir. Ne yaparlarsa yapsınlar, onun için daima bir meşruluk kılıfı bulurlar. Uydurdukları en hoş ve sarsılmaz inançlarından biri kendilerinin akıl ve gayretçe bütün öteki insanlara üstün olduklarıdır. Kendilerinde bütün öteki insanların ekmeğine ve tuzuna göz kulak olmak yetkisi görmelerinin sebebi de budur. Kralların tanrısal hakları fikrini tekrar canlandıranlar da kendileridir. Bir farkla ki şimdi bu krallar 'ticaret kralları'dır.[1]

"Onlardaki zaaf, yalnız ticaret adamı olmalarından gelir. Onlar ne filozoftur, ne de biyolog veya sosyolog. Böyle olsalar tabii mesele değişirdi; aynı zamanda biyolog veya sosyolog olan bir iş adamı insanlık için doğru olanı şöyle böyle bilirdi. Fakat bu adamlar işlerinin dışında olan her şeye karşı kör ve sağırdırlar. Onlar yalnız kendi ticaret işlerini bilirler. Ne kanunları, ne de cemiyeti bilmedikleri halde aç milyonların, hatta öteki milyonların kaderine hükmederler. Bir gün gelecek tarih onların zararına acı acı gülecek."

Bayan Vickson ve Bayan Pertonwaithe ile konuşmalarımın başarılı olmayışına artık şaşmıyordum. Onlar sosyete kadınları[2] idi. Saraylarda oturuyorlardı.

Bütün memlekette dağ doruklarında, göl ve deniz kenarlarında birçok evleri, çeşit çeşit hizmetçilerden bir orduları vardı. Sosyal yaşantıları karmakarışıktı. Üniversite ve kiliselere bağış yapıyor; din adamlarını da köle itaatiyle önlerinde diz çöktürüyorlardı.[3] Bu kadınlar tek başlarına birer kuvvetti. Ve bu, paralarının sayesinde

1 Milâdın 1902'nci yılında Antrasit Tröstü şefi Georga F. Baer şu prensipleri yaymakla ünlenmişti: "İşçinin hakları ve menfaatleri, Tanrının sonsuz hikmetiyle memleketin sahipliğini ellerine teslim ettiği adamlar tarafından korunur."

2 Burada "Sosyete" kelimesini sınırlı ve belirli bir manada anlamalıdır. Bu söz o zamanlar kendileri çalışmayıp işkembelerini işçilerin bal gömeçlerinden dolduran Bey arılar hakkında kullanılırdı. Ne esnafın, ne de işçilerin "Sosyete" için vakitleri vardı. Sosyete tembel zenginlerin icadıydı ve çalışmadan geçen zamanlarını bu şekilde öldürürlerdi.

3 Bu devirde kilisenin parolası "kirli paralarınızı bize getiriniz!" şeklindeydi.

öyleydi. Çok geçmeden Ernest'ten öğreneceğim gibi onlar, fikirleri geniş ölçüde para ile harekete geçiriyorlardı.

Kocalarını taklit ederek yüksek tonda politikadan, zenginlerin ödev ve sorumluluklarından söz ediyorlardı. Onların ahlâkı da kocalarının aynıydı. Sınıflarının ahlâkı, kendilerinin de anlamadığı içi boş laflar... Ben kendilerine Jackson ailesinin acıklı durumundan bahsedip bu adam için bir şey yapmamış olduklarına şaştığımı söyleyince kızdılar. Sosyal ödevleri hakkında akıl vermeye kalkışan hiç kimseyi hoş görmediklerini öğrendim. Sonunda Jackson'a yardım etmelerini rica ettiğim zaman reddettiler. Burada garip olan, hiçbirisinin benim ötekini ziyaret ettiğimi veya edeceğimi bilmediği halde, hemen hemen aynı sözlerle reddetmeleridir. Her ikisi de şunu bir defa daha tekrar etmekle memnun oldukları cevabını verdiler: Tedbirsizliği ödüllendirmeyi, hele bu çeşit korumalarla fakirleri kendilerini makineye atmaya teşvik etmeyi hiç istemezlermiş.[1]

Hem bunu her iki kadın da içtenlikle söylediler. Kendilerinin ve sınıflarının üstülüğü duygusuyla sarhoştular. Yaptıkları her şey için sınıf ahlâklarında bir dayanak buluyorlardı. Bayan Pertonwaithe'in evini terk ederken bir kere daha arkama bakarak Ernest'in sözlerini hatırladım: "Ne kadar yukarda otursalar da, onlar da makinenin esiriydiler."

1 Haftalık toplumsal eleştiri dergisi Outlook, 18 Ağustos 1906 tarihli sayısında Avis Everhard'ın bahsettiği Jackson davasına çok benzeyen bir emekçinin durumuna değinmektedir.

BİLGİ SUSUZLARI

Ernest artık bizi sık sık ziyaret ediyordu. Bunun sebebi yalnız babam ve yalnız masamız etrafında yapılan tartışmalar değildi, benim de onu çeken şeyler arasında bir payım olduğunu düşünerek gurur duyuyordum; nitekim biraz sonra tahminimin doğru olduğunu anladım. Ernest Everhard gibi bir âşık hiçbir zaman olmamıştır. Bakışı ve el sıkışı gittikçe daha sert ve dikkatli, baştan beri soru dolu bakışları daha emredici oluyordu.

Benim onun hakkında ilk izlenimim pek de parlak değildi. Neden sonra onun tarafından çekildiğimi hissettim. Zaman zaman sınıfıma ve şahsıma karşı yaptığı şiddetli saldırılarla beni ürküttüğü oldu. Lâkin sınıfıma iftira etmediğini, söylediği bütün acı şeylerde haklı olduğunu görüp kabul ettikten sonra tekrar cazibesine kapıldım. O benim kahinim oluyordu. Benim için cemiyetin maskesini düşürüyor, acı bile olsa inkâr edilmeyecek kadar doğru olan gerçekleri görmemi sağlıyordu.

Söylediğim gibi, hiçbir zaman öyle bir âşık dünyaya gelmemiştir. Hiçbir kız aşkı tatmadan bir üniversite şehrinde 25'inci yaşına kadar kalamazdı. Şüphesiz benim de taliplerim oldu, hem de tüysüz talebelerden tut da profesörlere ve sporculara varıncaya kadar. Fakat onların hiçbiri bana Ernest'in yaptığı gibi kur yapmamıştı. Ben farkına varıncaya kadar o beni kucakladı. Ben itiraz etmeye veya engel olmaya vakit bulmadan dudakları benimkilere yapıştı. Onun ciddiyeti karşısında yapma şuhluklar gülünç olacaktı. Onun parlak, karşı durulmaz gücü ayağımın altında toprak bırakmıyordu. Beni öptü, kucakladı ve ondan sonra evlenmemizin tabii olduğu sonucuna vardı. Bu artık mesele değildi. Tek mesele bunun ne zaman olacağıydı.

Bu görülmedik bir şeydi. Olmayacak bir şeydi. Fakat Ernest'in gerçekçiliğine uygundu. Hayatımı tamamiyle ona emanet ettim. Bu güven, mutluluk vaat ediyordu. Ancak aşkımızın ilk günlerinde onun sevgisinin şiddetini ve vahşiliğini düşündükçe gelecekten

korkuyordum. Bu korku yerinde değilmiş. Bir kadın asla daha asil, daha ince duygulu bir koca tarafından böylesine mutlu edilmemiştir. Onun duygu inceliğiyle şiddeti, tereddüdüyle tabiiliği gibi, garip bir çelişki yaratıyordu. Ah bu solak şaşkınlığı! O bunu hiçbir zaman yenemedi. Ve ah bu ne güzel bir şeydi. Salonumuzdaki hareketleri, bir porselen dükkânına girmiş ürkek bir boğanın hareketlerine benziyordu.[1] Bu sıralarda ona olan aşkıma dair son şüphelerim (bunlar olsa olsa şuurla olmayan şüphelerdi) kayboldu. Ernest bir akşam, "Bilgi Susuzları Kulübü"nde, sayın baylara –hem de kendi evlerinde– bir ders verdi. Pasifik sahilinde en seçkin kulüp, bu "Bilgi Susuzları"nınkiydi. Çok zengin ve ihtiyar bir matmazel olan Brentwood tarafından kurulmuştu. Bu kulüp, ihtiyar Brentwood için hem koca ve aile, hem de oyuncak işlevi görüyordu. Üyeleri şehrin en zengin adamları, dolar prensleriydi. Kulübe entelektüel bir renk vermek için onlara birkaç bilgin katmak da tabii unutulmamıştı.

"Bilgi Susuzları"nın bir kulüp binaları yoktu. Üyeler her ay, birinin evinde toplanarak bir konferans dinliyorlardı. Daima olmasa da, konferansçılar bir ücret alıyorlardı. Meselâ New York'ta bir mühendis yeni bir keşifte mi bulundu... Diyelim ki, radyum.. ona seyahat masrafı ve kaybettiği zaman için de şahane bir tazminat veriliyordu. Yurda yeni dönmüş bir gezgin, ya da ünlü bir yazar ve sanatkâr için de aynı şeyler yapılıyordu. Misafir çağrılmıyordu. Çünkü Bilgi Susuzları tartışmalarından hiçbir şeyin, basına geçmemesi şarttı. Bu sebepten devlet adamları –böyle fırsatlar olmuştu– gayet açık olarak fikirlerini söyleyebiliyorlardı.

Önümde Ernest'in bana ta 20 yıl önce yazmış olduğu buruşuk bir mektup duruyor, ondan şu satırları alıyorum:

"Baban Bilgi Susuzları üyesidir. Önümüzdeki salıya sen de gel; sana hayatının en güzel saatlerinden birini yaşatacağım. Sen vak-

1 O günlerde salonları ıvır zıvır ile doldurmak âdettendi. İnsanlar yaşamın sadeliğini henüz keşfetmemişlerdi. Odalar, temizliğini korumak için sonsuz emek verilen müzelere benziyordu. Toz şeytanı evlerin efendisiydi. Toz tutan çok sayıda eşya fakat tozdan kurtulmak için sadece birkaç alet vardı.

tiyle yaptığın konuşmalarda efendileri sarsmayı başaramadın. Eğer şimdi gelirsen benim bunu yaptığımı göreceksin. Ben onları kurtlar gibi hırlatacağım. Sen onları yalnız ahlâkları içinde yakalamaya çalıştın. Bu şekilde onlar, kendilerini daha gururlu ve yüksek hissederler. Ben onların para cüzdanlarını tehdit edeceğim. Bu onların varlıklarının köklerini silkeleyecektir. Gelirsen simokin içindeki mağara insanlarının bir kemik başında hırlaştıklarını ve şapırdaştıklarını göreceksin. Ben sana parlak bir kedi müziği ve yırtıcı hayvan varlıklarına yakından bir bakış vaat ediyorum.

"Onlar beni parçalamak için davet ettiler. Fikir madmazel Brentwood'dan çıkıyor. Beni davet ederken amacını gizleyemedi. O, efendilerin damağına bu eğlence hakkında zaten bir tad vermiş bulunuyor. Güvenli ve nezaketli bir devrimci görmeye can atıyorlar. Matmazel Brentwood beni bir kedi yavrusu gibi yumuşak ve bir ev ineği gibi uysal ve aptal sanıyor. İtiraf ederim ki, beni böyle anlaması için ona yardım ettim. İlkin, benim uysallığımı anlayıncaya kadar, gayet dikkatliydi. Sonra zararsız olduğuma karar verdi. Güzel bir ücret alıyorum... iki yüz elli dolar... Radikal de olsa, şef durumunda olan bir adama yakıştığı gibi... Ben de simokinle gelmeye mecburum. Bu zorunludur. Ben şimdiye kadar öyle bir şey giymedim. Tabii bir yerden kiralayacağım. Fakat Bilgi Susuzları kulübünde böyle bir fırsatı elde etmek için daha fazlasını da yapmaya razıyım."

O akşam bütün kulüp Pertonuvart'ın evinde toplandı. Büyük salon sandalyelerle doluydu. Herhalde Ernest'i dinlemek için gelen Bilgi Susuzları'nın sayısı 200'den aşağı değildi. Herifler gerçekten toplumun arslanlarıydı. Ben kafamda bu adamların sahip olduğu serveti hesaplayarak eğleniyordum. Bu yüzlerce milyona varıyordu. Hem bu zenginler öyle basit cinsinden değildi, bunlar öyle iş adamlarıydı ki endüstri ve politika hayatına aktif olarak katılıyorlardı.

Madmazel Brentwood, Ernest'i içeri getirirken biz de yerlerimizi almış bulunuyorduk. Herkes yüzünü onun konuşacağı yere çevirdi. Simokini, geniş omuzları ve muhteşem başı ile fevkalâde

görünüyordu. Hareketlerinde yine sıkılganlığın belli belirsiz işareti vardı. Hemen hemen sırf bu halinden dolayı onu sevebilirdim sanıyorum. Ona baktığım zaman inanılmaz bir sevinç duydum. Elindeki damar atışını tekrar avucumda, dudaklarının sıcak dokunuşunu tekrar dudaklarımda hissettim. Sevincim o kadar büyüktü ki hemen ayağa fırlayıp toplantıya bağırmak istiyordum: "İşte o benimdir! O beni kolları arasında tuttu ve ben, evet yalnız ben, onun ruhunu fikirlerini ve bütün özelliklerini en ince ayrıntısına kadar tanıdım!"

İçeri girer girmez madmazel Brentwood onu meclise başkanlık edeceğini öğrendiğim Bay Van Gilbert'e taktim etti. Bay Van Gilbert büyük bir tröst avukatıydı ve üstelik pek zengindi. İstediği en az ücret yüz bin doları buluyordu. Kanunu içinden ve dışından bilirdi. Onun için kanun bir oyuncaktı. Onu bir killi çamur gibi yoğurur, her maksada uyan bir Çin oyuncağı gibi kalıba sokardı. Görünüşü ve konuşma tarzı eski modaydı. Lâkin fantazisi, bilgisi ve kabiliyeti, daima "pekiyi" alırdı. İlk şöhretini, Shardwelle vasiyetnamesi davasını kazandığı zaman elde etmişti.[1] Yalnız bunun için yarım milyon dolar aldığı söylenir. Ondan sonra bir roket gibi yükseldi.

Ona çoğu memleketin en büyük avukatı –tabii tröst avukatı– deniyordu. Birleşik Devletlerin üç büyük avukatının adı söylendiği zaman, onun da ismi geçerdi. Ayağa kalkarak Ernest'i, içinde hafif alaycı bir ton bulunan, ölçülü sözlerle taktim etti. Bu, sosyal reformcu ve işçi sınıfı temsilcisinin tanıtılmasında, Van Gilbert zeki ve alaycıydı ve bütün dinleyiciler gülümsüyorlardı. Buna içerleyerek Ernest'e baktım. Bu beni daha fazla kızdırdı. O, bu nükte

1 Bu vasiyetname davaları o zamanın karakteristik çizgilerinden birini gösterir. Biriken muazzam servetler, sahiplerini, kendi ölümlerinden sonra onların ne olacağı, nasıl kullanılacağı sorunu karşısında bırakıyordu. Bu vasiyetname yazmak veya mahkemede yürütmek gemi zırhları veya toplar imâl etmek gibi bir şeydir. En usta avukatlar hiç kusur bulunamayacak vasiyetnameleri hazırlamakla görevlendirilirdi. Fakat bu vasiyetnameler daima, hem de yapanları tarafından, çürütülürdü. Bununla beraber varlıklı sınıflar, asla reddedilmeyecek vasiyetnameler düzenlenebileceğini düşünüyorlar ve müşterilerle avukatlar nesillerce bu davanın etrafında çarpışıyorlardı.

oyunlarını anlamaz, daha kötüsü fark etmez görünüyordu. Nazik, aptal ve uyuşuk orada oturuyordu. O böyle vurdum duymaz görünürken içimde bir an şu fikir doğdu: Güç ve zekânın temsil edildiği şu heybetli toplantı onu ürkütmüş olmasın! Fakat hemen arkasından gülümsedim. O hiç değilse beni kandıramazdı. Ötekileri, tıpkı madmazel Brentwood gibi, aldatıyordu. Madmazel en ön sırada yer almıştı. Sağında ve solunda bulunan dostlarına dönerek, söylediklerine memnuniyetle gülüyordu.

Bay Van Gilbert bitirince Ernest kalktı ve konuşmaya başladı. Yavaş sesle, mütevazı ve çekingen konuşuyordu; yüzü sıkılganlığını apaçık gösteriyordu. İşçi sınıfından, gelişinden ve içinde vücut gibi ruhun da açlık ve ıstırap çektiği çevresinin kirinden ve sefaletinden bahsetti. Gayret ve ideallerini, üst sınıfların içinde yaşadığı cennet hakkındaki düşüncelerini anlattı. Dedi ki:

"Biliyordum ki orda fedakârlık, temiz ve asil düşünce, serbest bir ruh hâkimdi. Bütün bunları biliyordum, çünkü 'Deniz Kitabevi'nin[1] romanlarını okuyor ve onlarda, serserilerle hainler dışında, bütün erkeklerin ve kadınların yalnız en şaşırtıcı fikirleri beslediklerini, en parlak dili konuştuklarını ve en kahramanca işleri yaptıklarını görüyordum. Kısacası sizde her şeyin ince, asil, güzel olduğu, hayata şeref veren, insana çektiği zahmet ve sefaleti unutturarak yaşamayı cidden değerli kılan her şeyin, sizde bulunduğu benim için güneş gibi ortadaydı."

Devam ederek fabrikadaki hayatını, demircilikteki çıraklık zamanını ve sosyalistlerle karşılaşmasını anlattı. Onların içinde keskin idrak ve parlak ruh bulunduğunu, İncil vaızlarının iflâs etmiş olmaları, onların Hıristiyanlığının kapitalistlerin ve profesörlerin görüş açıları için pek büyük olmasından ileri geldiğini, onun içindir ki hâkim sınıf tarafından kast zihniyetinin tekerlekleri altında ezilmiş olduklarını öğrendiğini söyledi. Sosyalistler, diyordu, bugünün akıl dışı düzenini yıkmak isteyen ihtilâlcilerdir ve gelecek toplumun yapısı onlar tarafından düzenlenecektir.

1 Emekçilerin, zenginliğin doğasını yanlış anlaması için garip ve şaşırtıcı derecede çalışan bir yayınevi.

Daha burada yazılması pek uzun kaçacak birçok şey söyledi. Lâkin ihtilâlcilerin hayatını anlatırken çizdiği tabloyu hiç unutamayacağım. Bütün çekingenliğini bırakmış, gür sesiyle ifade ettiği fikirler gibi, kendisi de büyüyor, yüceleşiyordu.

"İhtilâlcilerde, insanlığa karşı sıcak bir güven, tutuşan bir idealizm, asil bir fedakârlık, büyüklük ve kahramanca ölüm buldum; hepsi de ruhun parlak, keskin özellikleri. Burada hayat temiz, asil ve canlıydı. Bu ortam, beden ve ruhu, dolardan üstün tutmuş büyük kişilerin etkisiyle meydana gelmişti. Onlar için kirli sokaklarda acından ölen çocukların iniltileri, ticari yayılma ve dünya egemenliği için yapılan bütün gürültülü ve gayretlerden daha enteresandı. Etrafımda her şey asil irade ve kahramanca hareketten ibaretti. Bütün günlerim ve gecelerim güneş ışığı ve yıldız parıltısı, ışık ve şebnemle doluydu ve gözlerimin önünde ebedi alevli mukaddes kâse, İsa'nın kâsesi duruyordu. O şefkat taşan, acı çeken, işkence gören, sonunda korunup kurtulan iyi insanın kâsesi alev alev yanıyordu."

Evvelce bir defa olduğu gibi Ernest yine gözlerime dünyanın üstüne çıkmış, nurlanmış görünüyordu. Alnının üstünde kendisindeki ilâhi ışık dalgalanıyor, gözleri ise kendisini bir manto gibi saran bu ışık çelenginin içinde daha keskin bir ateşle yanıyordu. Ötekiler bu ışık çelengini görmüyorlardı. Ben de, akıttığım sevgi ve sevinç gözyaşlarının, gözlerimi bulandırarak belki bu hayale sebep olduklarını düşünüyordum. Ne olursa olsun arkamda oturan Bay Vickson hiç de memnun olmuş görünmüyordu, çünkü yüksek sesle ve alaycı bir ifadeyle ütopik dediğini işitiyordum.

Ernest şimdi toplumdaki yükselişin, nihayet üst sınıfın üyeleriyle temasa gelişinden, en büyük mevkileri elde tutan adamlarla omuz omuza duruşundan bahsediyordu. Sonra hayal kırıklığı gelmişti, bu hayal kırıklığını dinleyiciler için herhalde koltuklayıcı olmayan bir anlatımla açıkladı; her tarafı kaplayan çamur onu şaşırtmış; hayat, güzel ve sevimli olmadığını isbat etmişti. Giriştiği işlerde, şahısların menfaat hırsı onu ürkütmüştü, manevi hayattaki zaaf ve kusurlar ise büsbütün şaşırtmıştı onu. Hâkim sınıfın

karanlık ruhu, vurdum duymazlığı, bir insan olarak, kendisini kızdırıyordu. Ondan başka anlamıştı ki herkes, kadın ve erkek, büyük ve güzel kiliselerine, ödüllendirilen din adamlarına rağmen son derece maddeciydiler. Gerçi kendilerince değerli olan birtakım küçük idealler ve ahlâk kuralları üzerine lûtufkârca gevezelik ediyorlardı, ama bütün bu gevezelikler bir yana, hayatları yine de tümüyle maddeci kalıyordu. Hakiki hiçbir ahlâk tanımayanlardı. İsa'nın telkin edip de, şimdi artık vaız edilmeyen ahlâkı.

"Öyle adamlara rastladım ki," diye devam ediyordu Ernest, "Ateşli yazılarla barış kahramanını muharebe aleyhine mücadeleye çağırırken özel polislerinin[1] eline silah tutuşturup kendi fabrikalarında grev yapan işçileri öldürtüyorlardı. Öyle adamlar gördüm ki hiddetle kendilerini kaba boks maçlarından uzak tuttukları halde gıda maddelerine yabancı şeyler karıştırarak hileli işlere girişiyorlar, belki kanlı Herodes'in bir yılda öldüremediği kadar çocuk öldürüyorlardı. Şu kibar ve aristokrat görünüşlü bay, gizlice dulları ve yetimleri yağma eden tröstlerin dilsiz direktörü ve aletiydi. Namuslu adam edasıyla en pahalı kitapları toplar ve sanat koruyucusu olarak tanınır... ama gene de gazete sahibine, rüşvet vermekten çekinmez. Bu redaktör bana hergele bir demagog diye sövüyordu, çünkü hakkında ilânlar yaptığı 'gizli çareler'in iç yüzüne dair gazetesinde yazı yazmak istedim. İdealizmin güzelliğinden ve tanrının iyiliğinden bahseden şu diğer adam, iş ortağını daha yeni aldatmış bulunuyordu. Kilisenin direklerinden ve zenci misyonerliğinin değerli bir teşvikçisi olan bir başkası, tezgâhtar kızını ekmek parasına günde on saat çalıştırıyor ve kızı hemen hemen zorla fuhuşun kollarına atıyordu.

Üniversitelerde kürsüler kuran ve muhteşem kiliseler yaptıran birisi, dolar hatırı için yalan yere yemin ediyordu. Şu demiryolu müteahhidi gizli bir fiyat kırması dalaveresiyle, vatandaş, namus adamı ve Hıristiyan olarak verdiği sözü tutmuyor ve bunu birçok defalar tekrar ediyordu. Bu senato üyesi kaba, cahil bir büyük fab-

1 Bunlar, ilkin özel dedektiflerdi. Fakat çok geçmeden kapitalistler uğruna mücadele etmeye başladılar, nihayet oligarşinin askerleri haline geldiler.

rikatörün aleti, kölesi, oyuncağıydı.[1] İşte bir vali ve en yüksek mahkeme başkanı. Bunlar trenlerde hep bedava gidiyorlardı. Fabrikaların, şeflerinin ve şimendiferin hâkimi olan kurnaz kapitalist, bu pasoları memnuniyetle dağıtıyordu. Artık bir cennette değil, ticari dalaverelerin kuru çölünde bulunduğumu anlıyordum. İş hayatı hariç, tanık olduğum her şey budalalıktı. Her ne kadar, bozuklukları içinde canlı görünen pek çok adam varsa da; temiz, seçkin ve ruhen canlı hiç kimseye rastlamıyordum. Bulduğum inanılmaz bir bencillik ve kalpsizlik; kaba, haris, pratik manada anlaşılan bir maddecilikten başka bir şey değildi."

Ernest onlardan ve kendi hayal kırıklığından daha pek çok bahsetti. Ruh ve düşünce bakımından onu sıktıklarını, ahlâk bakımından iğrendirdiklerini ve bu suretle tekrar temiz, seçkin, ruhen canlı, kısacası her bakımdan kapitalistlerin tam zıttı olan ihtilâlcilerine dönmeyi hasretle arzuladığını söyledi.

"Ve şimdi baylar," dedi, "size ihtilâlden bahsetmeme müsaade edin."

Şunu derhal söylemeliyim ki Ernest'in müthiş iğnelemeleri, küçük görmeleri, onları zerre kadar heyecanlandırmadı. Yüzlerine vurduğu her şeyde, kendilerini gözden geçiriyor, büyük gururlarında hiçbir değişiklik olmadığını fark ediyordum. O zaman Ernest'in, ahlâkları üzerine yapılacak hiçbir hücumun onları yerinden oynatmayacağı hakkındaki sözünü hatırlıyordum. Yalnız dilindeki cüretin matmazel Brentwood üzerinde bazı ürpermeler yaptığını gördüm. Kadın korkmuş ve rahatı kaçmış görünüyordu.

Ernest, ihtilâl ordusu ve ordunun sayıca gücünden (çeşitli uluslarda verilen oylara göre) bahsetmeye başladığında toplantı kımıldanmaya başladı. Yüzler endişeleniyor, dudaklar sıkılıyordu.

1 Daha 1912 yılında halk oy pusulaları sayesinde memleketi idare ettiğini sanıyordu. Hakikatte ise memleket siyasal makine denebilecek şey tarafından idare ediliyordu. İlkin bu teknisyenler yasama organı için kapitalistlere ağır vergiler yüklediler. Fakat daha sonra kapitalistler kendilerini siyasal makinenin başına geçirmeyi ve bundan böyle teknisyenleri maaşla atamayı daha ucuz buldular.

Artık hissediyorlardı ki muharebe başlamıştı. Ernest sosyalistlerin, Birleşik Devletlerin bir buçuk milyonunu öteki devletlerin yirmi üç küsür milyonu ile birleştiren enternasyonal organizasyonlarını anlattı:

"Böyle bir ihtilâl kuvveti," dedi, "yirmi beş milyonluk bir ordu, herhalde hüküm sahibi bayları ve hâkim sınıfları düşünceye sevkedecek bir şeydir. Bu ordunun parolası 'Çeyreği değil tamamı'dır. Biz, size ait ne varsa hepsini istiyoruz. Hiç aşağı değil, sizin bütün servetiniz bizi ancak tatmin edebilir. Kuvvetin dizgini, insanlığın talihi bizim ellerimizde olmalıdır. İşte bizim ellerimiz: Kuvvetli eller! Biz, egemenliğinizi, saraylarınızı, bütün fevkalâdeliklerinizi elinizden alacağız ve siz de ekmeğinizi kazanmak için tarladaki köylü, şehirlerinizdeki aç ve sefil yazıcı gibi çalışmaya mecbur olacaksınız. İşte bu işi yapacak olan ellerimiz, kuvvetli eller!"

Böyle konuşurken muhteşem omuzlarından heybetli kollarını kaldırıyor ve demirci elleri, kartal pençesi gibi havada şekilleniyordu. Kürsüde yaratıcı gücün madde haline gelmiş ruhu gibi duruyor, dinleyicilerini adeta ezmek için ellerini uzatıyordu. Dinleyicilerin bu gerçek, heybetli ve korku veren ihtilâl hayali karşısında belli belirsiz büzüldüklerini fark ediyordum. Daha doğrusu yalnız kadınlar korkuyor ve yüzlerinde endişe bulutları toplanıyordu. Erkekler öyle değildi; onlar ellerini kucaklarında kavuşturan zenginlerden sayılamazdı; aksiyona ve kavgaya hazırdılar. Sesleri yavaş bir uğultu halinde salonu bir an dolaşıp söndü. Bu, bu akşam birçok defa işiteceğim homurtunun ilk habercisiydi. İnsandaki hayvanın bu belirtisi, ilkel ve köksel ihtiraslarının en ciddisidir. Ama bu da onlarda şuurlu değildir. Bu, hayvanın farkında olmadan çıkardığı homurtuydu. yüzlerindeki sertlikle gözlerindeki kavga hırsını gördüğüm şu anda dünya egemenliğini onlardan koparmanın kolay olmayacağını düşündüm.

Ernest hücumlarına devam ediyordu. İnsanlığı kötü yönetmiş olduğunu kapitalist sınıfın yüzüne vururken, Birleşik Devletlerde mevcut bir buçuk milyon ihtilâlci namına konuştuğunu söyledi. Mağara insanlarıyla bugünkü vahşi kavimlerin ekonomik ilişkile-

rini kısaca belirttikten sonra, onların üretim için doğal kuvvetlerinden başka makine ve aletleri olmadığını bildirdi. Sonra makinenin ve sosyal organizasyonların gelişimini takip ederek bugünkü medeni insanın üretim gücünün vahşininkinden bin defa daha büyük olduğunu gösterdi.

"Beş kişi bin kişinin ekmeğini pişirebilir," diye devam etti; "bir tek insan iki yüz elli kişi için pamuk ve 300 kişi için de yün elbise, bin kişi için ise kundura ve çizme yapabilir. Bundan şu mantıki sonuca varılırdı ki, dürüst yönetilen bir toplumda medeni adam mağara adamından kat kat iyi durumda olmak zorundadır. Fakat böyle midir ya? Görelim bakalım: Birleşik Devletlerde bugün on beş milyon insan yokluk içinde yaşıyor.[1] Yoksulluktan kastedilen, normal çalışan bir kimsenin, yetersiz beslenip sağlıksız koşullarda yaşayarak acı çekmesidir.

"İş kanunu dediğiniz şeye rağmen Birleşik Devletlerde bugün üç milyon çocuk çalıştırılıyor.[2] Bu, on iki yıl öncesinin tam iki mislidir. Bu sebeple toplumun şefleri olan sizlere, 1910 sayımının rakamlarını neden açıklamadığınızı sormak isterim. Telâşlanmayın, cevabı da sizin adınıza ben vereceğim: Çünkü korkuyordunuz. Bu sefalet manzarasının kamuoyunca bilinmesi şimdi hazırlanmakta olan ihtilâli hızlandırdı.

"Bununla beraber ben yine eski suçlamalarıma dönüyorum: Eğer modern insanın üretim gücü mağara adamından bin kere daha büyük ise, nasıl oluyor da Birleşik Devletlerde 15 milyonluk kocaman bir kütle insana yakışmayan evlerde yaşıyor ve yetersiz besleniyor ve de bugün Birleşik Devletlerde üç milyon çocuk çalışmak zorunda kalıyor? Yaptığım suçlama tamamiyle yerindedir. Kapitalist sınıf kötü ve yanlış bir ekonomik sistem kurmuştur. Modern insanın mağara adamına bakarak bin defa daha fazla üretim kabiliyetine sahip olmasına rağmen, ondan daha sefil yaşaması gerçeği karşısında kapitalist

1 1906 yılında Robert Hunter, "Yoksulluk" adlı kitabında Birleşik Devletlerde on milyon insanın yoksulluk içinde yaşadığına işaret ediyordu.

2 1900 nüfus sayımına göre Birleşik Devletlerdeki çalışan çocukların sayısı, 1.752.187 idi.

sınıfın toplumu kötü yönettiğinden başka bir sonuca varılamaz. Evet, siz bencil ve canice bir yönetim sistemine sahipsiniz. Bu akşam siz bu suçlamalar karşısında bana, bütün sınıfınızın Birleşik Devletlerdeki bir buçuk milyona verebileceğinden daha iyi bir cevap veremeyeceksiniz. Evet, bana cevap veremeyeceksiniz. Buyrun, sizi buna dâvet ediyorum. Dahası var, bitirdiğim zaman dahi cevap veremeyeceğinizi söylemeye cüret ediyorum. Öteki sorunlar üzerinde çok söyleseniz bile bu noktada susacaksınız.

"İdarenizde siz hata üstüne hata işlediniz. Siz medeniyetten bir mezbaha yaptınız. Siz kör ve mal düşkünüsünüz. Siz meclis salonlarında ayağa kalkarak –bugün olduğu gibi– hiç utanmadan açıklayabildiniz ki, çocuk emeği olmadan kazanç elde etmek mümkün değildir. Eğer bana inanmıyorsanız buyrun, hepsi belgelerle kanıtlanmıştır. Siz vicdanınızı, güzel ülküler ve değerli ahlâk üzerine şişirme laflarla avuttunuz. Siz siyasal iktidar ve mal ile şiştiniz, başarıdan sarhoş oldunuz; lâkin bize karşı şansınız, miskin hayatlarına bir son verebilmek üzere, işçi arıların hücumuna uğradıkları vakit, bal gömeçleri arasında siper alan erkek arılarınkinden, daha parlak değildir. Toplum yönetiminde siz uğursuz hatalar yaptınız, o sebeptendir ki bu yönetim elinizden alınacak. Yönetimi sizden koparmak için bir buçuk milyon işçi bütün dünyadaki dostlarıyla işbirliği etmeye hazırdır. Bu ihtilâldir baylarım! Elinizden gelirse onu yok edin."

Ernest'in sesi sönmeden önce büyük salonda birkaç saniye çınladı. Sonra, daha önce işittiğim gürültü başladı ve bir düzine kadar adam ayağa fırlayarak Van Gilbert'ten söz istedi. Bir an Matmazel Brentwood'un omuzlarında bir sarsıntı görerek kızdım. Çünkü Ernest'e güldüğünü sanıyordum. Meğer bu gülüş değil histeriymiş. Bu kışkırtıcıyı kutsal kulübüne getirerek işlediği korkunç günah sinirlerini sarsmıştı. Van Gilbert yüzlerinde ihtiraslı bir canlılıkla söz isteyen adamlara dikkat bile etmiyordu; kendi yüzü de aynı ihtirasın çizgileriyle kaplanmıştı. Derhal ayağa fırlayarak kollarını sallamaya başladı. Ve bir dakika manasız seslerden başka bir şey çıkaramadı. Sonra kendini toplayıp diline hükmetmeye başladı; ama bu dil de tröst avukatınınki değildi.

"Hata üstüne hata!" diye bağırdı; "Hayatımda hiçbir zaman böyle kısa bir süre içinde bu kadar çok hata işitmedim. Bununla beraber, delikanlı, size şunu söyleyeyim ki, burada yeni hiçbir şeyden bahsetmiş değilsiniz. Bütün bunları ben, daha siz doğmadan, üniversitede öğrenmiştim. J. J. Rousseau sizin sosyalist görüşlerinizi daha iki asır önceden bildirmiş bulunuyor. Tekrar bataklığa dönüş, hakikat; geri gidiş! Fakat biyolojimiz bunun mümkün olmadığını söylüyor. Pek doğru bir söz, yarım bilginin, sahibini dinden imandan ettiğini söylerler, siz bu akşam delice görüşlerinizle buna iyi bir örnek oldunuz. Yanlış yanlış üstüne! Hayatımda asla bu kadar hesapsız yanlışların usandırıcı yığını karşısında kalmamıştım. Yaptığınız ham genellemelerin ve çıkardığınız çocukça sonuçların o kadar değeri yoktur!"

Elini, kesip atmak istiyormuş gibi küçümseyici bir hareketle yavaş yavaş yerine oturdu. Erkekler daha kaba tonlarla bu hareketi onaylarken kadınlar anlaşılmaz mırıltılar çıkardılar. Söz istemiş olan bir düzine erkeğin yarışı aynı zamanda konuşma yarışına dönüştü. Anlatılmaz bir söz kargaşalığı başladı. Madmazel Pertonwaithe'nin geniş salonları şüphesiz böyle bir sahne görmemişti. Bunlar, bu simokin içindeki hırlayan ve sosyetenin sayın baylarıydılar. Evet, Ernest ellerini para cüzdanlarına doğru uzattığı bu herifleri gerçekten heyecanlandırmıştı. Bu eller onlara bir buçuk milyon ihtilâlcinin eli gibi görünmüştü.

Ernest asla kafasının duruluğunu kaybetmemişti. Van Gilbert daha yerine oturmadan ayağa fırlamış bulunuyordu.

"Birer birer!" diye haykırdı. Kuvvetli ciğerlerinden gelen gür sesi insan kasırgasını durdurdu; üstün kişiliği sayesinde herkesi susmaya zorladı.

"Birer birer!" diye tekrarladı, "Van Gilbert'e cevap vermeme müsaade edin. Ondan sonra ötekiler de konuşabilirler. Yalnız bir şey unutmamanızı rica ederim ki, sıra ile, teker teker söyleyin. Takım oyunu yok. Burası futbol alanı değildir."

Van Gilbert'e dönerek: "Siz söylediklerimden hiçbirine cevap vermediniz," dedi. "Sadece benim düşüncelerime yönelik kızgın ve kırıcı birkaç iddiada bulundunuz. Sizin mesleğinizde bu faydalı olabilir, lâkin benimle böyle konuşamazsınız. Ben elinde kasketi, ücretini yükseltmek veya üzerinde çalıştığı makinenin tehlikelerine karşı sigorta edilmek için size yalvaran bir işçi değilim. Benimle tartışırken ortaya üstü kapalı iddialar atamazsınız. Siz bunları, ücretli kölelerinizle konuşacağınız zamana saklayınız. Onlar buna itiraz edemezler, çünkü ekmekleri ve hayatları sizin elinizdedir."

Yüz bin dolar avukatına indirilen bu müthiş terbiye kırbacı Madmazel Brentwood'un sinirleri için artık pek fazlaydı. Histeri nöbeti şiddetlendi ve ağlayarak-gülerek salondan dışarı çıkarıldı. Oysa ki bu, olacakların yanında daha bir şey değildi.

Bu ara olayı, kapandıktan sonra Ernest devam etti:

"Bana inanmanıza lüzum yoktur; kendi otoriteleriniz sizin cahilliğinizi oy birliğiyle tastik edeceklerdir. Kendi tutulmuş bilginleriniz size haksız olduğunuzu söyleyeceklerdir. Bir sosyoloji profesörünün en sıradan bir asistanına giderek, ondan Rousseau'nun tabiata dönüş nazariyesiyle sosyalizminki arasında ne fark olduğunu sorunuz; en büyük ortodoks burjuvalarınıza, iktisatçı ve sosyologlarınıza danışınız; kendi kurmuş olduğunuz kütüphanelerden birisinin rafları üzerinde duran bu konu ile ilgili herhangi bir kitabı açınız; her tarafta tabiata dönüş ile sosyalizm arasında hiçbir ilişki bulunmadığını anlarsınız. Söylediğim gibi bana inanmaya mecbur değilsiniz; cahilliğinizin ispatı kitaplarda, hiç okumadığınız kendi kitaplarınızda duruyor. Hem bu cahilliğinizle siz, sınıfınızın sadece bir örneğisiniz.

"Siz kanun ve ticaretten mükemmel anlarsınız, Bay Van Gilbert; tröstlere nasıl hizmet edileceğini, kitabına uydurup kâr paylarının nasıl arttırılacağını bilirsiniz. Âlâ! Lâkin orada kalmalısınız. Siz, ne olmanız lâzımsa öyle olmuşsunuz. Parlak bir avukat, fakat zavallı bir tarihçi! Sosyolojiden hiç haberiniz yok, bildiğiniz biyoloji ise daha Plinius biyolojisidir."

Van Gilbert sandalyesi üzerinde kıvranıyordu. Salonda çıt yoktu. Herkes büyülenmiş gibiydi; hatta kötürümleşmişti diyeceğim geliyor. Büyük Van Gilbert'e böyle müthiş bir muamelede bulunmak, işitilmedik, düşünülüp inanılmadık bir şeydi. O büyük Van Gilbert ki, mahkeme salonunda ayağa kalktığı zaman yargıçlar tir tir titrerdi. Fakat Ernest'in bir düşmana pardon demek âdeti değildi. Sözlerine devam ederek:

"Bu tabii doğrudan doğruya sizin şahsınıza yöneltilmiş değildir; herkes elinden geleni yapar. Yalnız kendi sanatınızla kalınız, nasıl ki ben de benimkiyle.. Sizin kendi uzmanlığınız var: Bir kanun en kolay nasıl atlanır, ya da bir hırsız tröstün lehine yeni bir kanun nasıl yapılır, gibi bir soru söz konusu olursa o zaman ben sizin kat kat altınızda kalırım. Lâkin sosyolojide, kendi sanatımda, durum tersinedir. Bunu aklınızdan çıkarmayınız. Yine hatırlayınız ki sizin kanununuz gündelik eşyadandır; daha geniş ve daha derin konularda yaya kalırsınız. İşte bundan ötürüdür ki, delilsiz iddialarınız, acele yapılmış tarihsel, yahut sosyolojik genellemeleriniz harcadığınız nefese bile değmiyorlar."

Ernest bir an durarak onu gözden geçirdi. Adamın yüzü öfkeden kararıp buruşuyor, göğsü soluk soluğa kalkıp iniyor, gövdesi sağa sola bükülüyor, uzun beyaz elleri sinirli sinirli sıkılıp açılıyordu.

"Hâlâ biraz nefesiniz var görünüyor, size bundan faydalanma fırsatını vereceğim. Ben sizin sınıfınızı suçladım, bunun yanlış olduğunu bana gösteriniz. Modern işçinin sefaletini gözünüzün önüne koydum. Onlar olmadan kazancın mümkün olmadığı söylenen üç milyon çocuğun çalıştırıldığını, bir buçuk milyon kötü beslenmiş, kötü giyinmiş insanın sağlık düşmanı evlerde barındıklarını söyledim. Modern insanın verim gücü, sosyal organizasyonlarla makine kullanılması sayesinde mağara adamından bin kere daha büyük olduğunu anlattım. Nihayet bunun insanı kaçınılmaz olarak, kapitalist sınıfın sakat bir ekonomiye sahip olduğu gerçeğine götürdüğünü iddia ettim. İşte benim suçlamam buydu, ve sizi buna cevap vermeye çağırdım. Hatta daha fazlasını yaptım; cevap veremeyeceğinizi peşinen söyledim. Halbuki benim pey-

gamberliğimi çürütmek size düşer. Sözlerime hata dediniz, bu hatayı lütfen ispat ediniz Van Gilbert. Benim ve benimle birlikte bir buçuk milyon yoldaşımın size ve safınıza karşı yaptığı suçlamayı çürütünüz."

Bay Van Gilbert başkan olduğunu ve nezaketin söz isteyenlere fırsat vermeyi emrettiğini tamamiyle unuttu. Derhal ayağa kalkarak kollarıyla birlikte konuşma becerisini ve soğukkanlılığını da havaya fırlatmaya başladı. Zaman zaman Ernest'e gençliğinden ve kundakçılığından dolayı söverken, çalışan sınıfı da şiddetle tenbellik ve işe yaramazlıkla suçladı.

"Ben sizin gibi inatla bir noktaya takılıp kalan avukat görmedim," diye Ernest onun tiradına cevap vermeye başladı, "Benim gençliğimin sözlerimle hiçbir ilgisi yoktur. İşçi sınıfının işe yaramazlığının ise haydi haydi yoktur. Ben kapitalist sınıfı bozuk bir iktisada sahip olmakla suçladım; cevap vermediniz; cevap verme gereği bile duymadınız. Niçin? Çünkü hiçbir cevap bilmiyorsunuz. Bütün bu toplantının patronu sizsiniz. Benden başka herkes, hakikati işitmek için ağzınıza bakıyor. Kimse bir cevap bulamadığı için onları çıkmazdan kurtarmanızı bekliyor. Bana gelince, fikrimi daha önce söylemiştim; cevap verme girişiminde bulunmayacaksınız, çünkü cevabı bilmiyorsunuz."

"Artık buna dayanılmaz!" diye Van Gilbert bağırdı, "Hakaret ediyor."

"Dayanılmaz olan şey cevap vermeyişinizdir," diye Ernest basarak cevap verdi; "Entelektüel bir hakaret olamaz. Aklınızı derleyip toplayınız, ve benim kapitalist sınıfın sakat bir ekonomiye sahip olduğu yolundaki entelektüel suçlamama entelektüel cevap veriniz."

Van Gilbert susuyordu; Yüzü bir kavga arayıcısına uymak istemeyen bir adamın soğuk ve sevimsiz ifadesini almıştı.

"O kadar sıkılmayınız," dedi Ernest; "Sınıfınızın üyelerinden hiç kimsenin bu cevabı verememiş olmasıyla kendinizi avutabilirsiniz." Böyle diyerek söz istemiş olanlara döndü:

"Şimdi konuşabilirsiniz, buyrun. Ama benim sizden, Bay Van Gilbert'in borçlu kaldığı cevabı istediğimi unutmayınız."

Tartışmada geçen her şeyi yazmak benim için mümkün değildir. Üç saat içinde bu kadar çok şey söylenebileceğini hayal bile edemezdim. Doğrusu bu fevkalâde bir şey. Hasımların heyecanı ne kadar artarsa, Ernest de bunu o kadar körüklüyordu. Ernest üniversal bilgide onları kat kat aşıyor, bazen bir cümle veya tek bir kelime ile, usta bir elin kullandığı meç gibi, adamları deliyordu. Onlara, mantıklarının iflâs edeceği noktaları işaret ediveriyordu: Bu yanlış bir düşünce tarzıydı, şu netice çözümlenmesi gereken dava ile ilgili değildi; ileri sürülen şu ilk şart ise içinde kurnazca saklanmış ıspata muhtaç bir öneri gizliydi. Bu, bir hata, şu bir boş gurur, öteki bütün yazılmış olan gerçeklere taban tabana aykırıydı.

Tartışma böylesine sürüp gidiyordu. Ernest elindeki meçi bazen kalın bir sopa ile değiştiriyor ve heybetli sağa sola, hasımlarının fikirleri içinde, sallıyordu. Daima somut veriler istiyor, ispatlanmamış şeyler üzerine tartışmayı reddediyordu. Bu realiteleriyle düşmanlarına kahredici bir yenilgi hazırlıyordu. Birisi meselâ işçi sınıfına saldırırsa o şöyle karşılık veriyordu: "Bir eşek ötekine uzun kulak diye sövüyor; bu, kendinizin de uzun kulaklı olduğunuz iddiasına bir cevap teşkil etmez!"

Ve daima şunu tekrarlıyordu: "Sınıfınızın yanlış bir ekonomi yolu tutmuş olduğu hakkındaki suçlamama niçin cevap vermediniz? Bu hariç her şeyden bahsettiniz. Bu, gerçekten hiçbir cevap bilmediğinizden midir?"

En sonunda Bay Vickson konuştu. Soğukkanlılığını korumuş olan yalnız oydu ve Ernest ona, ötekilerden esirgediği bir saygı gösteriyordu.

Vickson: "Bir cevaba lüzum yoktur," diye tutumla söylemeye başladı. "Bütün tartışmayı hayret ve öfkeyle dinledim. Öfkem sizedir, benim sayın sınıfdaşlarım. Ahlâkı ve bayağı politikacının ağız kalabalığını bu konuşmaya dahil etmekle aptal okul çocukları gibi davrandınız. O sebepten yenildiniz ve kavga meydanına ölüler gibi

serildiniz. Siz pek çok söz harcadınız, lâkin söylediklerinizden bir arı uğultusundan başka bir şey değildir. Bir ayı etrafında sinekler gibi vızıldadınız. Baylarım, işte ayı orada duruyor (eliyle Ernest'i işaret ediyordu) ve sizin vızıltılarınız sadece onun kulaklarını gıdıkladı.

"Bana inanınız, durum ciddidir. Bu ayı pençesini bizi ezmek için uzattı, Birleşik Devletlerde bir buçuk milyon ihtilâlci bulunduğunu söylüyor, bu gerçektir. Yine o söyledi ki bunların maksadı, bizim egemenlik haklarımızı, saraylarımızı ve bütün pırıltılı ihtişamımızı elimizden almaktır. Bu da doğrudur. Bir değişiklik, cemiyetin büyük bir değişimi olacaktır; lâkin bu belki de ayının beklediği ve istediği gibi olmayacaktır. Ayı bizi parçalamak istediğini söyledi. Nasıl, ya biz onu parçalarsak?"

Büyük salonda sesler yükselip birbirine karıştı. Başlar tam bir uyumla onaylama işareti yapıyordu. Yüzler sertleşti, dövüşmeye hazır oldukları besbelliydi.

"Fakat ayıyı sözle parçalayacak değiliz," diye Bay Vickson kayıtsız ve ihtirassız devam etti; "biz ayıyı kovalamak, avlamak istiyoruz. Bizim cevabımız, fişek yatağında olmalıdır. İktidar bizimdir. Bunu hiç kimse inkâr edemez. Bu iktidar sayesinde de üstünlüğümüzü koruyacağız."

Bunları diyerek birdenbire Ernest'e döndü. An dramatikti.

"İşte cevabımızı nihayet aldınız. Bizim sizin için harcayacak tek bir sözümüz yoktur. Eğer o kadar övündüğünüz kuvvetli ellerinizi saraylarımıza ve pırıltılı ihtişamımıza uzatacak olursanız kuvvetin ne demek olduğunu size göstereceğiz. Bombalarla şarapnellerin böğürtüsü, makineli tüfeklerin çatırtısı bizim cevabımız olacaktır. İhtilâlcileri ökçelerimizin altında ezecek ve başlarının üstünden atlayarak yolumuza devam edeceğiz. Dünya bizimdir, ona hâkim olan biziz ve biz kalmalıyız. Tarih başlayalı beri işçilerin ordusu toz toprak içinde bulundu. Ve ben tarihi doğru okuduğuma eminim. Ben, benimkiler ve bizden sonra gelenleri iktidarı elimizde tuttukça da o ordu tozlar içinde kalacaktır. Kelimeyi gördünüz mü, şahane kelimeyi: İktidar! Allah değil, zenginlik değil, iktidar! bunu alın ve dilinizde tüy bitinceye kadar tekrar edin: İktidar!"

"Cevabımı aldım," dedi Ernest, "Biricik mümkün olan cevap işte buydu: İktidar! Bizim çalışan sınıfa anlattığımız da budur. Biz biliyoruz, hem de acı tecrübelerle biliyoruz ki, hak, adalet ve insanlık adına yapılacak hiçbir rica sizin kılınızı oynatmayacaktır. Sizin kalpleriniz, fakirleri altında ezdiğiniz ökçeleriniz kadar pektir. Bununla beraber bizde de, bizimkilerde de kuvvet vardır. Ve oylarımızın kuvveti ile seçim günü iktidarı sizden koparacağız..."

"Nasıl, seçim günü bir çoğunluk, ezici bir çoğunluk kazanırsanız mı?" diye Bay Vickson Ernest'in sözünü kesti, "Ya seçim sandığında kazandığınız üstünlüğü biz size devretmek istemezsek?"

"Bunu da göz önünde tuttuk," dedi Ernest, "biz de o zaman cevabımızı fişek yatağında vereceğiz. Siz kuvvete şahane bir kelime diyorsunuz, güzel. Peki kuvvet, kuvvet olsun! Zaferi elde etmek için seçim sandığı başına yürüdüğümüz, sizin ise hükümeti bize teslim etmek istemediğiniz gün ne yapmayı düşündüğümüzü mü öğrenmek istiyorsunuz? Eğer kanun ve barış yoluyla elde ettiğimizi bize vermek istemezseniz, o zaman bizim de cevabımız bombalarla şarapnellerin böğürtüsü ve makineli tüfeklerin çatırdısı olacaktır. Hiçbir surette elimizden kurtulamayacaksınız. Tarihi iyi okuduğunuz doğrudur. Tarihin başlarından beri işçinin toz toprak içinde bulunduğu doğrudur. İktidar sizin, sizinkilerin ve gelecek nesillerinizin elinde bulundukça onun yerde kalacağı da yüzde yüz doğrudur. Bu hususta tamamiyle size hak veriyorum. Hayır söylediğiniz her şeyde size hak veriyorum. Şimdiye kadar olduğu gibi bundan böyle de kuvvet hükmedecektir. Bu kavga sınıf kavgasıdır. Nasıl sizin sınıfınız derebeyliği, asilliği alaşağı ettiyse benimki, çalışan sınıf da sizinkini alaşağı edecektir. Eğer biyoloji ve sosyolojinizi de tarih kadar doğru okursanız anlayacaksınız ki benim anlatmak istediğim çıkış kapısından geçmek kaçınılmazdır. Bir yılda mı, yoksa on, yüz yahut bin yılda mı olacak; hepsi birdir, lâkin sizin sınıfınız mutlaka alaşağı edilecektir. Hem de kuvvet ile olacaktır. Biz görev alanlar bu kelimeyi, bütün duyularımız onunla çınlayıncaya kadar tekrarlayıp ezberledik. Kuvvet! Bu gerçekten şahane bir sözdür: *Kuvvet*!"

Bilgi Susuzları önünde akşam böyle sona ermişti.

DÜŞEN GÖLGE

Bu sıralarda gelecek olayların belirtileri birden çoğalmaya başladı. Ernest babama, yanında sosyalistler ve işçi şefleri bulundurmanın, açıktan sosyalist kurumları teşvik etmek ve korumak gibi bir politika gütmenin sakıncaları hakkında bazı şeyler anlatıyordu. Ama o Ernest'in endişelerine sadece gülmüştü. Ben ise kendi hesabıma çalışan bu sınıfın şefleriyle görüşmekten çok istifade ediyordum. Bu suretle madalyanın ters tarafını da görüyordum. Sosyalizmin filozofik ve ilmi literatürünün müthiş kalabalığı gözümü yıldırsa bile gördüğüm fedakârlığa ve yüksek idealizme hayran oluyordum. Çabuk öğreniyordum, ama bu, içinde bulunduğumuz tehlikeyi zamanında idrak edecek derecede çabuk değilmiş.

Belirtiler varmış, fakat ben onları görmüyordum. Bayan Pertonwaithe ile Bayan Vickson'un üniversite şehrinde bütün bir sosyal nüfuzları vardı ve şu hüküm onlardan çıkıyordu: Ben aceleci ve kendini beğenmiş bir genç kız imişim ve başkalarının işine karışmak gibi kötü düşüncelere eğilimin varmış. Jackson olayının araştırılması işinde oynadığım role bakılınca bu pek doğal görünürdü. Bu iki kadından çıkan bu hükmün etkisini önemsemiyordum. Gerçi en iyi dostlarımızın birer bahaneyle kendilerini benden uzak tuttuklarını fark ediyordum, lâkin bunu, Ernest'le evlenme kararımın çevremde bıraktığı soğukluğa veriyordum. Bununla beraber Ernest beni uyarıyordu: Sınıfımın bu tavrı kendiliğinden olan bir reaksiyon değildi, onun arkasında gizli kuvvetlerin organize bir suikasti duruyordu. "Sen sınıfının bir düşmanına bir sığnak verdin," diyordu, "hem yalnız sığnak değil, aşkını ve bizzat kendini verdin; bu kendi sınıfına bir ihanettir. Bunun cezasını çekmeyeceğini zannetme!"

Bundan başka babam bir öğle sonu eve gelişinde, bizde bulunan Ernest'le bana kızgın, bir filozof gibi kızgın görünmüştü. Gerçi o pek seyrek kızar, kızsa da göstermezdi ama, bu sefer, biraz kızgın olduğunu itiraf etti.

"Ne dersiniz?" diye sordu, "Kahvaltıda Vilcot'un yanındaydım."

Vilcot üniversitenin ihtiyar rektörüydü ve sararmış ruhunda, belki 1870'de sayılabilecek olan, ancak o zamandan beri hiç onaylanmamış düşünce tarzının yükü vardı.

Babam "Davet edilmiştim," diye devam etti. "Oraya gelmem için ısrarla rica edilmişti." Durdu. Ve biraz merakla bekledik. "Oh her şey iyi gidiyordu; ancak eleştiriyle karşılaştım. Evet ben! Bu folisden azar işittim."

"Bahse girerim ki neden azar işittiğinizi ben biliyorum," diye Ernest sözünü kesti.

"Hayır, üç defa tahmin etseniz bile," diye babam güldü.

"Herhalde bir tanesi yetişir," diye Ernest de gülerek cevap verdi. "Ham tahmine de hiç ihtiyacım yoktur, mantıklı kanıtlar sunarım, o kadar. Özel hayatınız başınıza kakıldı."

"Doğru!" diye babam bağırdı. "Bunu nasıl keşfettiniz?"

"Bunun geleceğini biliyordum. Ben sizi çok önce uyarmıştım."

"Evet doğru," dedi babam düşünceli düşünceli, "Ama ben inanmamıştım. Ne olursa olsun bu bana kitabım için gereken kanıta güçlü bir gerekçe oluyor."

Ernest; "Olacağın yanında daha bu hiçtir," dedi. "Eğer siz sosyalistleri ve radikalleri, ben de dahil olarak, yanınızda görmeye devam ederseniz..."

"İhtiyar Vilcot da aynen böyle söyledi. Ne budalaca şeyler söyledi o! Bunlar zevksiz, manasız şeylermiş ve akademik geleneklere, akademik onura ters düşermiş. Bunları öyle söyledi ki adamı bir yerde yakalayıp durdurmak fırsatı elde edemiyordum. Sıkıştırdıkça yalnız eski dediklerini tekrarlıyor, kendisinin ve bütün dünyanın beni bilim adamı olarak nasıl takdir ettiklerini anlatıyordu. Bu onun için hiç de hoş bir vazife değildi; hoşuna gitmediğini ben de pekâlâ fark ediyordum."

"O serbest değildi," dedi Ernest, "pranga taşımak insana her zaman hoş gelmez."

"Hayır... Adamı o kadarcık söylettim. Üniversite'nin bu yıl, devletin verebileceğinden çok fazla paraya ihtiyacı varmış. O sebepten zengin özel kişilerin yapacakları bağışlara bakıyorlarmış. Eğer üniversite ihtirassız araştırma ve ihtirassız zekâ gibi yüksek ideallerinden saparsaymış, bu, hayır sahiplerini ürkütüyormuş. Benim özel hayatımın bütün bunlarla ne alâkası olduğunu sorarak adamı şahsi konuya çekmeye çalışınca bana tam maaşla iki yıl devam edecek bir seyahat teklif etti. Bunu bir hava değişimi, bir etüt için Avrupa'da geçirecekmişim. Teklifi bu şartlar içinde tabii kabul edemedim."

"Sizin için bu daha iyi olurdu," dedi Ernest.

"Bu rüşvetti" diye babam protesto etti, Ernest de bu kanıdaydı.

"Adam ondan başka şunu da eklemeyi unutmadı: Çaylarda, meclislerde, şurda burda kızımın, sizin gibi kötü ünlü bir adamla görüldüğü söyleniyormuş. Bu da üniversitenin şeref ve vekarıyla asla bağdaşamazmış. O beni bunlardan dolayı ayıplamak istemiyormuş. O, hayır! ama işte böyle konuşuluyormuş, herhalde ben de bunu anlarmışım."

Ernest bir an düşündü, sonra heyecan ve öfkenin birbirine karıştığı bir ifadeyle:

"Bunun arkasında akademik idealden fazla bir şey saklıdır. Herhangi bir adam Vilcot'ı etkiledi."

"Zanneder misiniz?" diye sorarken babamın yüzünde korkudan çok merak vardı.

"Şu anda zihnimde bulanık bir şekilde canlanmaya başlayan bir fikri size anlatmak istiyorum," diye Ernest tekrar başladı. "Dünya tarihinde hiçbir zaman insan toplumu, bugün içinde bulunduğu kadar müthiş ve devamlı bir değişim göstermedi. Endüstri sistemimizdeki hızlı gelişmeler, dini, siyasal ve sosyal bünyemizde aynı hızla değişikliklere sebep oluyor. Müthiş, gözle görülmez, bir altüst oluş, toplumun bünyesini sarmış bulunuyor. Bunu yalnız hissedebiliyoruz. Lâkin bu, mutlaka havada vardır. Bu muazzam, belirsiz, müthiş şeyin soluğu fark ediliyor. Bunun

neticelerini adeta düşünmekten korkuyorum. Vickson'un söylediğini işittiniz. Bu sözlerin arkasında da, benim hissettiğim onun da elinde olmayarak ilişki kurduğu, adsız ve şekilsiz şeyler bulunuyordu."

"Yani demek istiyorsunuz ki..." diye babam başladı, ama devam etmedi.

"Demek istiyorum ki, muazzam, tehdit eden bir şeyin gölgesi, özellikle şu sırada üstüne düşmeye başlıyor. Ona benim hesabıma, bir oligarşinin gölgesi de diyebilirsiniz; herhalde bu deyim ona en çok yaklaşandır. Bunun nasıl ve ne cinsten olacağını hayal edemiyorum.[1] Fakat asıl ne söylemek istiyordum: Siz tehlikeli bir vaziyette bulunuyorsunuz! Öyle bir tehlike ki benim korkumu da şiddetlendiriyor, çünkü onu ölçecek halde değilim. Gelin benim sözümü tutun ve teklif edilen seyahati kabul edin."

"Fakat bu tabansızlık olurdu," diye babam itiraz etti.

"Asla değil, siz ihtiyar bir adamsınız. Siz kendinize düşeni yaptınız, hem de büyük bir eser başardınız. Kavgayı artık gençliğe ve kuvvete bıraktınız. Biz gençlerin yapacağı iş daha ileridedir. Ne olursa, nasıl olursa olsun Avis daima benim yanımda bulunacaktır. Cephede sizi o temsil edecektir."

Babam itiraz etti: "Fakat bana bir şey yapamazlar ki... çok şükür başına buyruk bir adamım. Oh, şüphesiz ki üniversitede maaşına bağlı bir profesöre neler yapabileceklerini biliyorum. Lâkin ben hürüm. Gözüm maaşıma dikilmiş kalmış değildir. Ben

1 Everhard hayal edemiyordu. Ama gölgenin yaklaştığını hatta onu zamanından önce görüp söyleyen adamlar eksik değildi. Meselâ John C. Calhoun şöyle söylüyordu: "Memlekette, muhtelif ve kudretli menfaatler bankalardaki ölçüsüz kârlarına dayanan ve bizzat halktan daha büyük olan bir güç oluştu." Sonra büyük hümanist Abraham Linkoln katlinden bir az evvel şöyle diyordu: "Yakın gelecekte öyle bir kriz görüyorum ki, bu, memleketin emniyeti bakımından beni korkutuyor... Müesseseler tahtlarından indirildi. Yüksek makamların bir suistimal devresi başlayacak. Memleketin para kuvveti, hükümetleri ve batıl itikatları beslemek suretiyle hükümranlığını devam ettirmek imkânını bulacak ve bu, bütün servetlerin nihayet birkaç elde toplanmasına ve cumhuriyetin mahvolmasına kadar gidecek."

kendi gelirimle pek rahat yaşayabilirim. Onlar benim maaşımdan başka bir şeyi elimden alamazlar."

"Siz olağanı olduğu gibi görüyorsunuz," dedi Ernest ve, "Korktuğum çıkarsa, maaşınız kadar kolaylıkla gelirinizi, hatta bütün servetinizi alabilirler."

Babam birkaç dakika sustu. Düşünüyordu, ben de yüzünde belirmeye başlayan kararlılığı seyrediyordum. Nihayet kararını haber verdi: "Seyahati kabul etmeyeceğim." Tekrar bir aralık verdikten sonra "Kitabım[1] üzerinde çalışmaya devam edeceğim. Siz haklı olabilirsiniz, ama ben işimin başından bir yere ayrılmayacağım."

"İyi," dedi Ernest, "Siz de Piskopos gibi aynı yolu takip ediyorsunuz ve hemen hemen aynı çöküşe doğru gidiyorsunuz. Bu yolun sonuna varmadan ikiniz de proleter olacaksınız."

Söz burada Piskopos'a gelince Ernest'ten, Piskopos'la ne yaptığını anlatmasını rica ettik.

"Benimle beraber cehennemde bir gezinti yapalıdan beri ruhça hastadır. Ben ona fabrika işçilerimizden birkaçının evini gösterdim. Endüstri makinesinin ıskartaya çıkardığı insan enkazlarıyla karşı karşıya getirdim, o da onların hayat hikâyelerini dinledi. Onu San Francisco'nun inlerinde dolaştırdığım zaman içki düşkünlüğünün, fuhuşun ve cinayetlerin doğumsal eğilimlerden çok daha derin sebepleri olacağını anladı. Çok hastadır, hatta daha kötüsü, kendini kontrol edememektedir. Adam pek saf bir ahlâkta yaratılmış. Bütün bu yaradılıştaki adamlar gibi pratik tarafı yoktur. Aydınlar içinde yapılacak bir misyon için her türlü ahlâki kuruntular ve planlarla havada yüzüp duruyor. Eski kilise ruhunu tekrar canlandırmayı, vahiylerini topluma bildirmeyi, kutsal bir görev sayıyor. O zaten çalışmaktan bitmiş. Er geç bir buhran onda patlak verecektir.

1 "Ekonomi ve Eğitim" adını taşıyan bu kitap aynı yıl içinde basılmıştı. Üç nüsha bize kadar gelmiştir; ikisi Ardis'te biri Asgard'dadır. Pek özenle işlenmiş ayrıntılarla mevcut düzenin devamını sağlayan önemli bir faktörü, üniversitelerin ve ilkokulların kapitalist tarafını inceler. Bu, öğrencinin kafasında yalnız kapitalist rejime hizmet eden ve bütün devrimci fikirlerin yok edilmesini öngören terbiye sistemine çevrilmiş müthiş bir suçlama unsuruydu. Kitap oligarşiyi çok öfkelendirdi ve o yüzden yok edildi.

Bunun hangi şekilde olacağını şöyle böyle seziyorum. O temiz ateşli bir ruh, lâkin hiç pratik değil. Toprağın üstünde ayaklarıyla duramıyor. Dört nala bir süratle Golgathasına (İsa'nın işkence edildiği yer –ç.n.) doğru koşuyor. Ondan sonra tabii haça gerilmesi gelecek. Böyle yüksek ruhlar için haç kutsaldır."

"Ya sen?" diye sordum. Gülümseyişim endişeli aşkımın ciddiyetini yansıtıyordu.

"Ben değil," diye gülerek karşılık verdi. "Beni ya idam ederler ya da katlederler, ama haça germezler. Ben toprağa sağlam basıyorum."

"Fakat Piskopos'un haça gerilmesine engel olunamaz mıydı?" diye sordum. "İnkâr edemezsin ki sebep sensin."

Cevap: "Milyonlar zahmet ve sefalet içinde yaşarken ne diye zengin bir ruhu zenginliğin gafleti içinde bırakayım?" şeklinde oldu.

"O halde babama niçin seyahati kabul etmeyi tavsiye ettin?"

"Çünkü ben de pek temiz ve bağlı bir ruh değilim. Çünkü ben durgun, ağır ve bencilim. Çünkü seni seviyorum ve bir zaman Ruth da olduğu gibi, senin halkın benim halkım oldu. Piskopos'un kızı yoktur. Ayrıca ne kadar yetersiz de olsalar, şikâyetleri ihtilâle faydasız olmayacaktır. Sıçanın sidiği denize faydadır."

Ben Ernest'in söylediklerini kabul edemiyordum. Piskopos'un karakterini yakından tanırım. Hak ve adalet uğruna yükselttiği sesinin öyle küçük ve yetersiz bir şikâyetten ibaret kalacağını kabul etmiyordum. Lâkin ben daha Ernest gibi hayatın sert gerçeklerini görememiştim. Piskopos'un çabalarının ne kadar yetersiz olacağını o apaçık görüyordu; olaylar pek çabuk bunu bana da öğretti. Birkaç gün sonra Ernest bana, hükümetin kendisine Birleşik Devletlerin çalışma komiserliğini teklif ettiğini haber verdi. Pek sevindim. Maaş oldukça yüksekti ve evlenmemiz sağlanmış demekti. Ondan başka herhalde bu iş Ernest'in hoşuna giderdi. Bu tayin, onun yeteneklerinin kabul edilmesi anlamına geliyordu ki benim kıskanç gururumu okşaması da çabasıydı.

Fakat onun gözlerini kırpıştırdığını ve hiç gülmediğini birden fark ettim.

“Herhalde bu teklifi... reddetmezsin değil mi?” diye korkarak sordum.

“Bu rüşvettir,” dedi; “bu teklifin arkasında Vickson’un ince elini ve daha büyüklerinkini görüyorum. Bu eski bir hiledir, sınıf kavgası kadar eski... İşçi ordusunun komutanlarını çalmak. Zavallı aldanmış işçi! Şeflerinden ne kadarının bu yöntemle satın alınmış olduğunu bir bilseydin!.. Bir generali satın almak onunla ve onun bütün ordusuyla çarpışmaktan çok daha ucuzdur. Bir zaman... fakat hiçbir adı anmak istemiyorum, bu berbat bir şeydir. Canımın içi, ben işçi şefiyim. Kendimi satmak istemiyorum. Başka hiçbir sebep olmasa da zavallı ihtiyar babamı ve onu ölüme götüren çalışma tarzını düşünmek bunun için yeterlidir.”

Benim büyük, güçlü kahramanımın gözlerinde yaşlar toplandı. Babasına yapılan kötü muameleyi hiç affedemiyordu. Onu nasıl bayağı yalanlara ve ufak hırsızlıklara zorlamışlar, çocuklarına nasıl da bu yolla ekmek bulmaya mecbur etmişlerdi!

“Babam gerçekten iyi bir adamdı,” diye bir gün bana anlattı. “Ruhu aslında saftı, lâkin tartaklana tartaklana üzülmüş, sakatlanmış, hayatın zulümleriyle körleşmişti. Patronları, bu kurtlar, onu bitik bir hayvan haline getirdiler. O bugün de pekâlâ yaşayabilirdi, tıpkı senin baban gibi. Vücudunun iyi bir yapısı vardı. Ne yazık ki o makineye bağlıydı. Ve kendisini vakitsiz ölüme götürünceye kadar çalışmaya mecburdu. Beylere kâr sağlamak için... Bunu unutma! Sırf kâr için. Zengin parazitler, kibar baylar, azgın kurtlar onun canını ve kanını bir işçi âlemine; bir yaldızlı cümbüş gecesine çevirdiler.”

PİSKOPOS'UN GÖRDÜĞÜ HAYALET

"Piskopos şaşkına döndü," diye Ernest bana yazıyordu. "O şimdi tamamiyle havada uçuyor. Bizim sefil küçük dünyamızda yeniden düzen kurmak işine bugün başlıyor. *Vahiy*'lerini artık ilan etmek istiyor. Bunu bana söyledi, fikrinden vazgeçirmek mümkün olmadı. Bugün İ.P.H.[1] toplantısına başkanlık edecek. Açılış konuşmasında düşüncelerini dile getirmek istiyor.

"Seni de oraya götürsem mi? Piskopos'un tecrübesi şüphesiz ki ta baştan başarısızlığa mahkûmdur. Bu hem senin, hem onun kalbini parçalayacak, fakat seninle benim için de değerli bir ders olacaktır. Aşkınla ne kadar mağrur olduğumu, canımın içi biliyorsun. Onun için benim bütün değerimi tanımanı, bende yakışıksız bulduğun bir şey varsa düzeltmeni diliyorum. Gururum fikirlerimin sence doğru ve dürüst bulunmasını istiyor. Gerçi benim görüşlerim serttir, lâkin beni bu sertliğe zorlayan sebebi Piskopos gibi asil bir adamın başarısızlığında göreceksin. O halde bu akşam gel. Ne kadar kederli şeyler olsa da, olacakların seni bana daha yaklaştıracağını hissediyorum."

İ.P.H.'nin bu akşam San Francisco'da bir toplantısı vardı.[2] Toplantı, genel ahlâksızlıkla mücadele üzerineydi. Piskopos Morehouse bu oturumu idare edecekti. Kürsüye geldiği zaman ne kadar sinirli ve heyecanlı olduğunu apaçık görüyordum. Yanında Piskopos Dikinson, Kaliforniya Üniversitesi'nin ahlâk profesörü H. H. Jones, hayır kurumlarının büyük organizatörü Bayan W. W. Hurd, bütün insanlık dostu Philipp Wart, ahlâk ve yakın sevgisi alanlarında isim yapmış birkaç aydıncık oturuyordu. Piskopos Morehouse ayağa kalkarak bir giriş bile yapmadan şöyle konuşmaya baş-

1 Bu harflerle işaret edilen teşkilâtın ne olduğu bilinemiyor.

2 Berkeley'den motorla San Francisco'ya geçmek için birkaç dakika yeterdi. Bu ve öteki şehirler, gerçekte körfez üzerinde tek bir bütün teşkil ederlerdi.

ladı: "Dün arabamla sokaklardan geçiyordum. Ara sıra arabanın penceresinden dışarı bakıyordum. Birdenbire gözlerimden bir perde sıyrılmış gibi oldu ve eşyayı olduğu gibi gördüm. İlkin ellerimle onları kapattım. Korkunç manzaradan sakınmak istiyordum. Fakat sonra, karanlıkta bir ses duyuldu: Ne yapmalı? Aynı soru biraz sonra başka bir şekilde tekrarlandı: İsa Efendimiz olsa ne yapardı? Bu soru ile beraber ortalığı adeta parlak bir ışık kaplamıştı. Ve ben, tıpkı Şam yolundaki Saul gibi, vazifemi, güneş kadar apaçık idrak ettim.

"Arabayı durdurup dışarı çıktım ve iki orospuyu benimle birlikte arabaya binmeye kandırdım. Eğer İsa haklı idiyse bu bahtsızlar benim kardeşlerimdi. Ve kurtuluşları için tek ümit benim sevgim ve şefkatimdi.

"Ben San Francisco'nun en seçkin semtlerinden birinde oturuyorum. İçinde bulunduğum ev yüz bin dolara mal oldu; mobilya, kütüphane ve sanat eserleri ise çok daha fazlaya... Sözün kısası şahane bir ev, hatta bir yığın çalışanıyla birlikte mükemmel bir saraydır. Sarayların neye yaradığını asla bilmemiştim; içlerinde yaşamaya, diye düşünüyordum. Fakat şimdi iyice biliyorum. İki sokak kadınını sarayıma aldım ve artık hep yanımda tutacağım. Sarayımın her odasını böyle kız kardeşlerle doldurmayı umuyorum."

Dinleyiciler gittikçe sükûnetlerini kaybediyorlar ve şaşırmış görünüyorlardı. Kürsüde oturanların yüzünde ise daha çok korku ve bitkinlik okunuyordu. Burada Piskopos Dikinson'un ayağa kalktığı, yüzünde nefret ifadesiyle kürsüyü ve salonu terk edip gittiği görüldü. Ama Piskopos Morehouse etrafını büsbütün unutmuştu. Görüşleri gözlerine yansıyordu.

"Oh, kardeşlerim, bu hareketim, bana bütün zorlukların nasıl yenileceğini gösterdi. Şimdiye kadar insanın niçin arabası olduğunu bilmiyordum. Artık biliyorum. Bunlar zayıfların, hastaların ve ihtiyarların binmesi içindir.

"Sarayların ne maksatla yapıldığını bilmiyordum, fakat şimdi onların neye yaradığını öğrenmiş bulunuyorum. Kilisenin saray-

ları, hastaneler ve doğru yoldan sapmış, tehlikeye düşmüş olanlara mahsus yurtlar olmalıdır."

Burada uzun bir ara verdi. Fikirlerinin baskısı altında, onları en iyi nasıl ifade edebileceğini düşünerek heyecanlanıyordu.

"Sevgili kardeşlerim, size ahlâktan bahsetmek için en uygun adam ben değilim. Başkalarına yardım edebilecek durumda bulunmak için, bu kadar uzun zaman çamur ve riya içinde yaşamamalıydım. Lâkin kadınlarla, kız kardeşlerimle yaptığım iş bana doğru yolu bulmanın güç olmadığını gösterdi. İsa'ya ve onun kitabına inananlar için insanlar arasında sevgiden başka bir şey bulunamaz. Yalnız sevgi günâhtan daha kuvvetlidir. Ölümden daha kuvvetli. Onun için içinizdeki zenginlere, benim yaptığım ve yapacağım gibi davranmaları gerektiğini söylüyorum. İçinizde her vakti hali iyi olan, evine ya bir hırsız, ya bir düşkün alsın ve ona kardeş gibi, hemşire gibi davransın. O zaman San Francisco ne polise muhtaç olacak ne de mahkemeye. Hapishaneler hastanelere çevrilecek ve bütün cinayetler, canilerle birlikte yok olacaktır.

"Bu işe kendimizi adamalıyız, yalnız paramızı değil. İsa'nın yaptığını biz de yapmalıyız. Kilisenin kutsal haberi bugün işte budur. Biz Efendimizin yolundan pek ayrıldık. Onun yerine parayı koyduk. Ben size, içinde her şeyin söylendiği bir şiir okuyacağım. Sapık ama gerçekleri gören bir ruh tarafından yazılmıştır.[1] Bunu yanlış anlayarak katolik kilisesine bir saldırı sanmayın; o, Efendimizin yolundan sapmış ve sürüden kendini ayırmış bütün kiliselere ve onların şatafatına karşı yapılmış bir saldırıdır, dinleyin:

Kubbede gümüş borazanlar çınlıyordu;
Diz üstü yere çökmüş huşu içinde dua eden halk;
Ve göründü ulu bir tanrıya benzeyerek
İnsanların ensesinde Romanın Kutsal Efendisi.
Görenek olduğu üzere sırtında kar gibi ak bir elbise
Ve erguvan pırıltılar içinde bir kral;
Başında üç tane tac ışıklar içinde

1 Oskar Wilde: 19'uncu asrın edebiyat ustalarından biri.

Papa giriyordu binbir şatafat içinde
O zaman düşündüm, birisi bir zaman
Yapayalnız ıssız kumsalda yürüyordu
Boş yere bir dinlenme yeri arayarak:
'Tilkinin deliği var, kuşun yuvası;
Fakat benim hiçbir yerim, durağım yok,
Ve gözyaşlarım azıcık şarabımı tuzlandırıyor.'

Dinleyiciler heyecandan sarsılmış, sessiz oturuyorlardı. Piskopos Morehouse ise hiçbir şeyin farkında olmayarak şaşmadan konuşmasına devam ediyordu:

"İşte ben de diyorum ki içinizdeki zenginlere, ve genel olarak zenginlere Allahın koyunlarını eziyorsunuz; kalpleriniz katılaştı; yeryüzündeki çığlıklara kulaklarınızı tıkadınız; ama duymak istemediğiniz bu endişe ve elem sesleri bir gün nasıl olsa kendilerini duyururlar diyorum."

Burada, yerlerinden kalkmış olan H. H. Jones ve Philipp Ward Piskopos'u kürsüden uzaklaştırdılar. Dinleyiciler ise heyecandan nefeslerini bile tutarak oturuyorlardı.

Tekrar caddeye çıkınca Ernest kahkahalarla güldü. Ama bu kahkaha benim hiç hoşuma gitmiyordu. Zorla tuttuğum gözyaşlarımdan kalbim çatlamak üzereydi.

"Vahiylerini verdi," diye Ernest yüksek sesle söylendi. "Piskopos'un insanlığı ve derinlerde gömülü narin varlığı ortaya çıkınca kendisini seven Hıristiyan dinleyicileri onun delirdiğine hükmettiler. Fark ettin mi, ne kadar dikkat ve ihtimamla dışarı götürüyorlardı? Bu tiyatro sahnesine şeytanlar gülmüş olmalı."

"Her şeye rağmen Piskopos'un yaptığı ve söylediği büyük etki yapmıştır," dedim.

"Öyle mi sanırsın?" diye Ernest alaylı alaylı sordu.

"Herhalde ortalıkta büyük ilgi uyandıracak. Görmedin mi? Gazete muhabirleri hiçbir şey kaçırmamak için nerdeyse parmaklarını yaralayacaklardı!"

“Sabahleyin bu sözlerden bir tek satır bile gazetelerde bulunmayacak.”

“Doğrusu buna inanamam!” diye bağırdım.

“Hele bekle,” dedi, “hiçbir satır, ifade ettiği fikirlerden hiçbirisi!.. Günlük basın mı? Yalan dolan basını!”

“Ya muhabirler?” diye itiraz ettim; “Fakat ben onları gördüm.”

“Onun söylediklerinden hiçbir sözü basılmış olarak görmeyeceksin. Sen redaktörleri unutuyorsun. Onlar aylıklarını güttükleri siyasetten alırlar. Bu siyaset ise, mevcut düzen için hayati bir tehdit içeren hiçbir şeyi basmamaktan ibarettir. Piskopos’un nutku hâkim ahlâka karşı sert bir hücumdu. Bu, küfür ve sapkınlıktı. Daha fazla sapkınlıkları önlemek için onu kürsüden indirip götürdüler. Gazeteler bunu tam bir suskunlukla geçiştirecekler. Birleşik Devletler basını mı diyeceksin? O, kendini kapitalist sınıfın gövdesinde besleyen asalak bir hayvandır. Onun vazifesi hâkim sınıf lehine kamuya etki etmektir, bunu da gereği gibi yapıyor.

“Bırak beni biraz kehanette bulunayım: Gazeteler yarın sadece Piskopos’un sağlığının sarsıldığını uzun ve yorucu çalışmasının sonucunda dün akşam birdenbire çöktüğünü bildirecektir. Birkaç gün sonra ufak bir not daha yayınlanarak sinirlerinin tamamen yıpranmış olduğu ve kadir bilir cemaatının kendisine uzun bir izin vermiş olduğu söylenecek. Ondan sonra olacak şey şudur: Ya Piskopos hatasını kabul ederek izninden artık hayalet görmeyen sağlıklı bir adam olarak dönecek, ya da deliliğinde inat ederek gazetelerde, tabii şefkat ve merhamet tüllerine bürünmüş olarak, gerçekten delirdiğine dair bir tebliğin okunmasına sebep olacak. Ondan sonra hayaletlerini kıtık kaplı duvarlara anlatabilir.”

“Artık pek ileri gidiyorsun!” diye bağırdım.

“Lâkin sosyetenin gözünde bu gerçekten cinnettir,” dedi. “Hangi şerefli ve akıllı bir insan orospularla hırsızları evine alır da onlara kardeş ve hemşire muamelesi eder, haaa! Gerçi İsa iki hırsız

arasında ölmüştü, lâkin bu başka bir şeydir. Delilik! Kendisiyle uyuşulamayan bir insanın zihin halleri daima delicedir ve tabii sahibi de delidir. Yanılmak ile delirmek arasındaki sınır neredедir? Sıhhatli bir insanın yine sıhhatli başka bir insanla tam bir çelişme halinde bulunması akla sığmaz.

"Bugünkü akşam gazetelerinde buna iyi bir misal vardı. Market Street'in güney ucunda Mary Kenna adında fakir, fakat şerefli bir kadın oturuyor. Vatansever de... Bununla beraber Amerikan bayrağı ve onun güyâ sembolleştirdiği himaye hakkında delice fikirler besliyor. Kocası bir kazaya uğramış ve üç ay süre ile hastanede yatmak zorunda kalmıştı. Kadın çamaşırcılık yapıyorsa da ev kirasını ödeyemiyordu. Dün onu evden kovmaya kalkışmışlar. O da bir Amerikan bayrağına sarılarak artık emniyette olduğunu, bu halde sokağa atılamayacağını iddia etmiş. Neticede ne oldu, tahmin edersin; deli diye tutuklanmış. Bugün deli doktorları tarafından muayene edilerek deliliğine dair rapor verildi. Kadını Napa Tımarhanesine teslim ettiler."

"Ama bu yine tamamiyle başka bir şeydir," diye itiraz ettim. "farzedelim ki ben bir kitabın edebi değeri hakkında başkalarına tamamiyle aykırı gelen fikirler besliyorum; herhalde beni bundan ötürü bir tımarhaneye göndermezlerdi."

"Pek doğru," dedi. "Ama bu fikir uyuşmazlığı toplum için herhangi bir tehdit ifade etmez. İkisi arasında fark burdadır. Lâkin Mary Kenna ile Piskopos'unki toplumu tehdit ediyor. Bütün fakirler Amerikan bayağı arkasına sinerek kiralarını vermemeye kalkışsalardı ne olurdu, düşün bir kere? Bütün mülk sahipleri mahvolurdu. Piskopos'un görüşleri de toplum için aynı derecede tehlikelidir. Şu halde ikisi de tımarhaneye!"

Fakat ben hâlâ inanmıyordum. Ernest ise; "Hele bekle!" diyordu. Bekledim ve gördüm.

Ertesi gün bütün gazeteleri getirttim. Ernest'in gerçekten hakkı vardı: Piskopos'un nutkundan bir tek kelime bile basılmamıştı. Yalnız bir iki gazete Piskopos'un hislerine kapılmış olduğunu

yazıyordu. Halbuki ondan sonra konuşanların boş lafları hiç eksiksiz yayınlanmıştı. Birkaç gün geçince bir ufak not: Piskopos'un çalışma yorgunluğunun neticelerinden kurtulmak üzere uzun bir dinlenme izni aldığını bildirdi. Delilikten, hatta herhangi bir sinir krizinden söz edilmiyordu. Piskopos'un –tıpkı Ernest'in tahmin ettiği gibi– Gethsemone ve çarmıha doğru nasıl bir ıstırap yolu takip edeceğini hayal bile edemiyordum.

MAKİNE DÜŞMANLARI

Ernest Parlamento için sosyalistler adına adaylığını koydurmadan az önce babam, kendi deyimiyle, "kazanç ve kayıp ziyafeti"ni verdi. Ernest buna "makine düşmanları ziyafeti" diyordu. Gerçekten babam umumiyetle iş adamlarını (tabii küçüklerini) davet etmişti. Bunlar, sermayesi yüz bin doları aşkın olmayan işle ilgili kişilerdi. Bunlar halis orta sınıf temsilcileriydi.

Meselâ Silverberg firmasından Owen vardı. Bu firma, birçok şubesi bulunan büyük bir gıda maddeleri ticarethanesiydi. Biz de alışverişimizi oradan yapardık. Ayrıca büyük ecza deposunun sahipleri Kowalt ile Washburn bulunuyordu. "Contra Costa County"deki büyük mermer ocağı sahibi Bay Asmunsen ve daha onun gibi birçok insan, ufak fabrika ve ticaret evi sahip veya ortakları –kısacası ufak kapitalistler– davetliler arasındaydı.

Hepsi akıllı görünen adamlardı ve sade, açık konuşuyorlardı. Hep bir ağızdan, büyük ekonomik birliklerden ve tröstlerden şikâyet ediyorlardı. Parolaları "Kahrolsun Tröstler!"di. Bütün sefaletlerin sebebi bu tröstlerdi, onlar da yana yakıla bundan bahsediyorlardı. Demiryolu ve telgraf tröstleri gibi büyük ekonomi tröstlerinin devletleştirilmesi fikrini savunuyorlardı. Servetin sayılı ellerde toplanmasına karşı uygun vergilerle tedbir alınmalıydı. Yine bunun gibi halka hizmet eden kanalizasyon, havagazı, telefon ve demiryolu gibi tesisler, ait oldukları cemaatlerin ortak mülkiyetine geçmeliydi.

Mermer ocağı sahibi Asmunsen'in anlattıkları ise özellikle çok ilginçti. Gerçi taş ocağı, büyük depremle –San Francisco'nun yıkılışından beri– büyük ölçüde gelişmiş ise de, kendisi asla kâr edemiyormuş. San Francisco'nun tekrar kurulmasına başlandığından beri geçen altı yıl içinde dört misli, sekiz misli büyümüş, lâkin onun buna hiç faydası olmamış.

"Demiryolları işletmesi benim işimi benden daha iyi bilir," diyordu; "Benim masraflarımı santimine varıncaya kadar bildiği gibi, sipariş mukavelelerini bile bilir. Bütün bunları nasıl öğrendiğini ancak şöyle böyle tahmin edebiliyorum. Herhalde benim işimin içinde ve ticari dostlarımın arasında casusları vardır. Çünkü şartları bana iyi bir kâr vadeden bir mukavele yapar yapmaz, ocağımdan teslim yerine kadar tren tarifesinin yükseltildiğini görüyorum; hiçbir sebep de gösterilmiyor. Benim kazancım böylece demiryollarının gırtlağına gidiyor. Demiryollarını böyle tarife yükseltmelerinden asla vazgeçiremiyorum. Diğer yandan, eğer beklenmedik bir uygunsuzluk çıkar, masraflar artar, yahut elverişsiz şartlarla bir mukaveleye bağlanırsak demiryolları tarifesi de duruma uygun olarak alçalıyor. Bütün bunların sonu şu oluyor ki, büyük olsun küçük olsun, kârımı daima demiryolları yutuyor."

Ernest burada sözünü keserek: "Demek size bir direktörün maaşından başka bir şey bırakılmıyor. Taş ocağı demiryollarına ait olsaydı da, sizi oraya direktör olarak tayin etmiş olsalardı..."

"Tamamiyle öyle!" dedi Asmunsen. "Son zamanlarda bir kere içimde merak uyanıp, son on yılın bilânço defterlerini gözden geçirdim ve bu müddet içinde kazandığımın, böyle bir işin direktörüne verilecek maaşa santimi santimine denk düştüğünü gördüm. Demiryolları pekâlâ benim ocağımın sahibi olup beni de sadece kendi direktörü olarak kullanabilirdi."

"Yalnız bir farkla," diye Ernest güldü. "O zaman demiryolları, sizin şimdi lütfen üstlendiğiniz riskleri omuzlamış olurdu."

"Pek doğru!" diye Asmunsen heyecanla bağırdı.

Herkes kendi içini döktükten sonra Ernest her tarafa sorular yöneltmeye başladı. İlk soruyu Bay Owen'e sordu: "Aşağı yukarı altı ay önce burada, Merkeley'de bir şube açmadınız mı?"

"Evet."

"Ve o zamandan beri, söylediğim gibi, üç küçük bakkaliye kapanmadı mı? Bunun nedeni sizin şube değil mi?"

Bay Owen, gururlu bir gülümseme ile onayladı: "Bize karşı dayanamadılar."

"Niçin dayanamadılar?"

"Bizim sermayemiz daha büyüktü. Ticarethane ne kadar büyük olursa masraf o oranda az, verim ise o kadar çok olur."

"Ondan dolayı sizin şubeniz üç bakkalın kârını kendine çekmiştir, öyle mi? Âlâ bunu anlıyorum. Lâkin şunu da söyleyeyim, bu üç bakkaliyenin sahipleri ne oldu?"

"Birisi bizim teslim otomobillerinden birini sürüyor. Diğer ikisinin ne olduklarını bilmiyorum."

Şimdi Ernest doğrudan doğruya Bay Kowalt'e döndü:

"Siz düşük fiyattan ilâç satışı yapıyorsunuz. Böylece diz çöktürdüğünüz küçük eczacılara ne olduğunu söyler misiniz?"

"Onlardan biri şimdi bizim ilâç hazırlama kolumuzun şefidir," diye cevap verdi.

"O halde evvelce bu ufak ticarethanelerin yaptığı kazancı şimdi siz emiyor musunuz?"

"Şüphesiz, ama biz de bunun için ticaret adamı olmuşuz ya!"

Ernest bu sefer ansızın Bay Asmunsen'e döndü: "Ya siz? Demiryolu kârınızı elinizden aldı diye kızıyorsunuz değil mi?"

Bay Asmunsen başını salladı.

"Siz bu kârların kendi kesenizde kalmasını istiyorsunuz."

Bay Asmunsen tekrar başını salladı.

"Başkalarının kârlarını da?"

Cevap yok.

"Başkalarının kârlarını da?" diye Ernest ısrar etti.

Bay Asmunsen bu sefer kısaca cevap vererek, "Ticaret öyle yapılır," dedi.

"Şu halde siz, iş adamı olarak, başkalarının sırtından kazanmayı kendiniz için bir hak sayıyor, ama başkalarının sizin sırtınızdan kazanmasına mani olmak istiyorsunuz, öyle değil mi?"

Bay Asmunsen'den cevap koparıncaya kadar Ernest sorusunu tekrar etti. Nihayet adam: "Evet, öyledir," dedi. "Lâkin kazanç makûl bir düzeyde kalmak şartıyla, başkalarının da kazanmasına karşı biz de bir şey demiyoruz."

"Makul düzey sözüyle besbelli 'büyük' demek istiyorsunuz; fakat bu büyük kârı kendiniz yapacak olsanız buna karşı bir itirazınız olur mu? Doğrusunu söyleyin. Herhalde hayır, hmmm?"

Bay Asmunsen bu zaafını açık yürekle itiraf etti. Hazır bulunanlardan birisi daha, Ernest'in sorusunun hedefi oldu: Evvelce büyük bir süt ticaret evine sahip olmuş olan Bay Kalvin.

"Bir süre önce siz süt tröstüne karşı mücadele ettiniz; şimdi de politikaya düştünüz[1], bu nasıl oldu?"

"Ben bu sebeple kavgadan çekilmedim ki!" diye Bay Kalvin cevap verdi. Gözleri bir savaşçı gibi ateşli bakıyordu. "Ben tröstle, onu ezmek mümkün olan biricik alanda, politika alanında çarpışıyorum. Bunu size açıklayayım. Bir zaman önce biz süt ticaret evleri sahipleri bağımsızdık..."

"Fakat birbirinizle rekabet ediyordunuz," diye Ernest sözünü kesti.

"Evet, fiyatlar bu sayede düşüyordu. Kendimizi organize etmek için uğraşıyorduk. Lâkin bağımsız ticaret evleri sahipleri daima çemberin bir halkasını koparıyorlardı. Derken süt tröstü geldi çattı."

Ernest; "Standard Oil kumpanyasının[2] kâr fazlasıyla beslenmiş olarak," dedi.

Bay Kalvin "evet," diye tasdik etti; "Bununla beraber daha o zaman biz bunu bilmiyorduk. Tröst, elinde sopa, karşımıza dikildi: Ya bizim boyunduruğa koşulup yağlı kalırsınız, ya da dışarda kalıp elinizi çırparsınız.

---

1 Bu devirde halleri gittikçe berbatlaşan köylüleri bir siyasi parti halinde organize etmek için pek çok gayret sarfedilmişti. Bu partinin amacı, tröstleri ve onlar gibi dev birlikleri kanunlarla devirmek olacaktı. Bütün bu çeşit teşebbüsler başarısızlığa uğradı.

2 Benzerlerinden neredeyse bir kuşak ilerde ilk başarılı büyük tekel.

"Çoğumuz tröste girdi. Girmeyen aç kaldı. Ah, ilkin tröst biraz fedakârlık ediyordu. Süt fiyatı litrede bir kuruş yükselince bunun dörtte birini biz alıyorduk, dörtte üçü tröste kalıyordu. Sonra süt bir kuruş daha yükseliyor, ama bu sefer bize bir şey düşmüyordu. İtirazlarımıza da kulak asılmıyordu. Tröst, Standard Oil kumpanyasının kontrolü altındaydı. Keşfettik ki bizim hisseler ipotek edilmişti. En sonunda dörtte bir kuruşumuzu da kaybettik. Artık Tröst kanımızı emiyordu. Ne yapmalıydık? Süt ticaret evleri sahiplerinin sıkılıp suları çıkarılmıştı ve ortada tek başına kalan tröstün midesine girmişti."

"Lâkin ben sanırdım ki, onların sütü iki kuruş pahalılandırmasına karşın rekabet gücünüzü koruyabilirsiniz," diyerek Ernest kurnazca söylendi.

"Biz de öyle düşündük ve denedik." Kalvin biraz sustu. Sonra "Fakat bu deneme bize pahalıya oturdu. Tröst sütü pazara, bizden daha ucuza verdi. Biz açıktan açığa zarar ederken, o daima ufak bir kârla satış yapıyordu. Ben bu arada 50 bin dolar kaybettim. birçoğumuz büsbütün topu attı. Süt evleri sahipleri mahvoldu."

"Demek tröst sizin kazancınızı elinizden aldı; şimdi siz de siyaset yoluyla, yani kanuni yollarla tröstü mahvetmek ve kaybettiğinizi tekrar ele geçirmek istiyorsunuz."

Bay Kalvin'in yüzü aydınlandı:

"Nutuklarımda köylülere ben de tam böyle diyorum. Birkaç kelime ile bizim hedefimiz işte budur."

"Yalnız ne de olsa tröst sütü bağımsız süt evlerinden daha ucuz üretiyor, değil mi?" diye Ernest ağız yokladı.

"Büyük sermayesinin mümkün kıldığı parlak organizasyonu ve modern tesisleri sayesinde elbette eder."

"Şüphesiz, bunu yapabilmeliydi; nitekim de yapıyor," dedi Ernest.

Şimdi Bay Kalvin siyasal bir konuşmaya başlamak üzere hazırlandı ve görüşlerini açıklamaya koyuldu. Hazır olanların bir kısmı onun sözlerini hararetle alkışladılar. Hepsi de tröstlerin mahvedilmesi gerektiği noktasında birleşiyorlardı.

"Zavallı, sersem adamlar," diye Ernest yavaşça kulağıma fısıldadı; "gözlerinin ulaşabildiği yere kadar iyi görüyorlar; lâkin burunlarının ucundan ötesini göremiyorlar."

Ondan sonra sözü alarak –onun karakteristiğiydi– o akşam için bir daha da kimseye bırakmadı.

"Sizi dikkatle dinledim," diye başladı; "Görüyorum ki bu iş ve ticaret konusunda kendi hakkınızdan eminsiniz. Hayat size göre nihayet kârdan ibarettir. Sanki yalnız kâr etmek için yaratılmış olduğunuza sıkı sıkıya inanıyorsunuz. Şu kadar ki meselenin bir pürüzü var. Tam kâr etmekte iken tröst geliyor ve onu elinizden alıyor. Size göre halkın gayesine herhangi bir şekilde ters düşen de işte budur. Şimdi tek kurtuluş yolu olarak, kârınızı tırtıklayanı yok etmeyi düşünüyorsunuz.

"Sizi dikkatle dinlerken aklıma bir ad geldi, ki sizi ondan iyi hiçbir ad karakterize edemez. Siz makine düşmanlarısınız, baylar. Makine düşmanlığının ne demek olduğunu biliyor musunuz? Dinleyin: 18'inci yüzyılda İngiltere'de kadınlarla erkekler kendi kulübelerinde ve kendi el tezgâhları başında kumaş dokuyorlardı. Bu ev işi sistemi can sıkıcı, ağır, pahalıydı. Sonra bütün kolaylıkları ve ucuzluğuyla buhar makinesi geldi. Binlerce dokuma tezgâhı tek bir fabrika içinde toplanarak merkezi bir sistemle buhar makinesi tarafından işletildi. Böylece kumaş, ev işçilerinin el tezgâhında dokunduğundan çok daha ucuza mal edildi. Fabrika üretim işinde onlardan üstündü ve tabii rekabet fabrikanın lehine sonuçlandı. O güne kadar kendi hesaplarına dokumacılık etmiş olan erkek ve kadınlar fabrikaya gitmeye ve kapitalistler hesabına makine tezgâhlarında çalışmaya mecbur oldular. Dahası var, bu fabrikalarda çok daha az ücretle, ufak çocuklar da çalıştırılıyordu. Birçok erkek bu yüzden işsiz kalıyor, kendileri için acı bir devrin gelip çattığını anlıyorlardı. Geçimleri gitgide bozularak tam bir açlığa ulaşırken, bütün kabahatlerin makinede olduğunu söylemeye başladılar. Sonunda makineye saldırmaya karar verdiler. Ama talihleri onlara yar olmadı; onların safdilliği, ekonomik gelişmeyi önleyemedi. Siz, sayın baylar onlardan hiçbir şey öğrenmemişsi-

niz. Şimdi, bir buçuk asır sonra, aynı şekilde makineye saldırmak istiyorsunuz. Sizin fikrinizce tröstler daha çabuk ve daha ucuz çalışıyor, böylece size rekabet imkânı bırakmıyorlar. Böyle olunca da siz bu üstün makinelere saldırmak istiyorsunuz; sizinle o zamanın safdil işçileri arasında bir fark varsa, o da sizin daha bilgisiz olduğunuzdur. Siz serbest rekabetin tekrar canlandırılmasından söz edip dururken, tröstler sizi büsbütün ezecekler.

"Hepiniz aynı hikâyeyi, serbest rekabetin nasıl ortadan kaldırıldığını ve tröstlerin nasıl meydana çıktığını anlatıyorsunuz; fakat meselâ siz, Bay Owen, firmanız vasıtasıyla üç küçük bakkalı dükkânlarından kovarak Berkeley'de serbest rekabeti kendiniz ortadan kaldırdınız. Sizin firmanız daha kuvvetliydi. Şimdi sizden daha kuvvetli olan tröstün baskısını hissediyor ve bağırıyorsunuz. Çünkü tröst kendiniz değilsiniz. Eğer bütün Birleşik Devletlere dal budak salmış bir tröst olsaydınız, büsbütün başka bir türkü tuttururdunuz. Bu türkünün adı "yaşasın tröstler" olurdu. Ne yazık ki sizin küçük firmanız tröst değildir. Ve kudretsizliğini size acı acı duyurmaktadır. Siz ve şubeleriniz ekonomik satranç oyununda sadece piyonsunuz. Sonununuzun gelmekte olduğunu görmeye başlıyorsunuz. Daha kuvvetli ticaret evlerinin ortaya çıkıp her gün biraz daha kuvvetlendiklerini fark ediyorsunuz. Zırhlı yumruklarının kârlarınız üzerine nasıl kalktığını ve nasıl şuranızdan buranızdan parçalar kopardıklarını görüyorsunuz. Demiryolu, çelik, petrol, kömür tröstlerinin yumrukları! Biliyorsunuz ki sonunda ezileceksiniz ve küçük kârlarınızın son santimleri de elinizden alınacak.

"Siz zavallı bir oyuncusunuz Bay Owen. Daha iyi organizasyonunuz sayesinde Berkeley'in üç bakkalını köşeye sıkıştırırken böbürleniyor, aksiyon kabiliyetinden ve teşebbüsün cüretinden bahsediyordunuz. Üç küçük ticaret evini yutmak suretiyle sağladığınız kârla karınızı Avrupa gezisine çıkardınız. Bir köpek daima ötekinin lokmasını kapar; siz de böyle yaptınız. Şimdi daha büyük köpekler gelip sizin lokmanızı kapmak isteyince bağırmaya başlıyorsunuz. Hepiniz bağırıyorsunuz. Hepiniz oyunu kaybettiğinizi

hissediyor ve çığlığı basıyorsunuz. Lâkin bu çığlıklarınızla durumu benim yaptığım gibi aydınlatmıyorsunuz. Siz başkalarının sırtından kazanmak istediğinizi, yalnız kazandıklarınızı başkaları aşırmak istediği için çığlık kopardığınızı söylemiyorsunuz. Bunun için tabii çok kurnazsınız. Onun yerine başka bir şey söylüyorsunuz. Küçük kapitalistlerin politika tabirlerini kullanıyorsunuz; tıpkı Bay Kalvin gibi. O ne diyordu? Onun sözlerinden aklımda kalan birkaçını tekrarlıyorum: 'Bizim fikirlerimiz doğrudur.', 'Bu memleketin muhtaç olduğu şey, ilk Amerikan metodlarına dönmektir; herkese açık yol!', 'Bu halkın içinde doğduğu hürriyet ruhu.', 'Atalarımızın prensiplerine dönelim.' v.b. 'Herkese açık yol' derken kastettiği, büyük tröstlerin kendisine imkânsız kıldığı kârı serbestçe elde etmektir. Bu işte asıl tuhaflık şurada ki, bu parolayı tekrarlaya tekrarlaya ona nihayet kendiniz de inanır oldunuz. Siz hakikatte, kendinize has olan küçümen usullerle kâr etmek fırsatını istiyorsunuz; ama bunu, hürriyet istediğiniz fikrini kendinize telkin etmek suretiyle perdeliyorsunuz. Siz yırtık ve kâr peşinde koşan adamlarsınız: Lâkin gösterişli kof cümlelleriniz, sizi yavaş yavaş vatansever olduğunuza inandırıyor. Düpedüz menfaat olan kazanç hırsınızı, çok kere zavallı insanlık için duymakta olduğunuz hissi endişe gibi gösteriyorsunuz. Şimdi kendi aranızdasınız sayın baylarım, maskeleri atarak bir defa için samimi olun. Olayların gözünün içine bakmaya cesaret edin ve anladıklarınızı açık sözlerle ortaya koyun."

Sofradaki yüzlerin kimi hiddet kızıllığı, kimi korku sarılığı gösteriyordu. Bu genç, sakalsız adamın önünde, sözlerinin kuvvet ve yüksekliği, hele eşyayı asıl adlarıyla söylemekten duyduğu müthiş zevk karşısında apışıyorlardı. Bay Kalvin derhal cevap vermek istedi:

"Niçin olmasın bakalım?" diye sordu. "Niye biz de cumhuriyetin ilk günlerindeki babalarımız gibi yapmayalım? Ne kadar nâhoş da olsa, Bay Everhard çok doğru şöyler söylediniz. Fakat mademki kendi aramızdayız içimizde ne varsa ortaya dökelim. Maskeleri atalım ve Bay Everhard'ın o kadar açık anlattığı hakikati tanıyalım. Bizim kâr peşinde koşan küçük kapitalistler olduğumuz ve tröstlerin onu

bizden almak istediği doğrudur. Tröstleri, kaybettiğimiz kazanç tekrar bize dönsün diye yok etmek istediğimiz de doğrudur. Lâkin bunu niçin istemeyelim? Niçin? Soruyorum, niçin?"

"İşte, şimdi meselenin can alacak noktasına geliyoruz," diye Ernest memnun bir yüzle cevap verdi. "Bunun niçin olmadığını, sözlerim biraz sert olsa da size söyleyeceğim. Bana bakın baylar, ticaret işini pek güzel öğrenmişsiniz, fakat sosyal gelişimden hiçbir şey anlamıyorsunuz. Siz ekonomik gelişmenin bir geçit yerinde bulunuyorsunuz, ama bunun farkında değilsiniz. Taşkınlığınız bundan ileri geliyor. Niçin mi bir daha geri dönmeyeceksiniz? Çünkü buna gücünüz yetmez; ırmağı daha yukarı akıtamadığınız gibi ekonomik gelişme selini de aktığı kanaldan geriye doğru çeviremezsiniz. Josua güneşi Gibeon üzerinde durdurmuştu, lâkin siz ondan da öteye geçmek, güneşi gökyüzünde tersine döndürmek istiyorsunuz. İstiyorsunuz ki, gündüz akşamdan sabaha doğru aksın!

"Ekmek tasarruf eden makine, organize üretim, birleşme suretiyle artan girişimcilik karşısında siz, ekonomi güneşini tam bir nesil geriye, hatta büyük kapitalistin, makine ve demiryolunun bulunmadığı zamana çevirmek istiyorsunuz. Öyle bir zamana ki, orada birtakım ufak kapitalistler rekabet kavgası yapmakta, üretim geri, zaman yiyici, pahalı ve teşkilâtsızdır. Emin olun ki Josua'nın işi daha koyaldı, hem de Jehua yardım ediyordu. Lâkin siz küçük kapitalistleri koruyan bir Tanrı da yoktur. Küçük kapitalistlerin güneşi bir daha doğmamak üzere batıyor. Onu hiç değilse olduğu yerde durdurmak bile elinizden gelmeyecektir. Siz tamamiyle yok olmaya yüz tuttunuz ve toplum sahnesinden silinmeye mahkûmsunuz.

"Sosyal ilerleyişin istediği budur. Tanrının sözü budur. Tröstler serbest rekabetten daha kuvvetlidir. İlk insan zavallı, korkak bir mahlûktu, ve kaya yarıklarında sürünüyordu. Fakat bir topluluk oluşturunca et yiyen düşmanlarını yendi. İnsan bir toplum hayvanıydı ve öteki hayvanlar üzerine hâkim olmasının sebebi buydu. İnsan gittikçe daha büyük birlikler, serbest rekabete karşı daha sıkı organizasyonlar yarattı. Binlerce asırdan beri daima serbest

rekabetin yenilmesiyle sonuçlanan kavga budur. Kim serbest rekabet tarafını tutarsa kaybeder."

"Ama tröstlerin kendileri de serbest rekabetten doğdular," diye Bay Kalvin Ernest'in sözünü kesti.

Ernest; "Pek doğru," dedi. "Serbest rekabetin kolunu kanadını bağlayan da yine trösttür. Bu yüzden değil midir ki, Bay Kalvin, kendi ağzınızla söylediğiniz gibi, artık bir süt ticaret evine sahip bulunmuyorsunuz?"

O akşamki ilk kahkaha koptu ve buna Bay Kalvin'in kendisi de katıldı.

Ernest sözüne devam ederek: "Mademki tam tröstlerden bahsediyoruz, müsaade edin de bazı gerçekleri tesbit edelim. Ben birkaç iddia ortaya atacağım, şayet benimle aynı fikirde bulunmazsanız söylersiniz. Susmak kabul etmek demektir.

"Mekanik bir dokuma tezgâhının bir el tezgâhından daha çabuk ve daha ucuz çalıştığı doğru mudur?"

Bir an bekledi, lâkin kimse itiraz etmedi.

"O halde makineyi bırakarak zahmetli ve pahalı el dokuması metoduna dönmek pek akılsızca olmaz mı?"

Başlarla tasdik edildi.

"Tröst adıyla anılan organizasyonu, birbiriyle rakebet halinde olan küçük cemiyetlerden daha tesirli, daha ucuz çalışır bulmuyor musunuz?"

Hiç kimse bir itiraz noktası bulmadı.

"Şu halde bu ucuz ve verimli organizasyonu yok etmek ahmaklık değil midir?"

Uzun zaman kimse cevap vermedi. Sonra Bay Kowalt söz olarak: "Başka ne yapalım?" diye sordu, "Boyunduruklarından kurtulmak için tröstleri mahvetmekten başka bir çaremiz yok ki!"

Ernest birdenbire ateş ve alev kesildi:

"Ben size başka bir çare göstereceğim!" diye bağırdı; "Biz, o kadar verimli ve ucuz çalışan bu hayranlığa değer makineleri tah-

rip etmeyelim; onları yalnız denetleyelim. Onların verimliliğinden ve ucuzluğundan faydalanalım. Bırakalım onları, bizim için işlesinler. Bu mükemmel aletlerin şimdiki sahiplerini kovalım ve onları kendi elimize alalım. Baylar, işte bu sosyalizmdir; tröstlerden daha geniş bir birlik, daha yüksek bir ekonomik ve sosyal organizasyon, ki benzerini daha dünya görmemiştir. Gelişme yolu işte budur. Biz bir organizasyona daha yüksek bir organizasyonla karşı çıkalım. Zaferi bize bu sağlar. Bu tarafa, biz sosyalistlere gelin ve galipler yanında kavgaya girin."

Şimdi itirazlar yağmaya başladı. Başlar silkiliyor ve mırıltılar duyuluyordu.

"Âlâ demek siz anarşist kalmayı tercih ediyorsunuz," diye Ernest kahkaha ile güldü; "Gelenekçi rolleri oynamayı daha iyi buluyorsunuz. Lâkin bütün gelenekçiler gibi siz de batmaya mahkûmsunuz. Bugünkü tröstlerden daha büyük birlikler doğunca halinizin nice olacağını bir defa kendi kendinize sordunuz mu? Büyük tröstler birliklerin birliği halinde, sosyal, ekonomik ve politik tröst olarak ortaya çıkarsa ne yapacağınızı hiç düşündünüz mü?"

Burada Ernest birdenbire Bay Kalvin'e döndü: "Hakkım var mı? Siz yeni bir parti kurmak ihtiyacını duyuyorsunuz, çünkü eskisi, tröstlerin buyruğu altındadır. Köylü propagandanız için en büyük engel yine tröstlerdir. Rastladığınız her engelin, size çarpan her darbenin, başınıza gelen her yenilginin arkasında onun elini seziyorsunuz. Öyle değil mi? Cevap verin."

Bay Kalvin sıkıcı bir sessizliğe büründü.

"Lütfen," diye Ernest cesaret veriyordu. Bay Kalvin nihayet itiraf etti: "Doğru. Oregon hükümetinde biz, tröstlere karşı parlak bir korunma kanunu çıkarmayı başarmıştık. Fakat tröstlerin bir uşağı olan vali vetosuyla beraber karşımıza dikildi. Kolorado için bir vali seçmiştik, ama adam işine başlayamadı. İki defa ağır vergi kanunu çıkardık, lâkin her ikisini de yüksek mahkeme anayasaya aykırı bularak kaldırdı. Mahkemeler tröstlerin ellerinde bulunuyor. Biz, yani halk, hâkimlerimize bol para veremiyoruz. Bununla beraber bir gün gelecek..."

"Tröstlerin toptan bütün yasama kuvvetini kontrolu altına aldığı ve doğrudan doğruya hükümet haline geldiği zaman," diye Ernest araya girdi.

"Asla, asla!" diye bağrıştılar. Hepsi heyecanlı ve kavgaya hazırdılar.

Ernest sordu: "Söyleyin bakalım, böyle bir zaman gelirse ne yaparsınız?"

"Bütün gücümüzle buna karşı koruz!" diye Bay Asmunsen bağırdı ve ötekiler de buna katıldılar...

"Ama bu vatandaş kavgası demektir," diye Ernest ihtar etti.

Bay Asmunsen "Pekâlâ, isterse vatandaş kavgası olsun!" diye cevap vererek bütün oradakiler tarafından alkışlandı: "Biz ataların-mızın yaptıklarını unutmadık. Hürriyetimiz için dövüşmeye ve ölmeğe hazırız."

Ernest güldü: "Unutmayınız ki biz, istediğiniz hürriyetin, başkalarının sırtından kâr manasına geldiğini kabul etmiş ve gürültüsüzce bunda birleşmiştik."

Masanın etrafındakiler kızıp gürültüye başladılar. Lâkin Ernest gürültüyü bastırdı:

"Bir soru daha. Eğer kuvvet kullanmak üzere ayaklanırsanız şunu hatırlamanızı rica ederim: Ayaklanmanızın sebebi, hükümetin tröstlerin elinde bulunması olacaktır. Şu halde hükümet orduyu, donanmayı, milisi, polisi, kısaca Birleşik Devletlerin bütün organize savaş gücünü karşınıza yığacaktır. O zaman haliniz nice olur dersiniz?"

Yüzlerinde dehşet çizgileri belirdi ve daha kendilerini toplayamadan Ernest devam etti:

"Ordumuzun kısa bir zaman evvel 50 bini geçmediğini, fakat yıldan yıla artarak nihayet bugün 3 yüz bine vardığını hatırlayınız."

Yeni bir darbe için kolunu kaldırdı:

"Hepsi bu kadar değil, siz bacağınızın bütün kuvvetiyle sevgili serabınıza, kâra doğru koşarken ve tapındığınız put, serbest reka-

bet üzerine ahlâki fikirler yürütürken, tröstler çok daha büyük ve korkunç işler başardılar. Milisi düşünün."

Bay Kowalt; "O bizim kuvvetimizdir!" diye bağırdı. "Onunla orduyu yeneriz."

"Ondan vazgeç, siz kendiniz de milise sokulacaksınız," diye Ernest karşılık verdi. "Sizi Main'e yahut Florida'ya, Filipinler'e yahut herhangi bir yere, oralarda yine hürriyet için vatandaş kavgasına girişmiş arkadaşlarınızı öldürmeye gönderecekler. Bu arada da yine kendi arkadaşlarınız Viskonsin yahut Kansas'tan, yahut herhangi başka devletten milise alınarak Kaliforniya'ya, oradaki dostlarınızı öldürmeye gönderecekler."

Adamlar şimdi gerçekten derinliklerine kadar sarsıldılar ve dilleri tutulmuş gibi sessiz kaldılar. Nihayet Bay Owen mırıldandı: "Biz milise girmeyeceğiz. Aklımızı peynir ekmekle yemedik."

Ernes parlak bir kahkaha koyverdi: "Ortaya çıkan belalardan haberiniz yok, başka hiçbir kaçış yoluna sahip değilsiniz. Milise sürükleneceksiniz."

Bay Owen "Ortada medeni hukuk denen bir şey var," diye ısrar ediyordu.

"Onun size bir faydası yok; çünkü ayaklanmaktan bahsettiğiniz gün kendi kuvvetiniz yine kendinize karşı kullanılacaktır. İsteseniz de istemeseniz de, milise gireceksiniz. Birisinin *Habeas Corpus*[1] diye mırıldandığını duyuyordum. *Habeas Corpus* yerine sizin için *Post Mortem*[2] olacaktır. Ya milise girmekten ya girdikten sonra verilen emirlere itaatsizlikten bir harp divanına verilip köpekler gibi kurşunlanırsınız. İşte kanun budur.

Bay Kalvin; "Hayır, kanun bu değildir!" diye kesin olarak iddia etti. "Böyle bir kanun yoktur. Genç adam, sen rüya görüyorsun. Siz milisin Filipin adalarında kullanılmasından bahsediyorsunuz. Fakat bu anayasaya aykırıdır. Anayasa apaçık bildiriyor ki, milis memleket dışına gönderilemez!"

1 Şahıs hukukunu garanti eden 169 İngiliz anayasası –ç.n.

2 Ölümden sonraki hiçlik, yokluk –ç.n.

Ernest "Anayasanın bununla ilgisi ne!" diye sordu. "Anayasayı yüksek mahkemeler yorumlar. Bu mahkemeler ise, Bay Asmunsen'in tastik etmiş olduğu gibi tröstlerin uşağıdır. Ondan başka, kanun da benim dediğim gibidir; hem de yıllardan beri, Baylar dokuz yıldan beri..."

"Bizim milise alınacağımıza dair mi?" diye Bay Kalvin inanmayarak sordu; "Milis olmayı reddettiğimiz taktirde bir harp divanınca kurşuna dizilebileceğimize dair mi?!"

"Evet, hem de tam öyle!"

"Ama nasıl oluyor da biz bu kanuna dair hiçbir şey öğrenmiyoruz?" diye bu sefer babam sordu. Anladım ki, bu onun için de yeniydi.

Ernest; "İki sebepten," dedi. "Birincisi onu halkın hafızasına yerleştirmek hiç de gerekli değildi. Nasıl olsa bir gün onu öğreneceklerdi. İkincisi kanun gizlice, ileri ve hemen hiçbir ciddi tartışma olmaksızın kongre ve senatodan geçirildi. Gazeteler tabii hiç bahsetmediler. Bununla beraber biz sosyalistler biliyorduk, hatta gazetelerimizde yayınladık. Fakat bizim gazetelerimizi okumak sizin âdetiniz değildir."

"Sizin hâlâ rüya gördüğünüzü sanıyorum," diye Bay Kalvin inat ediyordu. "Yoksa memleket dünyada böyle bir şeye razı olmazdı."

Ernest; "Memleket pekâlâ razı oldu," diye cevap verdi. "Benim rüya gördüğüm meselesine gelince (elini cebine götürüp küçük bir broşür çıkardı), bakın bakalım lütfen, şu bir rüya manzarasına benziyor mu?"

Kitapçığı açıp okudu:

"Birinci paragraf, kanunun buyruğudur ki... v.s. Milis, devletlerin, muhtar mıntıkaların ve bucakların 18 ile 45 yaş arasındaki bütün işe yarar erkeklerinden teşkil edilir.

"Paragraf 7. Bir subay veya listeye dahil bir er –Birinci paragrafı düşünün baylar hepiniz haydi haydi listeye dahilsiniz– yukarıda gösterilen yoklamlarda hazır bulunmaktan kaçınırsa veya gecikecek olursa bir harp divanına sevkedilerek doğrudan doğruya cezalandırılır.

"Paragraf 8. Bu mahkemeler yalnız milis subaylarından bileşiktir.

"Paragraf 9. Birleşik Devletlerin harp hizmetine çağrılan milis, ordu ile aynı kanuna ve aynı harp maddelerine tâbi tutulur.

"İşte görüyorsunuz, benim sayın baylarım, Amerika vatandaşları ve milis arkadaşları! Dokuz yıl önce bizim sosyalistler, kanunun yalnız işçi sınıfı aleyhine olduğunu sanıyordu; fakat şimdi onun size karşı da olduğunu fark ediyorum. Çok dar bir zamana sığdırılan müzakeresi esnasında Milletvekili Wiley, bu kanunun baldırı çıplakları uygun zamanda enselemek için bir ihtiyat tedbiri –Baldırı çıplaklar sizsiniz Baylar–, bunun gibi hayatın muhtemel bütün değişikliklerine, hürriyet ve mülkiyetin karşılaşacağı tehlikelere karşı bir korunma düşünüldüğünü söylemişti. Ayaklanmak istediğiniz zaman bunun tröstlerin mülkiyetine karşı bir hareket olduğunu, aleyhinize olan kanunlara baş kaldırdığınızı hatırınızdan çıkarmayınız. Sizin dişleriniz sökülmüştür baylar, tırnaklarınız körletilmiştir. Dişsiz ve tırnaksız ayaklanacağınız gün bir koyun sürüsü kadar zararsız ve yumuşak bir durumda olacaksınız!"

"Asla inanmam!" diye Kowalt bağırdı. "Böyle bir kanun yoktur. Bu, sosyalistlerin bulup ortaya attığı bir gazeteci balonudur."

"Kanun tasarısı 30 Temmuz 1902'de milletvekili Diek tarafından Parlamentoya getirilmişti, Ohi milletvekili Bay Diek... Çarçabuk elden ele dolaştırıldı ve 14 Ocak 1903'de Senato tarafından oybirliğiyle kabul olundu. Tam yedi gün sonra da Birleşik Devletlerin Cumhurbaşkanınca onaylandı."[1]

1 Everhard yasanın tarihinde yanılmakla beraber esas olarak doğru söylüyordu. Yasa 30 Temmuz'da değil, 30 Haziran'da önerilmişti. Meclis tutanakları Ardis'tedir ve bu yasadan söz eden tutanakların tarihleri şöyledir: 30 Haziran, 9, 15, 16 ve 17 Aralık 1902 ve 7, 14 Ocak 1903. Şu iş adamlarının gösterdikleri cehalet bir şey değildi. Bu kanunun varlığından doğrusu pek az adam haberdardı. Untermann, bir ihtilâlci, 1903 Temmuzunda bu konuyu yeren bir yazı yayınladı. Lâkin yergide yalnız işçi kesimince okundu. Sınıf ayrılıkları o dereceyi bulmuştu ki orta tabaka kanuna dair hiçbir şey öğrenmeden kalabiliyordu.

BİR RÜYANIN MATEMATİĞİ

Açıklamasıyla sebep olduğu şaşkınlık daha yatışmadan Ernest devam ediyordu:

"Bir çoğunuz bu akşam sosyalizmin mümkün olmayan bir şey olduğu iddiasında bulundu. Siz onun imkânsızlığını savundunuz, şimdi müsaade edin de, ben de onun sakınılmaz bir şey olduğunu ispat edeyim. Yalnız siz küçük kapitalistlerin mahvolması değil, büyük kapitalistlerin ve tröstlerin batması da kaçınılmazdır. Gelişim selinin hiçbir zaman geriye akmayacağını unutmayınız. O daima ileriye, serbest rekabetten birliğe, küçük birlikten büyüğe, büyükten dev gibilerine doğru akar ve nihayet sosyalizme, bütün birliklerin en dev gibisine dökülür.

"Benim rüya gördüğümü söylüyorsunuz. Âlâ, ben size rüyamın matematiğini vereceğim ve peşinen sizi matematiğimin yanlışlığını ispata davet ediyorum. Size kapitalist sistemin çökmesinin kaçınılmaz olduğunu gösterecek ve bu çöküşün matematik ispatını yapacağım. Başlıyorum. Eğer başta biraz fazla yayılırsam sabretmenizi rica ederim.

"İlkin tek bir endüstri kolunu göz önüne getirelim. Şayet iddialarımdan herhangi biriyle uyuşamazsanız derhal sözümü kesebilirsiniz. Bir kundura fabrikası alalım. Bu fabrika deri satın alır ve kundura haline getirir. Diyelim ki yüz dolarlık deri alıyor. Hammadde olarak, fabrikaya giren deri, biraz sonra ötede kundura oluveriyor ve diyelim ki bu kunduralar iki yüz dolar değerindedir. Şu halde derinin değeri yüz dolar artmıştır. Bu nasıl oldu, görelim: Bu yüz dolarlık artışı sağlayan, şüphesiz sermaye ile iştir. Sermaye, fabrika ve makineleri temin etti ve bütün masrafları karşıladı. İş de emek verdi. Bu iki kuvvetin birleşmesinden yüz dolarlık bir değer ortaya çıktı. Buraya kadar birlik miyiz?"

Bütün sofra, başıyla tastik etti.

"İş ve sermaye bu yüz doları kazandı ve şimdi bölüşmek istiyor. Bu bölüşmenin istatistikleri, kesirli rakamlara karşılık geliyor; kolaylık olması için biz tam sayı alalım. Sermaye kendi payı olarak elli dolar, iş de kendi payı olarak, ücret halinde elli dolar alıyor. Biz burada bu bölüşmeden doğan anlaşmazlıkları bir tarafa bırakalım.[1] Ne kadar kavga edilirse edilsin, nihayet bölüşümün bir oran dahilinde yapılması lâzımdır. Bu, tek endüstri kolu için söz konusu olan şey tabii bütün öteki imalât kolları için de geçerlidir, öyle değil mi?"

Tekrar başlarıyla tastik ettiler.

"Şimdi, kendi elli dolarını almış olan işin, kundura satın almak istediğini farzedelim. Ancak elli dolarlık alabilir, değil mi?"

"Artık bu tek endüstri kolu yerine Birleşik Devletlerdeki bütün endüstri şubelerini toptan alalım. Bizzat derinin üretimi, hammaddelerinin teslimi, nakil, satış hepsi dahil... Birleşik Devletlerde senelik üretim değerlerinin –bir rakam söylemiş olmak için– dört milyar dolar tuttuğunu kabul edelim... Bu taktirde iş, ücret halinde, iki milyar dolar almış olur. Dört milyarlık değer üretildiğine göre iş bunun ne kadarını geriye satın alabilir? Tabii iki milyarlığını. Bu hususta fikir ayrılığı olamaz, bu kesindir. Oysaki ben çok yüksek bir bölüşüm oranı kabul ettim, kapitalist teşebbüslerin bir çoğunda iş, genel üretimin yarısını bile satın alabilmekten çok uzaktır. Neyse, oran bizim dediğimiz gibi olsun. İş iki milyar alsın. Bu, başka bir deyimle, iş ancak iki milyarlık tüketebilir demektir. Şu halde işin satın alma gücü dışında kalan ve tüketilemeyen iki milyarımız daha var."

"İş kendi iki milyarını hep harcamaz," diye Bay Kowalt sözü kesti; "Öyle yapsaydı tasarruf sandıklarında bir şey birikmezdi."

---

1 Everhard burada zamanın emek-sermaye çelişkisine değiniyor. Ortak ürünün paylaşımında sermaye ve emekte alabildiği kadarını almak istiyordu. Bu tartışma dinmek ve yatışmak bilmezdi. Kapitalist üretim tarzı yaşadıkça sermaye ile iş, müşterek kazancın bölüşümü etrafında çarpıştılar. Bize bu gülünç bir sahne olarak görünüyor. Ama bizim, yedi asır daha sonra yaşamak gibi bir ayrıcalığımız olduğunu unutmayalım.

"İşin tasarruf sandıklarında biriktirdiği bir çeşit yardım fonudur ki biriktiği kadar çabuk da erir. Bu tasarruflar ihtiyarlık, hastalık ve görünmez kazaları, nihayet bir de defin masraflarını karşılamak üzere yapılmıştır. Bunlar ertesi gün yenmek üzere rafa konmuş bir parça ekmektir. Hayır, iş, ücretinin üretimden satın alabildiğinin hepsini tüketir.

"İki milyar sermayeye kalıyor. O bütün girişim masraflarını çıkardıktan sonra geri kalanı tüketir mi? Sermaye bütün iki milyarını yer mi?"

Ernest durarak sorusunu baylara ayrı ayrı çevirdi. Hepsi başlarını salladılar. Yalnız birisi açık kalplilikle, bilmediğini söyledi. Ernest; "Herhalde bileceksiniz," dedi. "Hele azıcık düşünün. Eğer sermaye kendi payını tüketip bitirseydi genel toplam asla büyümezdi. Sabit kalırdı. Birleşik Devletlerin ekonomi tarihini gözden geçirirseniz sermaye kendi payını tüketmiyor. İngiltere'nin, bizim demiryolu hisse senetlerinin büyük bir kısmını elinde tuttuğu zamanı bir hatırlayın. Biz bu hisse senetlerini zamanla geri aldık. Bu ne demektir? Sermayenin tüketilmeyen kısmı bunları satın aldı, demektir. Birleşik Devletler kapitalistlerinin Meksika, Rus, Yunan hisse senetleri şeklinde yüzlerce ve yüzlerce milyon dolara sahip olmaları olayı neyi ifade eder? Sermayenin kendi payından bu yüzlerce ve yüzlerce milyonu artırdığını... Kapitalist sistem başlayalı beri sermayenin payı asla büsbütün tüketilmemiştir.

"Şimdi artık ana meseleye gelebiliriz. Birleşik Devletlerde yılda dört milyarlık üretim yapılıyor. İş bunun iki milyarlığını alıp tüketiyor. Sermaye ise kendine kalan iki milyarı tüketmiyor. Şu halde büyük, tüketilmemiş bir üretim fazlası kalıyor. Bu üretim fazlası neye yarıyor? İş ondan hiçbir şey harcayamaz, çünkü o kendi ücretini artık sarfetmiştir. Sermaye de bu üretim fazlasını harcayamaz, çünkü zaten harcayabileceğini harcamıştır. Üretim fazlası hâlâ ortada. O ne olacak? Yahut şimdiye kadar ne oldu?"

"Dışarı memleketlere gider," dedi Bay Kowalt.

"Çok doğru," diye Ernest tastik etti. "Bu üretim fazlası bizim için yabancı alıcılar ister. Şu halde ihraç edilir. İhraç edebilmek

mecburiyetindedir. Onu elden çıkarmak için başka yol yoktur. Ve bu tüketilmeyerek ihraç edilmiş üretim fazlasına biz 'elverişli ticari denge' diyoruz. Buraya kadar hep aynı fikirde miyiz?"

"Bize ticaretin bu alfabesinden bahsetmek zaman kaybetmek olur," diye Bay Kalvin mırıldandı. "Bunu şüphesiz hepimiz biliyoruz."

"İşte bu tarif ettiğim alfabe ile sizin gözünüzü açacağım!" diye cevap verdi Ernest. "Bunun güzel olan tarafı da budur. Artık hemen başlıyorum:

"Birleşik Devletler, bütün kaynaklarını kullanan bir kapitalist memlekettir. Endüstrisine hâkim olan kapitalist sistem yüzünden üretim fazlalarına sahiptir. Bu fazlaları yabancı memleketlere satarak tüketmek mecburiyetindedir.[1] Birleşik Devletler için böyle olduğu gibi, kaynaklarından istifade eden herhangi bir kapitalist devlet için de böyledir. Bu memleketlerin hepsi de bu şekilde, tüketilmemiş üretim fazlalarına sahiptir. Unutmayın ki bunlar birbirleriyle olan alışverişlerini artık bitirmişlerdir ve bu fazla gene kalmıştır. İş, bütün bu memleketlerde ücretini harcamış ve artık bir şey satın alamaz hale gelmiştir. Sermayeler de yapabilecekleri masrafı yapmışlardır. Geride hâlâ üretim fazlası var. Bu memleketler birbirinin üretim fazlasını alacak durumda değildir. Bu yükten nasıl kurtulacaklar öyleyse?"

"Kaynakları kapalı memleketlere satarlar," dedi Bay Kowalt.

"Çok doğru, görüyorsunuz, delillerim öyle açık ve basittir ki onları siz de kendi kafanızla işletip sonuçlarına ulaşıyorsunuz. Devam edelim. Farzedelim ki Birleşik Devletler üretim fazlalarını kapalı kaynaklı bir memlekete satıyor. Meselâ Brezilya'ya. Birleşik Devletler Brezilya'dan mal bedeli olarak ne alabilirler?"

---

1 Theodor Roozvelt, Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı resmen şu açıklamayı yapmıştı: "Biz yabancı memleketlerin, Birleşik Devletlerin üretim fazlasını kâfi derecede çekebilecekleri daha geniş ve daha liberal bir üretim ve dağıtım sistemine muhtacız." Onun üretim fazlası dediği şey kapitalist sistemin, kapitalistlerin tüketim kabiliyetlerini aşan, kârıydı. Aynı zamanda senatör Mark Hanna şöyle diyordu: "Birleşik Devletlerin senelik servet üretimi, tüketimini üçte bir oranında aşar." Yine başka bir senatör, Chauncey Depew, şöyle söylüyordu: "Amerikan halkı her sene tüketebileceğinden iki milyar fazla üretimde bulunur."

"Altın," dedi Bay Kowalt.

"Fakat dünyada şu veya bu kadar altın var, bitmez tükenmez değil," diye Ernest karşılık verdi.

"İmtiyaz, hisse senedi vesaire şeklinde altın," diyerek Bay Kowalt sözünü tamamladı.

"Gördünüz mü?" dedi Ernest. "Birleşik Devletler mal bedeli olarak Brezilya'dan hisse senedi ve imtiyazlar alır. Bu ne demektir? Bu demektir ki Birleşik Devletler Brezilya'da demiryolu, fabrika, maden ve toprağa sahip olacak. Ya bu ne demektir?"

Bay Kowalt düşündü ve başını salladı.

"Onu ben size söyleyeyim," diye Ernest sözüne devam etti. "Bu demektir ki Brezilya'nın kaynakları açılır. Sonra? Brezilya kapitalist sistem içinde kaynaklarını bir defa açıp işlettikten sonra onun da elinde tüketilmeyen bir üretim fazlası bulunacaktır. Bu fazlayı Birleşik Devletlere satabilir mi? Hayır, çünkü Birleşik Devletlerin kendisi de bir üretim fazlasına sahiptir. Birleşik Devletler üretim fazlalarını şimdiye kadar olduğu gibi Brezilya'ya akıtabilir mi? Hayır, çünkü şimdi Brezilya kendisi de üretim fazlası yüzünden çıkmazlar içindedir.

"Ne olacak şimdi? Birleşik Devletler de Brezilya da kaynakları kapalı bulunan memleketler arayıp üretim fazlalarını oralara satmayı isteyecekler. Bu oldu mu, bu sefer o memleketler de kaynaklarını açıp kullanmaya başlayacaklar ve bir zaman sonra onların da elinde üretim fazlaları birikerek kendi hesaplarına geri memleketler aramaya çıkacaklardır. Ve şimdi, Baylar, dikkat edin, yeryüzü belirli büyüklüktedir; orada nihayet şu kadar memleket vardır. Dünyanın bütün bu memleketleri, en küçüğü ve en sonuncusu da dahil olarak, ellerinde üretim fazlalarıyla birbiri karşısına dikilirse ne olacak?"

Bir an durarak bütün dinleyicileri süzdü. Yüzlerindeki şaşkınlık görülecek şeydi. Fakat bu yüzde korku çizgileri de eksik değildi. Soyut kavramlarla Ernest bir hayalet davet etmişti. Onlar bu hayali görerek titriyorlardı.

"Görüyorsunuz ki alfabeden ayrıldık Bay Kalvin," diye kurnazca güldü Ernest. "Artık alfabeyi baştan sonra kadar okudum. Pek basit. Bütün güzelliği de burada. Herhalde cevabınız hazırdır. O halde lütfen söyleyiniz, yeryüzünün her memleketinde tüketilmemiş bir üretim fazlası kalırsa kapitalist sisteminizin hali nice olur?"

Fakat Bay Kalvin az çok hiddetle başını sallıyordu. Ernest'in ispat tarzında herhangi bir yanlış bulmak ümidiyle düşündüğü görülüyordu.

"Davayı kısaca tekrar edelim," dedi Ernest. "Tek bir üretim kolundan, kundura imâlinden, hareket etmiştik. Görmüştük ki, burada mahsul bölüşmesi bütün öteki endüstri müesseselerindekine benziyordu. Görmüştük ki iş kendi ücretiyle mahsulün ancak belli bir kısmını satın alabiliyordu ve sermayeye kalan pay tamamiyle tüketilemiyordu. Yine görmüştük ki iş kendi ücretini ve sermaye muhtaç olduğu her şeyi tükettikten sonra yine daima ortada bir üretim fazlası kalıyordu. Anlamıştık ki bu fazla üretim, yalnız yabancı memleketlere atılabiliyordu, o ise bu yüzden, memleketlerin kaynakları işlemeye başlıyor ve kısa zamanda onlar da bizzat üretim fazlalarına sahip oluyorlardı. Bu olayı dünyamızın bütün ülkelerine yayalım. Görülecek ki her memleket, her sene hatta her gün tüketilmemiş üretim fazlaları meydana getirecek ve bunu akıtabilecek boş bir saha bulamayacağından bir yerde tıkanıp kalacaktır. Şimdi size bir defa daha soruyorum: Bu üretim fazlaları ne olacak?"

Hâlâ kimse cevap veremiyordu.

"Bay Kalvin?" diye Ernest sordu.

O da, "Bu benim ufkumu aşar," itirafında bulundu.

"Böyle şeyler benim hayalimden bile geçmezdi," dedi Bay Asmunsen. "Şimdi ise basılmış kadar açık, gözümün önünde duruyorlar."

İlk defa olarak burada Marx'ın[1] "Artık değer" nazariyesinin

1 Karl Marx: Sosyalizmin büyük fikir kahramanı. 19'uncu asrın bir Alman Yahudisi ve John Stuart Mill'in çağdaşı. Marx'ın ekonomik keşiflerinden beri, içlerinde tanınmış düşünürler ve âlimler bulunan nesillerin gelip geçmiş olması ve

analizine şahit oldum. Ernest nazariyeyi o derece sade bir gelişim seyri içinde anlattı ki ben bile yıldırım çarpmış gibi şaşkın, oturup kaldım.

"Ben size üretim fazlasından nasıl kurtulacağınızı söyleyeyim," diye Ernest devam etti. "Onu denize atarsınız. Her sene yüzlerce milyon doları, kundura, buğday, elbise ve her türlü maddeleri, denize atınız. Bu çözüm olamaz mıydı?"

Bay Kalvin "Şüphesiz," diye cevap verdi. "Fakat böyle konuşmak size yakışmaz."

Ernest şimşek hızıyla ona döndü:

"Siz makine düşmanlarının, tufandan önceki atalarımızın yöntemlerine dönmeyi dileyen sözlerinden pek daha yakışıksız olmasa gerek. Üretim fazlasından kurtulmak için sizin ne teklifiniz var. Herhalde siz, hiç üretim fazlası meydana getirmemek suretiyle davanın önünden kaçardınız. Fakat üretim fazlasından nasıl kaçınmak istiyorsunuz? Karışık, akıl ve mantığa uymaz, zaman yutucu ve pahalı bir üretim tarzına dönerek değil mi?"

Bay Kalvin yutkundu. Darbe tam yerine oturmuştu. Birkaç defa daha yutkundu ve öksürdü.

"Hakkınız var," dedi. "Yenildim. Bu gerçeğe uymayan bir şey. Ama yine de bir şey yapmaya mecburuz. Biz orta sınıf için bir ölüm kalım meselesidir. Eli kolu bağlı mahvolmak istemiyoruz. Zararı yok, zevksiz ve yakışıksız olsun. Atalarımızın cidden kaba, ilkel ve ekonomik olmayan yöntemlerine dönerek bu sonucu önlemek daha iyidir. Biz endüstriyi tröst öncesi çağına döndürmek istiyoruz. Evet, makine düşmanlığı ediyoruz. Buna karşı ne diyorsunuz bakalım?"

"Fakat siz makineleri yenemezsiniz," diye cevap verdi Ernest. "Dediğim gibi, gelişim selini geriye çeviremezsiniz. İki kuvvet sizin karşınıza dikilir ki her biri ayrıca orta sınıftan daha kuvvetlidir:

Marx'ın bunlar tarafından benimsenmemesi bugün bile inanılmaz görünüyor. Keşiflerin neticesi olarak memleketinden kovuldu ve bir sürgün olarak İngiltere'de öldü.

Birincisi gelirinizi kapatan büyük kapitalistler. Onlar makinelerin tahrip edilmesini istemezler. Tröstlerinkinden daha büyük bir kuvvet de iş kuvvetidir. O da sizin makineleri bozmanıza müsaade etmez. Dünya egemenliği ve onunla birlikte makine, tröstle iş arasında duruyor. Asıl muharebe cephesi ordadır. Her iki taraf da makinenin tahribini değil, mülkiyetini istiyor. Bu kavgada orta sınıfın yeri yoktur. O iki dev arasında kalmış bir cücedir. İtiraf etmeye mecbursunuz ki siz, zavallı, batmaya mahkûm orta tabaka mensupları, iki değirmen taşı arasına sıkışmışsınız ve öğütme başlamıştır.

"Ben size matematik olarak ispat ettim ki kapitalist sistemin çöküşü, önüne geçilmez bir şeydir. Her memleket elindeki tüketilmemiş ve ihracı imkânsız bir üretim fazlasıyla dikilip kalınca kapitalist sistem, kendi kurduğu korkunç kâr yapısı altında can verecektir. Lâkin asıl ondan sonra hayat orta sınıf için cehennem olacaktır. Birleşik Devletler ve bütün dünya için yeni ve heybetli bir devir başlayacaktır. Hayat makine tarafından ezilecek yerde, tersine onun sayesinde daha hoş, daha mutlu, daha güzel olacaktır. İşçi, sizin batmış orta tabakanızdan kendi saflarına düşenlerle birlikte –artık yalnız işçiler bulunacaktır– harikulâde makinenin ürünü hak ve adalet dairesinde bölüşecektir. Biz yeni ve daha harikulâde makineler yapacağız. Artık, üretim fazlası falan olmayacak, çünkü kâr olmayacaktır."

"Makine sahipleri ve onunla birlikte dünya egemenliği etrafında dönen bu kavgada tröstler galip gelirse ne olacak?" diye Bay Kowalt sordu. Ernest:

"Görmediğimiz acımasız ve korkunç bir baskı rejiminin demir ökçesi altında ezileceğiz. Bu baskı rejimine 'Demir Ökçe'[1] adını verebiliriz."

Uzun bir sessizlik oldu. Herkes kendini alışılmamış ağır fikir ve düşüncelere kaptırmıştı.

"Lâkin sizin sosyalizminiz bir rüyadır," dedi ansızın Bay Kalvin, ve tekrar etti: "Bir rüya."

1 Mevcut bilgimize göre bu isim oligarşiye ilk defa burada veriliyor.

"O halde size rüya olmayan bir şey göstereyim," diye cevap verdi Ernest, "Bu şeye oligarşi demeyi uygun görüyorum. Siz ona plütokrasi dersiniz. Her ikimizin maksadı birdir: Büyük kapitalistler yahut tröstler. Görelim. Bugün kuvvet kimin elindedir? Bu maksatla toplumu sınıflarına ayıralım.

"Toplumda üç büyük ana sınıf vardır. Birincisi: Plütokrasi; zengin bankerlerden, demiryolu krallarından, büyük birliklerin direktörlerinden ve tröst adamlarından meydana gelir. İkincisi: Orta tabaka, sizin sınıfınız; çiftçileri, tüccarları, ufak fabrikatörleri ve meslek adamlarını içinde toplar. Üçüncüsü ve sonuncusu: Benim sınıfım, proletarya, ücretli işçilerin meydana getirdikleri sınıf.[1]

"İnkâr edemezsiniz ki, servet bugünkü Amerika'da esaslı bir kuvvet ifade eder. Servet üç sınıf arasında nasıl bölünmüştür. Ben size rakam vereceğim. Plütokrasinin serveti altmış yedi milyar değerindedir. Birleşik Devletlerde iş görenlerin ancak yüzde biri plütokrasiye mensuptur, lâkin genel servetin yüzde yetmişi onun elindedir. Orta tabakanın yirmi dört milyarı var. Bütün iş ve sanat erbabının yüzde yirmi dokuzu orta tabakaya mensuptur. Genel servetteki hisseleri yüzde yirmi beş oranındadır. Nihayet proletarya; onun elinde dört milyar vardır. Ve çalışan halkın yüzde yetmişini teşkil eder. Genel servetteki payı yüzde dört oranındadır. Kuvvet kimdedir baylar?"

"Söylediklerinizden anlaşılıyor ki biz orta tabaka, proletaryadan daha kuvvetliyiz," dedi Bay Asmunsen.

"Bizi zayıf bulmak plütokrasi karşısında sizi kuvvetlendirmez," diye karşılık verdi Ernest. "Fakat ben daha bitirmedim. Zenginlikten daha büyük bir kuvvet var; daha büyük olmasının sebebi de insanın elinden alınamamasıdır. Bizim kuvvetimiz, proletaryanın kuvveti, adalelerimizde, seçim pusulası atan ellerimizde, tüfek tetiğine dokunan parmaklarımızdadır. Bu kuvveti

1 Toplumun bu şekilde sınıflara bölünüşü, o zamanın istatistik otoritelerinden olan Lucien Sanial'in tasnifine uyar. O, Birleşik Devletlerinin 1900 nüfus sayımına göre sınıfların sayıca güçlerini şöyle gösteriyordu: Plütokrasi 250.251, orta tabaka 8.428.845, proletarya 20.395.137.

kimse bizden koparamaz. Bu ilkel kuvvettir, bizzat hayata akraba olan kuvvet, servetten daha büyük olan ve servet tarafından zaptedilemeyecek kuvvet!

"Halbuki, sizin kuvvetiniz elinizden alınamaz değildir. Plütokrasi, hem de tam şu sırada, onu tamamiyle almaya uğraşıyor. Ondan sonra artık orta tabaka olmaktan çıkacaksınız. Bizim sınıflarımıza düşecek ve proleter olacaksınız. Bunda en iyi olan da bu suretle kuvvetimizin artmasıdır. Biz sizi kardeş olarak selamlayacağız ve hep birlikte, omuz omuza insanlık davası için çarpışacağız.

"Görüyorsunuz, işçide zaptedilmeye yarar elle tutulur bir şey yoktur. Halk servetindeki payı elbise ve ev eşyasından ibarettir; pek nâdir hallerde kendisine ait bir evceğizi vardır. Ama siz öyle değilsiniz, sizin elinizde elle tutulur zenginlikler vardır, plütokrasi bunları, yani yirmi dört milyarınızı almak istiyor. Böyle bir arzu şüphesiz proletaryada da vardır. Şimdi vaziyetinizi apaçık görüyor musunuz, baylarım? Orta tabaka aslanlar, kaplanlar arasında ufak, zayıf bir kuzudur. İki taraftan birisi onu yutar. Sizi yutan plütokrasi olsa dahi, proletaryanın da onu yutması sadece bir zaman meselesidir.

"Sizin bugünkü servetiniz, kuvvetinizi gösteren güvenilir bir ölçü değildir. Sizin zenginliğiniz bu anda boş bir kâseden başka bir şey değildir. Onun içindir ki acıklı kavga parolanız 'Dön geriye babalarımızın metodlarına!' şeklindedir. Çaresizliğinizi anlamışsınız. Kuvvetinizin boş bir kâseden ibaret olduğunu pekâlâ biliyorsunuz lâkin bir de ben isbat edeyim."

"Çiftçilerin kuvveti nedir? Yalnız kiracı olmak ya da gırtlağına kadar borca batmış olmak değil midir? Yüzde elliden fazlası kölelerden ibarettir. Toprak mahsullerinin aktarılması için gereken bütün şeylerin silo, demiryolu, toptan sevk istasyonları, vapurları vesaire, tröstlerin elinde yahut kontrolü altındadır. Dahası var. Bizzat pazarı da denetleyen tröstlerdir. Köylülerin bütün bu şeylerde söz hakları yoktur. Siyasal güçlerinden ise sonra bahsedeceğim ve hemen arkasından da orta tabakanın siyasal kuvvetine geçeceğim.

"Günden güne tröstler, tıpkı Bay Kalvin'e ve öteki süthane sahiplerine yaptıkları gibi, çiftçilerin sıkıp suyunu çıkarıyorlar. Dahası var, tüccarlar da aynı cendereden geçiyorlar. New York'taki tütün tröstünün yalnız altı ayda dört yüzden fazla sigara ticarethanesini emip yok ettiğini hatırlayınız. Kömür ocaklarının bir zamanki sahipleri nicoldu? Yine ben söylemeden bilirsiniz ki demiryolu tröstünün antrasit kuyuları ve asfalt tarlaları vardır, yahut kontrol eder. Sandard Oil'in 20 kadar Okyanus vapur hattı var mıdır yok mudur? Kendisinin bir çıkıntısından başka bir şey olmayan ham maden tröstü nazara alınmazsa bütün bakır onun kontrolü altında değil midir? Birleşik Devletlerde on bin şehir ışığını Standart Oil'in malı olan, yahut kontrolu altında bulunan cemiyetlerden alır. Yine bir o kadar şehrin bütün elektrikli nakil araçları –tramvay, hava ve yeraltı trenleri– onun elindedir. Bu türden binlerce teşebbüsün kendilerine ait olduğunu bilen küçük kapitalistler silindiler. Bunu biliyorsunuz. Sizin başınıza gelecek de budur.

"Çiftçiye olan, aynen ufak fabrikatöre de olacaktır; bugün her ikisi de bağımlı hale düşmüştür. Sonra, bütün serbest meslek erbabı, bütün sanatkârlar, –ismen olmasa dahi– köledirler. Siyaset adamları ise birer uşak Bay Kalvin, siz niçin geceli gündüzlü, köylüleri öteki orta tabaka mensuplarıyla birleştirerek yeni bir parti kurmaya çalışıyorsunuz? Çünkü mevcut partiler sizin gelenekçi fikirlerinize yanaşmak istemiyorlar. Bunu niçin istemiyorlar? Çünkü, dediğim gibi, plütokrasinin esiri ve uşaklarıdırlar.

"Serbest meslek erbabına köle demiştim. Cidden öyle değil mi? Hepsi... profesörler, redaktörler, din adamları, plütokrasiye hizmet ettikleri için bulundukları mevkileri alıyorlar. Hizmetleri ise, plütokrasiye ya zararı olmayan, yahut faydalı olan fikirleri bulmak ve yaymaktan ibarettir. Plütokrasi için tehlikeli olan fikirler yaydılar mı, derhal yerlerini kaybederler ve kara günler için tedbir almamışlarsa, proletarya saflarına inerler. Böylece ya mahvolurlar, ya da çalışan sınıfın tahrikçileri olurlar. Unutmayınız ki kamuoyunu meydana getiren basın, kilise kürsüsü ve üniversitelerdir. Bunlar

halkın düşünce tarzını yansıtırlar. Hemen hemen düzenin bütün sanatçıları da eserlerinde plütokrasinin bayağı zevkine yaltaklanmazlar mı?

"Ama her şeye rağmen tek başına servet, gerçek kuvvet değildir. O kuvvetin sadece aracısıdır. Bizzat kuvvet hükümettir. Fakat hükümeti bugün denetleyen kim? Yirmi milyon iş alanlarıyla proletarya mı? Bu fikre siz de gülüyorsunuz. Sekiz milyon iş güç sahibi üyesiyle orta tabaka mı? Hayır, proletaryadan daha fazla değil. Kim kontrol ediyor öyleyse hükümeti? Dörtte bir milyonu zor bulan aktif üyesiyle plütokrasi... hatta bu dörtte bir milyon da, bu konuda geçerli yardımda bulunsa dahi, hükümeti kontrol etmez. Hükümeti kontrol eden plütokrasinin beynidir. Bu beyin ise yedi küçük, fakat kudret dolu gruptan birleşir. Bu yedi grubun[1] bugün elbirliğiyle çalıştıkları malûmdur.

"Biz bu demiryolu gruplarından yalnız birini ele alalım ve kuvvetini ölçelim. Bu grup halkı, hakkından etmek ve uyutmak için kırk bin avukat kullanır. Hâkimlere, bankerlere, redaktörlere, bakanlara, akademik kariyerlilere, Parlamento ve bütün yasama müesseseleri üyelerine binlerce seyahat biletleri hediye eder. Her devletin hükümet merkezinde ve başka önemli şehirlerde parlak bir şekilde döşenmiş Lobbys[2] açmıştır. Ayrıca küçük büyük birçok şehirlerde köşe başı avukatlarından ve küçük politikacılardan bir ordu besler. Bu ordunun görevi de parti toplantılarına katılmak, bizzat toplantılar düzenlemek, kendilerini

1 Daha 1907'de on bir grubun memlekete hâkim olduğu biliniyordu. Lâkin beş demiryolu grubunun eriyip birbirine karışmasıyla bu sayı yediye düştü. Bu gruplar şunlardı: 1. James L. Hill. Kuzey-Batı demiryollarını kontrol ediyordu; 2. Pensilvanya demiryolu grubu, Schiff gibi New York'un büyük banka firmalarınca finanse ediliyordu; 3. Hariman, yanında müşaviri Frick ve siyasal mümessili Odell olduğu halde, kara hattını, Güney-Batı ve Güney Pasifik kıyıları hatlarını kontrol ediyordu; 4. Gould ve 5. Moore, Reid ve Leeds ailesinin demiryolu menfaatleri, ki "Rock-Island Birlikleri" namıyla malûmdu. Bu kuvvetli oligarşiler rekabet kavgasından başarıyla çıktılar ve kaçınılmaz olarak birleşmeye vardılar.

2 Lobbys, yani Parlamento üyesi ve öteki politikacıları, güya halkın menfaatlerini temsil edecek olan bu adamları, rüşvetle kazanmak için bürolar ve bekleme salonları.

jürilere seçtirmek, hâkimlere rüşvet vermek suretiyle grubun menfaatlerini gözetmektir.[1]

"Baylar, Plütokrasinin[2] beynini oluşturan yedi gruptan yalnız

1 Everhard'ın bu ifadelerinden on sene önce New York Ticaret Odası bir bülten yayınlıyordu. Ondan şu satırları aktarıyoruz: "Demiryolu kuruluşları Birleşik Devletlerin çoğunda yasama organını hükümleri altında bulunduruyorlar; Senato ve Parlamento üyelerini, valileri tayin ve azlediyorlar. Yani Birleşik Devletler politikasının hakiki şefleri onlardır."

2 Rokfeller proletaryanın bir uzvu olarak işe başladı. Şans ve becerilerinin yardımıyla işi o derece ilerletti ki Standard Oil namıyla meşhur olan ilk tam tröstü yarattı. Bu devrin tarihinden bir sayfayı burada açmaktan kendimizi alamıyoruz. Bu suretle Standard Oil tröstünün üretim ve kapital fazlasına yer açmak için ufak kapitalistleri nasıl ezdiğini ve orta tabakanın çöküşünü nasıl hızlandırdığını göreceğiz. Bu maksatla o devrin radikal bir yazarı olan David Graham Filips'i Saturday Evening post gazetesinin 4 Ekim 1902 tarihli sayısından aktarıyoruz:

"Aşağı yukarı on sene evvel Rokfeller'in geliri, yetkili makamlarca 30.000.000 dolar olarak tahmin ediliyordu. Petrol endüstrisinde sermayesinin en yüksek kârını elde etmişti. Kuruluşunun kasalarına müthiş para selleri –yalnız Rokfeller hesabına ayda 2.000.000 dolardan fazla– akıyordu. Kazancına yeni plasman imkânları bulmak meselesi gittikçe zorlaşıyordu. Bu nihayet bir kâbus haline geldi. Gelir gittikçe daha fazla kabarıyordu ve normal sermaye yatırma yerleri ise bugünkünden daha sınırlıydı. Sermayesini petrolden başka işlere dökmek Rokfeller'in daha büyük kazanç temin etmek arzusundan ileri gelmiyordu. Tekel mıknatısları tarafından durdurulmaz bir şekilde çekilerek kasalara akan servet selleri, onları daima daha ileri gitmeye mecbur ediyordu. Sermaye yatırma yerleri keşfetmek üzere bir Genel Kurmay vücuda getirilmişti. Bu Genel Kurmay Başkanının senede 125.000 dolarlık maaş almış olduğu söyleniyor.

Rokfeller'in yabancı sahada ilk göze görünen kolu, demiryoluna uzattıklarıydı. 1895 senelerinde bütün Amerika demiryolu şebekesinin beşte birini kontrolları altında tutuyorlardı. Bugün ellerinde, yahut büyük sermaye hisseleri sayesinde kontrolları altında ne bulunuyor? Yalnız birkaç milyonla katıldıkları bir kuruluş hariç, New York büyük demiryollarının çoğu onlarındır. Merkez noktası Şikago olan büyük hatların çoğunda onların eli vardır. Pasifik vapur hatlarının bir çoğuna hükmederler. Morganı o derece güçlü yapan onların oyudur; gerçi onların Morgan'ın aklına olan ihtiyaçları, Morgan'ın onların oylarına olan ihtiyacından kat kat fazla olduğunu hiç değilse şu anda söylemek mecburiyeti varsa da, her ikisinin bu şekilde birleşmiş olmaları "çıkar ortaklığı"nın temelini oluşturur. Fakat demiryolları, tek başına bu heybetli altın selini yutacak halde değildi. Bugün Rokfeller'in geliri ayda dört, beş, altı milyon ve senede 75.000.000 dolara çıkmıştır. Bütün petrol kaynakları onun için kâr haline geldi. Gelirin yeni plâsmanları tekrar birçok milyonlar vermeğe başladı.

Rokfeller'ler sermaye için garantili yatırım alanları haline gelir gelmez havagazı

bir tanesinin kuvvetini şöylece kaba taslak gösterdim. Sizin yirmi dört milyarınız size, hükümet üzerinde yirmi beş sentlik değeri bile yok. Sizin servetiniz boş bir kâsedir ve o da yakında elinizden alınacaktır. Bütün kuvveti elinde tutan plütokrasidir. Kanunu yapan odur, çünkü Senato ve Parlamento mahkemeler ve bütün yasama organları hükmü altındadır. Bu kadar da değil. Kanunun arkasında, onu uygulayacak bir kuvvet bulunmalıdır. Plütokrasi bugün kanunları çıkarır ve icra için de şu kuvvetler emrine âmadedir: Polis, ordu, donanma ve nihayet, sizin de bizim de bağlı olmakla övündüğümüz milis."

Sert tartışmalara girilmeden misafirler dağıldı. Hepsi sessiz ve

---

ve elektrik endüstrisine de çullandılar. Amerikan halkının büyük bir kısmı güneş battıktan sonra –hangi tür aydınlatmaya ihtiyaç duyarsa duysun– Rokfeller'i zenginleştirmeye mecburdur. Daha sonra arsa ticaretine başladılar. Söylendiğine göre Rokfeller birkaç sene evvel birkaç çiftçinin ipoteklerinden kurtulduğunu işitince gözleri yaşaracak kadar öfkelenmiş; şimdi uzun seneler için iyi kârla yatırdığını sandığı sekiz milyon birdenbire kapısı önüne yığılıyor ve sızlanarak bir sığınak diliyordu. Petrolünün çocuklarına, torunlarına ve torunlarının torunlarına yer bulmak için birdenbire çıkan bu yeni dert bu adamın kayıtsızlığı ve bozuk midesi için artık fazlaydı...

Rokfeller'in milyonları demir, kömür, bakır, kurşun gibi madenlere; başka endüstriye; demiryollarına; devlet ve eyalet tahvillerine; vapur ve telgraf hatlarına, arsa ve gökdelenlere, saraylara, otel ve mağaza yapı bloklarına; sigorta ve bankalara geçerek yer değiştirdiler. Çok geçmeden onların milyonlarının üzerinde çalışmadığı hiçbir, ama hiçbir endüstri alanı kalmadı...

Rokfeller'in bankası –National City Bank– büyüklükte bütün Amerika bankalarını pek, pek geride bırakır. Bütün dünyada ise yalnız İngiltere Bankası ve Fransa Bankası tarafından geçilir. Depozitleri günde ortalama yüz milyondur ve Wall Street'in para ve borsa pazarına tamamiyle hâkimdir. Ancak o işinde yalnız değildir; o sadece, tek başına New York'da on dört banka ve tröstü, memleketin bütün merkezlerinde büyük sermayeli ve sözü geçen, banka evlerini içine alan 'Rokfeller Bankaları'nın başıdır.

Con D. Rokfeller'in elinde dört yüz, beş yüz milyonluk kurs değerinde Standard Oil hisse senetleri vardır. Yüz milyonla çelik tröstünde, hemen bir o kadarla batı demiryollarında ve onun yarısı kadarla da başka bir tanesinde hisse senetleri vardır. Zihin yoruluncaya kadar saymayı daha uzatabilirdik. Son yılki geliri 100.000.000 dolara varıyordu. Rothschild ailesinin toptan gelirleri acaba bunu geçer mi, çok şüphelidir. Bu gelir tabii olduğu gibi durmayarak, seneden seneye de artıyor."

ezgin bir halde, yavaşça "Allaha ısmarladık" deyip ayrıldılar. Gördükleri tablo onları korkutmuş görünüyordu.

"Durum gerçekten ciddidir," dedi bay Kalvin Ernest'e. "Açıklamalarınıza karşı hemen hiçbir diyeceğim yoktur. Yalnız orta tabaka hakkındaki hükmünüzü kabul etmem. Biz tröstlerin hakkından geleceğiz."

"Ve atalarımızın yöntemine döneceğiz," diye cümleyi Ernest tamamladı.

"Evet," dedi Bay Kalvin merasimli bir tavırla. "Biliyorum ki bu bir makine düşmanlığıdır. Lâkin plütokrasinin bu yaptıklarına karşı hayat zaten anlamsızdır. Ne olursa olsun, makineyi tahrip pratik olarak mümkündür ve bu sizin rüyanıza benzemez. Sizin sosyalist rüyanız, eni konu bir rüyadır. Biz sizi takip edemeyiz."

"Yalnız bir parçacık şu evrim felsefesinden çıkmanızı dilerim," dedi Ernest ve düşünceli bir halde el sıkıştı. "Ondan sonra birçok zahmetlerden kurtulmuş olurduk."

GİRDAP

O akşamdan hemen sonra korkunç olaylar birbirini kovalamaya başladı. Üniversite şehrinde bütün günlerini o kadar rahat ve huzur içinde geçirmiş olan ben de kendi kişisel meselelerimle birlikte dünya olaylarının girdabına yuvarlandım. Beni bir ihtilâlci yapan neydi... Ernest'e olan aşkım mı? Yoksa içinde yaşadığım topluma onun tuttuğu ayna mı? Bilmiyorum. Ama ihtilâlci olmuştum. Üç ay önce hayal bile edemeyeceğim bir olaylar kasırgasına yakalanmıştım.

Kendi talihimin krizi toplumun büyük kriziyle aynı zamana rastladı. İlkin babam üniversitedeki kürsüsünü kaybetti. Yo, onu resmen uzaklaştırmadılar. Vazgeçmesi rica edildi. İşte bu kadar. Bu o kadar önemsenecek bir şey değildi. Hatta babam seviniyordu bile, çünkü işinden uzaklaştırılmasına sebep "Ekonomi ve Eğitim" adlı kitabının yayınlanmasıydı. Bu onun delillerini kuvvetlendiriyordu, o da bundan dolayı memnundu. Eğitimin kapitalist sınıfının baskısı altında bulunduğunu doğrulayacak bundan daha iyi bir delil olabilir miydi?

Lâkin bunun farkına kimse varamadı. Kimse babamın çekilmeye zorlandığını öğrenemedi. Bilgin olarak önemi o kadar büyüktü ki çekilmesi sebebinin ilânı bütün dünyayı heyecana getirebilirdi. Gazeteler onu övgülere boğdu ve kürsünün üzüntülerinden kurtularak kendisini tamamiyle bilimsel araştırmalara vermek istemesini haklı buldular.

İlkin babam gülüyordu. Sonra kızdı, hem de adamakıllı... Kitabının imhası onu takip etti. İş o kadar gizli başlamıştı ki ilkin hiç farkında olmadık. Kitabın yayınlanması memlekette derhal bazı heyecanlar uyandırmıştı. Kapitalist basın babama sövmüştü. Bu sövüp saymanın ana tonu şuydu: Yazık ki öyle büyük bir bilgin kendi alanını terk ederek hiç anlamadığı sosyolojiye dalmış ve pek acele ile girdiği bu yerde kendini bulamamıştı. Bu bir hafta sürdü. Babam avcunu ağzına tutarak gülüyor ve kitabının kapitalizmi en

ağır yerinden vurduğunu söylüyordu. Sonra birdenbire gazeteler ve eleştiri dergileri kitaptan bahsetmez oldu. Yine birdenbire kitap basın piyasasından kayboldu. Kitapçılarda tek bir nüsha bile bulunmuyordu. Babam basımcısına mektup yazdı ve ondan bir kaza sonucu harf döküm kalıplarının bozulmuş olduğu cevabını aldı. Aralarında üzüntülü bir mektuplaşma başladı. Basımcı sonunda açıklamak zorunda kaldı ve kitabı yeniden dizdirecek durumda olmadığını bildirdi. Hakkından vazgeçmeğe de hazırmış.

"Kitabınız için bütün memlekette artık bir tane basımcı bulamayacaksınız," dedi Ernest. "Sizin yerinizde olsam şu anda geri çekilirdim. Siz daha Demir Ökçe'nin şöylece bir tadına baktınız."

Ama babam bilgindi ve ondan başka da hiçbir şey değildi. Asla acele hükümler çıkarmazdı. Bütün ayrıntıları içinde yapılamayan tecrübe, tecrübe değildi. Onun için sabırla bütün basımcıları yokladı. Her biri bir türlü mazeret buluyor. Lâkin kimse kitabın basımını üzerine almaya yanaşmıyordu.

Kitabın hakikaten afaroz edildiğine kanaat getirdikten sonra babam bu gerçeği gazete aracılığıyla duyurmayı denedi ama başaramadı. Birçok gazete muhabirinin de bulunduğu bir sosyalist toplantısında böyle bir fırsatı ele geçirdiğini zannetti. Kitabının hikâyesini orada anlattı. Ertesi gün gazeteleri okurken gülüyordu, lâkin sonra öyle bir öfkelendi ki bütün öncekileri gölgede bıraktı. Gazeteler kitabın adını bile anmıyorlar, fakat yazarına iftira ediyorlardı. Kelime ve cümlelerini mantıki silsilesinden koparıyorlar ve anarşik bir beyanat haline getiriyorlardı. Bütün bunlar ustaca yapılmıştı. Bir şey özellikle kafamda çivili kaldı. O "Sosyal ihtilâl" tâbirini kullanmıştı. Muhabirler sosyal kelimesini atarak "ihtilâl" kelimesini almışlardı. Associated Press'in bir telgrafı bunu yayınca memleketin her tarafından gürültüler koptu. Babam nihilist ve anarşist damgasını almıştı. Çok satan bir gazetede çıkan bir karikatür onu elinde kızıl bayrak; ellerinde zift meşaleler, kamalar ve dinamit taşıyan uzun saçlı ve vahşi bakışlı bir grubun başında gösteriyordu.

Gazeteler uzun hakaret yazılarıyla üstüne yüklendiler ve hatta ruhi bir bunalım ve çöküş üzerine imalarda bulundular, Ernest

bize kapitalist basının bu tarz hareketinin katiyen yeni olmadığını söylüyordu. Bütün sosyalist toplantılarına muhabir göndererek her söyleneni saptırmak onlarda âdetmiş. Bu suretle orta tabakayı ürkütürler, sosyalistlere yaklaştırmazlarmış. Ernest bir daha babama, kavgadan vazgeçerek geri çekilmesi uyarısında bulundu.

Bununla beraber memleketin sosyalist basını kavgadan çekinmedi ve bu sayede işçi çevrelerinde kitabın başına gelenler öğrenildi. Ama yalnız işçi çevrelerinde... Kısa bir zaman sonra büyük bir sosyalist basımevi, "Akla Dâvet," babamla, kitabın yeniden basılması için bir anlaşma imzaladı. Babam mutluydu, fakat Ernest telâşlı...

"Size söylüyorum, bilinmez olaylar arifesinde bulunuyoruz" diye ısrar ediyordu. "Etrafımızda büyük işler hazırlanıyor. Bunu seziyoruz. Ne olduğunu bilmiyoruz, fakat muhakkak bir şeyler var. Bana sormayın, ben de bir şey bilmiyorum. Lâkin cemiyetin bu kasırgasından bir şey kristalize oluyor. Hem de tam şu sırada. Kitabınızın uğradığı baskın ondan bir sızıntıdır. Ne kadar kitap böyle ezilmiştir? Hiçbir fikrimiz yok. Karanlıkta el yordamıyla gidiyoruz. Bunu öğrenmeye hiç imkân yoktur. Dikkat edin, şimdi sosyalist basının ve sosyalist basım-yayım kuruluşlarının ezilmesine sıra geliyor. Bunun olmasından korkuyorum. Elimizi ayağımızı zincirliyorlar."

Ernest'in eli olayların nabzına öteki sosyalistlerden daha yakındı. İlk darbe iki gün sonra indi. "Akla Dâvet" haftalık bir dergiydi ve proletarya içinde yedi yüz elli bin abonesi vardı. Ondan başka sık sık, iki milyondan beş milyona kadar fevkalâde nüsha çıkarırdı. Bu büyük çaptaki baskılar, dergi etrafında toplanmış gönüllü yardımcılar eliyle dağıtılırdı. İlk yumruk bu fevkalâde baskılara indirildi. Keyfi bir kararla, bunlar bir gazete gibi düzenli çıkmadığı için posta ile dağıtımı engellendi.

Bir hafta sonra ise posta idaresi, ihtilâlci bir organ olması faktörünü öne sürerek bizzat dergiyi de dağıtmamak kararını aldı. Sosyalist propaganda için bu korkunç bir darbeydi. "Dâvet" ne yapacağını bilmiyordu. Mecmuayı abonelere ekspres cemiyetleri aracılığıyla ulaştırma kararı verildi, lâkin onlar da bunu reddettiler. Bu "Dâvet"in sonuydu. Ama yine de yüzde yüz değil. "Dâvet"

basım-yayım kuruluşu kendini iki kat gayretle kitap baskılarına verdi. Babamın kitabından yirmi bin nüsha ciltçide, gerisi de makinede bulunuyordu. Bir gece, önceden hiçbir ihtar, ihbar olmaksızın bir grup ortaya çıktı ve Amerikan bayrağı sallayıp vatan şarkıları söyleyerek "Dâvet"in zengin tesislerini ateşe vererek tamamiyle mahvettiler.

Halbuki Girard, Kansas'ta sakin bir şehirdi. Orada hiçbir zaman işçi patırtıları olmamıştı. "Dâvet" iyi ücret veriyordu ve şehrin hakikaten bel kemiği sayılırdı. Çünkü yüzlerce kadın ve erkeğe iş temin ediyordu. Çetede Girard'lı kimse yoktu. O birdenbire adeta yerin altından çıkmış, görevini kusursuz yapıp, yine onun altında kaybolmuştu. Ernest bu olayda uğursuz bir şeyler seziyordu.

"Kara Yüzler[1] Birleşik Devletlerde organize edilmiştir," diyordu. "Bu başlangıçtır. Daha fenası gelecek. Demir Ökçe bir kere kan yaladı."

İşte bu, babamın kitabının tam sonu oldu. Zamanla, Kara Yüzler'in daha birçok marifetlerini öğrenecektir. Her geçen hafta, sosyalist gazetenin dağıtımı posta idaresi tarafından daha da kısılıyor, Kara Yüzlerse sosyalist basımevlerinin çoğunu tahrip ediyorlardı. Gazeteler tabii gerici politikaya uyarak egemen sınıfı övüyor, sosyalist basını çamura boğuyor ve Kara Yüzler'i hakiki vatanseverler ve cemiyetin kurtarıcıları diye göklere çıkarıyorlardı. Bu yalanlar öyle kandırıcı bir şekilde yapılıyordu ki din adamları – kuvvet kullanılmasını onaylamasalar da– saf bir inanışla kürsüden Kara Yüzler'i övüyorlardı.

Tarih yolunu izliyordu. Sonbahar seçimleri gelip kapıya dayanmıştı ve Ernest, Sosyalist Partisince parlamento üyeliğine aday gösterilmişti. Seçilme şansı yüksekti. San Francisco'daki tramvay grevi ve onun arkasından nakliyeciler grevi yenilgiyle bitti. Her iki yenilgi de organize işçiler için bir faciaydı. Bütün liman işçileri birliği, inşaattaki müttefikleriyle birlikte nakliyecileri korudular.

1 *Kara Yüzler*: Rus ihtilâli tarafından yok edilen otokrasinin organize ettiği mürteci çetelere denirdi. Bunlar ihtilâlci gruplara saldırırlar, yerine göre şahsi malı yağma ve tahrip ederek otokrasiye kazaklarını çağırma fırsatını verirlerdi.

Ama gene de feci bir yenilgiye uğradılar. Grev kanlı olmuştu. Polis sopasını birçok kafalara indirmiş, büyük nakliye firmalarının ambarlarından, grevciler üzerine çevrilmiş makineli tüfekler de ölüm listesini oldukça kabartmıştı.

İşçileri büyük bir heyecan sarmıştı. İntikam hırsıyla tutuşan işçiler, kana kan istiyorlardı. Kendi cephelerinde yenildikten sonra kuvvetli bir siyasal hareketle intikam almak hevesine kapıldılar. Organizasyonları daha yaşıyordu; bu da alevlenmiş siyasal kavgada onlara kuvvet veriyordu. Ernest'in seçilme şansı günden güne artıyordu. Her gün yeni birtakım işçi birlikleri sosyalistlere oy vereceklerini ilân ediyorlardı. Hele mezarcılarla kuşçuların bile sosyalistler lehine işe karışması Ernest'i pek güldürdü. İşçilerin inadı artıyordu. Sosyalist toplantılarına büyük bir hevesle katılıyorlar, diğer partilerin vaadlerine ise kulaklarını tıkıyorlardı. Onların konuşmacıları çok zaman boş salonlarda eli böğründe kalıyorlar ve şayet salon dolacak olursa konuşmacıya öyle ters muamele ediyorlardı ki birkaç defa polis müdahale etmek zorunda kalıyordu.

Tarih yolunu izliyordu. Hava, olan ve olacak hâdiselerle titremekteydi. Memleket için güç zamanlar gelip çatmıştı.[1] Sebep, tüketilmeyen üretim fazlasının yabancı memleketlere ihraç edilmemesi ve bolluk senelerinin birbirini takip etmesiydi. Endüstri artık sınırlı bir ölçüde çalışıyordu. Birçok büyük fabrika işlemeden duruyor ve ücretler her yandan kırpılıyordu.

Büyük makine işçileri grevi dahi ezildi. Birleşik Devletleri sarsan grevlerin bu en kanlısında, iki bin makine işçisi, her türlü maden endüstrisinden beş bin kadar müttefikiyle birlikte, yenildiler. Onlarla, patronların cepheye sürdükleri grev bozanlar[2] arasında ciddi çatışmalar yaşandı.

1 Kapitalist rejimde böyle devirler manasız olduğu kadar da sakınılmazdı. Refah daima sefaletle birlikte geliyordu. Bu şüphesiz sarfedilmeyen kazançların ölçüsüz derecede birikmesinin bir sonucuydu.

2 Grev bozanlar: Bunlar her bakımdan (yalnız adları başka) kapitalistlerin özel askerleriydi. İnceden inceye organize edilmiş ve pek iyi silahlandırılmış olarak her an harekete hazır bulunurlardı. Memleketin herhangi bir yerinde işçiler grev

Kara Yüzler en beklenmedik yerlerde ortaya çıkarak tahribat yaptılar. Mücadele o kadar dehşet verici bir şeydi ki, bunu durdurmak için nizami ordudan yüz bin asker sevkedildi. İşçi şeflerinden birçoğu idam edildi, birçoğu hapse mahkûm oldu, binlerce grevci de sığır ağıllarına sürülerek askerler tarafından en merhametsiz işkencelere uğratıldı.[1]

Bolluk senelerinin acısı çıkıyordu. Bütün pazarlar ağzına kadar doluydu; bütün fiyatlar düşüyordu. Bu genel fiyat düşüşünde emeğinki başta geliyordu. Memleket endüstriyel kavgalarla çalkalanıyordu. Her tarafta grevler baş gösterdi, grev olmayan yerlerde de patronlar işçiyi sokağa döktü. Gazeteler zorbalık ve kan dökülmesi haberleriyle doluydu. Her işte de Kara Yüzler'in parmağı vardı. İsyan, yangın ve rastgele tahrip onların işiydi ve bu işi cidden kusursuz yapıyorlardı. Bütün nizami ordu tabii Kara Yüzler'in[2] faaliyeti sonucu muharebe alanındaydı. Bütün şehir ve köyler, birer silahlı kampa dönmüştü ve işçiler köpekler gibi kurşunlanıyordu. Dev gibi işsizler ordusundan, grev bozan birlikler doğuyordu. İşçilerin grev

---

girişiminde bulunur, yahut patronlar bir lokavta karar verirlerse bunlar özel trenlerle derhal yetişirlerdi. Yalnız bu acayip devirler Farley gibi bir adam çıkarabilir ve onunki gibi bir sahne yaratabilirdi; o meşhur bir grev bozandı ve 1906 yılında ağır silahlı ve mükemmel techizatlı iki bin beş yüz adamıyla özel trenlerde bütün memleketi baştan başa, New York'tan San Francisco'ya kadar, dolaşmış ve tramvaycılar grevini bozmuştu. Böyle bir davranış, memleketin kanunlarına taban tabana zıttı. Bunun veya onun gibi daha binlercesinin, cezasız kalmış olması bize aadli sistemin tamamiyle plütokrasinin baskısı altında olduğunu gösterir.

1 On dokuzuncu asrın ikinci yarısında İdaho'daki bir maden grevi esnasında birçok grevci asker kıtalar tarafından sığır ağıllarına sürülmüştü. Bu uygulama yirminci asırda bile hâlâ kullanılıyordu.

2 Yalnız isim (fikir değil) Rusya'dan alınmıştı. Kara Yüzler kapitalistlerin gizli ajanları tarafından meydana getirilmiş ve on dokuzuncu asrın işçi kavgalarında kullanılmıştır. Bu husus su götürmez. Birleşik Devletlerin Çalışma Bakanı Caroll D. Wright'den daha iyi bir şahit bulunabilir mi? "İş Kavgaları" adlı kitabından şu şikâyetleri alıyoruz: "Birkaç büyük tarihi grevde iş sahipleri bizzat zorbalıklar yaptırdılar. Fabrikatörler, lüzumsuz birikintiden kurtulmak için, önceden tasarlanmış grevler başlattılar. Girişimcilerin emriyle kopan demiryolu grevi esnasında, gürültüyü arttırmak için, yüklü mallar yaktırıldı." İş adamlarının bu gizli ajanları sonra Kara Yüzler'i oluşturdu, bunlar da zamanla oligarşinin korkunç silahı, ajan provokatörleri, haline geldiler.

bozanlara üstün geldikleri yerde de, asker kıtaları ortaya çıkarak onları eziyordu. Bunlara bir de milisler katıldı. O zamana kadar gizli milis kanununa sığınmaya lüzum görülmemişti. Sadece nizami orduyu muharebe meydanına sürmekle yetinmişlerdi. Gene de bu terör devresinde nizami ordu, hükümet emriyle yüz bine çıkarılmıştı. Hiçbir zaman böyle bir bozguna uğramamıştı işçiler.

Büyük endüstri prensleri, oligarşi kodamanları, bütün ağırlıklarıyla kavgacı patron birliklerini desteklediler. Bu birlikler, gerçekte orta tabakadan çıkmıştı. Ama bunlar şimdi, güç zamanların en çatırdayan pazarların baskısı altında, büyük endüstri prenslerinin desteğiyle, teşkilâtı işçilere müthiş ve kati bir bozgun hazırlamaktan çekinmediler. Bu ittifak ağır basmıştı. Fakat bu, aslanla kuzu arasında bir ittifaktı; orta sınıf bunu pek çabuk öğrenecekti.

İşçiler kana ve intikama susamış bir halde, ama ezgindiler. Onların bozgununu zaman düzeltemedi. Bankalar, oligarşinin en önemli yardım kollarından biri oldukları halde, daima kredilerini kapıyorlardı. Wall Street[1] grubu para piyasasını öyle bir girdabın içine almıştı ki memleketin bütün kaynakları onun içinde boğuluyordu; bütün bu çöküş batıştan, büyüyen oligarşi kayıtsız, sarsılmaz ve kendine güvenir bir halde tekrar yükseliyordu. Sessizliği ve inancı korkutucuydu. Planlarını uygulamada yalnız kendi de kuvvetini kullanmakla kalmıyor, bütün Birleşik Devletlerin finans kuvvetini de seferber ediyordu.

Şimdi endüstri prensleri orta tabakaya dönüyorlardı. İşçileri paramparça etmek için endüstri prenslerine yardım etmiş olan patron birlikleri kendi müttefikleri tarafından çiğneniyordu. Ufak ticaret adamlarının ve ufak fabrikatörlerin batışı ortasında tröstler sımsıkı duruyorlardı. Hayır durmuyorlar, iş görüyorlardı. Borayı körüklüyorlar, durmadan körüklüyorlardı. Çünkü boradan haraç almayı bilen yalnız kendileriydi. Hem nasıl haraç! Dev gibi! En büyük kısmını kendilerinin koparmış olduğu tufana, göğüs gerecek kadar kuvvetli, onu sürekli kurutuyor ve sürüklenen enkazı kapışıyorlardı.

1 Wall Street: En eski New York'ta, Fond borsasının bulunduğu caddenin adı. Cemiyetin akla sığmaz organizasyonu bu borsada memkeletin bütün endüstrisi üzerinde kötü el şakaları yapılmasına müsaade ediyordu.

Bütün kaynaklar insafsız ve anlaşılmaz bir surette bozulup çöküyor ve tröstler teşebbüs kollarını daima yeni alanlara uzatmak suretiyle servetlerini kat kat arttırıyorlardı. Hem de daima orta tabakanın zararına. 1912 yazı orta tabakaya son öldürücü darbeyi indirdi. Bu hâdisenin oluş hızı Ernest'i bile şaşırttı. Düşünceli düşünceli başını sallıyor ve sonbahar seçimlerine ümitsiz gözlerle bakıyordu. "Bunun hiçbir manası yoktur," diyordu. "Biz yenildik. Demir Ökçe yürüyor. Oy sandığı başında barış içinde bir zafer ummuştum. Hata etmişim. Vickson'un hakkı vardı. Elimizde kalan azıcık hürriyetler de bize bırakılmayacak; Demir Ökçe üstümüzden atlayıp geçecek. İşçi sınıfına kanlı bir ihtilâlden başka bir şey kalmıyor. O zaman herhalde yeneceğiz, lâkin onu düşününce tüylerim ürperiyor."

Bu andan itibaren Ernest bütün inanç ve güvencini ihtilâle verdi. Bu konuda partisinden de ileri geçiyordu. Arkadaşları, onu aşırı bularak, zaferin seçimle elde edilmesi gereği üzerinde ısrar ediyorlardı. Bu, korktuklarından değildi, aslında pek fazla cesurdular. Yalnız şüpheliydiler. İşte bu kadar. Ernest onlara, oligarşinin yayılma hareketini ciddiye almalarını söylüyor, fakat kabul ettiremiyordu. Gerçi sükûnetleri kaybolmuştu ama kuvvetlerine güvenleri sarsılmamıştı. Kendi sosyal yapılarında oligarşiye yer olmadığı için böyle bir şeyin varlığını kabul etmiyorlardı.

Gizli bir toplantıda ona; "Biz seni parlamentoya gönderiyoruz, daha ne olacak?" diyorlardı.

"Eğer beni parlamentodan dışarı çıkarırlar, duvarın dibine dikerler ve kafamı bir kurşunla delerlerse," diye soğukkanlılıkla Ernest karşılık veriyordu; "Ondan sonra?"

"Ondan sonra güce başvururuz." Bir düzüne adam hep bir ağızdan böyle diyordu.

"Ondan sonra kendi kanınızda yüzeceksiniz dostlarım; bu şarkıyı orta tabaka söylerken de işittim, nerde kaldı şimdi o bütün kuvvet ve kudret?"

BÜYÜK OLAY

Bay Vickson babamdan kendisini görmesini rica etmiş değildi, tesadüfen San Francisco'ya geçen motorbotta karşılaşmışlardı. Bay Vickson'un uyarısı çok aniden olmuştu. Âdeta bir süprizdi. Bu tesadüf olmamış olsaydı babam hiç kimse tarafından ikaz edilmeyecekti. Ama sonuç yine aynı olurdu. Babam eski Mayflower[1] ailesine mensuptu ve kanı uysal değildi.

Eve gelir gelmez bana; "Ernest'in hakkı vardı," dedi. "Ernest genç olduğu kadar da fevkalâde bir insan. Onun karısı olmanı Rokfeller'in, hatta bizzat İngiliz Kralının karısı olmandan daha fazla gurur verici buluyorum."

"Ne oldu baba?" diye üzüntü ile sordum.

"Oligarşi üstümüzden atlayıp geçmek üzere; senin ve benim üstümden. Hiç değilse Vickson böyle söylüyor. Bir oligarşi adamı için lüzumundan fazla nazikti. Bana eski görevimi teklif etti. Ne dersin buna? O, Vickson, bu pis para avcısı, benim üniversitede ders verip vermeyeceğim hakkında hüküm vermek gücüne sahip! Dahası var: Beni, kurulacak büyük büyük bir fizik enstitüsünün başkanı da yapmak istedi. Görüyorsun, oligarşi üretim fazlasını herhangi bir şekilde yatırmak ihtiyacındadır.

"Kızınızın sosyalist âşkına ne söylediğimi hatırlıyor musunuz dedi. Ona işçi sınıfının üstünden atlayıp geçeceğimizi söylemiştim. Bunu yapacağız da. Size gelince, bilgin olarak pek takdir ediyorum; lâkin sosyalistlerle ortaklıkta devam ederseniz ayağınızı denk alınız. Size söyleyebileceğim bu kadardır."

Bunu kendisine anlattığım zaman Ernest bana "Şu halde senin düşündüğün tarihten daha önce evlenmek zorundayız," dedi. Onu anlamamıştım, ama pek çabuk ona hak verecektim. Tam bu sırada

1 Mayflower yeni dünyanın keşfinden sonra Amerika'ya kolonist getiren gemilerden birinin adıydı. Bu en eski kolonistlerin nesilleri soylarıyla övünürlerdi. Lâkin bir zaman sonra onların kanı öyle bir yayıldı ki her Amerikalı'nın damarlarında dolaşır oldu.

Sierra iplik fabrikasının kârı dağıtılıyordu. Babam bir şey almadı. Birkaç gün bekledikten sonra sekreterliğe yazdı. Derhal gelen cevapta 'defterlerin, babama ait herhangi bir hisse senedi göstermediği' yazılıyor, lütfen daha fazla bilgi verilmesi gereğinden dem vuruluyordu.

"Hay Allahın belâsı, peki size istediğiniz kadar detaylı bilgi vereceğim," diyerek babam hisse senetlerini kasadan almak üzere bankaya gitti.

Geri gelip de pardesüsünü benim yardımımla çıkarırken; "Ernest cidden fevkalâde bir insan," diyordu. "Tekrar ediyorum çocuğum, bu genç adam görülmedik bir insandır."

Tecrübe ile biliyordum ki Ernest'i bu derece övdüğü zamanlar uğursuz bir haber beklemek lâzımdı.

"Herifler benim üstümden atlamış bulunuyorlar," diye izah etti. "Kasada hiçbir hisse senedi yok. Göz bomboş. Siz hemen evlenmek zorundasınız. Anlıyor musun, Ernest'le sen."

Babam iş adamı değil. Gerçi iplik fabrikasını mahkemeye verdi, fakat defterlerini oraya getirtmeyi başaramadı. Çünkü mahkemede onun değil, iplik fabrikasının sözü geçiyordu. İşte hepsi bu kadar. Babamı kanunla alt ettiler. O ise yalın çapul üste çıktı.

O günleri tekrar aklıma getirince babamın alt edilme şekli bana öyle gülünç görünüyor ki!.. Babam yine tesadüfen San Francisco sokaklarında bir daha Vickson'la karşılaşıyor ve ona bir hergele olduğunu söylüyor. Hakaretleri tutuklanarak para cezasına mahkûm oldu. Bütün bunlar öyle gülünç şeylerdi ki babam bile evde gülmekten kendini alamıyordu. Ya gazetelerdeki yaygara! Kendini sosyalizmin kucağına atanlara musallat olan saldırganlık virüsü hakkında ciddi ve resmi makaleler yazdılar ve babamı, uzun ve sakin bir hayat sürmüş olan bu adamı, virüsün etkisine mükemmel bir örnek olarak gösterdiler. Birçok gazeteler, yorucu bilimsel araştırmalarının sonucu olarak babamın bitkin ve hatta deli olduğunu iddia ediyor, bir devlet şifa yurduna yerleştirilmesi teklifinde bulunuyorlardı. Bu sadece bir gevezelik değil, yakından tehdit eden bir tehlikeydi. Neyse ki babam bunu görecek kadar

zekiydi. Piskopos'un yaşadığı tecrübe onun için iyi bir dersti. Ne kadar haksızlığa uğrarsa uğrasın, soğukkanlılığını kaybetmedi ve bana göre bu hali, düşmanlarını pek şaşırttı.

Sonra evimize –sevgili ocağımıza– sıra geldi. Bir ipoteğin düştüğü ilân edildi, biz de evden vazgeçmek zorunda kaldık. Tabii ne bir ipotek vardı, ne de böyle bir zaman olmuştu. Arsa ve yapılır yapılmaz ev, peşin ödenmiş, hiçbirisinin üstüne borç binmemişti. Lâkin ipotek, yasaya uygun olarak düzenlenmiş ve imza edilmiş önümüzde duruyordu ve yıllarca ödenmemiş bir faizler listesi de yapılmıştı. Babam hiç bağırıp çağırmadı. Parasını nasıl aşırmışlarsa şimdi öylece evine de el koyuyorlardı. Yardım edecek ve koruyacak kimsesi de yoktu. Toplum mekanizması, onu mahvetmeye karar vermiş olanların elinde bulunuyordu. Babam iliklerine kadar filozoftu ve uzun müddet üzülmedi.

"Ben batmaya mahkûmum," dedi bir defa bana. "Lâkin yüzülen derimden mümkün olanı kurtarmaya çalışmamak için bu bir sebep değildir. Benim kocamış kemiklerim zayıftır ve ben de dersimi öğrenmiş bulunuyorum. Allah bilir ki son günlerimi şifa yurdunda geçirmeyi hiç istemiyorum."

Burada aklıma Piskopos Morehouse geldi. Onu çoktan beri bu sayfalarda anmaz olmuştum. Ama ilkin evlenmiş olduğumu haber vereyim. Hâdiseler fırtınası içinde bunun pek önemsiz görüneceğini bildiğim için sadece değinmekle yetiniyorum.

"Artık hakiki proleterler oluyoruz," diyordu babam, bizi evden çıkarırlarken. "Kocanı, proletarya hakkındaki bilgisinden dolayı çok kere kıskanmıştım. Şimdi onu kendim de öğreneceğim."

Babamın damarlarında maceracı kanı mı vardı ne. Çünkü yıkılışımız ona bir macera gibi görünüyordu. Ne öfkeleniyor, ne de kin duyuyordu. İntikam hırsına kapılmak için pek fazla filozof ve sadeydi. Bırakmak mecburiyetinde kaldığımız zevklerin eksikliğini duymak için de lüzumundan fazla ruh ve zihin âleminde yaşıyordu. San Francisco'da, Market Street'in güneyinde dört odalı virane fakir evine taşınmamızı, bir çocuğun sevinç ve heyecanıyla

ve olağanüstü bir ruhun parıldayan gözleri, metin tavırlarıyla kabul etti. Manevi bakımdan o asla kemikleşmiyordu. Değerler konusunda hiçbir yanlış kavrama saplanmamıştı. Ne gelenekle gelen, ne de alışkanlığa bağlı değerlerin onun için bir önemi vardı. Onun değerleri matematik ve ilmi gerçeklerden ibaretti. Babam büyük bir adamdı. Onda, yalnız büyük adamlara has olan, bir ruh ve zekâ vardı. Bazı şeylerde o hatta, benim tanıdığım insanların şüphesiz en büyüğü olan Ernest'ten de büyüktü.

Hayatımızdaki bu değişiklik, beni oldukça rahatlatmış, içime bir hafiflik vermişti. Oligarşinin düşmanlığını kazandığımızdan beri bu üniversite şehrinde, bize reva görülen küfür ve iftiralardan, hiç değilse şimdilik kurtulmuştum. Sonra bu değişiklik, benim için de bir macera, hem de en büyük macera olmuştu, çünkü aşkımla ilgiliydi. Servetimizi kaybedişimiz benim evlenmemi çabuklaştırdı ve Pall Street'deki, San Francisco'nun bu en kötü şöhretli semtindeki dört odacığımıza bir genç kadın olarak girdim.

Hepsinden bugün aklımda kalan şudur: Ernest, benimle beraberken mutluydu. Onun fırtınalı hayatına bir karıştırıcı kuvvet olarak değil, huzur verici bir unsur olarak girmiştim. Benim aşkımın ona verdiği ödüldü bu. Aldanmadığımın en şaşmaz belirtisini onda rahatça görebiliyordum. Kederlerini unutturmak, yahut sevgili yorgun gözlerinde sevinç kıvılcımı uçurmak... Benim için bundan fazla bahtiyalık ne olabilirdi?

Ah bu sevgili, yorgun gözler! Yeryüzünde böylesine çalışan insan ender bulunurdu. Bütün hayatı boyunca da başkaları için hep böyle, aynı tempoyla çalışmaya devam etti. Kahraman erkekliğinin ölçüsüydü bu. O insanları seviyor, beni seviyordu. Kemiklerine işlemiş kavga zevki, gladyatör görünüşü ve kartal cesaretiyle bu adam bir şair gibi asil ve ince duyguluydu. O bir şairdi. Aksiyonlar içinde bir müzisyendi. Bütün hayatında insanlığın türküsünü söyledi. Ve insanlığa olan tutkusu uğruna çarmıha gerildi.

Bütün bunları geleceğin şan ve şöhreti veya ödül için de yapmadı. Onun anlayışına göre hayat bir defalık ve yalnız bu dünyadaydı. Kendisinde ölmezliğin alev alev yandığı bu adam ölmezliği inkâr ediyor-

du. Bu onun içindeki tezattı. O sıcak ruhuyla materyalist monizmin, bu soğuk ve çirkin felsefenin hükmü altındaydı. Ben ondaki bu tezadı kabul etmemek için ona, kendisinin ölmezliğini ruhunun atılış ve yükselişlerinde ölçtüğümü ve bunu tamamiyle ölçebilmek için sonsuz zamanlar yaşamaya mecbur olduğumu söylerdim. O zaman kollarını bana doğru uzatır, "Benim sevgili metafizikçim," derdi. Gözlerindeki yorgunluk kaybolur, yerine aşk ve mutluluğun ışığı yanardı. Bu haliyle ölmezliğini daha da yoğunlaştırıyordu.

Bana çok zaman "dualist'im" de derdi ve Kant'ın saf akıl namına ve Allah'a tapma gayesi uğruna nasıl aklı yok ettiğini izah etmek isterdi. İkimiz arasında paralel çizer ve beni de aynı suçla itham ederdi. Suçunu itiraf eder de, onu sadece en yüksek aklın bir fonksiyonu olarak savunmaya kalkarsam, o zaman beni bağrına basar ve ancak Allah tarafından seçilmiş bir "sever"de görülebilecek bir şekilde gülerdi. Ben kalıtım ve çevre koşullarının esas varlığı ve yeteneklerini, ilmin araştırıcı parmağının hayat arkasında duran aldatıcı nesneyi kavramak, tahlil ve tasnif etmek suretiyle yapabileceğinden daha iyi izah edeceğini inkâr etmeye alışmıştım.

Ben mekânın Allahın tecellisi, ruhun da onun varlığının bir görünüşü olduğu fikrindeydim. O bana "sevgili metafizikçim" derse ben de ona "benim ölmez materyalistim" derdim. İşte böyle sevişiyor ve mesut oluyorduk. Onun materyalizmini, kendi hesabına en ufak bir kazanç beklemeksizin, yarattığı muazzam eser karşısında hoş görüyor, kendisini kralca bir azametten koruyan ve ruhunu tertemiz tutan olağanüstü alçakgönüllülüğünden dolayı da büsbütün affediyordum. Ama o muayyen bir manada mağrurdu da. Hem bir kartal niçin mağrur olmayacakmış? Onun fikrince kendisini Allaha benzer hissetmek, bir fani için, bizzat Allah için, olduğundan çok daha güzeldir. O sebepten faniliğini vücuda getiren şey için heyecan ve hayranlık duyuyordu. Tamamını hiçbir zaman görmediği ve sahibini, bütün araştırmalarına rağmen keşfedemediği bir şiir parçasını tekrar tekrar okumayı severdi. Bu parçayı burada yazıyorum; ama o sevdiği için değil, onun ruhuyla Tanrı anlayışı arasındaki tezadı gösterdiği için... Bu şiiri o kadar

ateşli ve o kadar ihtiraslı bir coşkuyla okuyabilen bir adam nasıl fani bir zerre, geçici bir kuvvetin mini mini tohumcuğu, hemen yanıp hemen sönen bir ışık olabilir? İşte şiir:

Sevinç sevinç üstüne, kazanç kazanç üstüne
Bana doğuştan vergidir.
Hayatımın gururunu sevinçle haykırırım,
Ve bu hep böyle devam eder.
Sonunda mukadder olan ölüm
Bir gün bana erişse bile
Sevinç kadehini son damlasına kadar
Boşaltmış olacağım.
Gururun köpüğünü, kuvvetin tadını,
Aşkın tatlı ateşini!
Son damlayı diz üstü içerim,
Çünkü ah, içmek iyi şeydir;
Hayatın aşkına içerim, Ölümün aşkına içerim
Ve şarkım, şarkım çınlar,
Çünkü ben ölürsem başka bir ben
Dolu kadehi içer.
Cennetten kovduğun insan bendim,
Bendim ey Tanrı, o bendim,
Ve yer, gök, deniz parçalanınca
Yine orada olacağım;
Çünkü o benim dünyamdır, benim muhteşem dünyam

Tatlı ıstırabımın dünyası,
Süt çocuğunun ilk çığlığından
İşkence çeken annenin feryadına kadar.
Nabzım gelecek insanlık gibi çarpar,
Arzularla kalbim şişer,
Delikanlı kanımın coşkun akıntısı
Tanrısal ateşi söndürür.
Ben insanım, insan, canlı etten insan
Ömrümün son demlerine kadar,

Ana rahminin karanlığından tut da
Ruhtan başka bir şey kalmadığı ana kadar!..
Etimin eti, kanımın kanı,
Dünya benim keyfime göre döner,
Ve susuzluk cennetten sonra da dinmeden
Dünyayı rahatsız etmeye devam edecek.
Yüce Tanrı, eğer bir gün hayat söner
Ve pırıltılı köpük boşluğa dağılırsa
Ebedi gecenin zifiri karanlığı
Benim rüyama pek uzun gelmeyecektir!
Cennetten kovduğun insan bendim,
Bendim ey Tanrı, o bendim,
Ve yer, gök, deniz parçalanınca
Yine orada olacağım;
Çünkü o benim dünyamdır, benim muhteşem dünyam,

Tatlı ıstırabımın dünyası,
Süt çocuğunun ilk çığlığından
İşkence çeken annenin feryadına kadar!

Ernest daimi çalışmaktan bitkindi. Vücudunun mükemmel yapısı onu ayakta tutuyordu. Ama bu hali gözlerindeki yorgunluk ifadesini gideremiyordu. Sevgili, yorgun gözler! Çünkü geceleri dört buçuk saatten fazla asla uyumuyordu; hal böyleyken tasarladığı her işi yapmaya vakit bulamıyordu. Propaganda faaliyetine hiç son vermedi. İşçi örgütlerinde konferanslar vermek üzere uzun zamanlar için dışarda bulunduğu olurdu. Tek başına bu iş, bir adamın, bütün gücünü tüketmesine yeterdi. Sosyalist basım-yayımevlerinin kapatılmasından sonra kendisine oralardan gelen ufacık yardımlar da tabii ki kesilmişti ve bütün işleri yanında bir de geçim derdiyle didişiyordu. Burjuva basım-yayımcıları için bir yığın ilmi ve felsefi eserler tercüme ediyordu. Akşamları yorgun argın eve dönünce ta sabah saatlerine kadar da tercümelerine dalıyordu. Bütün bunlara ilâve, bir de kendi çalışmaları vardı. Ölünceye kadar bu araştırmalarına devam etti.

Sevgisiyle beni de mesut etmeye fırsat buluyordu, fakat bu ancak kendi hayatımı tamamiyle onunkine karıştırmak suretiyle mümkün olmuştu. Stenografi ve daktilo öğrenince sekreteri oldum. İşlerini yarı yarıya kolaylaştırdığımı iddia ederdi, ben de onun yarattığı eseri anlamak için, bütün gayretimle öğreniyordum. Her şeyimizi kardeşçe bölüşüyorduk ve birbirimizden memnunduk.

İşimizin ortasında kendimize tatlı anlar da çalıyorduk... tek bir söz, tek bir okşayış, yahut tatlı bir bakış gönüllerimizi mutlu etmeye yetiyordu. Böyle anları çalmaya mecbur olduğumuzu düşünmek daha da tadını arttırıyordu. Biz havanın saf ve pırıl pırıl olduğu, haset ve bencilliğin asla yaklaşmadığı, yalnız insanlığın şikâyetleri duyulan yüksekliklerde yaşıyorduk. Biz sevmeyi seviyorduk... Sevgimiz hiçbir an bulanmadı. Şu payı kendime ayırıyorum: Hiçbir fırsatı kaçırmadım. Ona, başkaları için o kadar çok çalışan yorgun gözlü sevgilime huzur verdim.

PİSKOPOS

Evlendikten biraz sonra tesadüf Piskopos'u karşıma çıkardı. Fakat olayları sırasıyla anlatayım:

I.P.H. toplantısındaki hâdise dolu akşamdan sonra Piskopos kendisine yapılan dostça ısrara boyun eğerek izne çıkmıştı. Lâkin öncekinden daha sağlam bir imanla geri döndü: Kilisenin elçiliğini yapmak onun dönmez kaderiymiş. Cemaatinin umutsuz ve kuşkusu arasında yaptığı ilk vaız o meşhur toplantıdakine tamamiyle benziyordu. Tekrar uzun boylu, kilisenin Allah yolundan ayrıldığı ve İsa'nın yerine serveti koyduğunu anlatıp durdu.

Sonuç, o istesin istemesin, özel bir şifa yurduna kapatılması oldu. Öte taraftan gazeteler ruh çöküntüsü ve karakterindeki sofuluk üzerine şişirme haberler yayıyorlardı. Sanatoryumda bir suçlu gibi tutuluyordu. Tekrar tekrar kendisini ziyarete gittim, ama hiçbirisinde yanına varmayı başaramadım. Sıhhatli, normal, sofu bir adamın, cemiyetin kaba iradesiyle böylece mahvedilmesi trajedisi beni derin bir şekilde sarstı. Çünkü Piskopos, gerçekten sıhhatli ve normaldi. Ernest'in hakkı vardı; tek kabahati onun biyoloji ve sosyoloji hakkında doğru bir fikre sahip olmamasıydı. Önüne dikilen meselelere cevap veremeyişinin tek sebebi de buydu. İnandığı gerçeklere sadık kaldığı sürece yurtta kalmaya mahkûmdu. Buna karşı hiçbir şey yapmak elinde değildi. Ne parası, ne mevkii, ne de kültürü onu kurtarmaya yeterdi. Görüşleri toplum için tehlikeliydi ve toplum, bu çeşit fikirlerin sağlam bir kafadan çıkabileceğini sanmıyordu. Hiç değilse, toplumun takındığı tavır bana böyle görünüyordu.

Duygularındaki temizlik ve soyluluğa rağmen Piskopos bu sefer hiddete kapılmaktan kurtulamadı. Durumunun tehlikesini açıkça görüyordu. Kendisini ağa tutulmuş görüyor ve sıyrılmaya çalışıyordu. Babam, Ernest ve benim gibi gerçek dostlarının yardımından mahrumdu... Mücadelesinde bir başına kalmıştı. Sanatoryumun tek kişilik hücresinde dinlendi ve sıhhatini tekrar kazandı.

Artık hiçbir hayalet görmüyordu. Allahın kuzularını gütme konusunda kilisenin görevi olduğuna dair fikirlerden beyni arınmıştı.

Kısacası Piskopos iyileşmişti, sapasağlam olarak geri dönmesini gazeteler ve ruhâniler sevinçle selamlıyordu. Bir defa kilisesine gittim. Vaazı, hayalet görmeye başlamadan önce neyse, yine öyleydi. Hayal kırıklığına uğrayıp sarsıldım. Topluluk onu teslim olmaya mecbur mu etmişti? Yoksa o bir korkak mıydı? Sözünü geri mi alıyordu? Çektikleri ona pek mi ağır gelmişti acaba? Ki mevcut düzenin kanunlarına teslim oluyor, boynunu uzatıyordu.

Onu, şahane evinde ziyaret ettim. Acınacak kadar değişmişti. Adamakıllı erimiş ve yüzünde daha önce hiç görmediğim kırışıklıklar belirmişti. Ziyaretimden, belli edecek kadar korkmuştu. Konuşurken sinirli sinirli yenini çekiyor ve gözleri ümitsiz hareketlerle sağa sola kaçarak benimkilerle karşılaşmak istemiyordu. Hâfızası zayıflamış gibiydi. Birdenbire lüzumsuz duraklamalar yapıyor, bir şeyden öbür şeye gereksiz sıçramalarla şaşırtıcı bir mantıksızlık gösteriyordu. Tanıdığım, aydın görüşlü, İsa çehreli adam bu muydu? Parlak gözlü, ruhu gibi metin bakışlı adam? Ona pek fena bir oyun oynanmıştı; kayıtsız şartsız teslim olacak kadar korkutulmuştu. İrade ve his yapısı pek kibar ve narindi. Cemiyetin organize kurt sürüsüne kafa tutamamıştı.

Kederli, müthiş kederliydim. Belirsiz konuşuyor ve muhtemel suallerimden öyle korkuyordu ki onları sormaya cesaret edemiyordum. Hastalıktan bir rüya gibi bahsediyordu ve kopuk cümlelerle kilise, idaredeki değişiklikler, hayır işleri üzerine konuşuyorduk. Ayrılışımı öyle göze çarpar bir ferahlıkla karşıladı ki, içim gözyaşlarıyla dolu olmasaydı, kahkaha ile gülmekten kendimi alamazdım.

Zavallı küçük kahraman! Onu niçin tanıyamadım? Bir dev gibi savaşıyormuş da farkında olmamışım. Tek başına milyonlarca arkadaşının içinde kendi kavgasını yapıyordu. şifa yurdu düşüncesiyle tüyleri ürperse de hak ve hakikat inancıyla da doluydu; fakat o kadar yalnızdı ki güvencini benden bile esirgiyordu. Dersini pek iyi öğrenmişti; pek iyi.

Bununla beraber ona dair, yakında başka bir hikâye öğrenecektim: Bir gün Piskopos ansızın kayboldu. Bir tarafa gitmek istediğinden hiç kimseye bahsetmemişti. Ama günler geçip de ortaya çıkmadığı görülünce bir cinnet nöbeti esnasında intihar etmiş olmasına ihtimal verildi. Bununla beraber çok geçmeden anlaşıldı ki Piskopos bütün malını mülkünü, şehirdeki evini, Menlo parkındaki yazlığını, tablolarını, koleksiyonlarını, hatta sevgili kitaplarını satmıştı. Belli ki kaybolmadan önce hesabı temizlemek istemişti.

Bu olay bizim de en berbat olduğumuz bir zamanda geçmişti. Fakat yeni evimize yerleşir yerleşmez Piskopos'u düşünmek ve hayret etmek fırsatını elde ettik. O zaman her şey birdenbire aydınlığa çıktı. Bir akşam, daha güneş batmadan önce caddeyi hızla geçiyordum, akşam yemeği için Ernest'e kasaptan et alacaktım. Kasaptan çıktığım zaman yandaki dükkândan da bir adam dışarı çıkıyordu. Tuhaf bir önsezi bana, bu adamı tanıdığımı söylüyordu. Birkaç defa dönüp ona baktım. Adam geri dönmüş, acele uzaklaşıyordu. Omuzlarının hareketi ve ceket yakasıyla şapka kenarı arasında görünen gümüş saçlar, içimde bulanık hatıralar uyandırıyordu. Caddeyi geçecek yerde adamın arkasından koştum. Habersizce –kafamda tutunmaya başlayan fikirden kendimi kurtarmaya çalışırken– adımlarımı hızlandırdım. Hayır, bu imkânsızdı. Bu olamazdı... pek uzun ve paçaları çiğnenmiş soluk mavi pantolon içindeki şu adam?

Durup kendi kendime güldüm. Kovalamadan vazgeçmek istiyordum. Ama omuzlardaki şu benzerlik, şu gümüş saç! Tekrar arkasından koşmaya başladım. Yetişip geçerken dönüp cüretle yüzüne baktım; o zaman birdenbire geri dönüp durdum; Piskopos'la karşı karşıyaydım.

O da ansızın, nefes nefese soluyarak durdu. Büyük bir kese kâğıdı sağ kolundan yaya kaldırımına düştü. Kâğıt yırtıldı ve ayaklarımız arasına patatesler yuvarlandı. O şaşkın ve kederli bana bakıyordu. Sonra gücü tükenmiş gibi omuzları çöktü ve göğüs geçirdi. Ona elimi uzattım. Sıktı, lâkin eli bana ıslak geldi. Şaşkın şaşkın öksürdü... alnından ter boşandığını görüyordum. Herhalde adamakıllı korkmuştu.

"Patatesler," diye mırıldandı. "Onlar pek kıymetlidir."

Onları dikkatle toplayıp patlak kesekâğıdına doldurduk. Sonra özenle kolu altına sıkıştırdı. Ben karşılaşmamızdan duyduğum sevinci ifade etmeye çalışıyor ve bizi yakında ziyaret etmesini rica ediyordum.

"Babam sizi tekrar görmekle çok sevinecek," dedim. "Biz şurada, hemen birkaç ev ötede oturuyoruz."

"Olmaz, yapamam," dedi. "Gitmek zorundayım. Selametle yaşayın."

Kızgın bir halde etrafına bakınıyor ve tanınmaktan korkuyordu. Sonra da gitmeye davrandı.

"Nerde oturduğunuzu söyleyiniz; sonra uğrarım," dedi nihayet; çünkü yanında yürüdüğümü, kendini bir defa ele geçirdikten sonra zift gibi yapışacağımı görmüş ve anlamıştı.

Katiyetle "hayır," dedim. "Hemen şimdi gelmelisiniz."

Bir defa patateslere, bir defa da öteki kolu altındaki ufak paketlere göz attı.

"Bu hakikaten imkânsızdır," dedi. "Kabalığımı bağışlayınız. Fakat bir bilseydiniz..."

Bir an çökecekmiş gibi ümitsiz göründü; ama çabucak kendini topladı.

"Ya şu erzak," diye devam etti. "Çok acıklı bir durum... Müthiş. Bir ihtiyar kadın. Bunları derhal ona ulaştırmalıyım. Bunlara hemen ihtiyacı var. Gitmeliyim. Anlıyorsunuz değil mi? Sonra tekrar gelirim. Söz veriyorum."

"Size eşlik ederim," dedim. "Çok uzak mı?"

Tekrar içini çekerek razı oldu; "İkinci köşeye kadar," dedi. "Acele edelim."

Piskopos'un rehberliğiyle şimdiki komşularıma dair mühim şeyler öğrendim. Sefaletin bu derecesinin bulunabileceğini hayal bile edemezdim. Bu şüphesiz benim, bizzat hayır işleriyle uğraşmamamdan ileri geliyordu. Ernest, bu sefalete acı bir alayla kan

çıbanı demekte tamamiyle haklıydı. Onun reçetesinde "Çıbanı yok et!" vardı. İşçiye emeğinin mahsulünü verin ve saçlarını iş başında ağartanlara askerler gibi emeklilik hakkı tanıyın.. O zaman sadaka gereksiz bir hale gelecektir. Buna sıkıca inanmış olarak ihtilâl için çalışıyor ve sosyal fenalıkların hafifletilmesinde bütün gücümle ona yardımcı oluyordum. Bu mevcut düzenin bir özelliğiydi. Fenalıklar devamlı artıyordu.

Piskopos'un arkasından bir kira evinin 3x4 metrelik tek bir odasına girdim. Burada ihtiyar bir Alman kadını bulduk. Piskopos'un bana söylediğine göre 64 yaşındaydı. Beklemediği birisini görünce şaşırdıysa da dostça bir baş işaretiyle beni selamladı ve bir çift erkek pantolonu üzerindeki işine devam etti. Bir yanında ayrıca bir yığın pantolon duruyordu. Piskopos kömürün ve odunun da tükenmiş olduğunu görünce tekrar dışarı çıktı.

Elime birkaç pantolon alarak işine baktım.

"Altı cent, bayanım," dedi, başını sallayarak... ve dikişine devam etti. Yavaş, lâkin durmadan dikiyordu. "Dikmek" kelimesine iyice hakim olduğu görülüyordu.

"Bütün bu iş için mi?" diye sordum. "Daha fazla vermezler mi? Ne kadar zaman harcıyorsunuz buna?"

"Hayır, daha fazla vermezler. Her işi bitmiş pantolona altı cent. Her pantolon için iki saat çalışırım. Ama şef bunu bilmez," diye çabucak ilâve etti. Ona bir fenalık gelmesinden korkuyordu. "Ben ağır çalışırım. Parmaklarımda romatizma illeti var. Genç kızlar çok daha hızlı çalışıyorlar. Benimkinin yarısı kadar zaman kullanıyorlar. Şef iyidir, işimi eve getirmeme müsaade eder. Çünkü ben ihtiyarım ve makine gürültüsü başımı ağrıtır. Bana bu iyiliği yapmasaydı acımdan ölürdüm.

"Evet, tezgâh başında çalışanlar pantolon başına sekiz cent alırlar. Ama ben ne yapayım? Gençler için bile iş bulamazken, yaşlıların çok az şansı vardır. Ekseri bana yalnız bir çift verirler. Lâkin, işte bugün olduğu gibi, ara sıra sekiz çift birden alırım. Bunları akşama kadar bitirmeye mecburum."

Günde kaç saat çalıştığını sormam üzerine, bunun mevsime bağlı olduğunu söyledi.

"Yazın, istek büyük olunca, sabahın saat beşinden akşamın dokuzuna kadar çalışırım. Ama kışın pek soğuk. O zaman iş, parmaklarım tutmaz oluncaya kadar devam eder. Onun için akşamları daha uzun çalışırım. Bazen gece yarısından sonralara kadar.

"Ya, bu yaz fena oldu. Güç zamanlar! Allah öfkelenmiş olmalı. Şu gördüğünüz benim bu hafta aldığım ilk iştir. İş olmazsa ekmek de olmaz, diye doğru söylemişler. Ama ben ona alışığım. Bütün ömrüm dikişle geçti. Evvelce kendi vatanımda ve şimdi –otuz üç yıldan beri– burada, San Francisco'da... Kira parası bulunursa gerisi kolay. Ev sahibi iyi bir adam, ama tabii kirasını da ister. Yakışığı da öyle ya. Bu oda için yalnız üç dolar alıyor. Fakat her ay üç doları bulmak kolay olmuyor."

Sustu ve başını dikişinin üstüne eğdi.

"Bu kazancınızla çok tutumlu olmak zorundasınız," dedim. Hararetle başını salladı. "Kirayı ödemişsem ötesi pek korkulu değil. Tabii kendime et ikram edemem. Kahveme süt de alamam. Ama günde bir öğün olsun yemek var. Hatta bazen iki."

Son sözleri biraz gururla söyledi. Fakat susup işine devam ederken yorgun gözleri ve kederden solup bozulmuş dudakları gözüme ilişti. Bakışları dalgındı. İkide bir bulanık gözlerini ovuşturuyordu; dikişe devam etmeye mecburdu.

"Hayır, açlık o kadar acı değil," diye izah ediyordu. "Ona alışılıyor. Ben yalnız kızım için ağlarım. Makine onu öldürdü. Doğru; pek ağır, güç işler görüyordu, ama ben kazayı yine anlamıyorum. O genç ve kuvvetliydi. Yeni kırkına basmıştı. Otuz yıldan beri de çalışıyordu. İşe pek erken başlamıştı, doğru; ama ne yapayım, kocam ölmüştü. Fabrikada kazan patlamıştı da... Ne yapacaktık? Kızım on yaşındaydı. Çocuktu ama kuvvetliydi. Makine nihayet, işte onu da öldürdü. Ya, kızım kurban gitti. Fabrikada da en iyi işçi oydu. Bu işe çok zihin yordum, bilirim. Onun için fabrikada çalışmak istemem. Makine kafamı sarsıyor. Makinenin sanki hep şöy-

le dediğini işitirim: Ben öldürdüm, ben öldürdüm! Bütün gün böyle der durur. Aklım hep kızıma gider ve çalışamam."

Gözleri tekrar nemlenmişti. İğneyi görebilmek için silmek zorunda kaldı.

Piskopos'un merdiveni tırmandığını duyarak kapıyı açtım. Görülecek bir halde! Sırtında yarım torba kömür, onun üstünde de bir demet odun taşıyordu. Yüzü kömür tozuna bulanmıştı ve altından ter yol yol akıyordu. Yükünü köşeye, sobanın yanına yerleştirerek yüzünü renkli bir pamuk mendile sildi. Gözlerime zor inanıyordum. Piskopos, kömür hamalı gibi siyah, ucuz cinsinden bir işçi gömleği (yakasında da bir düğmesi eksikti), askılı bir pantolon içinde! Hepsinin acayibi bu pantolondu... Paçaları çiğnenmiş ve geniş bir torba gibi aşağı sarkıyordu. Kalçada ise, tıpkı işçilerin yaptığı gibi, bir kayışla tutturulmuştu.

Piskopos için hava sıcaktı, lâkin ihtiyar kadının zavallı şişkin elleri soğuktan büzülüyordu. Piskopos önce sobayı yaktı, ben de soyduğum patatesleri tencereye koyarak üstüne yerleştirdim. Zamanla öğrendim ki bir işçi kışlasını andıran mahallemizde bunun gibi, hatta daha kötü örnekler sayısızdır.

Evimize geldiğimiz zaman Ernest'i, benim için telâşta bulduk. İlk şaşkınlık yatışıp birbirini selamladıktan sonra Piskopos sandalyesinin arkalığına dayanarak rahat bir nefes aldı. Kayboluşundan beri rastladığı ilk dostları bizmişiz. Herhalde o zamandan beri yalnızlıktan pek sıkılmış olmalıydı. Uzun uzadıya anlattı, fakat en çok, Tanrı buyruğunu yerine getirirken duyduğu sevinç üzerine konuştu:

"Şimdi asıl onun koyunlarını güdüyordum," diyordu. "Ve büyük bir ders öğrendim: Mide susmadıkça ruha yardım edilemez. İlkin Tanrının koyunlarına ekmek, yağ, patates ve et vermek lâzım. Ondan sonra, evet ancak ondan sonra ruhları, daha ince gıdalar için hassas bir hale gelebilir."

Hazırladığım akşam yemeğinden bolca yedi. Geçmiş günlerde asla bu kadar iştahla soframızda yediğini hatırlamıyorum. Buna

dikkatini çekince, hayatında kendini hiçbir zaman böyle rahat hissetmemiş olduğunu söyledi.

"Şimdi daima yürüyorum," diyordu ve arabalı zamanlarına değinince, sanki bir türlü kurtulamadığı günâhlarından bahseder gibi, yüzü kızarıyordu. Ama, ne de olsa yüzünde yine sönmez bir azabın, şimdi içinde bulunduğu azabın gölgesi vardı. Hayatın gerçek yüzünü görüyordu ve yüz kitaplarında okuduğundan başka, pek başkaydı.

"Bütün bunların sorumlusu sizsiniz, genç adam," diyerek doğrudan doğruya Ernest'e döndü.

Ernest şaşırmıştı.

"Ben.. ama ben sizi uyardım," diye kekeledi.

"Hayır, beni yanlış anlıyorsunuz," diye cevap verdi Piskopos.

"Ben bunu sizin başınıza kakmıyorum, aksine size teşekkür ediyorum. Size teşekkür borçluyum, çünkü bana yolumu gösterdiniz. Siz beni nazari hayattan gerçek hayatın ta kendisine götürdünüz. Sosyal yalanın yüzünden peçesini kaldırdınız. Siz benim karanlığıma ışık getirdiniz ve şimdi ben de bu ışığı çok iyi görüyorum. Çok mesudum, yalnız..." durakladı, gözlerinde derin bir korku okunuyordu. "Yalnız, takip... Ben hiç kimseye kötülük etmiyorum. Niçin beni kendi halime bırakmıyorlar? Hem asıl dehşet, takibin kendisinde değil, tarzındadır. Eğer etlerimi dilim dilim kesseler, ateşe atıp yaksalar, yahut haça gerseler ben bir şey demezdim. Beni dehşete düşüren şu tımarhanedir. Düşünün bir kere! Ben bir tımarhaneye! Bu isyan ettirici bir şey! Sanatoryumlarda birkaç vakaya şahit oldum. Korkunçtular. Onları düşündükçe kanım damarlarımda dondu sanıyorum. Geri kalan ömrü çıldırmış ve kudurmuşlar içinde geçirmek! Hayır... hayır! Yalnız bu olmasın, yalnız bu olmasın!"

Acınacak haldeydi. Elleri titriyordu. Kendi dâvet ettiği hayal karşısında bütün vücudu ürpererek geri geri çekiliyordu. Bir dakika sonra yine kendine geldi.

"Affedersiniz," dedi, gayet sade. "Sinirliyim. Eğer Tanrının dileği buysa, olsun. Şikâyet etmek için ben kim oluyorum ki!"

Gözümü ona kaldırdığım zaman bağıracağım geldi: Büyük Piskopos! Kahraman! Tanrı kahramanı!

Aynı akşam onun işleri hakkında daha çok şey öğrendik.

"Evimi –daha doğrusu evlerimi– bütün malımı sattım. Bu işi gizlice yapmak mecburiyetindeydim, biliyordum ki duyulursa hepsi elimden alınırdı. Bu ise benim için müthiş bir darbe olacaktı. Bugünlerde, iki ya da üç yüz bin dolarla ne kadar çok patates, ekmek, et, kömür ve odun alınabileceğini düşünerek seviniyorum."

Ernest'e dönerek devam etti:

"Hakkınız var, genç adam. İş yahut emek pek fena ödeniyor. Ben ömrümde, sahte sofuların gönlünü hoş tutmaktan başka – bunu yaparken Tanrı dileklerini vaaz ediyorum sanırdım– asla çalışmadım. Öyle iken yarım milyon dolarım vardı. Yarım milyon doların ne demek olduğunu, onunla ne kadar patates, ekmek, yağ ve et satın alabileceğimi hesap etmeden önce asla anlamamıştım. O zaman bir şey kafamda aydınlandı: Üretimleri için elimi oynatmadığım halde bütün bu ekmek ve patates, bütün bu yağ ve et bana aitti. Belliydi ki bunları başkaları üretmiş, ama ellerinden alınmıştı. Fakirlere kadar inince, emeklerinin karşılığı çalınan ve o yüzden sefil ve aç kalanları buldum."

Hikâyesine, kaldığı yerden tekrar başlamasını rica ettik.

"Parayı? Onu çeşitli bankalara değişik adlarla yatırdım. Onu artık kimse elimden alamaz, çünkü bulamazlar. Para iyi şey doğrusu. İnsan onunla o kadar çok gıda maddesi alabiliyor ki... Paranın bu kadar iyi olduğunu şimdiye kadar bilmiyordum."

"Onun bir parçasından propagandamız için istifade etmeyi isterdim," dedi Ernest düşünerek.

"İyi olur muydu dersiniz? Benim politikaya pek güvenim yoktur. Ondan hiçbir şey de anlamadığımı sanıyorum."

Ernest böyle şeylerde çok anlayışlıydı. Sosyalist partisinin parasızlıktan kıvrandığını pekiyi bilmesine rağmen sözünü tekrar etmedi. Piskopos devamla:

"Ucuz kira evlerinde yatıyorum. Yalnız keşfedilmek korkusuyla hiçbir yerde uzunca duramıyorum. Bundan başka çeşitli semtlerdeki işçi kışlalarında iki oda kiraladım. Bunun büyük bir israf olduğunu biliyorum, ama bu, zorunludur. Hem bunu yemeğimi kendim pişirmek ve ara sıra ucuz lokantalara gitmek gibi ucuz yaşama şartlarile telâfi ediyorum. Bir keşifte bulundum. Tamales[1] pek iyi oluyor. Hele akşamları hava serinleyince. Aslında pahalı ama ben on cente üç tane verdikleri bir lokanta buldum; başka yerlerdeki kadar iyi değilse de yine adamı ısıtıyor.

"İşte böylece, genç adam, sayenizde, yeryüzündeki görevimi bulmuş oldum. Tanrının dileği de budur."

Bana bakarak gözlerini kırptı: "Siz de beni, onun koyunlarını güderken yakaladınız. Ama sırrımı herhalde saklayacaksınız."

Endişesiz bir hali vardı, ama sözlerinin arkasında korku seziliyordu. Bizi tekrar ziyaret etmeyi vaat ederek gitti. Fakat bir hafta sonra gazetelerden başına gelenleri okuyunca pek şaşmadık: Piskopos Morehouse meğer gidip Napa yurduna teslim olmuş ve kurtulması için de pek az ümit varmış. Yanına gidebilmek için boşuna uğraştık. Yine boş yere, meselenin bir defa daha gözden geçirilmesini ve muayenesinin tekrar edilmesini istedik. İyileşmesi için zayıf da olsa bir ümit beslediklerini öğrenmekten başka hiçbir fayda sağlayamadık.

"İsa zengin müridine, bütün malını satmasını söyledi," diye Ernest, acı acı, âyet okuyordu. "Piskopos bu emre uydu ve tımarhaneye tıkıldı. İsa'dan bu tarafa zamanlar çok değişti. Bir zengin bugün, nesi var nesi yok, fakirlere verirse çılgın demektir. Bunun lâmı, cimi yok."

1 Bir Meksika yemeği olduğu zannediliyor. O devrin edebiyatında çok rastlanan bu yemeğe dair bir tarif bize kadar gelmemiştir. Sıcak ve çok baharatlı bir yemek olduğu kabul ediliyor.

GENEL GREV

1912'nin büyük sosyalist ileri atılışında Ernest parlemontaya seçildi. Sosyalist akıntısının kabarmasına Hearst'ün[1] ezilmesi olayı çok yardım etti. Bu, plütokrasiye kolay bir iş gibi görünmüştü. Çeşitli gazetelerinin yayımı Hearst'e on sekiz milyon dolara mal oluyordu, fakat daha fazlasını orta tabaka verdiği ilânlarla ona iade ediyordu. Finans kuvvetinin kaynağı, tek başına orta tabakaydı. Tröstler genellikle ilân vermezlerdi.[2] Hearst'ü mahvetmek yeterliydi. Orta tabaka daha tamamiyle ortadan kalkmamıştı. İskeleti sağlam duruyordu, fakat kuvvetsizdi. Hâlâ yaşayan küçük fabrikatörler ve tüccarlar plütokrasinin lûtfuna bağlıydı. Ne ekonomik, ne sosyal bir güçleri vardı. Plütokrasiden emir alınca Hearst'ten ilânı kestiler.

Hearst, cesaretle mücadele ediyordu. Gazetelerini ayda bir buçuk milyonluk açıkla çıkarmaya devam etti. İlânları da bedava yayınlıyordu. Plütokrasi yeni emirler verdi: Ufak fabrikatörlerle tüccarlar, eski ilânlarını iptal eden mektup yığınlarıyla Hearst'ü şaşırttılar. Hearst inatla durumunu koruyordu. Kendisine mahkeme celpleri çıktı, yine ürkmedi. Mahkeme ilamına uymadığı gerekçesiyle adalete saygısızlığından, altı ay hapis cezası ve bir sürü zarar ziyan davası da başına çullanınca topu attı. Onun faydalanabileceği bütün imkânlar imkânsızlık haline getirilmişti.

1 Vilyam Randolf Hearst: Memleketin en büyük gazete sahiplerinden biri. Kaliforniyalı genç milyoner. Gazeteleri bütün büyük şehirlerde yayınlanıyor ve sönen orta tabaka ile Proletaryaya hitap ediyordu. Adamları o kadar çoktu ki onlarla, eski Demokrat Partisi'nin boş kabuğunda yerleşmeyi başardı. Tasviri güç bir küçük burjuva kapitalizmiyle iç içe burulmuş bir sosyalizm görünüşü içinde kendine özgü tuhaf bir manzara sergiliyordu. Bu zeytinyağıyla su gibi bir şeydi ve her türlü başarı şansından uzaktı, ama bir zaman için plütokrasiye korku kaynağı olmaktan da geri kalmadı.

2 Şu karışık zamanlarda ilânlar için verilen paraların miktarı hayretten insanın ağzını açık bırakır. Küçük kapitalistler birbiriyle rekabet halinde bulunuyorlar ve o sebepten reklâm yapıyorlardı. Rekabet tanımayan tröstlerin reklâma, ilâna ihtiyaçları yoktu.

Plütokrasi bir kere hükmünü vermişti. Mahkemeler elindeydi ve onun hükmünü uygulamaya mecburdu. Hearst'le birlikte, onun yeni can vermiş olduğu Demokrat Parti de yıkıldı. Hearst'ün Demokrat Partisi'nin çökmesinden sonra mensupları için yalnız iki yol kalıyordu: Biri sosyalist, diğeri de Cumhuriyet Partisine götürürdü. Hearst'ün ektiği ürünleri bizler topladık. Taraftarlarının çoğu bize geçti.

Eğer kısa ömürlü ve verimsiz köylü partisi kurulmuş olmasaydı, çiftçilerin mülkiyetlerinden soyulması da aynı şekilde oylarımızı çoğaltabilirdi. Ernest ve öteki sosyalist şefler, çiftçiler etrafında büyük gayretler sarfediyorlardı. Fakat sosyalist gazete basım-yayım evlerinin ezilmiş olması böyle bir çabayı engelliyordu. Ağız propagandasında ise o zaman daha tecrübeli değildik. Bütün bunların sonucu, çoktan mülkiyetini kaybetmiş bir toprak ağası olan Bay Kalvin gibi politikacıların, köylüyü kazanmaları ve bütün siyasal güçlerini boş bir seçim kavgasında israf etmeleri oldu.

"Zavallı köylüler!" diye Ernest alaylı bir kahkaha ile gülüyordu, "tamamiyle tröstlerin avucuna düştüler."

Gerçeği de buydu. El ele çalışan yedi büyük tröst dev gibi sermayelerini birleştirerek toprak tröstünü meydana getirmişlerdi. Nakil ücretlerinin birincisi olan şimendiferlerle, genel pazar fiyatlarını kontrol eden banka ve borsa adamları, köylüleri borçlandırma suretiyle kıskıvrak yakalamışlardı. Çiftçi, bankalara ve bütün tröstlere büyük çapta borçlanmıştı. Onlar çoktan beri ağın içindeydiler, ağı sudan çekivermek yeterliydi. Bunu da toprak tröstü üzerine aldı.

1912'nin getirdiği kriz tarım pazarında zaten müthiş bir fiyat düşmesine sebep olmuştu. Şimdi ise fiyatlar bilerek köylünün yıkımına kadar aşağı bastırılıyor, şimendiferler de çok yüksek bir tarife ile köylünün büsbütün belini kırıyordu. Eski borçları ödemek imkânsız bir hale getirilirken, öte yandan köylü yeni borç para almaya mecbur ediliyordu. Netice tabii ki büyük ipotek muameleleriyle borç senedi koleksiyonlarına yaradı. En sonunda köylüler

topraklarını toprak tröstüne bırakmaya mecbur oldular. Başka hiçbir çareleri kalmıyordu. Kendi mülklerini böylece tröste devrettikten sonra idare adamı, işçi başı yahut bayağı ırgat olarak ona hizmet etmeye başladılar. Artık ecirlerden, serflerden, kısacası kendi alın terleriyle kemiklerini kazanmaya mecbur olan kölelerden başka bir şey değillerdi. Efendilerinden kaçıp kurtulamazlardı, zira plütokrasinin bir parçası olmuşlardı. Şehre gidemezlerdi, çünkü orası da plütokrasinin hükmü altındaydı. Toprağı terk edip gitmek, yalnız serseri olarak açlığa mahkûm olmakla mümkündü. Bu da onlara çok görüldü, çünkü serseriliğe karşı şiddetli kanunlar çıkarılarak acımasızca uygulandı.

Şurada burada şüphesiz, çeşitli olağanüstü ilişkiler ve şartlar sayesinde, daha mülkiyetini kaybetmemiş köylüler ve köylü grupları vardı. Fakat bunlar saymaya değmeyecek kadar azdı. Bununla beraber bir yıl sonra bunlar da kafese kondular.[1]

1912 sonbaharında durum bu merkezdeydi ve Ernest'ten başka bütün sosyalist şefler, kapitalizmin sonu gelmiş olduğunu kabul ediyorlardı. Zamanın güçlükleri işsiz ordusunu geniş ölçüde büyütmüş, çiftçilerin ve orta tabakanın erimesiyle işçi birliklerinin bütün cephelerde uğradıkları bozgun, bu fikrin kuvvetlenmesinde rol oynamıştı. Sosyalistler kapitalizmin sonu geldiğine iyice inanıyorlar ve plütokrasiye düello eldivenini fırlatıyorlardı.

Ah, düşmanımızın gücünü ne kadar küçümsemişiz! Sosyalistler her tarafta kapının önüne gelmiş olan seçim zaferlerini ilân

1 Eski Roma köylüleri, Amerika çiftçileri ve ufak kapitalistlerinden pek çoğu daha yavaş yok edildi. Yirminci asırda, eski Roma'da asla var olmayan bir hareketli kuvvet vardı.

Topraklarından ayrılmaktansa yabani hayvanlar gibi yaşamayı tercih eden birçok çiftçi, pazardan kendilerini büsbütün uzak tutmak suretiyle mülklerini kaptırmaktan kurtulmayı deniyorlardı. Hiçbir şey almıyor ve satmıyorlardı. Aralarında ilkel bir değiş tokuş başlıyordu. Zahmet ve mahrumiyetleri korkunçtu, ama dayanıyorlardı. Bu hakiki bir hareket haline geldi. Bunların yere vuruluş tarzı mantıki ve sade olduğu kadar da orijinaldir. Plütokrasi devlet kuvvetini kullanarak vergileri arttırdı. Köylüler bu sebeple varlıklarını koruyamadılar. Ne aldıkları ne de sattıkları için paraları vardı, vergileri karşılamak üzere nihayet, toprakları satılıyordu.

ediyorlar ve durumu çıplak sözlerle izah ediyorlardı. Plütokrasi düello eldivenini kaldırdı; ve ölçerek biçerek bizi mağlûp etti. Bunu, bizi parçalara bölmek suretiyle yaptı. Gizli ajanların vasıtasıyla sosyalistlerin Allahsız ve dinsiz oldukları haberini yaydırdı. Kiliseyi, bilhassa katolik kilisesini, böylece kavga meydanına çekiyor, oy silahlarımızın bir kısmını elimizden düşürüyordu. Yine plütokrasi, tabii gizli ajanları vasıtasıyla köylü partisine cesaret veriyor ve sonra köylüleri şehirlere ve orta tabakanın safları arasına serpiştiriyordu.

Bununla beraber sosyalist ileri atılışı bir gerçekti. Fakat biz en yüksek icra kuvvetini ve bütün yasama organlarında üstün ağırlığı sağlayacak bir çoğunluk yerine, azınlıkta kalmış olduğumuzu gördük. Gerçi parlamentoya 50 üye seçebilmiştik, ama bunlar ilkbaharda yerlerini aldıkları zaman ne kadar kuvvetsiz olduklarını anlamakta gecikmediler. Fakat ne de olsa yine çiftçilerden daha mutluydular; onlar kazandıkları bir düzüne sandalyeye de sahip olamamışlardı. Çünkü eski sahipleri sandalyelerini bırakmak istemiyorlardı. Mahkemeler ise, bilindiği üzere, oligarşinin avucundaydı. Fakat şimdi daha bundan bahsetmenin sırası değil. İlkin 1912 kışının heyecanlı günlerinden bahsetmeliyim.

Kriz müthiş bir takas tıkanıklığı meydana getirmişti. Çoğu işsiz olan işçilerin satın alacak paraları yoktu. Netice plütokrasinin elinde her zamankinden daha büyük bir üretim fazlasıyla ortada kalması oldu. Bu fazlayı yabancı memleketlere satmak için yaptığı büyük gayretler esnasında plütokrasi Almanya ile çatıştı. Ekonomik çatışmaların savaşla sonuçlandığı bir gerçektir. Bu sefer de başka türlü olmadı. Haşmetli Alman İmparatoru savaş hazırlığı yaparken Amerika da aynı şeyi yapıyordu.

Savaşın kara bulutları, tehditle dolu, gökyüzünde toplanıyordu. Bir dünya kargaşası arifesinde bulunuyorduk; çünkü bütün dünyada güç zamanlar gelip çatmıştı: İşçi isyanları, batan orta tabakanın sızıltıları, işsiz orduları ekonomik çıkar gruplarının dünya

pazarları üzerindeki çatışmaları ve gelmekte olan sosyalist ihtilâlinin yeraltı gürültüleriyle yeryüzü sallantıdaydı.[1]

Oligarşi Almanya ile savaş istiyordu. Bunun için düzinelerce sebepleri vardı. Böyle bir savaşın meydana getireceği karışıklık ile enternasyonal haritaların yeniden karıştırılmasında ve yeni anlaşmaların yapılmasında oligarşinin kazanacağı çok şey vardı. Ondan başka savaş birikmiş olan üretim fazlasını da yutardı. Bütün memleketleri tehdit eden işsizler ordusunu azaltırdı ve oligarşiye, gelecek planlarının uygulaması için elverişli bir soluklanma sağlardı. Savaşla beraber, sonra bir daha dağılmayacak daimi bir ordu oluşturur, bu suretle kamuoyu da "Oligarşiye karşı sosyalizm" parolası yerine "Almanya'ya karşı Amerika" parolasını benimserdi.

Eğer sosyalistler olmasaydı savaş gerçekten oligarşinin umduklarını yerine getirecekti. Bizim daracık dört odamızda Batı şeflerinin gizli bir toplantısı oldu. İlkin burada sosyalistlerin alacakları durum gözden geçirildi.

Gerçi ayağımızı harbin ensesine basışımız ilk defa olmuyordu.[2]

1 Uzun zaman homurtu ve gürültü işitildi. Daha 1906'da Lord Avebury Lordlar Kamarasında şu sözleri söylüyordu: "Avrupadaki huzursuzluk, sosyalizmin yayılışı ve anarşizmin uğursuz büyüyüşü hükümetler ve hâkim sınıflar için önemli ihtarlardır; işçi sınıfının durumu Avrupa'da gittikçe dayanılmaz bir hale geliyor. Bir ihtilâli önlemek için çareler düşünmeliyiz ücretleri yükseltmeli, çalışma saatlerini indirmeli, erzak ve zorunlu ihtiyaçları ucuzlatmalıdır." Borsanın bir organı olan 'Wall Street Journal' Lordun nutkunu aktararak şöyle yazıyordu: "Bu sözleri Avrupa'da bir aristokrat ve en muhafazakar bir kurumun üyesi söylemiştir. Bunlarda, pek çok kitaplarda bulunabildiğinden fazla sağlam siyasal ve ekonomik görüş vardır. Bu gerçekten bir uyarma sesidir. Harp ve donanma bakanlığındaki baylarım, dikkat!" Aynı zamanda Amerikalı Sydney Brooks, Harper'in haftalık dergisinde yazıyordu: "Vaşington'da siz sosyalistlere dair bir şey işitmiyorsunuz. Hem niçin işitecek mişiniz? Politikacılar daima kendi memleketlerinde gözleri önünde cereyan eden şeyleri en sonra haber alırlar. Ben size, önümüzdeki Cumhurbaşkanlığı seçiminde sosyalistlerin bir milyondan fazla oy toplayacaklarını söylesem güler ve beni alaya alırsınız."

2 Yirminci asrın başında sosyalistler nihayet, çoktandır düşünüp durdukları harp politikalarını formülleştirdiler. Birkaç sözle bu karar şöyleydi: "Neden bir memleketin işçileri başka bir memleketin işçileriyle kapitalist efendileri hesabına harp etsinler?"

21 Mayıs 1905'te Avusturya ile İtalya arasında bir savaş tehlikesi başgösterince

Fakat Amerika'da bu ilkti. Gizli toplantımızdan sonra derhal organizasyonlarımızla temasa geçtik ve çok geçmeden şifreli telgraflar Atlas Okyanusu'nu aşarak bizimle enternasyonal büro arasında gidip gelmeye başladı.

Alman sosyalistleri bizimle işbirliği yapmaya hazırdı. Bunlar, beş milyonu aşıyordu ve içlerinde birçok ordu mensubu da vardı. Yine bir kısmının genel işçi organizasyonlarıyla sıkı bağları bulunuyordu. Her iki memlekette sosyalistler cüretkâr bir dil kullanıyorlar ve savaş başladığı takdirde genel grevle tehdit ediyorlardı. Bu konuda gereken tedbirler alınmıştı. Bundan başka ihtilâl partisi bütün memleketlerde şu ana sosyalist fikri yayıyordu; her hal ve durumda kendi memleketinde isyan ve ihtilâl çıkmış olsa bile uluslararası barış korunacaktı.

Biz Amerika sosyalistlerinin tek büyük zaferi genel grevdi. 4 Aralık'ta Amerika'nın Berlin sefiri geri çağrıldı. Geceleyin Alman filosu Honolulu üzerine bir hücum yaparak üç Amerikan zırhlısı ile bir gümrük gemisini batırdı ve şehri bombardıman etti. Ertesi gün her iki devlet birbirine harp ilân etti ve bir saat sonra da her iki memleket sosyalistleri işçi sınıflarını genel greve davet etti.

Alman harp babası ilk defa olarak halkının, kendi kuvvetini teşkil eden kısmına döndü. O olmaksızın hükümranlığını yürütemezdi. Bu işte yeni olan şey kıyamcıların aktif olmamasıydı. Kavga etmiyorlardı. Ellerini kaldırmıyorlardı. Bu suretle de harp babalarının elini kolunu bağlıyorlardı. Muharebe köpeklerini isyancı proletarya üzerine saldırmak için bir fırsat çıkmasını candan isterdi. Fakat ordusunu da muharebeye gitmek üzere harekete geçiremiyordu. Mukavemetçi unsurları cezalandırmak imkânını da bulamıyordu. Koskoca ülkede artık bir tekerlek bile dönmüyordu. Hiçbir tren işlemiyor, hiçbir telgraf çekilemiyordu, çünkü posta ve demiryolu işçileri de halkla beraberlik grevi yapmışlardı.

---

her iki memleketin sosyalistleri Triyeste'de bir kongre yaptılar ve harp başladığı takdirde genel grev yapmakla tehdit ettiler. Bir yıl sonra Fas meselesi, Almanya, Fransa ve İngiltere arasında bir savaş tehlikesi baş gösterince sosyalistler aynı şekilde hareket ettiler.

Birleşik Devletlerde Almanya'dakinin aynı oldu. Organize işçiler artık ustalaşmışlardı. Kendi iş sahalarında yenildikten sonra sosyalistlerin siyaset alanına geçmişlerdi: Gerçekte bu genel grev bir siyasal kavgaydı. "Artık ne olursa olsun!" demeleri, ekonomik kavgada yere çalınmış olmalarının bir neticesiydi. Ümitsizliğin zoruyla hepsi de genel greve girdi. Milyonlarcası birden aletlerini atıp işlerini bıraktılar. Burada özellikle makine işçileri göze batıyordu. Onlar kana susamış bir haldeydiler ve görünüşe göre organizasyonları mahvolmuşsa da yine maden endüstrisindeki işbirlikçileriyle meydana çıktılar.

Hatta acemi ve teşkilâtsız işçiler de işlerini bıraktılar. Grev ateşi hepsini sarmıştı, kimse çalışma hevesi duymuyordu. Kadınlar grevin en gayretli teşvikçileriydi. Kocalarını savaş cephesine gönderip öldürtmek istemiyorlardı. Genel grev fikri, halkın duygularını etkilemişti; onda mizah ruhu uyandırdı. Hiçbir şey ve hiçbir yer bu etkiden kurtulamıyordu. Bütün öğrenciler grev yapıyor ve öğretmenler boş sınıfları bırakarak evlerine dönmeye mecbur oluyorlardı. Kısacası, grev tamamiyle milli bir şekil almıştı. Bütün işçilerin beraberliği fikri öyle elle tutulur bir halde açığa çıkmıştı ki herkesin hayalini meşgul ediyordu. Nihayet bu dev hareketin bir tehlikesi de yoktu, çünkü herkes suçlu olunca kimse cezalandırılamazdı.

Birleşik Devletler kötürüm olmuştu. Ne olup bittiğinden kimsenin haberi yoktu. Ortada ne gazete, ne mektup, ne telgraf vardı. Her bölge öyle izole edilmişti ki kendisiyle öbür bölge arasında sanki binlerce kilometrelik vahşi orman var zannedilirdi. Bu hal bir hafta sürdü.

Biz San Francisco'da, koyun öbür yakasında, Okland veya Berkeley'de olan bitenden haberdar değildik. Tesir ürkütücü ve eziciydi. Sanki büyük kozmik bir yaratık ölmüştü. Memleketin damar atışı hissedilmiyordu. Millet cidden ölü gibiydi. Ne sokaklarda bir araba gürültüsü, ne fabrika düdüğü, ne dağıtıcı bağırtısı! Şu veya bu sokak köşesinden, bu büyük sessizlikten ürkmüş hayaletler gibi geçen tek tük adamlardan gayri bir şey, hiçbir şey göze çarpmıyordu. Bu susuş haftasında oligarşi dersini almış oldu. Hem de pek iyi

öğrendi. Genel grev bir uyarıydı. Artık asla yenilmemeliydi. Oligarşi bunun çaresini düşünecekti.

Hafta sonunda telgrafçılar, verilen söze uyarak, işleri başına döndüler. Her iki memleketin sosyalistleri bunların aracılığıyla hükümdarlara ültimatomlarını gönderdiler. Ya savaş ilânı geri alınmalıydı, ya da genel grev devam edecekti. Hemen arkasından barış anlaşması yapıldı ve her iki memleket halkı iş başına döndü.

Barışın bu suretle tazelenmesi Almanya ile Amerika'nın anlaşmasıyla sonuçlandı. Bu gerçekte imparatorla oligarşi arasında bir ittifaktı ve amacı ortak düşmanı, her iki memleketin ihtilâlci proletaryasını ezmekti. Ama sonra, Alman sosyalistleri ayaklanıp en büyük harp babalarını taç ve tahtını terke mecbur ettikleri zaman oligarşi bu ittifakı alçakça bozacaktı. Onun istediği zaten bu değil miydi. Büyük rakibini dünya pazarından uzaklaştırmak. Alman İmparatoru temizlendi. Sosyalistler dümen başına geçti mi, Almanya artık dışarı satacak üretim fazlasına sahip olamazdı. Çünkü sosyalist devletin bünyesi ürettiğini tamamiyle tüketmeyi emreder. Şüphesiz üretiminden belli bir kısmını kendinde bulunmayan bazı şeylerle değiştirmek mecburiyetindedir; ama bu eşya değiş-tokuşunun eski kapitalist ekonomi tarzına benzer hiçbir tarafı da yoktur.

Oligarşinin imparatora karşı işlediği ihaneti öğrenince Ernest; "Bahse girerim ki onun için bir mazeret bulacaktır," diyordu. "Oligarşi, her zaman olduğu gibi, haklı olduğuna inanacaktır."

Tam da öyle oldu. Oligarşi hareket tarzını resmen menfaatini gözetmeye mecbur olduğu Amerikan halkının refah ve saadeti namına mazur ve meşru gösterdi. Alçak rakibini dünya pazarından atmış ve Amerika için, üretim fazlasını rahatça oraya göndermek imkânını yaratmıştı.

"Bunda en saçma olan şey, bizim o kadar çaresiz olmamız ve menfaatimizi böyle aptallara gözettirmemizdir," diyordu Ernest. "Bize daha fazla ihraç etmek imkânı vermişler, âlâ; ama bu demektir ki biz daha az tüketmeye mecbur olacağız."

SONUN BAŞI

Daha 1913 Aralık ayında Ernest olayların alacağı yönü apaçık görüyor, ama Demir Ökçe'nin hazırladığı faciayı ötekilere göstermeyi başaramıyordu. Onlar pek saf inançlı adamlardı. Olaylar büyük bir hızla kesin sonuca doğru yaklaşıyordu. Bir dünya krizi başlamıştı. Amerikan oligarşisi gerçekten dünya pazarına hâkim olmuş ve birçok memleketleri satımı imkânsız üretim fazlalarıyla kapı dışarı etmişti. Bu memleketlere, sistem değişikliğinden başka çare kalmıyordu. Artık üretim fazlası, yani ihracat malı elde etmeye devam edemezlerdi. Bu ülkelerde kapitalist sistem bir daha kalkmamacasına çöktü.

Sistem değişimi oralarda ihtilâlci şekiller aldı. Bu bir karışıklık ve zorbalık çağıydı. Her yanda devlet düzeni altüst oluyor, hükümetler devriliyordu. İki veya üç tanesi dışında, bütün ülkelerde kapitalistler mülkiyetleri için umutsuz bir savaşa girişmişlerdi. Ama sonunda proletarya yine üstün geliyordu. Marx'ın klâsik formülü böylece gerçekleşmişti: "Kişisel mülkiyetin ölüm çanı vurdu. Başkalarını, mülkiyetinden soyanların, şimdi kendileri soyulacaktır." Kapitalist hükümetler nasıl hızla yıkılıyorlarsa yerlerinde yine o kadar hızla halk cumhuriyetleri kuruluyordu.

"Birleşik Devletler nerede kaldı?", "Uyanın ey Amerikan ihtilâlcileri!", "Amerika'ya ne oldu?" Öteki memleketlerdeki muzaffer arkadaşlarımızdan bize uçan haberler işte bu biçimdeydi. Ama biz bir türlü başımızı doğrultamıyorduk, oligarşi önümüze dikilerek yolumuzu kapatıyordu. Kocaman bir canavar gibi başımızda bekliyordu.

"Hele ilkbahara kadar bekleyin," diye cevap veriyorduk. "O zaman biz de kendimizi göstereceğiz."

Sırrımız bu sözlerin arkasında saklıydı. Köylü partisini kendi içimize almıştık ve son gün seçimlerinde üstün geldiğimiz bir düzine kadar devlette, hükümet gücü elimize geçecekti. O zaman

hemen hemen bir düzine halk cumhuriyeti kuracaktık, artık gerisi gelirdi.

"Köylüler dümen başına gelmekten sakınırlarsa ne olacaktı?" diye Ernest soruyor, ama arkadaşları onu karamsarlıkla suçlandırıyorlardı.

Bununla beraber Ernest'in düşündüğü asıl büyük tehlike köylülerin herhangi bir başarısızlığı değildi, o büyük sendikaların kayışını ve kastların doğuşunu önceden görüyordu.

"Ghent, oligarşiye ne yapacağını öğretti," diyordu Ernest. "Bahse girerim ki o onun 'iyilikçi[1] derebeylik' ilkesine yöneliyor."

Yarım düzine işçi şefleriyle yaptığı şiddetli bir konuşmadan sonra Ernest'in bana dönerek şunları söylediği akşamı hiç unutmayacağım:

"Sonuca noktası konmuştur. Demir Ökçe yendi. Sonuç belirdi."

Bizim evdeki bu konuşma gerçi resmi değildi, fakat Ernest'le dostları, işçi rehberlerinin gelecek genel grevde adamlarını gerçekten ayaklandırıp ayaklandırmayacaklarını önceden bilmek istiyorlardı. Mevcut şeflerden en çok makine işçileri birliği başkanı O'Connor istenilen garantiyi vermekten inatla kaçındı.

"Eski grev ve boykot taktiğinizin nasıl iflâs ettiğini gördünüz," diye Ernest ısrar ediyordu.

O'Connor da ötekilerle birlikte başıyla tasdik etti.

"Bir genel grevin nasıl bir etki yaptığını da gördünüz," diye Ernest devam etti. "Biz Almanya-Amerika harbini önledik. İşçilerin dayanışması ve kuvveti hiçbir zaman bu kadar parlak olmamıştı. İşçi dünyayı ele geçirebilir ve geçirecektir. Bizimle birlikte hareket ederseniz sermayenin boyunduruğunu herhalde kıraca-

1 1902'de W. J. Ghent'in "İyilikçi Derebeylik" adıyla çıkardığı kitap kastediliyor. Oligarşi fikrini büyük kapitalistlere aşılayanın Ghent olduğuna daima inanıldı. Bu inanç Demir Ökçe'nin üç asırlık edebiyatına hâkim oldu, hatta insan kardeşliği asrının ilk yıllarında da devam etti. Bugün biz daha iyi biliyoruz, ama bu bildiğimiz şu realiteyi ortadan kaldırmaz: Tarihte hiçbir insan Ghent kadar suçsuz yere aşağılanmamıştır.

ğız. Bizim tek umudumuz budur. Daha sonra ne olacak, biliyorsunuz. Başka hiçbir çıkış ve kurtuluş yolu yoktur. Eski taktiğinizle ne yapsanız yenilmeye mahkûmsunuz; başka hiçbir sebep olmasa kapitalistlerin mahkemelere kumanda etmeleri[1] bunun için yeter."

"Siz pek acele ediyorsunuz," diyordu O'Connor. "Siz bütün yolları bilmiyorsunuz. Sizinkinden başka yollar da vardır. Biz kendimize düşeni biliyoruz. Artık grevden bıktık. Organizasyonlarımızın paramparça edilmesinin suçu grevlere aittir. Bununla beraber adamlarımızı genel greve çağırmaya gerek kalmayacaktır sanıyorum."

"Peki, sizin gitmeyi düşündüğünüz yol nedir?" diye sertçe sordu Ernest.

O'Connor güldü ve başını salladı.

"Size şu kadarını söyleyeyim. Biz uyumadık; şimdi de sayıklamıyoruz."

"Umarız ki korkulacak, ya da utanılacak bir şey değildir," diye Ernest tekrar şöylece bir yokladı. O'Connor:

"İşimize geleni ve hoşumuza gideni herhalde biz daha iyi biliriz," dedi.

"Onu saklayışınıza bakılırsa pek temiz değil gibi görünüyor," dedi Ernest artan bir hiddetle.

---

1 Mahkemelerin işçilere karşı hüküm vermeleri tarzına birkaç örnek: Kömür ocaklarında çocuk çalıştırıldığı herkesçe bilinen bir şeydi. 1905 yılında Pensilvanya'da işçiler, bir çocuk işe alınmadan önce yaşı ve zorunlu ilkokul eğitimi hakkında ana-babasının yeminle şahitlik etmesini şart koyan bir kanun kabul ettirmeyi başarmışlardı. Luzern bölge mahkemesi kanunu doğrudan doğruya Anayasaya aykırı sayarak reddetti. Çünkü aynı sınıfın fertleri, yani on dört yaşının alt ve üstündeki çocukları arasında fark gözetmiyormuş. Yüksek mahkeme bu kararı onayladı.

New York üst mahkemesi ise, 1905'te, kadınlara ve ufak yaştaki çocuklara akşam saat dokuzdan sonra fabrika işini yasak eden kanunu anayasaya aykırı ilân etti. Çünkü bu bir sınıf kanunu demekmiş.

O zamanlarda fırıncılar çok güç işler görürlerdi. New York devletinde Millet Meclisi, onların günde on saatten fazla çalışmamalarına karar verdi. Birleşik Devletlerin en yüksek mahkemesi 1906'da kanunu anayasaya aykırı saydı. Kararda şöyle deniyordu: Fırıncıların iş saatlerini tesbit ederek fertlerin hürriyetlerini ve serbest anlaşma hakkını daraltmak için hiçbir gerekçe yoktur.

"Biz tecrübelerimizi ter ve kanla ödedik. Ve şimdi elimize ne geçerse kârdır. İnsana en yakın yine kendisidir."

Ernest büsbütün öfkelenmişti.

"Eğer tuttuğunuz yolun adını söylemekten korkuyorsanız ben onu size deyivereyim. Sermaye ile bir çıkar anlaşması yapıyorsunuz. Siz düşmanla anlaştınız. Evet bunu yaptınız ve işçilere, toptan işçi sınıfına ihanet ettiniz. Muharebe alanını korkakça terk ediyorsunuz."

O'Connor tersçe cevap verdi: "Daha fazla bir şey söylemeyeceğim. Yalnız şunu demek isterim ki biz bize faydalı olanı sizden bir parça daha iyi bilsek gerektir."

"Acaba öteki işçilere faydalı olan nedir? Onunla zerre kadar ilgilenmiyorsunuz, değil mi? Onları şeytan alsın, diyorsunuz."

"Ben fazla bir şey söylemiyorum, ben Makine İşçileri Birliğinin başkanıyım, görevim, temsil ettiğim kimselerin menfaatlerini gözetmektir, işte hepsi bu kadar."

Sonra, işçi şefleri bizden ayrıldıkları vakit, Ernest tam bir sükûnetle bana hâdiselerin alacağı şekli izah etti.

"Sosyalistler," dedi. "Organize işçilerin, üzerinde daima yenildikleri ekonomi alanını bırakarak nihayet siyaset meydanına geçecekleri günü kollamayı severler. Gerçekten şimdi Demir Ökçe, sendikaları ekonomik alanda alt ederek siyaset meydanına sürdü; fakat bu bize sevinç yerine keder getiriyor. Demir Ökçe öğrendi. Genel grev esnasında kuvvetimizi ona gösterdik ve şimdi o, ikinci bir genel grevin olmaması için tedbir alıyor."

"Ne gibi?" diye sordum.

"Çok basit, büyük sendikalara para yardımında bulunarak! Onlar gelecek genel greve katılmayacaklar ve artık hiçbir genel grev olmayacak."

"Ama Demir Ökçe her zaman böyle pahalı bir programı uygulayamaz," itirazında bulundum.

"Ah, bütün sendikaları doyuracak değil ki! Zaten buna gerek de yok. Nasıl olacağını ben sana söyleyeyim: Demiryolcular, demir ve çelik işçileri, teknisyenler ve makinistler için ücretler yükseltilip iş saatleri indirilecek.

"Bu ayrıcalıklı birlikler daima daha elverişli şartlar bulacaklar ve onlara üye olmak cennette yer ayırmak gibi bir şey olacak."

"Yine iyi anlamıyorum," diye itiraz ettim. "Öteki birlikler ne olacak? Böylece ayrıcalıklı sendikaların sayısı tabii çok az olacak."

"Destek görmeyen birlikler kaybolacaklar! Hepsi... Çünkü demiryolcular makinist ve teknisyenler, demir ve çelik işçileri makine kültürümüz için hayati önemi olan bütün işleri görmektedirler. Demir Ökçe bunları elinde bulundurduktan sonra geri kalan işçilere dilini çıkarabilir. Demir, çelik, kömür, makine ve nakil araçları bütün endüstrinin bel kemiğini oluşturur."

"Ya kömür?" diye sordum. "Kömür ocaklarında hiç değilse bir milyon işçi var."

"Onlar çok çok önemsiz işçilerdir. Hesaba katılmaya değmezler. Onların ücretleri inip iş saatleri çıkacaktır. Onlar da bizim gibi köle olacaklar ve hepimizden daha çabuk iş hayvanı durumuna düşecekler. Şimdi köylüler nasıl topraklarını ellerinden kapan efendileri hesabına derilerini yüzdürmeye mecbur oluyorlarsa, onlar da öyle işe zorlanacaklar. Sarı olmayan sendikaların başına gelecek de budur. Göreceksin, bu birlikler nasıl sallanıp sapır sapır dökülecekler ve üyeleri açlık kamçısı ve sert kanunlarla nasıl işe sürülecekler.

"Farley[1] ve onun grev kırıcıları birlikte ne olacak, biliyor musun? Bunu da sana deyivereyim. Grev bozanlık artık bir meslek olmaktan çıkacaktır. Çünkü grev olmayacak. Grevlerin yerini köle isyanları alacak. Farley ve çetesi köle toplayıcıları haline gelecek.

1 James Farley, bu devrin tanınmış grev bozanlarından biriydi. Ahlâktan çok cesareti ve inkâr edilmez bir ustalığı vardı. Demir Ökçe'nin saltanatı esnasında yüksek rütbelere erişti ve sonunda oligarşiye alındı. 1932'de Sarah Jenksin tarafından öldürüldü. Bu kadının kocası otuz yıl önce Farley'in adamları tarafından yok edilmişti.

Tabii buna gerçek adı verilmeyerek, işçiye iş emreden kanunları yerine getirmek, denecektir. Sendikaların ihaneti kavgayı pek uzatacaktı. İhtilâlin ne zaman zafere kavuşacağını kimse bilmez."

"Oligarşi büyük sendikalarla öyle sağlam bir antlaşma yaparsa hâlâ ihtilâlin gerçekleşmesi mümkün olacak mıdır?" diye sordum; "Bu ittifak sonsuz devam edemez mi?"

Hayır, anlamında başını salladı; "Bizim dünya görüşümüzün ana cümlelerinden biri sınıf ve kast üzerine kurulmuş her sistemin daha başlarken içinde çöküş tohumları sakladığını söyler. Sınıflar üstüne kurulan bir sistemde kastların oluşmasına engel olmak mümkün müdür? Demir Ökçe bunun önüne geçemez ve eninde sonunda bu kastlar onu yutar. Oligarşiye bağlı olanlar, daha şimdiden kendi aralarında kastlar oluşturdular; fakat hele sarı sendikaların da aynı şeyi yapmasını bekle. Bunu önlemek için Demir Ökçe bütün gücünü kullanacak, ama boşuna!

"Sarı sendikalar Amerika işçilerinin kaymak tabakasını içlerine almışlardır. Bunlar kuvvetli ve aktif adamlardır. Birleşik Devletlerde her işe yarar işçi açgözlülükle bu birliklere üye yazılmak isteyecektir. Oligarşi bu hırsı ve ondan doğacak rekabeti işletmesini bilecektir. Kendi haline bırakılsalar belki ihtilâlci olacak olan bu iyi işçiler böylece bizden çalınacaklar ve kudretleri oligarşiyi korumaya yarayacaktır. Öte yandan işçi kastları, sarı sendikaların üyeleri, organizasyonlarını kapalı oluşumlar haline getirmeye çabalayacaklar. Bunda başarılı da olacaklar. İşçi kastları üyeliği babadan oğula geçer olacaktır. Oğullar babaları takip edecekler ve içlerine ebedi kuvvet kaynağından, halktan, taze enerji akıntısı gelmeyecektir. Bu işçi kastlarının dejenere olup gittikçe zayıf düşmesi demektir. Bununla beraber bir zaman için büyük bir kuvvet olacaklar ve eski Roma'daki saray muhafızlarına benzeyecekler. Tabii saray ihtilâlleri olacak ve işçi kastları iktidarı ele geçirecek. Oligarşi adamları karşı-ihtilaller yapacak ve böylece kâh biri, kâh öteki üste çıkıp duracaktır. Bu esnada önüne durulmaz kast soysuzlaşması devam edecek ve en sonunda alt tabaka (halk), ötekilerin çökmesi sayesinde, hakkına kavuşacaktır."

Bu uzun ve ağır sosyal gelişim peygamberliğini, Ernest, büyük sendikaların kaymasıyla ruhça ezilmiş olduğu bir zamanda yapıyordu. Bu sözlerini asla benimsemedim ve şimdi, şu satırları yazarken de benimsemiyorum. Çünkü tam şu sırada, Ernest'in ölmüş olmasına rağmen, bütün oligarşiyi süpürecek bir ihtilâlin eşiğinde bulunuyoruz. Bu teoriyi sırf onun olduğu için kaydettim. Bu teorisine rağmen bir dev gibi çarpışmaya devam etti ve şu, patlamak için bir işaret bekleyen, ihtilâli hazırlamaya herhangi birisinden fazla yardım etti.[1]

"Peki, oligarşi var olmaya devam ettiği takdirde her sene kendi payına düşen büyük üretim fazlalarını ne yapacak?" diye sordum.

"Bunun ne şekilde olursa olsun harcanması lâzımdır," diye cevap verdi; "Oligarşinin bu konuda bir çare bulacağından emin olabilirsin. Harikulâde caddeler ve şoseler açılacak. Büyük ilim ve sanat eserleri türeyecek. Oligarşi, halkı bir kere boyunduruğa vurduktan sonra başka şeyler için tasarruf etmeye zaman bulacaktır. Güzelliğe âşık olacaktır. Sanat dostu olacak ve sanatkârları kuş sütüyle besleyecektir. O zaman sanata büyük gün doğacak ve sanatkârlar orta tabaka önünde boyun kırmaya mecbur olmayacaklar. Olağanüstü şehirler kurulacak ve eski çağın şehirleri onların yanında bayağı ve sönük kalacaklardır. Oligarşi adamları bu şehirde oturup güzelliğe tapacaklardır.[2]

"Üretim fazlası böyle harcanacaktır. Bu eserlerin ve şehirlerin yaratılması milyonlarca işçiye sadece bir ekmek parası sağlayacak. Çünkü üretim fazlasının olağanüstü büyüklüğü yine olağanüstü büyük masrafları gerektirecek ve oligarşi adamları bin, hayır on bin yıl için inşa edeceklerdir. Babil ve Mısırlıların hayallerine bile sığmayan binalar kuracaklardır. Bir zaman gelir

1 Everhard'ın şu peygamberliği enteresandır. Olan bitenlerin kendisine sağladığı ışık altında ayrıcalıklı birliklerin kayışını, işçi kastlarının yükseliş ve yavaş yavaş çöküşlerini ve onlarla çürümeye koyulmuş oligarşi arasındaki post kavgasını apaçık görüyordu.

2 Biz Everhard'ın uzak görüşüne ancak hayran olabiliriz. Asgard, Ardis gibi mucize şehirler fikri oligarşi adamlarının kafalarında doğmadan çok evvel Everhard bu şehirleri görüyor ve onların yapılmasındaki zarureti biliyordu.

de oligarşi yok olursa ancak o zaman bu büyük caddeler ve şehirler işçi kardeşliğine kalacak ve o zaman içlerinde işçiler oturabilecektir.[1]

"Oligarşi adamları bütün bunları yapacaklar, çünkü başka türlüsü ellerinden gelmez. Büyük eserler üretim fazlalarını eritme şekilleri olacaktır. Nasıl binlerce yıl önce Mısır'da hâkim sınıf, halktan sızdırdığı fazlaları tapınak ve piramit yapmakta kullandıysa, tıpkı öyle; oligarşi içinde şüphesiz bir ruhban sınıfı türemeyecektir, ama bir sanatçı katı oluşacaktır. Ticaretle uğraşan burjuva sınıfı yerine de işçi kastları geçecektir. Onların altında pek derinlerde, içinde öz halkın, büyük nüfus kitlelerinin açlıktan kırıldığı, çürüdüğü, ama yine içinde yenileştiği uçurum bulunacaktır. Sonra bir gün, kim bilir ne zaman, öz halk bu uçurumda ayağa kalkacak, işçi kastları ve oligarşi parçalanıp dökülecek ve belki yüzyıllarca süren bir çalışma neticesinde halkın güneşi doğacak. O günleri yaşamayı ummuştum; ama asla görmeyeceğim. Sosyal evrim, çıldırtıcı bir yavaşlıkla gelişiyor, değil mi sevgilim?"

Onu kucakladım; başını göğsüme koyarak, garip bir tonla: "Bana ninni söyle!" diye mırıldandı; "Bir hayal gördüm, onu unutmak istiyorum."

1 Şu Peygamberliğin üstünden üç demir ökçe asrı ve dört insan kardeşliği gelip geçti. Biz de bugün oligarşinin yarattığı şehirlerde oturuyor, caddelerde yürüyoruz. Gerçi biz asıl şimdi daha şaşırtıcı mucize şehirler kuruyoruz; fakat oligarşinin yaptıkları da hâlâ duruyor ve ben bu satırları "Ardis" de, hepsinin en hayret uyandıranı olan şehirde yazıyorum.

SON GÜNLER

Kamuoyu, oligarşinin sarı sendikalara karşı takındığı yeni tavırdan 1913 Ocak sonlarına doğru haber aldı. Gazeteler, demiryolcularla demir ve çelik işçileri, teknisyen ve makinistler için görülmedik bir ücret yükselişi ve iş saatlerinin kısaltılması haberiyle çalkandı. Ama tam doğrusunu söylemek gerekirse, oligarşi daha pek ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Gerçekten ücret yükselişi ile ona paralel ayrıcalıklar daha büyüktü. Bütün bunlar sırdı, ama her sır gün ışığına çıkmaktan hoşlanır; sarı sendikaların üyeleri bunları karılarına anlatıyorlar, onlar da çenelerini tutamadıkları için, çok geçmeden bütün işçi sınıfı işi öğreniyordu.

Bu, başlangıcı 19'uncu yüzyılda belli olan gelişimin mantıki bir sonucuydu. O devrin ekonomik kavgaları esnasında kâra ortak etme denemeleri yapılmıştı, yani kapitalistler, girişimlerine ortak etmek yoluyla işçileri kendilerine bağlamak istiyorlardı. Fakat bir sistem olarak kâr ortaklığı gülünç ve imkânsızdı. Serbest rekabet sistemi içinde bu yolla çok ender başarı sağlanıyordu; çünkü iş ve sermaye kârı bölüştüğü taktirde öyle ilişkiler doğuyordu ki, kâr ortaklığının anlamı kalmıyordu.

Böylece nazari kâr ortaklığı fikrinden pratik yağma ortaklığı çıkıyordu. Kuvvetli birliklerin kavga parolası şu oluyordu: "Bize daha fazla ücret verin de, isterseniz, onu tekrar halktan çıkarın!" Bu bencil siyaset şurada burada başarılı izler bırakıyordu. Yükü halkın sırtına atmak, organize olmayan veya yarım organize olan işçilerin büyük kütlesini eziyordu. Daha kuvvetli kardeşlerinin, imtiyazlı birlik üyelerinin, yükselen ücretlerini gerçekte onlar ödüyorlardı.[1] Bunlar belirli anlamda işçi tekelleri haline gelmişlerdi.

1 Oligarşi ile bu anlaşmaya bütün demiryolu birlikleri girmişlerdi. 19'uncu yüzyıla kâr yağması politikasının pratik olarak ilk defa bir demiryolu birliği –lokomotif sürücüleri– tarafından uygulanmış olması dikkate değer. P.M. Arthur 20 sene boyunca birlik başkanıydı. Bu adam 1877 Pensilvanya demiryolu grevinden sonra, lokomotif sürücüleri için stratejik bir plan tasarlamıştı. Buna göre öteki işçi birliklerinden ayrı yürüyeceklerdi. Bu taslak ne kadar bencil ise, o kadar da

Sarı sendikaların içyüzü açığa çıkar çıkmaz, işçi dünyasında şiddetli güceniklik ve küskünlük baş gösterdi. İlkin sarı sendikalar enternasyonal anlaşmalardan çekilip onlarla her türlü ilişiklerini kestiler. Yer yer direnmeler ve zorbalıklar görüldü. Sarı sendikaların üyeleri hainlik damgası alarak, iş başında, genel yerlerde ve evlerde, sokakta, her yerde, böylesine alçakça satılmış olduklarını düşünen arkadaşları tarafından hücuma uğruyorlardı. Birçok şef dövüldü ve öldürüldü. Sarı sendikalarda hiç kimse hayatından emin değildi. Grup halinde işe gidiyorlar ve yolun ortasında durmayı veya yürümeyi tercih ediyorlardı. Yaya kaldırımında giderlerse pencere ve damlardan atılan taş ve kiremitlerle başları yarılabilirdi. Onlara silah taşımak hakkı verilmişti ve hükümet kuvvetleri her an yanıbaşlarındaydı. Onları kovalayanlar ağır hapis cezalarına çarptırılıyor ve dövülüyordu. Sarı sendika üyesi olmayan hiçbir kimse silah taşıyamazdı. Bu kanuna aykırı hareket, büyük suç sayılır ve lâyık olduğu cezaya çarpılırdı.

Saldırılan işçiler de düşmandan intikam alıyordu. Kendiliğinden kast ayrılıkları doğuyordu. Hainlerin çocukları aldanmış işçilerin çocukları tarafından kovalanıyor ve artık ne sokağa çıkabiliyor, ne de mektebe gidebiliyorlardı. Hainlerin kadınları ve aileleri ağır muamelelere maruz kalıyor, onlara öteberi satan ticaret adamları boykota uğruyorlardı. Netice, her taraftan sıkıştırılan hainlerin ayrı mahalleler kurmasına vardı. Aldattıkları proletarya içinde oturmak onlar için imkânsız olunca başka taraflara göçüyorlar ve sonra oralarda yalnız kendileri oturuyorlardı. Bu işte oligarşiden yardım görüyorlardı. İyi, modern, sağlığa uygun, geniş bahçelerle çevrili, yer yer parklar ve oyun alanlarıyla birbirinden ayrılmış evler yapıldı. Çocuklar sırf kendileri için açılmış okullara giderek el sanatları öğreniyor ve özel bilgi kollarıyla yetiştiriliyorlardı. Bu ayrılıştan tipik bir kast'ın doğması kaçınılmazdı. Sarı sendikaların üyeleri işçi sınıfının aristokrasisini oluşturdular.

büyük başarı kazandı. O zaman "Arthurisation" tâbiri işçi birliklerinin kâr ortaklığını ifade eden bir söz olarak yayıldı ve benimsendi. Bu Arthurisation kelimesi uzun zaman etimologların başını ağrıttıysa da şimdi mesele anlaşılmıştır, sanırım.

Onlar geri kalan işçilerin üstünde ve ötesinde duruyorlardı. Daha iyi oturuyorlar, daha iyi yiyorlar, daha iyi giyiniyorlar ve daha iyi muamele görüyorlardı. Kâr ortaklıkları sayesinde ölçülerini alıyorlardı.

Bunların dışında kalan işçilerin sefaleti gittikçe artıyordu. Birçok küçük toplumsal haklar ellerinden alınıyor, ücretleriyle hayat durumları durmaksızın düşüyordu. Okullar gittikçe kötüleşiyor ve ilköğretim mecburiyeti yavaş yavaş ortadan kalkıyordu. Okuma yazma bilmez işçilerin sayısı hızla artmıştı.

Birleşik Devletlerin dünya pazarını ele geçirmesi yüzünden, öteki memleketler birbirinden kopup ayrılıyorlardı. Her taraftan kurumlar ve hükümetler yıkılıyor, yahut değişiyordu. Almanya, Fransa, İtalya, Avustralya ve Yeni Zelanda çabucak kooperatif cemiyetler kurdular. İngiliz İmparatorluğu parçalandı. İngiltere'nin iki eli kandaydı; Hindistan'da ihtilâl en kızgın çağındaydı. Bütün Asya'da şu ses çınlıyordu: "Asya Asyalılara!" Bunun arkasında Japonya duruyor ve sarı-esmer ırkları beyazlara karşı habire kışkırtıyordu. Japonya bir taraftan bütün kıta pazarını kapatmak sevdasında ve gayretinde iken, bir yandan da kendi ihtilâlci proletaryasını eziyordu. Bu da bayağı bir kastlar çatışmasıydı: Kuliler Samuraylara karşı! Ve sosyalist kuliler on binlerle yok edildi. Tokyo'da kırk bini sokak kavgalarında ve Mikado sarayına yapılan başarısız saldırıda öldürüldü. Kobe bir kasaphaneydi. Pamuk işçilerinin makineli tüfekle biçilmesi pek acıklı bir şöhret kazandı. Modern makineli tüfeklerle daha bu derece müthiş bir kıyım görülmemişti. Japon oligarşisi barbarlıkta bütün eşlerini gölgede bırakıyordu. Japon oligarşisi doğuya hâkimdi ve Hindistan hariç olmak üzere, bütün kıta pazarını kendine bağlamıştı.

İngiltere, her ne kadar yorgunluktan dili bir karış sarkmış ise de, kendi proleter ihtilâlini bastırmaya ve Hindistan'ı elde tutmaya çabalıyordu. Kolonilerinin nasıl kopup kopup gittiğini soluk soluğa uzaktan seyrediyordu. Bu sayede sosyalistler Avustralya ile Yeni Zelanda'yı Kooperatif cemiyetler haline getirmeyi başardılar. Kanada da aynı şekilde İngilizlerin elinde çıkmış, lâkin Demir

Ökçe'nin yardımıyla sosyalist ihtilâlini boğmuştu. Demir Ökçe, ihtilâllerini bastırmaları için Meksika ile Küba'ya da yardımını esirgemedi. Demir Ökçe yeni dünyada böyle sapasağlam duruyor ve bütün Kuzey Amerika'yı, Panama'dan buz denizine kadar, bir bütünlük kalıbına sokmayı başarıyordu.

İngiltere öteki büyük sömürgelerini kaybettikten sonra Hindistan'ı elinde tutmayı başardı. Ama bu da geçiciydi. Hindistan yüzünden Japonya ve bütün Asya ile arasında kopacak kıyamet biraz gecikmiş oldu. İngiltere çok geçmeden Hindistan'ı kaybetmeye mahkûmdu ve bu olayın arkasında birleşmiş Asya ile öbür dünyanın çarpışmasını bekliyordu.

Dünya çatışmalarla parçalanırken, biz Birleşik Devletler halkı, sakin ve barış içinde değildik. Büyük sendikaların bozulması, proleter devrimimizi engellemişti ama her yerde şiddet vardı. İşçi sınıfının sıkıntılarına ilaveten, çiftçilerin ve orta sınıf kalıntılarının hoşnutsuzluğu, dinsel duyguların alevlenmesine neden oldu. Din adamları dünyanın sonunun geldiğini ilan ediyorlardı.

"Lanet olası karışıklık!" diye Ernest bağırıyordu; "bütün bu delice istekler ve ayrıklıklar ortasında nasıl birlik umabiliriz?"

Yeni dini doğuş kaygı verici şekiller alıyordu. Yorgun ve bütün dünya işlerinde ümidi kırık halk bir cennete muhtaçtı, öyle bir cennet ki oraya endüstri tiranları ayak basamasın; deve iğnenin gözünden geçsin de, onlar bu cennetin kapısından geçemesin! Vahşi bakışlı gezici vâizler memlekette arı gibi kaynaşıyorlardı. Burjuva oligarşisinin yasaklarına ve kanun dinlemezlikten yapılan takiplere rağmen, sayısız açık hava toplantılarıyla dini çılgınlığın alevleri körükleniyordu.

"Kıyamet günü geldi!" diye haykırıyorlardı. "Dünyanın sonunun eşiğindeyiz. Dört rüzgâr ortaya salındı. Allah kavimleri birbirine düşürdü," –din yayımı ve mucizeler devriydi–. Veli ve peygamberlerin sayısı alaylar teşkil edebilirdi. Binlerce halk işini gücünü bırakarak dağlara çekiliyor, Tanrının bugün yarın ortaya çıkacak tecellisiyle "yüz kırk dört binler"in göğe akışlarını bekli-

yordu. Ama Allah görünmedi ve onlar da yığın yığın açlıkla ölüme kavuştular. Umutsuzlukları içinde köy çiftliklerine saldırıyorlardı. Bundan doğan heyecan ve anarşi, mülkü yağmalanmış fakir köylülerin ıstırabını büsbütün artırıyordu.

Fakat köy çiftlikleri ve dükkânları Demir Ökçe'nin malıydı. Dağlara ordular gönderildi ve "gericiler" süngü zoruyla şehirlerdeki işleri başına getirildiler. Buralarda tekrar tekrar taşkınlık gösteriyorlardı. Elebaşılar ya isyan çıkarmaktan dolayı idam ediliyor, yahut şifa yurtlarına kapatılıyordu. İdam edilenler bir şehit sevinci ve gururuyla ölüme gidiyorlardı. Bu bir çılgınlık devriydi. Huzursuzluk büyüyordu. Florida ve Alaska'nın bataklıklarında, ıssız çöllerinde Kızılderililerden kalma ufak kümeler ruhani danslarla zıplayıp duruyorlar ve kendi mesihlerinin gelmesini bekliyorlardı.

Bütün bu olaylar ortasında korkutucu bir rahat ve huzur içinde devrin canavarı, oligarşi, büyüyordu. Demir bir yumruk ve ökçe ile acı çeken milyonları yoğuruyor, karışıklıktan düzen kuruyor ve kaos içinde kendi temelini atıyor ve kale burcunu dikiyordu.

Köylü birlikleri: "Hele biz dümene geçinceye kadar bekleyin!" diyorlardı. Kalvin bize Pall-Street'teki evimizde anlatıyordu: "İstilâ ettiğimiz şehirleri görüyor musunuz? Arkamızda siz sosyalistler olduğu halde dümen başına geçtiğimiz zaman onlara başka bir türkü öğreteceğiz!"

Sosyalistler ise, "Milyonlarca hâlinden memnun olmayan ve yoksul düşmüş adam bizdendir," diyorlardı; "köylüler, orta tabaka ve işçiler hep bizden tarafa geçtiler. Kapitalist sistem paçavra gibi yırtılacak. Diğer ay Meclis'e elli kişi göndereceğiz. İki yıl sonra Cumhurbaşkanlığından köy bekçiliğine kadar bütün memurluklar elimize geçecek."

Ama Ernest hepsine başını sallıyor ve şöyle diyordu:

"Ne kadar silahınız var? Gereken kurşunu nereden sağlayacağınızı biliyor musunuz? İş başa düşünce kimya birleşimleri yalın yumruktan daha iyidir, bunu aklınızdan çıkarmayın!"

SON

Ernest ile bana Vaşington seferi çıkınca babam bizimle gelmedi. Proletaryanın hayatını benimsemişti. Pislik içindeki komşularımızı büyük bir sosyoloji laboratuvarı sayıyor ve sonsuz bir araştırma merakına tutulmuş görünüyordu. İşçilerle sıkı dostluklar kurmuş ve birçok ailenin mahremiyetini kazanmıştı. Kendisi için hem vakit geçirme, hem de irdeleme yerine geçen her türlü iş de kabul ediyordu. Bu onun hoşuna gidiyor ve eve daima yeni maceralarına ait hikâyelerle coşmuş bir halde dönüyordu. O, kelimenin tam anlamıyla mükemmel bir bilgindi.

Onun iş görmesine lüzum yoktu, çünkü Ernest tercümeleriyle üçümüzü de geçindirecek kadar kazanıyordu. Lâkin babam sevgili hayallerinin peşinden koşmakta ısrar ediyordu. Yaptığı çeşit çeşit işlere göre hükümler çıkarmak onun için zengin bir hayal, parlak bir seraptı. Sattığı potin bağlarıyla pantolon askılarından ibaret gezginci mallarını eve getirdiği akşamla, köşedeki çerçi dükkânına girdiğim zaman beni beklediği anı hiç unutmayacağım. Ondan sonra karşıdaki lokantada bir hafta boyunca garsonluk yapması beni şaşırtmadı. Gece bekçisi olarak çalışıyor, sokakta patates satıyor, bir konserve fabrikasında etiket yapıştırıyor, bir kutu fabrikasında ortalık işi yapan uşak oluyor ve tramvay idaresinin bir inşaat kolunda suculuk yapıyordu. Eğer hemen dağılmamış olsaydı bir bulaşık yıkama sendikasına da üye oluyordu.

Giyim konusunda Piskopos'un onu etkilediği görünüyordu, çünkü ucuz bir pamuk işçi gömleğiyle kalçası ince sırımlı bir askılı pantolon giyiyordu. Eski yaşayış huylarından yalnız birisini bırakmıyordu: Akşam yemeğinde daima iyi giyinmiş olarak görünmek...

Ben Ernest'le her yerde ve her durumda mutlu olabilirdim; bizim yeni şartlarımız içinde babamın dahi kendini mutlu hissetmesi benim mutluluğumu büsbütün tamamlıyordu.

"Çocukken çok meraklıydım, öğrenmeyi severdim," diyordu babam: "Eşyanın kökenini öğrenmek istediğim için fizikçi oldum. Bugün de daha az meraklı sayılmam. Hayatı benim için yaşanmaya değer kılan işte bu bilme hırsıdır."

Ara sıra talihini Market-Street'in kuzeyinde, gazete sattığı, habercilik yaptığı ve araba kapıları açtığı mağazalar ve tiyatro semtinde, deniyordu. İşte orada bir gün, bir araba kapısını kapatırken, Vickson'la karşılaşmış. O akşamın hikâyesini keyifli keyifli şöyle anlatmıştı:

"Arkasından kapıyı kapattığım zaman Vickson bana dikkatle baktı, ve 'Allah belâmı versin ki...' diye mırıldandı.

"Ya, bu kelimeler onundur, yüzü kıpkırmızı oldu ve öyle şaşırdı ki bana bahşiş vermeyi unuttu. Ama kendini çabuk toparlamış olmalı ki araba yirmi-otuz adım uzaklaşmadan geri döndü. Vickson başını kapıdan çıkararak, 'Beni dinle Profesör,' dedi. 'Bu kadarı çok fazla. Size nasıl yardım edebilirim?' Kapınızı örttüm, diye cevap verdim, bunun için bir onluk vermek âdettir... 'Hay kör şeytan!' diyerek başını salladı, 'yahu ben biraz ciddi bir şey düşünüyorum.' Şüphesiz ciddiydi ve vicdan azabına benzer bir şeyin içinde debelendiği belliydi. Bir an düşündükten sonra, öyleyse evimi bana geri veriniz, dedim, iplik fabrikası hisselerimi de..." Babamın burada soluk almasına dayanamayarak acele sordum: "Peki ne cevap verdi?"

"Ne cevap verebilirdi! Hiç. Ama ben devam ettim: Umarım ki mutlusunuz, garip bir bakışla beni süzdü. Sorumu tekrarladım: Mutlu olup olmadığınızı bana söyleyiniz!

"Arabacıya sürmesini emrederek müthiş bir küfürle uzaklaştı. Evimi ve servetimi geri vermek şöyle dursun, onluğumu da vermedi. Görüyorsun ya kızım, baban işçilik mesleğinde de hayal kırıklığına uğruyor."

Biz Ernest'le Vaşington'a hareket ettiğimiz zaman babamı işte bu halde Pall-Street'de bıraktık. Dimyata pirince gidiyorduk, ama pek yakında evdeki bulgurdan da olacaktık. Beklentimizin tersine

hiçbir zorluk çıkarmaksızın, sosyalist milletvekillerinin yerlerini almalarına müsaade ettiler. Her şey olağandı ve ben de, bunu kötü bir işaret kabul eden Ernest'e gülüyordum.

Sosyalist dostlarımızın gücü ve kavrayışı konusunda iyimserdiler. Parlamentoya seçilmiş birkaç köylü birliği üyesi de bize katılarak kuvvetimizi artırdı ve inceden inceye düşünülmüş bir çalışma planı yapıldı. Ernest hepsine yürekten ve kesinlikle "evet" diyor, fakat ara sıra, fazla izah etmeksizin, şöyle söylemekten kendini alamıyordu: "İş son kerteye varınca beni hatırlayın: Kimyasal bileşimler yalın yumruktan daha iyidir."

Köylü birlikçilerinin son seçimde ele geçirmiş oldukları eyaletlerde de direniş başlıyordu. Bunlar bir düzine kadar eyaletti, fakat seçilenler yerlerini alamıyorlardı. Eski milletvekilleri yerlerini bırakmak istemiyorlardı. Mesele çok basitti. Seçimde yolsuzluklar yapıldığını iddia ediyorlar ve esrarlı bürokratlığın siperleri arkasında gizleniyorlardı. Köylüler çaresizlik içindeydiler. Sığınacakları son kapı mahkemelerdi, onlar da karşı tarafın elinde bulunuyordu. Durum tehlikeliydi. Köylüler işi zora dökerlerse her şeyi kaybedeceklerdi. Biz sosyalistler onları bundan alıkoymaya bütün gücümüzle çalışıyorduk. Ernest, gece gündüz, gözünü kapamıyordu. Büyük köylü şefleri tehlikeyi görerek bize sarılıyorlardı. Oligarşi zorbalıklar istiyordu ve bu maksatla provokatör ajanlarını ortalığa salmıştı. Köylünün ayaklanmasına sebep olanların bunlar olduğunu ispat için söylenecek her kelime bir israftır.

Bir düzine eyalette isyanlar patlak verdi. Mülklerinden edilmiş köylüler zorla yerli hükümetleri ele geçirdi. Bu tabii anayasaya aykırıydı ve Birleşik Devletler ordularını seferber edebilirlerdi. Her tarafta Provokatörler halkı kışkırtıyorlardı. Demir Ökçe'nin bu casusları kendilerine el işçisi, köylü ve ırgat süsü veriyorlardı. Kaliforniya'nın merkezi olan Sakramento'da köylü şefleri düzeni korumayı başarmışlardı. Binlerce gizli ajan bu sakin şehre yollandı. Güya halktanmış gibi, isyancı kümeler oluşturarak, evleri, fabrikaları ateşe verdiler ve yağma ettiler. Halkı kışkırta kışkırta nihayet kendi yağmalarına dahil ettiler. Kütleleri daha fazla kızıştırmak için

büyük ölçüde işçi dağıttılar. Her şey kıvamını bulunca Birleşik Devletlerin askerleri –ki hakikatte Demir Ökçe'nin askerleriydiler– göründüler. On bir bin erkek, kadın ve çocuk ya Sakramento sokaklarında kurşunlandı, ya da evlerinde öldürüldü. Vaşington Sakramento'ya galip gelmiş ve Kaliforniya için her şey kaybolmuştu. Başka yerde olup biten de Kaliforniya'dakinden çok farklı değildi. Her köylü devleti yıkılıp yumuldu ve kana boyandı. İlkin gizli ajanlar ve Kara Yüzler vasıtasıyla âsayiş bozuluyor, arkasından askerler sökün ediyordu. Ayaklanma ve başıbozuk hâkimiyeti dış bölgelerde hâlâ devam ediyordu. Yanan çiftliklerin, mağazaların, köy ve şehirlerin dumanları geceli gündüzlü havaya yükseliyordu. Dinamit iş görüyor, demiryolu köprüleri ve tünelleri havaya uçuruluyor, tren katarları tahrip ediliyordu. Zavallı köylüler kitle halinde kurşuna diziliyor veya asılıyordu. İntikam da şiddetliydi: Gerek oligarşinin, gerek ordunun bazı subayları ölümü tatmakta gecikmediler. Erkeklerin kalbinde kanla intikam, birlikte kaynıyordu. Düzenli asker kıtaları köylülerle, sanki vahşi yerlilermiş gibi çarpışıyorlardı. Hakları da yok değildi: İki bin sekiz yüz asker, Oregon'da bir sıra müthiş dinamit patlamaları ile öldürülmüş ve tren katarları yükleriyle birlikte yok edilmişti. Bir zaman geldi ki askerlerle köylüler ölüm-kalım kavgası eder oldular.

1903 Milis kanunu yürürlüğe girdi ve bir eyaletin işçileri, ölüm tehdidi altında başka bir eyaletteki arkadaşlarını öldürmeye gönderildi. Tabii bu pek kolay olmadı. Birçok Milis askerleri katledilip birçoğu da kurşuna dizildi.

Ernest'in Kowalt ve Asmunsen'e karşı yaptığı tahminler şaşılacak bir isabetle çıkıyordu. Her ikisi de Milis askeriydi ve Kaliforniya'dan Missuri köylerine karşı gönderilecek kuvvete katılmak üzere silah altına çağrıldılar. Kowalt ve Asmunsen çağrıya koşmakta tereddüt ettiklerinden hikâyeleri kısa sürdü; harp divanınca ölüme mahkûm edildiler. Ateş eden kıtaya sırtlarını çevirerek yere düştüler.

Birçok genç Milis hizmetinden kurtulmak için dağlara sığındı. Oralarda haydut çeteleri haline geldiler ve ortalık daha durulma-

dan haklarından gelindi. Vaka pek küstahçaydı. Hükümet kanuna sadık bütün vatandaşlara çağrıda bulunan bir genelgesinde üç ay içinde dağları bırakıp evlerine dönmelerini istedi. Verilen süre bitince dağlara yarım milyon asker sevketti. Ne suç araması vardı, ne mahkeme: Nerede bir adam gördülerse kurşunladılar. Kıtalar öyle sıkı bir tarama yaptılar ki, dağlarda hiçbir haydutun barınmasına imkân yoktu. Sarp ve sağlam siperli birkaç çete kahramanca çarpıştılarsa da nihayet her Milis kaçağı ölümün tuzağına düşmekten kurtulamadı.

Kansas Milisinin cezalandırılması tarzı ile, halka daha kuvvetli bir ders verildi. Kansas'daki büyük isyanlar köylüye karşı yapılan askeri operasyonların başlangıcında olmuştu. 6.000 Milis isyan etti. Bunlar zaten haftalardan beri huzursuz ve dikbaşlıydılar, o sebepten kampta alıkonmuşlardı. Lâkin isyan bayrağını çekmeleri yine hiç şüphesiz tahrikçi ajanlar eliyle sağlandı.

22 Nisan gecesi ayaklanıp subaylarını öldürdüler. Bunların pek azı kaçabildi. Bu Demir Ökçe'nin planını çok aşıyordu; tahrikçi ajanlar çok ileri gitmişlerdi. Bununla beraber yine her şey Demir Ökçe'nin işine yaradı. Kendi hazırladığı isyanda subayların öldürülmesi, yapacağı işlerde ona hak veriyordu. Şeytan kulaklarını çekmiş gibi, nizami ordunun kırk bin eri ansızın olay yerinde belirdi ve direnişçileri çember içine aldı. Bu bir kapandı. Zavallı Milis, makineli tüfeklerinin önceden kullanılmaz hale konduklarını ve yağma ettikleri fişeklerin kendi tüfeklerine uymadığını dehşetle görmek zorunda kaldı. Onun üzerine hemen beyaz bayrak çektilerse de görmezlikten geldiler. Bomba ve şarapnel mermileri uzaktan üzerlerine yağdırıldı. Ümitsizliğe düşüp kuşatma çemberini kırmak teşebbüsünde bulundukları zaman ise makineli tüfek ateşiyle biçildiler. Hayatta hiç kimse kalmadı. Gözleriyle görenlerden birisinin sonra bana anlattığına göre, hiçbir Milis askeri 150 metreden ileri makineli tüfeklere yaklaşmayı başaramamış. Ortalık cesetlerle kaplanmış ve en sonunda bir atlı kıtası, ellerinde rövolver ve kılıç olduğu halde, yaralıları çiğneyip son nefeslerini de almışlar. Kömür ocakları işçilerinin ayaklanışları da

köylülerin kırılması sırasında olmuştu. Yedi yüz elli bin kömür işçisi grev ilân etti. Fakat bu sayı kuvvetinden faydalanabilmeleri için memlekette pek fazla dağılmamış olmalıydılar. Yer yer çevrilip teslim olmaya zorlandılar. Bu ilk büyük köle sürgünü oldu. Pocock[1] köle sürücülük şöhretini burada kazandı ve proletaryanın ölüm kinini üzerine çekti. Sayısız suikastlara uğradı, lâkin tılsımlı görünüyordu. Maden işçileri arasına Rus pasaportu sistemini sokmaktan ve istedikleri yere gitmek serbestliğini ellerinden almaktan sorumlu olan oydu.

Sosyalistler sıkı ve uslu durdular. köylü ateş ve kan içinde boğulur, organize işçiler parçalara bölünürken, sosyalistler barışı bozmadılar ve gizli organizasyonlarını kuvvetlendirdiler:

İlkin bütün proletarya ile aynı zamanda hesaplaşmaktan yılmış olan Demir Ökçe işi umduğundan kolay bulmuştu. Ve bizim tarafımızdan yapılacak bir isyan hareketini memnunlukla karşılayacaktı. İçimizde tahrikçi ajanların karınca gibi kaynaşmalarına rağmen bundan geri durduk. Demir Ökçe'nin ajanları o zamanlar daha oldukça beceriksizdi. Daha öğrenmeye muhtaçtılar, öğrenince kadar da bizim savaş bölüklerimiz tarafından temizlendiler. Bu sert, kanlı bir işti; fakat artık canımız ve ihtilâlimiz için çalışıyorduk, düşmanlarımızı kendi silahları ile vurmaya mecburduk. Bununla beraber biz namusluca dövüşüyorduk. Demir Ökçe'nin hiçbir ajanı yargılanmadan öldürülmedi. Bu sırada hatalar yapmış olabiliriz, ama herhalde çok değil. En cesur, en vuruşkan ve fedakâr arkadaşlarımız savaş bölüklerimize giriyorlardı; on yıl sonra Ernest, savaş bölükleri şeflerinin ona vermiş oldukları istatistikle-

1 Albert Pocock: O devrin adı çıkmış grev bozanlarından biri. Ölüm gününe kadar vazifesi kömür ocaklarında herkesin yerinden kıpırdamamasına bakmaktı. Yerine oğlu Levis Pocock geçti ve beş nesil boyunca bu köle sürücü ailesi kömür ocaklarına hâkim oldu. En eski Pocock, Pocock J., şöyle tasvir ediliyor: "Kırlaşmış saçla örtülü uzun ve zayıf bir baş, iri şakak kemikli, parıltısız elâ gözlü, madeni sesli ve kalender tavırlı. Sıradan bir ailenin çocuğuydu ve hayata garson olarak atıldı. Sonra bir tramvay şirketinde özel detektif oldu ve yavaş yavaş profesyonel grev bozanlığa kadar yükseldi. Sülâlenin sonuncusu Pocock V., kızılderili toprakları üzerinde olan küçük bir maden işçileri ayaklanmasında bomba ile havaya uçuruldu. Bu 2073 yılında olmuştu.

re dayanarak hesap etti ki, savaş bölüklerine giren bir erkek veya kadının ortalama ömrü beş yıldan fazla sürmüyor. Bütün savaş bölüklerindeki arkadaşlar kahramanlardan ibaretti ve garibi şu ki, hepsi öldürmeye karşıydı. Tabiatlarına aykırı hareket ediyorlardı, fakat hürriyeti pek seviyorlardı ve bu hürriyet uğruna hiçbir kurbanı çoğumsamıyorlardı.[1]

1 Bu savaş organizasyonları biraz Rus ihtilâlindekilere benzetilerek yapılmıştı. Ve Demir Ökçe'nin aralıksız takiplerine rağmen üç asır yaşamaya muvaffak oldu. Yüksek niyetlerle hareket eden ve hiç ölüm korkusu tanımayan erkek ve kadınlardan birleşmiş savaş bölükleri şiddetli bir nüfuz gösterdiler ve hükmedenlerin vahşi şiddetlerini yumuşattılar. Oligarşinin gizli ajanları onları görünmez bir harbe zorluyorlardı, fakat oligarşinin kendisi de çok kere bölüklerin yönergelerine uymak zorunda kalıyordu; bunu yapmadığı zaman üyeleri ölümle cezalandırılıyordu. Oligarşinin tutulmuş adamları gibi ordu subayları da bu tehlikeyle karşı karşıyaydılar.

Bunlara karşı tatbik edilen adalet usulleri enteresandı, hele soğukkanla ve ihtirazsızca yapılan muhakemeler... Hiç acele hüküm verilmiyordu. Böyle birisi yakalanınca ona tarafsız bir araştırma ve savunma imkânı veriliyordu.

Absentia'da birçok insanların mahkûm edilmesi gerekiyordu. General Lampton bunlardan biriydi. Bu olay 2138 yılında olmuştu. Demir Ökçe'ye hizmet etmiş olanların belki de en kana susamışı ve azgını olan bu adama savaş bölükleri bildirdiler ki, gıyabında yapılan yargılamada suçlu bulunmuş ve ölüme mahkûm edilmişti. Bu, proletaryaya karşı yaptığı barbarca muamelelere bir son vermesi için üç defa ihtardan sonra yapılmıştı. Mahkûm olduktan sonra General sayısız tedbirlerle kendini emniyete aldı. Savaş bölükleri hükümlerini yerine getirmeksizin yıllar geçti, kadın, erkek, arkadaş üstüne arkadaş katil tecrübelerinde muvaffak olamayarak oligarşi tarafından vahşice yok edildiler. General Lampton hâdisesi haça germe usulünün tekrar kanuni bir idam şekli olarak kabul edilmesine sebep oldu. En sonunda mahkûm yine cellâdını bulmaktan kurtulamadı. 17 yaşında bir kız, Madeline Provence, planını tatbik edebilmek için generalin sarayında iki yıl terzilik yapmıştı. Zindanda uzun, korkunç işkencelerden sonra can veren genç kız şimdi tunca dökülmüş olarak Serles Mucize şehrindeki Kardeşlik Panteonunda duruyor. Kan dökmeyi kendi tecrübelerimizle bilmeyen bizler bu savaş bölükleri kahramanlarını insafsızca mahkûm etmeyelim. Onlar hayatlarını insanlık için veriyorlardı ve gözlerine hiçbir kurban çok görünmüyordu. Onları kanlı teşebbüslere zorlayan o kanlı çağın zaruretleriydi. Savaş bölükleri Demir Ökçe'nin ezemediği tek diken olarak kaldı. Bu dikkate değer ordunun yaratıcısı Everhard idi. Bu ordunun mükemmelliği ve üç asır boyunca varlığını koruması onun organizatörlük kabiliyetleri ve koyduğu sağlam esas hakkında parlak bir delildir. Gelen nesiller hep o esas üzerine kurdular. İhtilâl şefi olarak yaptığı büyük ekonomik ve sosyolojik işlere rağmen, savaş bölükleri organizasyonunu bir bakıma en büyük eseri saymak lâzımdır.

Önümüze koyduğumuz hedef üç yönlüydü: Birincisi, oligarşi casuslarının temizlenmesi; ikincisi, savaş bölüklerinin ve onun yanında ihtilâlin gizli organizasyonunun yaratılması; üçüncüsü, oligarşinin her yol ve kanadına kendi gizli ajanlarımızın yerleştirilmesi. İşçi birliklerine, bilhassa telgrafçılar, sekreterler ve yazarlar arasına, orduya, tahrikçi ajanlarla köle sürücüleri arasına... Bu yavaş ve tehlikeli bir işti ve gayretlerimiz sık sık ağır hatalarla baltalanıyordu.

Meydan savaşında Demir Ökçe yenmişti, fakat şimdi başladığımız kavgada organizasyonumuz dayanıyordu. Bu yeraltı harbi garip ve korkunçtu. Ortada hiçbir şey görünmek şöyle dursun, sezilemezdi bile. Kör körle çarpışıyordu, ama bütün planlar yine maksada uygun ve şuurluydu. Demir Ökçe'nin bütün organizasyonlarına kendi casuslarımızın açtığı deliklerden girmiştik; lâkin aynı işte Demir Ökçe bizden geri kalmıyordu. Bu karanlık bir lâbirent harbiydi ve entrika entrikayı, komplo komployu kovalıyordu. Hepsinin arkasındaysa daima korkunç zor ölümü gözetliyordu. En yakın ve en iyi arkadaşlarımız, kadın-erkek, belirsizce yok oluyorlardı. Kendilerini bugün gördüklerimiz yarın kayboluyordu. Onları bir daha görmeyeceğimizi bilirdik.

Artık ne güven, ne de inan vardı. Yanımızda kavga eden adam, hepimizin iyi tanımasına rağmen, belki bir Demir Ökçe casusuydu. Güven ve inanımız ne kadar kıt olursa olsun, biz yine bütün işimizi onlarla yürütmeye mecburduk. Sık sık aldandığımızı görüyorduk. Zayıf insanlar vardı ve Demir Ökçe onlara mucize şehirlerin sükûneti içinde parlak ve neşeli hayat vaadediyordu. Bize yalnız yüce bir ideale bağlılık tesellisi kalıyordu. Sadık kalanların ödülü tehlike, işkence ve ölümden başka bir şey değildi.

Zayıf insanlar bulunduğunu söyledim, evet bu zayıf insanlar bizi, elimizde bulunan tek misilleme cezasını kullanmaya mecbur ediyorlardı. Ölüm. Hainleri cezalandırma zarureti önünde geri duramazdık. Bizi satan birisinin arkasına en güvenilir arkadaşlardan bir düzine öcalıcı takılıyordu. Biz hükümlerimizin icrasında, meselâ Pocock'a karşı olduğu gibi, başarısızlık göstermiş olabili-

riz; fakat kendi hainlerimiz asla cezasız kalmazdı. Hainlik maskesi altında temiz arkadaşlar mucize şehirlere gönderilerek oralardaki gerçek hainler gebertilirdi. Öyle müthiş bir umacı haline geldik ki bize ihanet etmek sadık kalmaktan daha zordur.

İhtilâl hemen hemen bir din karakteri almıştı. Biz ona hürriyetin kutsal bir sembolü olarak tapıyorduk. İçimizde tanrısal ateş yanıyordu. Kadınlar ve erkekler canlarını ona adadıkları gibi, yeni doğan çocukları da, tıpkı eski zamanda tanrı hizmetine adandıkları gibi, ihtilâl uğruna adıyorlardı. Biz insanlığı aşkla, şevkle seviyorduk.

KAN KIRMIZI UŞAK ÜNİFORMASI

Köylü devletlerin yıkılmasıyla birlikte onların milletvekileri de parlamentodan silindiler. Vatan hainliğiyle suçlandırılarak yerleri Demir Ökçe uşaklarına verildi. Sosyalistler acınacak bir azlıktaydı ve sonlarının yakın olduğunu biliyorlardı. Kongre ve senato boş bahanelerle gülünç oyuncaklardan başka bir şey değillerdi. Kamusal faydaları ilgilendiren sorular eski usullere göre merasimle tartışılıp geçiştiriliyor, gerçekte ise her şey oligarşinin emirlerine meşruluk damgasını vurmaya yarıyordu.

Sosyalistlerin son saati çaldığı zaman Ernest kavganın en kızışkın yerinde bulunuyordu. İşsizlere yardım kanunu müzakere ediliyordu. Geçen yılın güçlükleri proletaryanın büyük kütlelerini büsbütün sefalete düşürmüş ve gittikçe yayılarak devam eden karışıklık, bu sefaleti daha da derinleştirmişti. Oligarşi ile uşakları tokluk ve bolluk içinde yüzerken milyonların açlıktan nefesi kokuyordu.[1] Bu düşkün kitlelere biz "Uçurum halkı"[2] diyorduk. İşte sosyalistlerin işsizlere yardım adıyla geçirmeye çalıştığı kanun bunların ıstırabını azıcık hafifletmeye yarıyacaktı. Bu bile Demir

1 Aynı hal 19'uncu asırda İngiliz egemenliği altındaki Hindistan'da da hüküm sürüyordu. Açlık milyonlarca yerlileri toprağa sererken efendileri emekçinin meyvelerini çalarak inanılmaz masraflar yapıyorlar ve kendilerini en azgın sefahatlere veriyorlardı. Bizim aydınlık devrimizde dedelerimizin birçok işleri yüzümüzü kızartıyor ve bizi felsefede teselli aramak zorunda bırakıyor. Sosyalist gelişim içinde biz kapitalist safhayı ancak insanlığın maymunluk devriyle karşılaştırabiliriz. İnsanlık organik hayatının derin bataklığından çıkıp yükselirken bu devreden geçmek zorundaydı. Üzerinde birçok çamur ve çürüntülerin yapışıp kalması ve kuruyup dökülmesinin pek kolay olmaması tabiiydi.

2 19'uncu asır sonlarına doğru H.G. Wells tarafından kullanılmış bir deyim. Wells insanlık sevgisi kadar zekâsı da büyük olan bir sosyoloji peygamberiydi. Eserlerinden birçok parçalar bize kadar gelmiştir, hatta en büyük eserlerinden iki tanesi, "Sezişler" ve "Oluşan İnsanlık," hiç eksiksiz. Oligarşi beyleriyle Everhard'dan önce Wells yazılarında bunlara "Sevinç Şehirleri" adını vermiş olsa dahi mucize şehirlerin yapılmasını düşünmüştü.

Ökçe'nin arzusuna uygun değildi. Gerçi o bu milyonlara iş bulmak için kendi bildiğine göre tedbirler alıyordu. Lâkin onun yolu bizim yolumuz değildi ve onun için kongreye teklifimizi reddetmek emrini vermişti. Ernest ile arkadaşları gayretlerinin boşa gideceğini biliyorlardı, fakat savsaklamaktan artık usanmışlardı. Bir şeyler olmasını istiyorlardı. Bir şey elde etmeyeceklerini bilseler dahi hiç değilse kendilerinin de zorla iştirak ettirildikleri şu maskara kanun oyununa bir son vermeyi umuyorlardı; bu son nasıl olacaktı, bilmiyorlardı; fakat herhalde olandan daha fenasını beklememişlerdi.

O gün ben de dinleyici koltuklarında oturuyordum. Hepimizi müthiş bir şeyin tehdit etmekte olduğunu seziyorduk. Bu elle dokunulacak gibi havada asılı duruyor ve koridorlardaki silahlı askerlerle giriş çıkış yerlerindeki subaylar tarafından büsbütün belirtiliyordu. Oligarşi grev yapıyordu. Ernest konuşuyordu. Parlamenterlerin kalp ve vicdanlarını, belki bu sayede harekete getiririm ümidiyle işsizlerin içinde bulunduğu korkunç sefaleti tasvir ediyordu. Fakat gerek Demokratlar, gerek Cumhuriyetçiler sırıtıyorlar ve alay ediyorlardı. Gürültü ve karışıklık da eksik değildi. Ernest birdenbire sözlerinin tonunu değiştirdi:

"Sözlerimin hiçbirisi size dokunmuyor, bunu biliyorum," diyordu. "Sizde kımıldatılacak kalp yoktur. Siz bel kemiksiz, yumuşak mahlûklarsınız. Siz kendinize, yüksekten uçarak, Cumhuriyetçi ve Demokrat diyorsunuz. Halbuki ne Cumhuriyetçi, ne de Demokrat Parti vardır. Bu çatının altında ne Cumhuriyetçi, ne de Demokrat bulunur. Siz tükrük yalayıcılar ve asalaklarsınız, plütokrasinin uşakları! Geçmiş bir zamanın tâbirleri ile hürriyet sevginizden dem vururken sırtınızda ise Demir Ökçe'nin kan kırmızı uşak elbisesini taşıyorsunuz."

Burada çılgın bağırtılar ve gürültüler onu bastırdı. Ernest'in "Nizam! Sükûn!" diye haykıran sesi duyuluyordu. Gürültü az çok yatışıncaya kadar yüzünde küçümseme ifadesiyle bekledi. Sanki hepsini içine almak istiyormuş gibi bir kol hareketi yaparak arkadaşlarına döndü:

"Besili yaban domuzlarının homurtusunu dinleyin!"

Bir cehennem gürültüsü koptu. Başkan nizama dâvet ediyor, bir taraftan da kapılarda görünen subaylara soru dolu bakışlar fırlatıyordu. "İsyan!" diye haykıran bir ses duyuldu ve yusyuvarlak bir New York milletvekili Ernest'e "Anarşist!" diye böğürdü. Ernest kavga heyecanıyla titriyor ve yüzü kızgın bir boğanınkine benziyorsa da kendine hâkim oluyordu.

"Unutmayın ki!" diye gürültüyü bastıran bir sesle bağırdı, "Siz şimdi proletaryaya karşı merhametli davranırsanız o da günü gelince size karşı merhametli olacaktır."

"İsyancı" ve "Anarşist" kelimeleri çiftleşerek tekrar havaya yükseldiler.

"Oylarınızı kanun tasarısının lehinde kullanmayacağınızı biliyorum," diye devam etti, Ernest. "Onun aleyhinde oy vermek için efendilerinizden emir aldınız. Ve bana anarşist diyorsunuz. Siz, halk hükümetini mahvetmiş olan ve utanmadan kan kırmızı şerefsizliğinizle meydanlarda dolaşan siz bana "Anarşist!" diye bağırıyorsunuz. Ben cehennemin ateşine ve kükürdüne inanmıyorum, fakat böyle bir anda dine inanmazlığıma üzülüyorum. Hayır, böyle bir anda ben dindarım, bir cehennem olmalıdır, çünkü cinayetlerinize uygun düşecek bir cezayı başka hiçbir yerde vermek mümkün değildir. Siz ve sizin gibiler yaşadıkça kâinat cehenneme muhtaçtır."

Kapılarda hareket vardı. Ernest, başkan ve bütün milletvekilleri başlarını o tarafa çevirmişlerdi.

"Niye askerlerinizi içeri çağırıp da vazifelerini yapmalarını emretmiyorsunuz?" diye Ernest sordu. "Planlarınızı onlar çok daha çabuk uygularlar." Cevap; "Onları burada bulunduran başka planlardır," şeklinde oldu.

"Bu planlar herhalde," diye alaycı bir sesle Ernest devam etmek istedi, "Suikast veya onun gibi bir şey."

Fakat "suikast" kelimesi söylenirken gürültü tekrar bütün şiddetiyle boşandı. Ernest kendini dinletemeyerek sükûnetle yerinde

durup yatışmayı bekliyordu. İşte bu sırada olacak oldu. Oturduğum yerden bir patlamanın alevlerinden başka bir şey göremedim. Gök gürültüsü kulaklarımı doldururken koyu dumanların içinde Ernest'in nasıl sallanıp düştüğünü ve askerlerin nasıl içeri koşuştuklarını fark ediyordum. Arkadaşları hiddetten kudurmuş gibi yerlerinden fırladılar ve her türlü şiddete hazırdılar. Fakat Ernest bir an doğrularak kolunu kaldırıp arkadaşlarına sakin olmalarını emretti.

"Bu bir komplodur," diye onlara ihtar ediyordu. "Bir şey yapmayın, yoksa yandığınız gündür."

Sonra yavaşça tekrar çöktüğü sırada, askerler yanına gelmişlerdi, bir dakika sonra salonu boşalttılar ve artık ben bir şey göremedim.

Kocam olmasına rağmen beni Ernest'in yanına sokmadılar. Adımı söyleyince de derhal tutuklandılar. Aynı zamanda Vaşington'da mevcut bütün sosyalist milletvekilleri tutuklandı. Hatta otelinde tifüsten yatan zavallı Simpson bile bundan kurtulamadı.

Yargılama çok kısa sürdü ve bütün tutsaklar mahkûm oldu. Ernest'in idam edilmeyişi bir mucizeydi. Oligarşi için bu ağır olduğu kadar da pahalı bir hata oldu. Ama şu günlerde oligarşi kendine güveniyordu. Başarıdan sarhoştu. Ve bu bir avuç kahramanın işlerinde, oligarşinin temellerini sarsacak bir kuvvet gizli bulunduğunu hayalinden bile geçirmiyordu. Yarın, büyük ihtilâl patlayıp da bütün dünyayı çın çın öttürünce oligarşi, tabii çok geç olarak bu kahramanlar takımının nasıl heybetle büyüdüğünü öğrenecektir.[1]

1 Avis Everhard hikâyesinin kendi zamanında okunacağına kesin gözüyle bakıyordu. Onun için vatan hiyaneti muhakemesinin neticesini anlatmıyor. Müsveddede buna benzer, rahatsız edici ihmaller zaten çoktur. Elli iki sosyalist milletvekili mahkeme önüne çıkmış ve suçlu bulunmuştu. Hiçbirisinin idam cezasına çarptırılmayışı cidden dikkati çekiyor. Everhard, aralarında Theodore Donnelsen ve Mattew Kent bulunan on bir arkadaşıyla birlikte hayat boyunca küreğe mahkûm olmuştu. Geri kalan kırk kişi otuz ile kırk beş yıl arasında değişen ağır ceza almışlardı. Müsveddede tifodan yattığı söylenen Arthur Simpson ise on beş sene ile kurtulmuştu. Bize kadar gelen haberlere göre tek kişilik bir zindan odasında acından ölüyor. Küba'daki Kabanas hapishanesinde.. hem de diğer üç arkadaşıyla birlikte... Elli iki sosyalist milletvekili bütün Birleşik Devletlere dağılmış olan

Ben ki bizzat ihtilâlci ve ihtilâlcilerin bütün ümit, keder ve planlarına vakıf bir insanım, parlamentodaki patlamanın suçu bize ait olduğu iddiasını reddetmek için en iyi durumda olanlardanım. Toptan, kayıtsız ve işkilsiz beyan ederim ki sosyalistlerin oyunda parmakları yoktu. Bombayı kimin attığını bilmiyoruz, lâkin atanın kendimiz olmadığını pek iyi biliyoruz.

Öte yandan Demir Ökçe'nin hâdiseden sorumlu tutulması gerektiği besbellidir. Gerçi delilimiz yoktur ve hükmümüz sadece tahminlere dayanıyor; fakat şunu biliyoruz: Hükümetin gizli ajanları Meclis Başkanına sosyalist milletvekillerin çareyi terörde gördüklerini ve başlama gününü –bombanın patladığı gün olarak– belirlemiş olduklarını bildirmişlerdi. O sebepten daha evvel askeri tedbirler alınmıştı. Bizim bombadan hakikaten haberimiz olmaması, hükümet makamlarının ise onu çoktan bilip gereken tedbirleri almış olmaları tahminlerimizi doğruluyor. Ayrıca iddia ediyoruz ki yapılan taşkınlıkların suçu yine Demir Ökçe'nin omuzlarındadır. Çünkü bu suretle günâhı bize yükletmek ve bizi o sayede mahvetmek maksadını güdüyordu.

Meclis Başkanı orada bulunan al uşak elbiseli üyelere gereken işareti verdi. Zorbalık hâdisesinin Ernest konuşurken olacağını hepsi biliyordu. Haklarını vermiş olmak için şunu da söyleyelim ki zorbalık planını sosyalistlerin hazırlayıp tatbik etmiş olduklarına samimi olarak inanıyorlardı. Muhakeme esnasında birçoğu, yürekten ve inanarak şahitlik edenler dahi, Ernest'in bombayı atmaya hazırlandığını, fakat erken patladığını söylediler. Şüphesiz böyle bir şey görmüş değillerdi, lâkin şiddetli korkuları içinde gördüklerini hayal ediyorlardı. Hepsi bu kadar.

Mesele yargılama esnasında Ernest'in dediği gibiydi: "Hangi akıllı insan benim, bombayı atmak istediğim takdirde, öyle küçük ve tehlikesiz bir tanesini kullanacağıma inanabilir? İçinde kâfi barut bile yoktu. Bir hayli duman yaptıysa da benden başka kim-

---

askeri zindanlara kapatılmıştı. Thus, Du Boris, Woods Portoriko'da Everhard, Merryweather ile birlikte San Francisco körfezindeki Alcatraz adasında yıllardan beri askeri hapishane hizmetini gören bir binaya hapsedilmişti.

seyi yaralamadı. Ayağımın dibinde patladığı halde beni öldürmedi. İnanın bana: Şayet ben bomba atarsam adamakıllısını atarım. Benim tahrip fişeğimde dumandan fazla bir şey bulunur."

İddia makamı ona karşı şu iddiada bulunuyordu: Bombanın kuvvetsizliği ve vakitsiz patlayışı sosyalistlerin onu hazırlamaktaki beceriksizlikleriyle ve düşmesinin de Ernest'in sinirlerine hâkim olmamasıyla izah edilmesi gerekli olduğunu söylüyordu. Bu delili kuvvetlendirmek için ise birçok milletvekilinin ifadesi vardı; onlar Ernest'in bomba ile oynadığını ve sonra düşürdüğünü görmüşlerdi.

Bizden hiç kimse bombanın nasıl atıldığını bilmiyor. Ernest bana, patlamadan az önce onu ayağının önüne doğru uçarken gördüğünü söyledi. Mahkemede bunu izah ettiyse de kimse ona inanmadı. Demir Ökçe bizi mahvetmeye bir kere karar vermişti. Ve direnmek boşunaydı.

Hakikatin nasıl olsa bir gün açığa çıkacağı söylenir. Ben artık bundan şüphe ediyorum. Aradan 19 yıl geçti, bütün arayıp taramalarımıza rağmen bombayı kimin attığı belli olmadı. Şüphesiz o Demir Ökçe'nin bir casusuydu, fakat keşfedilmekten kurtuldu. En küçük bir iz, bir ipucu elimize geçmedi. Aradan bu kadar uzun zaman geçtikten sonra onu dünya tarihinin bilinmezliği arasına kaydetmekten başka çare yoktur.[1]

1 Bu garip sırrın meydana çıktığını görebilmek için Avis Everhard'ın daha birçok nesiller yaşaması lâzımdı. Bundan yalnız yüz yıl kadar önce yani onun ölümünden altı asır sonra Vatikan'ın gizli arşivlerinde Pervais'in itirafı keşfedildi. Burada bu gizli belgeden biraz bahsetmek, hakikatte yalnız tarihçiyi ilgilendirmesine rağmen, belki merak verici olur.

Pervaise Fransız kökünden bir Amerikalı olup 1913'de New York cezaevinde yatıyor ve yargılanmayı bekliyordu. Başka bir itiraftan, onun bir câni olmadığını öğreniyoruz. Biraz coşkun kanlı, ihtiraslı, yumuşak kalpli, çabuk heyecanlanır bir adamdı. Marazi bir kıskançlık nöbeti esnasında karısını öldürmüştü. O devirlerde bu gündelik olaylardandı. İtirafında uzun uzadıya anlattığı gibi, ölüm korkusuna yakalanmış bulunuyordu. Ölümden kurtulmak pahasına yapmayacağı iş yoktu; politika ajanları ise onu taammüden cinayet suçundan dolayı idam hükmü giymesinin kesin olduğuna inandırarak, kendi maksatlarına hazırlıyorlardı. Bilerek ve isteyerek katil olma, o devrin baş suçlarından biriydi. Suçlu, doktorların da hazır bulunduğu bir jüri heyetinin önünde elektrikli sandalyeye oturtulur

ve elektrikle idam edilirdi. Bu idam usulü o zaman pek revaçtaydı. Bir idam metodu olarak anestezi daha çok sonra kabul edildi.

Bu iyi yürekli, fakat zayıf iradeli adam, hapishanede erir ve ölümden başka bir şey beklemezken, bombayı parlamentoda atmak için Demir Ökçe casusları tarafından kandırıldı. İtirafında önemle kaydettiği gibi bombanın zayıf ve tehlikesiz olduğunu söylemişlerdi. Nitekim bu gerçeğe uygun düşer.

Pervaise tamiratla meşgul olmak bahanesiyle salona sokuldu. Bombanın atılma zamanı ona bırakılmıştı. Açıkça itiraf ediyor ki, Everhard'ın söylevine karşı duyduğu şiddetli ilgi ve bundan doğan genel heyecan ona ödevini az kalsın unutturuyordu.

Gördüğü işe ödül olarak yalnız hapishaneden çıkarılmakla kalmadı, ömrünün sonuna kadar kendisine bir gelir de bağlandı. Lâkin o bundan uzun zaman faydalanmayacaktı. 1914 sonbaharında bir kalp romatizmasına tutularak üç gün içinde ölüp gitti. Fakat Katolik papazı Peter Durban'ı çağırtarak itirafını yapmaya vakit bulabildi. Bu itiraf papaza o kadar önemli göründü ki, protokola yazarak yeminle kuvvetlendirdi. Bundan sonrası gerçekten önemliydi; meydana çıkmayarak arşivlere kapanması için de büyük nüfuzların devreye girmiş olması gerekir. Ancak yüz yıl önce büyük İtalyan bilgini Lorbia Vatikan'daki araştırmaları sırasında onu tesadüfen ele geçirdi.

Bugün hiç şüphe olamaz ki, 1913'de kongrede patlayan bombadan sorumlu olan Demir Ökçe'ydi. Pervais'in itirafı meydana çıkmasaydı bile hiçbir akıllı adam bundan şüphe edemezdi. Çünkü elli iki tane milletvekilini deliğe tıkan bu iş oligarşi adamlarının ve onlardan önce kapitalistlerin yaptıklarına, tıpkısı tıpkısına benziyordu. Bunun klâsik misalini 1890 yıllarına doğru Şikago'da Haymarket anarşistleri denilen insanlara karşı çekinmeden uygulanan barbarca adli katil olayında görürüz. Kapitalist mülklerinin yine kapitalistlerce çok hesaplı yakılıp yıkılmaları örneği gibi... Bu türlü ziyanlardan dolayı çok kere suçsuzlar cezalandırıldı.

20'nci yüzyılın ilk on yılına düşen işçi ayaklanmalarında –Batı bölgelerinde maden işçileri kapitalistlere karşı ayaklanmışlardı– yine böyle kanlı bir usul kullanıldı. Kapitalist casusları İndependance istasyonunu havaya uçurdular. On üç kişi öldü daha fazlası yaralandı. Kolorado devletinde kanun ve mahkeme cihazına hükmeden kapitalistler maden işçilerini cinayetle suçladılar ve nerdeyse bunu ispat da ettiler.

Tıpkı Pervaise gibi oligarşinin bir aleti olan Romeaines Kansas devletinin cezaevinde hüküm giymeyi bekleyerek otururken kapitalistlerin ajanları yanına sokuldular. Ama bunun itirafları, Pervaise'in tersine, daha yaşarken meydana çıktı.

İki kuvvetli ve korkusuz işçi önderinin, Moyer ile Haywood'un başına gelenler de bu zamana rastlar. Bunlardan biri maden ocağı federasyonu başkanı, diğeri ise sekreteriydi. İdaho'nun eski valisi esrarlı bir şekilde katledilmişti. Sosyalistlerle maden işçileri, cinayeti açıkça maden ocağı sahiplerinin işlediğini biliyorlardı. Fakat kanuni haklara rağmen, ve İdaho ile Kolorado valilerinin anlaşması üzeri-

SONOMA DAĞLARININ KOYNUNDA

Bu zamanda kendime dair söyleyecek çok sözüm yoktur. Hiçbir suç isnat edilmemesine rağmen altı ay hapishanede kaldım. Ben zanlıydım; bu bütün devrimcilerin kısa bir süre içinde öğrenecekleri korkutucu bir kelimeydi. Fakat artık bizim gizli servisimiz tesirini göstermeye başlıyordu. Hapishane hayatımın ikinci ayında hapishane gardiyanlarından biri organizasyonumuzla ilişikli bir adam olarak kendini bana tanıttı. Birkaç hafta sonra ise daha yakında tâyin edilmiş olan hapishane doktoru Joseph'un savaş bölükleri üyesi olduğu anlaşıldı. Böylece bizim organizasyonumuz oligarşininki ile örümcek ağı gibi karışıyordu. O sayede dış âlemle teması korudum. İçeri girmiş her şefimiz de Demir Ökçe'nin kırmızı uşak elbisesi içine saklanmış cesur arkadaşlarımızla temas halindeydi. Ernest üç bin mil uzakta, Pasifik kıyısında deliğe tıkılmış olduğu halde ben ona düzenli bir mektup servisiyle bağlıydım. Şefler içerde dahi, tıpkı dışarda olduğu gibi, harp kuvvetlerini idare edecek durumdaydılar. Birkaç tanesi çoktan kaçabilirdi. İçerde olmak işlerimiz için bir engel olmadığından herhangi bir aceleden sakınılıyordu. Elli iki parlamento üyesinden başka daha üç yüz liderimiz de zindanlardaydı. Hepsinin aynı zamanda kurtarılması planı ile uğraşılıyordu. Yalnız bir kısmı kaçacak olursa oligarşinin uyanıklığı artıp ötekilerin kurtulmak ümitlerini suya düşürmesi ihtimali vardı. Ayrıca düşünülüyordu ki bütün mahpusların birden kurtarılması memleket proletaryası üzerinde

---

ne Moyer ve Haywood hapse atılıp katillik ile suçlandırıldı. Bu olay o zamanki Amerikan sosyalistleri şefi Eugene V. Deps'e şu sözü söyletmişti: "Rüşvetle kandırılamayan veya korkutulamayan işçi önderleri tuzağa düşürülüp temizleniyorlar. Moyer ile Haywood'un tek suçu işçi sınıfına sarsılmaz bağlılıklarıdır. Kapitalistler memkeletimizi çaldılar, siyasetimizi bozdular, adliyemizi kirlettiler ve bizi atlarına çiğnettiler; şimdi de kaba baskılara boyun eğmemek terbiyesizliğini gösterenleri öldürmek istiyorlar. Kolorado ve İdaho valileri ancak efendilerinin buyruğunu yerine getiriyorlardı. Eğer onlar ilk darbeyi indirirlerse bizden derhal karşılığını alacaklardır."

fevkalâde kuvvetli bir psikolojik tesir yaratacaktı. Bu nedenle kuvvetimiz meydana çıkmalı ve güven uyandırmalıydı.

Benim, bırakıldıktan sonra ortadan silinerek Ernest için emniyetli bir sığınak bulmama karar verildi. Kaybolmak pek öyle basit bir iş değildi. Serbestliğe kavuşur kavuşmaz Demir Ökçe'nin casusları peşime takıldı. Onları şaşırtıp izimi kaybettirerek Kaliforniya'ya ulaşabilmek lâzımdı. Bu nasıl oldu, oldukça eğlencelidir.

Rusları taklit ederek yapılan pasaport sistemi gelişmeye başlamıştı. Bütün kıtayı kendi pasaportumla geçmeye tabii cesaret edemezdim. Eğer Ernest'i bir daha görmek istiyorsam öncelikle yok olmalıydım. Çünkü benim izimi bulurlarsa Ernest'i de tekrar yakalamış olurlardı. Sonra proletaryadan bir şahıs gibi giyinmiş olarak da seyahat edemezdim. Bir oligarşi üyesinin maskesini takınmaktan başka çarem yoktu. Anaç oligarşi adamları bir avuçtan fazla değildi, ama daha küçükleri, meselâ Vickson gibi birkaç milyon ağırlığında kuyrukluları pek çoktu. Bunların kadın ve kızlarına bol bol rastlanırdı ve benim de işte bunlardan birisi gibi seyahat etmeme karar verildi. Birkaç yıl sonra olsa bu mümkün olmazdı, çünkü pasaport sistemi memlekette hiçbir erkek, kadın ve çocuğu dışarda koymayacak şekilde geliştirildi.

İş kâfi derecede ilerleyince casuslar izimi kaybettiler. Birkaç saat sonra artık Avis Everhard diye bir kişi yoktu. Bir Felice von Verdighan yanında iki hizmetçisi ve bir fındık köpeği ile bakıcısı[1] olduğu halde yataklı vagona biniyor ve birkaç dakika sonra batıya doğru uçmaya başlıyordu.

Bana yoldaşlık eden genç kızların üçü de ihtilâlciydi. İkisi zaten savaş bölüklerindeydiler; üçüncüsü, Grace Halbrock da bir yıl sonra böyle bir organizasyona girdiyse de altı ay geçmeden Demir Ökçe tarafından çiğnendi. Bu köpeğe hizmet eden kızdı. Öteki ikiden

1 Şu gülünç manzara hâkim sınıfın vicdansız tavır ve hareketini gösterir. Halk açlıktan ölürken fındık köpeklerine hizmetçi kız tutuluyordu. Avis Everhard için bu ciddi bir maskaralıktı. Ortada ölüm-kalım meselesi vardı. Onun için manzarayı gerçek kabul etmek lâzımdır. Şu devrin âdetleri için bu yüz kızartıcı bir durumdur.

Bertha Stole on iki yıl sonra kayboldu. Anna Roylston[1] ise hâlâ yaşıyor ve ihtilâlde gittikçe daha büyük rol oynuyordu.

Başımıza bir şey gelmeden bütün Birleşik Devletler içinden geçerek Kaliforniya'ya kadar vardık. Oakland'da trenden indik ve Felice von Verdighan her iki hizmetçi ve yanında bekçi köpeğiyle beraber ebediyen kayboldu. Kızlar güvenli arkadaşlar tarafından alınıp götürülürken ben de başka arkadaşların arkasına takılıyordum. Treni terk ettikten yarım saat sonra San Francisco körfezi üzerinde bir balıkçı kayığında bulunuyordum. Değişik bir rüzgâr esiyordu ve gecenin büyük bir kısmını başı boş dolaşmakla geçirdik. Fakat gözüme Alcatraz'ın ışıkları görünüyor ve Ernest'in yakınında bulunduğumu düşünerek teselli buluyordum. Tan ağırırken halatların yardımıyla Marin adalarına çıktık. Bütün gündüzü burada saklı geçirdikten sonra karanlıkla beraber tekrar açıldık ve akıntı ile uygun bir rüzgâr sayesinde iki saatte San Pablo koyu üzerinde Petaluma'yı tuttuk.

Burada bizi atlı arkadaşlar bekliyordu ve durmaksızın, yıldızlı gecede yola koyulduk. Atlarımızı yönelttiğimiz Sonoma dağlarının siluetini kuzeyde görüyordum. Eski Sonoma'yı sağda bırakarak dağın iki kolu arasında açılmış geniş bir yardan gitmeye başladık. Şose bir tahta yola, diğer patikaya düştü, patika da yüksek otlaklarda büsbütün silindi. "Görünen dağ kılavuz istemez" deyip doğruca Sonoma üzerine sürüyorduk. En güvenilir yol buydu. Kimse tarafından görülmüyorduk.

Tan ağırırken kuzey kenarına ulaşıp boz ışıkta fundalıklardan geçerek son yaz sıcaklarıyla ısınmış derin uçurumlara doğru indik. Artık buralar benim iyi tanıdığım yerlerdi ve rehberlik vazifesi bana

1 Aralıksız süren hayale sığmaz cüretlerine rağmen Anna Roylston şahane bir çağda, 91 yaşına kadar yaşadı. Pockock'lar nasıl savaş bölüklerinin cellâtlarından kellelerini kurtardılarsa o da Demir Ökçe'nin cellâtlarından yakasını kurtardı. Tehlikeler ve kızgın kavgalar arasında sihir ve saadet dolu bir ömür sürdü. Savaş bölükleri içinde "Kızıl Bakire" diye meşhurdu ve ihtilâlin hakikaten en büyük figürlerinden biri haline geldi. 69 yaşında bir ihtiyar kadınken "kanlı" Halclffe'i, silahlı adamlarının ortasında vurdu ve burnu kanamadan kurtuldu. Nihayet ihtilâlcilerin Ozark dağlarındaki bir gizli sığınağında öldü.

düşüyordu. Benim saklanma yerim işte burasıydı. Burayı kendim keşfetmiştim. Dizginleri atların boynuna bırakarak yüksek bir çayırlığa çıktık. Sonra meşelerle örtülü alçak sırtı geçerek ufak bir çayırlıkta atlardan indik. Sonra yine bir dağ, kızıl kayalı bir dağ aşınca ilk güneş ışınları sırtımıza düştü. Bir keklik sürüsü fundalara sürünerek geçti. Büyük bir tavşan önümüzü kesti; bir karaca gibi hafif ve gürültüsüz gidiyordu. Biraz daha ötede dörder çatallı boynuzlarıyla bir geyik tekesi önümüzdeki sırta fırlayıp güneşte altın sarısı gibi parlak omuzlarını gösterdikten sonra kayboldu.

Bir müddet onun izinden gittik ve sonra onun tenezzül etmediği bir zikzak patikayı tutarak etrafı çamlarla çevrili bir göle indik. Yolumuzu arşın arşın biliyordum. Bana dost olan bir yazar bir zamanlar bu sığır otlağının sahibiydi. Fakat sonra o da ihtilâle karışmış ve orada benden daha az mesut olmuştu. Çünkü cesedi belirsiz ölülere karıştı gitti. Nerde ve nasıl, kimse bilmiyordu. Şimdi ziyaret ettiğim saklanma yerini benden başka bir de o bilirdi. Otlağı sırf güzelliğinden dolayı satın almış ve yerli çiftçilerin hoşnutsuzluğu arasında bol para ödemişti. Köylülerin bu yüksek fiyat üzerine nasıl başlarını salladıklarını ve hesaplarını yaparak: "Fakat buradan siz verdiğinizin altıda birini bile çıkaramazsınız," dediklerini gülerek anlatırdı.

Şimdi o ölüydü ve otlak çocuklarına geçmemişti. O şimdi Vickson'un malıydı. O Vickson ki Sonoma dağlarının bütün doğu ve kuzey yamaçlarına, Sprecüel'in arazisinden Bennet vadisine kadar, "benim" diyordu. Burasını fevkalâde bir av korusu haline getirmişti. Av hayvanları onun içinde, binlerce kilometrekarelik, güzel yamaçlar, açıklıklar ve yarlarla süslü dolaşma alanı bulmuşlardı. Eski mal sahipleri kovulmuştu. Hatta Vickson av hayvanlarına daha fazla yer açmak için akıl hastalarına mahsus bir devlet kurumunu da kaldırtmıştı. En iyisi benim saklanma yerimin Vickson'un av evinden iki kilometre kadar uzakta bulunmasıydı. Bu bizim için tehlikeli olmak şöyle dursun, aksine büyük bir emniyet demekti, çünkü ufak oligarşi prenselerinden birinin koltuğundaydık. Şeytanlar bile burada bulunuşumuzdan şüphe ede-

mezdi ve Demir Ökçe'nin casusları Ernest'le beni aramak için rüyalarında bile Vickson'un avlağına gelmezlerdi.

Atlarımızı göl kenarındaki ağaçlara bağladık. Yol arkadaşım bir ağaç kovuğundan bir yığın öteberi çıkardı. 25 kiloluk bir un çuvalı, her türlü konserve kutuları, mutfak gereçleri ve malzemesi, örtüler, su geçirmez bir çadır bezi, kitap ve yazı takımları, koca bir paket mektupluk, ayrıca bir gaz tenekesi, bir gazocağı ve nihayet burası için çok gerekli olan koca bir halka halat. Ağırlık o kadar fazlaydı ki hepsini sığınağa taşımak için birçok gidiş geliş gerekti.

Bereket ki sığınağım yakındaydı. Halatı alarak iki ormanlı tepenin ortasındaki çalılık ve fundalık arasından geçen yolda önden yürümeğe başladım. Açıklık birdenbire sarp bir ırmak kıyısıyla sona eriyordu. Bu kaynaklarla beslenen ufak bir ırmaktı ve en kurak yazlarda bile kurumazdı. Her iki yanda, sanki bir dev tarafından rastgele atılmış gibi, orman tepeleri yükseliyordu. Bazıları yüzlerce metre yüksekliğindeydi ve Sonoma'nın meşhur bağları kırmızı volkan toprağıyla örtülüydü. Irmak bunların arasından derin ve dik yatağını kazmıştı. El ve ayaklarımızla tutuna tutuna zahmetle ırmak kenarına indik ve akıntı boyunca otuz metre yürüyüp büyük mağaraya geldik. Burada mağara bulunduğuna kanıt olacak hiçbir şey yoktu. Aslında mağara olarak tanımlanacak özellikte değildi. Girilmez bir diken çalılığı içinden sürünerek, tahminen yirmi metre uzunluğundaki mağaranın nihayetine varılıyordu. Belki tepelerin biriyle çarpışmasından meydana gelmiş, fakat herhalde garip bir aşınma ile, yüzlerce yıl suların oynamasıyla oluşmuştu. Hiçbir yerde toprak görünmüyordu. Her türlü bitki ile sımsıkı kapanmıştı. En nârin baldırıkara ve altın sarısı eğrelti otundan tut da muhteşem çamlara ve palamut ağaçlarına kadar vardı. Bu yüksek ağaçlar doğrudan doğruya mağaranın duvarlarından çıkıyordu. Birkaç tanesi 45 derecelik bir köşe ile birbirine yaslanıyor, fakat çoğu yumuşak ve hemen hemen düz duvarlardan doğruca havaya çıkmaya uğraşıyorlardı.

Bu mükemmel bir sığınaktı. Hiç kimse oraya gelmiyordu. Glen Ellen köyü gençleri bile... Mağara bir uçurum dibinde olsa ve birkaç mil uzunluğunda bulunsaydı herhalde tanınırdı. Ama bu bir uçurum değil. Irmak yatağının bütün uzunluğu sekiz yüz metreyi geçmiyordu ve su mağaranın iki yüz metre kadar üst tarafında düpedüz bir otlaktaki kaynaklardan fışkırıyordu. Yatağından yüz metre kadar ötede de açık araziye çıkıyor ve ana nehirle birleşerek çayır ve ot kaplı bir toprak üzerinde akıp gidiyordu.

Yoldaşım halatın bir ucunu bir ağaç gövdesine bağladıktan sonra öteki ucuna da beni sarıp aşağı sarkıttı. Ben yere inince o da gidip çabucak ağırlığımızı taşıdı ve aşağı bıraktı. İş bitince halatı tekrar çözüp saklayarak neşeli bir veda sözü fırlatıp uzaklaştı.

John Karlson adındaki bu arkadaş hakkında birkaç şey söylemeden sözlerime devam etmek istemiyorum. O ihtilâlin alçakgönüllü bir militanı, saflarımızdaki sayısız özü doğru arkadaşlardan biriydi. Vickson'un av evi civarındaki ahırlarında çalışıyordu. Gerçek, Sonoma dağlarını üzerlerinde geçtiğimiz atlar Vickson'un kendi atlarıydı. Karlson şöyle böyle yirmi yıldır bu mağaranın bekçisidir ve bütün bu zaman boyunca en hafif bir ihanet fikrinin aklından geçmemiş olduğu muhakkaktır. Sadakatsizlik onun için bilinmeyen bir şeydi. Acayip mizaçlı ve öyle dar zekâlıydı ki ihtilâl ile uğraşmak fikrine nasıl geldiğine cidden şaşılır. Ne de olsa hürriyet sevgisi ağır ruhunda daima kül altında kor gibi yanıyordu. Onun bulucu ve zengin hayalli olmayışı bazı bakımdan çok iyiydi; daima kendine hâkim ve soğukkanlıydı. Emirlere itaat ediyor, ne meraklılık gösteriyor, ne de boşboğazlık ediyordu. Bir defa neden ihtilâlci olduğunu sordum.

"Delikanlılığımda Almanya'da askerdim," diye anlattı. "Orada bütün gençler asker olmaya mecburdur. Benim yanımda babası – söylendiği gibi– ajitatör olan bir delikanlı hizmet ediyordu. Bu baba, majestelerine saygısızlıktan hapishanede yatıyordu. Kayzer hakkında hakikati söylemeye işte böyle diyorlar. Delikanlı oğul benimle halk ve halk emeği üzerine, halkın kapitalistler tarafın-

dan nasıl sömürüldüğüne dair uzun uzun konuşurdu. Onun tuttuğu ışıkla ben eşyayı başka türlü görmeğe başladım ve ihtilâlci oldum. Onun sözleri samimi ve iyiydiler, ben de onları hiç unutmadım. Birleşik Devletlere gelince sosyalistleri arayıp buldum. Bir şubeye üye oldum. Bu S.L.P. zamanındaydı. Sonra ayrılık olunca ben S.P.ye bağlandım. San Francisco'da, bir ahırda hizmetçi olarak çalışıyordum. Bu depremden önceydi. Yirmi iki yıl üyelik aidatımı ödedim. Bugün de üyeyim ve borcumu, her ne kadar gizliyse de, ödemeye devam ediyorum. Yardımımı hiç kesmeyeceğim ve kolektif cemiyet kurulursa mes'ut olacağım."

Kendi kendime kalınca gazocağında kahvaltı hazırlamaya ve yuvamı düzeltmeye koyuldum. Ya sabah erken, yahut karanlık basınca Karlson bir hırsız gibi sığınağıma sokuluyor ve birkaç saat benimle birlikte çalışıyordu. İlk zamanlarda çadır bezine sarınmakla yetiniyordum, sonra ufak bir çadır kurduk. Yerimizin güvenliğine büsbütün inandıktan sonra da bir evceğiz yaptık. Bu ev mağaranın nihayetinden bakabilecek meraklı bir göz için tamamiyle kapalıydı. Bu, tabii sığınağın gür otları ve ağaçlarının yeşil ve güzel bir kalkan oluşturmasındandı. Ev duvara yaslanıyordu. Kuvvetli ağaç gövdeleriyle sağlamlaşmış, rutubeti iyice kurutulmuş, hava delikleriyle donatılmış duvarın içine de iki oda kazdık. Böylece bazı rahatlıklara kavuştuğumuzu söylersem bana inanabilirsiniz. Alman terörist Biedenbach sonra bizimle beraber burda oturduğu zaman öyle zekice bir düzenleme yaptı ki dumanı yutup havaya çıkarmıyor ve kış gecelerinde çatırdayan ocak ateşi karşısında keyif çatmamıza imkân veriyordu.

Burada şu yüce duygulu terörcü hakkında birkaç söz söylememe müsaade ediniz. İhtilâl içinde hiçbir arkadaş onun kadar yanlış anlaşılmış değildir. Arkadaş Biedenbach asla davaya ihanet etmiş ve birçoklarının kabul ettiği gibi, arkadaşları tarafından idam edilmiş değildir. Bu yalanı ortaya atanlar oligarşinin uşaklarıdır. Arkadaş Biedenbach dalgın ve unutkandı. Gizli parolayı hatırlayamadığı için mağara nöbetçilerimizden biri tarafından vuruldu. Bu acı bir yanlışlıktı. Kendi savaş bölüğünü

sattığı yalandır. Kimse davaya ondan fazla sadakat ve doğrulukla hizmet etmiş değildir.[1]

Benim seçmiş olduğum sığınak 19 yıl süre ile ihtilâlcileri barındırdığı halde, –yalnız bir olay hariç– hiçbir yabancı tarafından fark edilmemiştir. Halbuki Vickson'un av evinden iki kilometre ve Glen Ellen'den bir mil uzakta bulunuyorduk. Trenlerin gidiş gelişlerini düdükleriyle takip eder ve saatimi tuğla fabrikasının düdüğüne göre ayarlardım.

1 O zamanlardan bize gelen belgeler araştırıldığında Biedenbach'a rastlanmamaktadır. Everhard'ın elyazmasından başka hiçbir yerde ondan bahsedilmemektedir.

DEĞİŞİM

Ernest bana; "Kendini büsbütün değiştirmelisin," diye yazıyordu; "Artık kendin olmaktan çıkmalısın, yepyeni bir kadın olmalısın –hem yalnız kıyafetinle değil, onun altındaki derinle de. Kısacası öyle değişmelisin ki, seni ben bile tanımayayım– sesini, jestlerini, huylarını, duruşunu, yürüyüşünü, her şeyini..."

Emre uydum. Eski Avis Everhard'ı ikinci benliğim adını verdiğim başka bir kadının derisi altına sokmak için her gün saatlerce çalışıyordum. Uzun uğraşlardan sonra başarı kendini göstermeye başladı. Sesime yeni benliğime has tonu sağlamca yerleştirinceye kadar çalıştım. Rolüme otomatik bir şekilde uymak zorundaydım. İkinci şahsiyete öyle bir geçiş geçmeliydim ki, kendim bile aldanmalıydım. Bu yeni bir dil, meselâ fransızca öğrenir gibi bir şeydi. Fransızca konuşmak ilkin bilinçli bir şeydir. Öğrenci İngilizce düşünür ve düşündüğünü Fransızca'ya tercüme eder. Yahut Fransızca okur da anlayabilmek için İngilizceye tercüme eder. Lâkin bir kere sağlam bir temel elde ettikten sonra artık Fransızca okur, yazar, ve düşünür; İngilizce'ye sığınmaktan kurtulur.

Bizim değişme işimiz de böyle oldu. Kabul edilen roller iliğimize işlesin ve eski benliğimize dönmek şiddetli bir irade gerektirsin diye, çok fazla alıştırma yapmaya mecburduk. İlkin şüphesiz her şey beceriksizce birtakım sınamalardan ibaretti. Kendi kendimize bir sanat yaratıyorduk ve birçok şeyleri kendimiz keşfetmeye mecburduk. Ne olursa olsun, ilerliyorduk. Yavaş yavaş sanatımızın eri oluyor ve bir ustalıklar hazinesi yaratıyorduk. Bu hazine bir çeşit ders kitabı haline geldi ve ihtilâl okulunda kullanıldı.[1]

1 Vücut değiştirme o zamanda hakiki bir sanat haline gelmişti. İhtilâlciler bütün sığınaklarında bir tiyatro okulu açıyorlardı. Ama onlar sahne aktörlerinin peruk, sakal, sahte kaş gibi gereçleri hor görüyorlardı. İhtilâlcilerin oyunu ölüm-kalım oyunuydu ve bu çeşit tedbirler onlar için bir tuzak olabilirdi. O halde kılık değiştirmek onlarda esaslı içten, şahsiyetin köksel unsurlarından biri, bir ikinci tabiat olarak yapılmalıydı. Kızıl Bakire hakkındaki haberler onun bu sanattaki en meşhur ustalardan biri olduğunu gösteriyor. O kadar uzun ve başarılı hayat yolunu bu hünerine borçlu olsa gerek.

Babam bu zamanlarda kayboldu. O vakte kadar aralıksız aldığım mektupları ansızın kesildi. Pall Street'deki evimizde bir daha görünmemişti. Yoldaşlarımız onu her yerde aradılar. Gizli servisimizle memleketin bütün ceza evlerini aradık, fakat sanki o yer yarılmış da içine batmış gibi, arkasında hiçbir iz bırakmadan yok olmuştu. Başına neler geldiği hakkında fikir verecek en ufak bir ipucu bugüne kadar elimize geçmiş değildir.[1]

Sığınağımda altı ay yalnız yaşadım, fakat boş durmadım. Teşkilâtımız elle tutulur ilerlemeler kaydediyordu. Ernest ve öteki şefler bulundukları hapishanelerden direktifler veriyorlar ve biz dışarıdakiler uyguluyorduk. Yapılması gereken çok önemli işler vardı: Ağızdan propagandanın teşkilâtlanması, bütün dallarıyla casusluk şebekesinin kurulması, gizli basımevlerimizin yapılması, ayrıca yeraltı irtibatlarımızın düzenlenip tamamlanması. En sonuncusu da sayısız sığınaklarımızın birleştirilip teşkilâtlandırılması ve yeni sığınaklar meydana getirilerek bütün memleketi saran zincirde eksik halkaların tamamlanmasıydı.

Bununla beraber iş asla sonuna kadar götürülemedi. Altı ay geçtikten sonra yalnızlığım, iki kadın yoldaşın gelmesiyle sona erdi. Bunlar cesur, ihtiraslı bir hürriyet aşkıyla dolu genç kızlardı: 1922'de kaybolan Lora Peterson ile, sonra Du Bois[2] ile evlenen ve bugün dahi bizden olan Kate Bierce.

Her iki genç kız heyecan, tehlike ve dehşet dolu bir yolculuktan sonra ulaştılar. Onları San-Pablo körfezinden geçiren balıkçı motorbotunda pek ustaca bir ihtilâlci maskesi takarak organizasyonumuzun sırlarına derinden derine nüfuz etmiş bir Demir Ökçe casusu bulunuyormuş. Bu adam şüphesiz benim izim üzerindeydi,

1 İnsan yitiği şu devrin dehşetlerinden biriydi. Şarkılarda ve hikâyelerde buna çok rastlıyoruz. Bütün şu üç asır boyunca süren yeraltı boğuşmalarının sakınılmaz bir sonucuydu bu. Hem ihtilâlcilerin saflarında olduğu kadar da, oligarşi ve işçi birlikleri içinde de oluyordu. Erkekler, kadınlar, hatta çocuklar hiç habersiz ve izsiz yeryüzünden siliniyorlar, bir daha ortaya çıkmıyorlardı. Akibetleri sonsuz bir karanlığa bürünüp kalıyordu.

2 Ardis'in şimdiki kütüphane memuru Du Bois doğrudan doğruya bu ihtilâlci çiftten geliyor.

çünkü kayboluşum çoktan beri oligarşinin gizli polisine baş ağrısı veriyordu. Bereket versin ki herif –sonra anlaşıldığı üzere– keşiflerini daha kimseye açmamış bulunuyordu. İhbarlarını yapmadan önce işini tam bir başarıya ulaştırmak istemişti; yani benim sığınağımı keşfetmeyi ve beni tutmayı bekliyordu. Bu sayede bilgisi de kendisiyle birlikte öldü. Genç kızlar Petaluma'da karaya çıkıp ata binince adamın motordan kaybolduğunu görmüşler.

Sonoma dağları yolu üzerinde Karlson atını kızlara teslim edip, kendi kendilerine gitmelerini söyledikten sonra yaya olarak geri dönmüş, pek kızgın bulunuyormuş. Casusu yakalamış ve ondan sonra olup biteni bize açık yürekle şöyle anlattı: Karlson'un soğukkanlı anlatımı "herifi temizledim," diye başlıyordu. "Herifi temizledim," diye tekrar ederken iri ve sert işçi elleri manalı bir şekilde açılıp kapanıyorlardı; "Hiç gürültü yapmadı, vurup yere devirdim. Bu akşam gidip gömeceğim."

Bu sıralarda çok defa hayretle, kendimde olan değişikliği düşünüyordum. Bazen bana, bir zaman üniversite şehrinde o kadar sakin bir hayat geçirmiş olan, bugün ise bir ihtilâlci olmuş olan bana, ne zorbalığın ve ne ölümün dehşet vermemesi inanılmaz görünüyordu. Ya biri, ya da öteki imkânsızdı. Birinin gerçek, birinin de rüya olması gerekti; ama hangisi? Şimdiki mağara hayatı ağır bir kâbus muydu? Yoksa ben zaten bir ihtilâlciydim de, Berkeleyde geçen eski bir âlemde yaşamış ve orada çay ve danstan, toplantı ve okuma salonlarından daha çekici bir şey hayal edememiş olduğuma dair herhangi bir rüya mı görmüştüm? İnsan kardeşliği bayrağı altında toplanmış olan herkesin böyle düşünüp duymak zorunda olduklarını sanıyorum.

Çok kere o eski hayatın şahsiyetlerini hatırlıyordum; gariptir ki onlar ara sıra yeni hayatımda da çıkıp batıyorlardı. Meselâ Piskopos Morehouse. Gizli teşkilâtımız geliştikten sonra onu boş yere tekrar aramıştık. Bir kurumdan öbürüne sürüklenip durmuştu. Napa'daki devlet şifa yurdundan Stockton'dakine, oradan da Santa-Clara-Tal'deki Agnevs'e kadar izini sürebilmiş, fakat orada kaybetmiştik. Öldüğüne dair herhangi bir belge yoktu. Bir yolunu

bulup kaçmış olmalıydı. Onu ne acıklı şartlar içinde bir defa daha göreceğimi tabii hiç aklıma getirmiyordum. Şikago komününün vahşi boğazlaşmasında, şöyle üstün körü...

Sierra iplik fabrikasında kolunu kaybederek benim ihtilâlci olmama sebep olan Jackson'u bir daha hiç görmedim. Fakat ölmeden önce neler yaptığını hepimiz biliyorduk. O asla ihtilâlcilere katılmış değildi. Talihine kızıp, uğradığı haksızlığa karşı şiddetli bir kin bağlayarak anarşist olmuştu. Filozofik değil, sadece hayvani bir kin ve intikam hırsıyla çıldırmış bir anarşist. İntikamı da gerçekten pek korkunç oldu. Her şeyin uykuda olduğu bir gece, bütün bekçilere rağmen, Pertonwaith'in sarayına sokulup dinamitle havaya uçurdu. Hiçbir can kurtulmadı. Cezaevinde mahkûmluk kararını beklerken de yorganının altında kendini boğdu.

Doktor Hammerfield ile Doktor Bollingford'un talihleri Jackson'unkinden büsbütün başka oldu. Eski yollarında renk değiştirmeye devam ederek şanlarına uygun kilise sarayları elde ettiler, ve bugün dünya ile barışık rahat bir ömür sürüyorlar. Her ikisi de oligarşi savunucusu oldu ve yağdan enseleri kat kat oldu. Ernest bir zaman şöyle diyordu: "Doktor Hammerfield metafiziğini öyle maharetle evirip çevirdi ki şimdi Allah'a Demir Ökçe'yi alkışlatıyor. O güzelliğe de tapıyor ve Haeckel tarafından tasvir edilen şekilsiz belkemikli hayvanı görünmez bir hayalet haline getiriyor. Doktor Bollingford ile arasındaki fark, onun oligarşi Tanrısını biraz daha şekilsiz ve daha az omurgalı bir hale getirmiş olmasından ibarettir."

Bizi hayrette bırakan Sierra iplik fabrikasının sefil ustası Peter Donelly oldu. Jackson hâdisesini incelerken kendisini tanımıştım. 1918 yılında Frisco Kızıllarının bir toplantısında bulunmuştum. Bütün savaş bölüklerimiz içinde bu en müthişi, en vahşisi, en merhametsiziydi. Daha doğrusu bu bizim teşkilâtımızın bir kolu değildi. Üyeleri bağnaz, deli kimselerdi. Böyle bir zihniyeti teşvik etmeye cesaret edemiyorduk. Bununla beraber, ne kadar bizden olmasalar da, kendileriyle dostça ilişki kurmaktan geri durmuyorduk. Beni oralara yöneten bir ölüm-kalım meselesiydi. Birçok

erkek arasında maskesiz duran yalnız bendim. Beni kendilerine getirmiş olan dava halledildikten sonra bir üye tarafından dışarı çıkarıldım. Bu adam karanlık bir dehlizde durarak bir kibrit çaktı ve yüzünün önünde tutarak maskesini itti. Bir an Peter Donelly'nin ihtirasla şekli bozulmuş çizgileriyle karşı karşıya geldim. Sonra kibrit söndü.

"Sadece beni tanımanızı istiyorum," dedi karanlıkta. "Genel direktör Dallas'ı hâlâ hatırlıyor musunuz?" Evet, dedim. Sierra iplik fabrikasının tilki gözlü direktörünü çok iyi hatırlıyordum.

"İlkin onu hakladım," dedi Peter gururla, "Kızıllara katılır katılmaz ilk işim bu oldu."

"Nasıl oluyor da siz burada bulunuyorsunuz?" diye sordum. "Ya karınızla çocuklarınız?"

"Öldüler," diye cevap verdi. "İşte sebep de budur. Hayır, bununla beraber onların intikamını almak için buraya gelmiş değilim. Onlar kendi yataklarında öldüler. Hastalık, biliyor musunuz birbiri arkasına. Onlar yaşadıkça elimi kolumu bağlıyorlardı. Fakat şimdi, onlar ortadan kalkınca, kuruyan erkeklik kuvvetim için intikam almaya çalışıyorum. Vaktiyle sefil usta Peter Donelly'dim, bu gece 'Frisco Kızılları'nın 27'nci numarasıyım. Gelin şimdi sizi dışarı çıkarayım."

Sonra ona dair daha fazla şey öğrenecektim. Ailesinden herkesin öldüğünü söylediği zaman o gerçeği kendine göre ifade etmişti. Lâkin birisi, Timotheus, yaşıyordu. Babası için ölmüş demekti, çünkü Demir Ökçe'nin tutma ordusunda hizmet ediyordu.[1] "Frisco Kızılları" üyelerinden her biri yılda on iki ölüm cezasını uygulamak zorundaydılar. Başarısızlık ölüm cezasıyla tehdit ediliyordu. Sayıyı dolduramayan bir kızıl intihar etmişti. Bu öldürmeler tesadüfi değildi. Bu çılgınlar grubu sık sık toplanıp oligarşinin en

1 İşçi kastlarından başka bir de askeri kast türemişti. Meslekten yetişme askerlerden mürekkep bir ordu kurulmuş ve oligarşi üyelerinin kumandasına verilmişti. Bu ordu, bu rejim içinde artık işe yaramaz bir hale gelen milisin yerine geçmişti. Demir Ökçenin resmi gizli servisinin yanında bir de tutmalar gizli hizmeti meydana getirilmişti ki polisle asker arasındaki irtibat temin ediyordu.

sevimsiz üyeleri ve uşakları hakkında toptan ölüm kararları veriyordu. Bunların uygulanması kura ile belirleniyordu. Benim şu gece oraya gitmek istememin sebebi yine böyle bir karar oturumunda bulunmak isteyişimdendi. Demir Ökçe'nin mahalli gizli servisinde kendini göstermiş olan arkadaşlarımızdan biri "Frisco Kızılları"nın ağına düşmüş ve ölüme mahkûm olmuştu. Tabii zanlı oturumda hazır bulunmamıştı ve hâkimler de onun bizlerden biri olduğunu bilmiyorlardı. Benim vazifem onun kimliğini açığa vurmak ve sadakatını ispat etmekti. Bütün bunlardan nasıl haberdar olduğumuza belki şaşılacaktır. Ama basit bir açıklaması var. Gizli ajanlarımızdan biri "Frisco Kızılları"nın üyesiydi. Biz düşmanlarımız gibi dostlarımızı da göz önünde tutmak zorundaydık. Bu kaçıklar grubu ise bizim kendilerini göz önünde tutmak isteyeceğimiz kadar önemliydiler.

Şimdi tekrar Peter Donelly ve oğluna dönelim. Donelly'nin işleri kendisine verilen idam listesinde Timotheus Donelly adına rastlayıncaya kadar, iyi gitmişti. O zaman ondaki kuvvetli aile duygusu üstün geldi. Oğlunu kurtarmak için yoldaşlarını sattı. Oğlunu zorzoruna kurtarmasına karşılık bir düzine Frisco Kızılı öldürüldü ve grup hemen hemen mahvoldu. Geri kalanlar, onu, hiyanetiyle adam akıllı haketmiş olduğu cezaya çarpmakta gecikmediler.

Timotheus Donelly de uzun süre yaşamadı. "Frisco Kızılları" onu yok etmeyi görev edindiler. Oligarşi onu kurtarmak için her şeyi yaptı. Memleketin bir tarafından öbür tarafına taşınarak yeri durmadan değiştirildi. Onu yakalamak için yaptıkları semeresiz teşebbüslerde üç Frisco Kızılı kellesini verdi. Grup yalnız erkeklerden teşekkül ediyordu. Nihayet bir kadında çıkar yol aradılar ve buldular. Bu kadın bizim arkadaşlarımızdan biriydi. Hem de Anna Roylston'du. Gerçi biz ona bu girişimi yasakladık, lâkin onun iradesi daima kendi elindeydi ve disipline pek kulak asmazdı. O bir dehâ ve çok sevgili bir varlıktı, fakat disiplini bir türlü kafasına sokamadık. O tek başına bir sınıf teşkil ediyordu ve ortalama bir ihtilâlci ile asla ölçülemezdi.

Yasağımıza rağmen işi üzerine aldı. Anna cazibe dolu bir kadındı. Bir erkeğe sadece bir işarette bulunması yeterliydi. Bizim genç erkeklerimizden bir çoğunun kalbini parçalamış ve sayısız başka erkekleri büyüleyerek nihayet bir organizasyonumuza sokmuştu. Fakat evlenmemekte inat ediyordu. Çocukları çok sever, fakat kendinden olacak çocuğun, onu, uğruna hayatını bağışladığı davadan alıkoyacağını söylerdi.

Timotheus Donelly'yi kazanmak Anna Roystlon için ufak bir işti. Vicdanı kendisini rahatsız etmiyordu, çünkü tam o sırada Nashville'deki katliamda, Donelly'nin kumandasındaki tutmalar bu şehrin sekiz yüz dokumacısını öldürmüştü. Bununla beraber o Donelly'yi öldürmedi. Esir olarak Frisco Kızıllarına teslim etti. Bu olay bundan tam bir yıl önce oldu. O zamandan beri ona yeni bir ad takıldı; ihtilâlciler her tarafta ona "Kızıl Bakire" diyorlar.[1]

Sonra kendileriyle karşılaştığım iki malûm şahsiyet Albay Ingram ile Albay Van Gilbert idi. Albay Ingram oligarşi içinde yüksek şereflere ve rütbelere erişmişti. Almanya'ya elçi olmuştu. Her iki memleket proletaryası ondan nefret ediyordu. Demir Ökçe'nin milletlerarası casusu olarak çalıştığım sırada ona Berlin'de rastladı ve kendisine bazı yardımlarda bulunmuştum. Bu arada söylemeliyim ki bu iki yüzlü rolüm sırasında ihtilâle pek önemli birkaç faydam dokundu.

Albay Van Gilbert "Hırlar" adıyla anılıyordu. En çok, Şikago komününden sonra yaptığı kanun tasarısıyla göze çarptı. Hakkındaki hüküm daha önce sorgu hâkimi olarak oynadığı şeytan rolünden dolayı verilmişti. Ben de onu sorguya çekenler arasındaydım. Verdiğimiz hükmü Anna Roylston yerine getirdi.

Eski devirden bir kişi daha karanlığın üstüne çıkıyor; Jackson'un avukatı, Joseph Hord. Bir zaman gelip de bu adamı tekrar

1 Ancak ikinci ihtilâlin bastırılmasından sonra "Frisco Kızılları" tekrar canlanabilmişlerdir. İkinci nesil boyunca mevcut olmakta devam etti. Sonra Demir Ökçe-'nin bir casusu içlerinde sağlamca yuva kurup bütün sırlarını öğrendi ve onları tümüyle yok etmeyi başardı. Bu 2002'de olmuştu. Üyeleri üçer hafta aralıkla birer birer öldürülüp cesetleri San Francisco'nun işçi semtlerinde teşhir edildi.

göreceğimi aklıma bile getirmemiştim. Bu tuhaf bir tesadüf oldu. Şikago komününden iki sene sonra Ernest'le ben Benton Harbor'daki sığınağımıza gidiyorduk. Oraya ulaştığımız zaman bir adamın sorgusu henüz yapılmış bulunuyordu. Ölüm cezasına çarpılmış olarak götürülüyordu. Tam bu sırada içeri girdik. O zaman bedbaht, nöbetçilerinin pençesinden kurtularak kendini ayağıma attı. Kolları mengene gibi dizlerimi tutarak boğazlanan bir hayvan sesiyle af diliyordu. Dehşetten karmakarışık olmuş yüzünü çevirdiği zaman Joseph Hord'u tanıdım. Başımdan geçen hiçbir olay hayatı için yalvaran bu mahlûkun böğürtüsü kadar sinirlerime dokunmamıştı. Adam kudurmuş gibiydi. Bir düzine kadar arkadaş kendisini çekmeğe çalıştığı halde beni bırakmıyordu. Nihayet sürüklenip götürüldüğü zaman bayılıp düşmüştüm. Cesur bir erkeği ölürken seyretmek bir korkağın hayatı için sızlanışını dinlemekten çok daha kolaydır.[1]

1 Benton limanı sığınağı bir mezar sitesiydi. Giriş bir kuyu yolu ile gizliydi. Meraklı bir ziyaretçi labirenti dolaşarak Avis Everhard'ın açıkladığı toplantı odasına ulaşabilir. Daha ötede tutuklu hücreleri ve ölüm odaları vardı. İleride uzun sarmal galeriler halinde devrimcilerin mezarları görülür. Uzun yıllar önce yoldaşları tarafından koyuldukları yerde sıra ile yatmaktadırlar.

KAYBOLMUŞ BİR OLİGARŞİ ADAMI

Lâkin eski hayatımı düşünürken yeni devre ait hikâyemde pek fazla ileri gittim. Hapishanelerden toptan kaçış 1915'de olmuştu. Bu zor bir girişimdi, fakat bir engele çarpmadan uygulamak cesaretimizi arttırdı. Dikkate değer bir iş başarmıştık. Sayısız hapishanelerden, Küba'dan Kaliforniya'ya kadar yayılan askeri zindanlardan bir gecede elli iki milletvekili ile üç yüzden fazla işçi şefi kurtarmıştık. Hiçbir yerde de beceriksizliğe uğramamıştık. Kurtulanlar yalnız kaçmakla kalmayıp, aynı zamanda hepsi de kendileri için ayrılmış sığınaklara varmışlardı. Elimize geçmeyen tek milletvekili Cabanas'da korkunç işkencelerden sonra can veren Arthur Simpson'du.

Ondan sonra gelen on sekiz ay belki benim Ernest'le geçirdiğim en mutlu aylar oldu. Bu süre zarfında daima birbirimizin yanında bulunduk. Sonra, dünyaya tekrar döndüğümüz vakit çok kere ayrılmak zorunda kaldık. İhtilâl yangınını hiçbir zaman Ernest'i gözlediğim o geceki hararetle beklememiştim. Onu o kadar zamandan beri görmemiştim. Ve muhtemel bir engel düşüncesi, ya da planlarımızda onu hapishanesinde alıkoyacak herhangi bir hata düşüncesiyle, nerdeyse aklımı oynatacaktım. Saatler bir asır gibi geliyordu. Yapayalnızdım. Biedenbach ve öteki üç genç –ki o zamana kadar bizim sığınakta oturmuşlardı– her ihtimale karşı ağırca silahlanarak dağlara çekilmişlerdi. Bu gece memleketin hiçbir sığınağında tek bir arkadaşın bile kalmamış olduğunu sanırım.

Soluk tan ağartısı gökte belirirken yukardan parola sesini duydum ve cevap verdim. İlkin aşağı inen Biedenbach'ı karanlıkta az daha kucaklıyordum. Bir dakika sonra Ernest'in kolları arasındaydım. Değişmem o kadar tam olmuştu ki, şu anda gayet iyi fark ettiğim gibi, eski Avis Everhard'ı, eski tebessümü eski konuşma tarzı ve sesiyle tekrar elde edebilmek için bütün irademi kullanmak zorun-

da kalıyordum. Büyük bir gayretle ancak eski şahsiyetimi bulabiliyor, fakat pek kısa bir an içinde kalabiliyordum; yeni ve kendi elimle yaratıp terbiye ettiğim şahsiyet o kadar gayri ihtiyari ve o kadar emredici olmuştu. Ufacık kulübede Ernest'in yüzünü ışık altında görüyordum. Hapishane solukluğundan başka bir değişiklik fark edilmiyordu –Ya da hiç değilse önemli bir değişiklik yoktu–. O aynı seven koca, aynı kahramandı. Bununla beraber yüzünde bilgece çizgiler oluşmuştu. Bu ona yakışıyordu, çünkü bu, çizgilerini daima belirten isyancı hayatına kalıcı bir "saf incelik" vermiş görünüyordu. Belki eskisinden bir parça daha ciddiydi, fakat gözlerinde aynı gülümseme parıldıyordu. Ağırlığından on kilo kadar kaybetmişse de yine mükemmel bir vücut yapısı içinde bulunuyordu. Bütün hapishane zamanında vücut egzersizlerine devam etmiş. Adaleleri demir gibiydi. O hakikaten içeri girdiğinden daha iyi bir şekildeydi. Yatıncaya kadar saatler geçti, fakat ben bir türlü uyuyamıyordum. Mutlulukla dolup taşıyordum ve kaçış zahmetleriyle atlı yolculuğun yorgunluğuna da katlanmış olan ben değildim.

Ernest uyurken elbisemi ve saç tuvaletimi değiştirerek tekrar yeni ve rahat benliğime girdim. Sonra Biedenbach ve öteki arkadaşlar uyanınca onların yardımıyla bir azizlik tasarladım. Her şey yolunda gidiyordu. Ernest kapıyı itip içeri girince bir sığınağın aynı zamanda mutfak ve yemek odası olarak da kullanılan kısmında bulunuyorduk. Bu anda Biedenbach bana Mary diye hitabediyor, ben de ona dönerek cevap veriyordum. Sonra, bir genç arkadaşın ihtilâlin tanınmış bir kahramanını ilk defa görünce göstermesi tabii olan merak dolu ilgisiyle Ernest'i süzdüm. Onun bakışı üstümden kayarak hücrede dolaştı. Biraz sonra kendisine Mary Holmes diye takdim edildim.

Aldanışını hiç kusursuz bir hale getirmek için de sofraya bir tabak fazla konmuştu. Oturunca bir sandalye de boş kaldı. Ernest'in artan heyecanını ve sabırsızlığını gördükçe sevinçten bağırmamak için kendimi zor tutuyordum. Nihayet dayanamadı, "Karım nerde?" diye sertçe sordu.

"Daha uyuyor," diye cevap verdim.

Bu kritik bir andı. Sesimden bir şey sezer sandım, fakat sesim onun şüphelenmeyeceği kadar değişmişti. Yemeğe başladık. Bir kahramana hayran bir kimse gibi çok ve heyecanlı konuşuyordum. Heyecan ve hayranlığın çok haddine geldiğim zaman daha maksadımı sezmesine vakit bırakmadan kollarımı boynuna doladım ve dudaklarından öptüm. Beni bir kol uzunluğunca kendinden uzak tutarak hiddetli ve şaşkın etrafına bakındı. Dört erkek kahkahalarını salıverdiler ve izahlar başladı. Fakat o daha inanamıyordu. Beni dikkatle gözden geçiriyor ve inanacak gibi olurken tekrar başını sallayarak vazgeçiyordu. Eski Avis Everhard haline gelip kulağına ancak ikimizin bildiği şeyleri fısıldadıktan sonradır ki beni gerçek karısı olarak kabul etti.

Bir gün sonra beni kolları arasında sıkarken şöyle konuşuyordu:

"Sen benim Avis'imsin," diyordu. "Ama başka birisin de. Sen içinde iki kadın taşıyorsun ve şu halde benim haremimsin. Eğer bir gün Birleşik Devletler benim için pek bunaltıcı olursa Türkiye'de[1] vatandaşlık hakkını kazanmak herhalde bana zor gelmeyecek."

Sığınaktaki hayatımız mutlulukla doluydu. Gerçi işimiz çok ve güçtü, ama beraber yapıyorduk. Birbirimizin yanında geçecek on sekiz tane tatlı ay vardı. Hem yalnız da değildik. Şeflerin ve arkadaşların gidiş gelişi hiç eksik olmuyordu. Bunlar ihtilâl ve entrikanın yeraltı sesleriydi, bütün savaş hatlarındaki planlardan ve çarpışmalardan bahsediyorlardı. Bol şaka ve neşe de vardı. Biz sadece ateş dolu kundakçılar değildik. Çok güç işler görüyor, çok zahmetlere katlanıyorduk, ama bütün iş-gücümüz ve ölümle hayat arasındaki oyunumuz sırasında gülmeye ve sevmeye de vakit buluyorduk. Aramızda sanatkârlar, bilginler, üniversite öğrencisi, müzisyen ve şairler vardı; bu mağarada oligarşinin saraylarında ve "Mucize Şehirler"indekinden daha ince, daha yüksek kültür hüküm sürüyordu. Gerçek bu "Mucize Şehirler"in kurulması ve süslenmesinde sanatçı arkadaşlarımızın büyük payı vardı.[2]

1 O zamanlar Türkiye'de çok evlilik âdeti vardı.

2 Bu Avis Everhard'ın bir öğünmesi değildir. Entelektüel dünyanın çiçekleri ihtilâlcilerin içinden doğuyordu. Birkaç müzisyen ve ses ustasıyla birkaç oligarşi adamı

Bütün vaktimizi sığınakta geçirmek zorunda da değildik. Geceleri atlara binerek dağlara çıkıyor ve vücutlarımızı hamlanmaktan koruyorduk. Atlarımızın Vickson'unkilerden başkası olmadığını söylemeye bile gerek yok. Atlarının ne kadar çok ihtilâlci taşıdığını bir bilseydi! Hatta bizce bilinen çok uzak yerlere kadar gezintimizi uzattığımız ve gündüzleri orada geçirip karanlık basınca geri döndüğümüz oluyordu. Vickson'un kaymak ve yağını kullanıyorduk.[1] Ernest Vickson'un keklik ve tavşanlarını ve bazen de genç tekelerini keyfine göre avlıyordu.

Burası gerçekten çok güvenli bir sığınaktı. Yukarda yalnız bir kere keşfedildiğini söylemiştim. Bunu anlatırsam, genç Vickson'un kayboluş sırrını da açıklamış olacağım. Bugün o ölmüş bulunduğundan hakkında rahatlıkla konuşabilirim. Mağaranın yukarı doğru saklı bir köşesine birkaç saat için güneş düşüyordu. Çay yatağından buraya birçok kum getirerek kuru, ılık güneşli ve güzel bir yer hazırlamıştık. Bir öğle sonu burada uyuklayıp oturuyor ve Mendelhall'in[2] bir kitabına bakıyordum. Kendimi o kadar rahat ve sakin hissediyordum ki onun alevli beyitleri bile beni tahrik etmiyordu.

Ayaklarımın önüne düşen bir toprak parçasıyla sıçradım. Yukardan duyduğum bir hışırtı ile beraber genç bir adamın duvardan sıçrayarak önümde dikildiğini gördüm. İşte bu, tabii o zaman kendisini tanımadığım Filip Vickson'du. Bana korkusuz, fakat şaşkın bakıyordu.

"Ha" dedi; lâkin hemen kendisini toplayarak şapkasını çıkardı ve "Affedersiniz, burada birisini bulacağımı düşünmemiştim," dedi.

---

istisna edilirse o devrin adları bize kadar gelen bütün büyük yaratıcıları ihtilâlciydi.

1 Daha o zaman kaymak ve yağ ham sütten yapılıyordu. Gıda maddelerinin kimyevi olarak üretimi daha başlamamıştı.

2 Bu devirden kalma bütün edebiyatta daima Rudolph Mendelhall'in şiirlerinden bahsediliyor. Arkadaşlarınca kendisine "Alev" deniliyordu. Hiç şüphesiz o büyük bir dehâydı; fakat şurada burada, bazı yazarların yazılarında geçen beyitlerinden başka hiçbir eseri bize kalmamıştır. 1928 yılında Demir Ökçe tarafından ezilmiştir.

Ben öyle soğukkanlı değildim. Çaresiz anlarda kendimi vaziyete uydurma sanatını henüz öğrenmemiştim. Sonra, enternasyonal casus olduğum vakit, böyle hallerde çok daha becerikli olacağım şüphesizdi. Her neyse, telâşla ayağa fırlayarak tehlike parolasını haykırdım.

O beni keskin bakışlarla süzerek "Niçin böyle yapıyorsunuz?" dedi. İçeri gelirken hiç kimseye rastlayacağını düşünmemiş olduğu muhakkaktı. Bunu memnuniyetle öğrendim.

"Hangi maksatla demek istiyorsunuz herhalde?" diye ben de kendi tarafımdan sordum. O zaman cidden beceriksizdim.

Başını sallayarak "Bilmem," diye cevap verdi. "Yoksa yakında dostlarınız mı var? Ne olursa olsun bana açıklamalısınız. Buradaki hikâye hoşuma gitmiyor. Siz kanunsuz olarak yabancı mülke ayak basmışsınız. Bu arazi babama aittir ve..."

Tam bu anda Biedenbach, ki her zaman nazik ve sevimliydi, "Eller yukarı, genç adam!" diye bağırdı.

Genç Vickson kollarını yukarı kaldırarak kolu üzerinde otuz otuzluk bir otomatik tüfek tutan Biedenbach'e döndü. Vickson kendini kaybedecek bir gence benzemiyordu.

"Ohoo!" dedi "Burada bir ihtilâlciler ağı varmış, bana göründüğüne göre tam bir eşek arısı yuvası. Artık bu daha fazla sürmeyecek, bunu size kesinlikle söyleyebilirim."

"Bu iddianızı bir kere daha düşünmek için belki kâfi derecede burada kalırsınız," dedi Biedenbach sakince. "Bu arada sizi içeri girmeğe davet edeceğim."

"İçeri girmek?" Genç adam cidden hayret içindeydi. "Burada bir yeraltı şehriniz mi var? Böyle şeylerden bahsedildiğini duymuştum."

Biedenbach güzel aksanıyla "Geliniz!" diye direniyordu.

Öteki "Ama bu kanuna aykırıdır," diye protesto ediyordu.

"Evet, sizin kanunlarınıza," diye terörcü kesince karşılık verdi. "Bana inanınız: Bizim kanunlarımıza göre bu doğrudur; değil mi

ki siz şu anda, şimdiye kadar içinde yaşamış bulunduğumuz baskı ve barbarlık dünyasından başka bir dünyada bulunuyorsunuz."

"Fakat hiç değilse orada meseleyi enine boyuna düşünmek fırsatı vardır," diye Vickson mırıldandı.

"O halde burada kalır ve gönlünüzce düşünürsünüz."

Genç adam gülerek galibin arkasından eve girdi. İçerdeki boşluklardan birine alındı ve genç arkadaşlardan birisi başına nöbetçi bırakıldı. Sonra mutfakta toplanıp durumu gözden geçirdik.

Biedenbach gözlerinde yaşlarla Vickson'un ölmesi gerektiğini ileri sürüyordu, fakat biz oylarımızla onun müthiş teklifini kenara ittiğimiz zaman rahat bir nefes aldı. Öte yandan biz de genç oligarşi adamını salıvermeyi aramıza alalım.

"Yapmamız gerekeni ben size söyleyeceğim," dedi Ernest. "Onu sağ bırakıp eğitelim ve kendimize maledelim."

"O halde ona hukuk ilmini öğretmek hakkını ben kendime ayırıyorum," diye Biedenbach haykırdı. Gülüşerek buna karar verildi. Filip Vickson'u esir olarak tutup edip kendi ahlâkımız ve sosyolojimize göre yetiştirmek istiyorduk. Fakat ilkin yapılacak başka şeyler vardı. Genç oligarşi prensinin bütün izleri yok edilmeliydi. Biedenbach aşağı sıyrılırken Vickson'un, yumuşak duvarda bıraktığı izleri bütün gün çalıştı ve göze çarpacak hiçbir şey bırakmadı. Mağara kenarından uçuruma kadar olan bütün izleri de yok etti. Hava kararırken Karlson gelip Vickson'un ayakkabılarını istedi.

Delikanlının onları vermeye hiç niyeti yoktu ve hatta onun için kavga etmeye hazırlanıyordu. Razı olması için Ernest'in ellerindeki nalbant kuvvetini hissetmesi gerekmişti. Karlson'un ayakları kabarıp derisi sıyrıldı ama, o küçük ayakkabının içinde yine çok iyi iş görmüştü. Mağaranın girişinde, izlerin kaybolduğu yerde Karlson ayakkabıları ayağına geçirerek sola doğru yürümeye devam etmişti. Tepelerin etrafında, dağ sırtlarında ve uçurumlarda millerce mesafe yürüdükten sonra izleri nehir yatağına kadar getirdi. Burada ayakkabıları çıkarmış ve kendi

izini keşfettirmemek için biraz su içersinde gittikten sonra yine kendi ayakkabılarını giymişti. Bir hafta sonra Vickson'a ayakkabıları geri verildi.

Bu gece köpekler salınmış ve sığınakta kimse uyuyamamıştı. Ertesi gün havlayan köpekler uçuruma geldi, fakat Karlson'un kendileri için hazırlamış olduğu izleri yakalayarak yukarıki dağların vadilerinde kayboldular. Bütün bu esnada sığınaktaki adamlarımız silah elde beklediler; otomatik tabancalar, tüfekler, hatta Biedenbach'ın yapmış olduğu yarım düzine cehennem makinesi. Arayıcı kollarından biri sığınağımıza gelseydi, müthiş bir sürprizle karşılaşacaktı.

Ben burada Filip Vickson'un, bir zamanki oligarşi ve sonraki ihtilâlcinin, kayboluşu hakkında doğru haberi vermiş oldum. Onu nihayet kendimize döndürdük. Zekâsı taze ve alımlı olduğu gibi doğuştan da kabiliyetliydi. Aylarca sonra onunla beraber babasının atlarına binerek Sonoma dağları üzerinden Petaluma'ya gittik ve onu ufak bir balıkçı gemisine bindirdik. Sonra da yeraltı demir yollarımızdan Carmel sığınağına ulaştırdık.

Orada sekiz ay kadar kaldı ve artık bizi bırakmak istemedi. Bu iki sebepten ileri geliyordu: Bir defa Anna Roylston'a âşık olmuştu. İkincisi de tam bizden birisi olmuştu. Ancak aşkının ümitsizliğine inandıktan sonra babasının yanına dönmesi hususundaki teklifimizi kabul etti. Görünüşte oligarşi adamı, hakikatte ise en değerli ajanlarımızdan biri oldu. Bize karşı oligarşinin düzenlediği planlar ve takipler daima sonuçsuz kalıyordu. Kendi üyelerinden ne kadarının bizim ajanımız olduğunu bilselerdi şüphesiz her şeyi anlamış olurlardı. Genç Vickson davaya karşı sadakatinde hiç sallanmadı ve gerçekten vazife duygusuyla öldü. 1927 yılının savaşları esnasında bir şefler toplantısında tutulduğu zatürreeden öldü.[1]

1 Bu genç adamın hali fevkalâde bir şey değildi. Oligarşiye mensup birçok genç hak ve adalet duygularının sevkiyle, yahut ihtilâlin ateşiyle tutuşarak hayatlarını ona adıyordu. Rus asillerinin oğulları da vaktiyle kendi memleketlerinin ihtilâlcilerine katılıyorlardı.

UÇURUMUN BÖĞÜREN CANAVARI

Mağarada geçen uzun hayatımız sırasında dışarının bütün olaylarıyla sıkı bağlar kurabiliyorduk. Kendisiyle harp halinde bulunduğumuz oligarşinin gücünü çok iyi kavradık. İlk sallantılardan sonra kurulan yeni örgüt sağlamlaşmış ve sürekliliğin bütün işaretlerini göstermeğe başlamıştı. Oligarşi öyle bir yönetim mekanizması kurmayı başarmıştı ki, ne kadar karışık ve çok taraflı olursa olsun, düzgün ve iyi işliyordu. Onu durdurmak yahut düzensiz bir hale getirmek için bizim tarafımızdan yapılan gayretler boşa gidiyordu.

Bu birçok ihtilâlcileri şaşırtıyordu. Onlar bunu tahmin etmemişlerdi; yine de memlekette iş hayatı tekrar yoluna girmiş bulunuyordu. Madenlerde ve tarlalarda insanlar tıpkı esirler gibi çalışıyordu. Hayati önemi olan endüstride her şey yolundaydı. Büyük işçi kastlarının üyeleri hallerinden memnundular ve hevesle çalışıyorlardı. Hayatlarında ilk defa iş emniyeti görmüşlerdi. Artık yoksul zamanlarında olduğu gibi, grevlerle lokavtlarla rahatsız olmuyorlardı. Rahat evlerde ve kendilerine ait mükemmel şehirlerde oturuyorlardı. Eskiden barındıkları dar sokaklar ve kirli mahallelere bakarak buralar şâhâne sayılırdı. Daha iyi yemekleri, daha kısa iş zamanları, daha çok dinlenme günleri ve türlü türlü çıkarlarıyla eğlenceleri vardı. Lâkin daha az mesut kardeşleri, sıradan işçiler ve uçurumun kırbaç altında ezilen halkı için hiç tasalanmıyorlardı. İnsanlık için bir bencillik çağı başlamıştı. Ancak bu kadar karamsar olmayalım. İşçi kastları, ajanlarımız tarafından delik deşik edilmişti. Bunlar çaresizliğin ötesinde hürriyetin parıltılı hayalini görmüş adamlardı.

İyi dayanmış ve iyi çalışmış bir örgüt de tutmalar ordusuydu. Eski düzenli ordudan çıkmış olan bu kıtalar bir milyon kişilik bir kuvvet meydana getiriyorlardı. Kolonilerdeki askeri kuvvetler

buna dahil değildi. Tutmalar ayrı bir kast oluşturuyor. Kendilerine mahsus şehirlerde oturuyorlar, kendilerine mahsus becerikli bir idare altında yaşıyorlar ve birçok ayrıcalıklara sahip bulunuyorlardı. Satılmayan üretim fazlalarının önemli bir kısmı onlar tarafından tüketiliyordu. Halk ile her türlü ilişki ve sempatiyi kaybederek yepyeni bir sınıf ahlâkı ve sınıf bilincine sahip olmuşlardı. Bununla beraber yine binlerce ajanımız onların içinde çalışıyordu.[1]

Bizzat oligarşi adamları da dikkate değer, hatta itiraf edilmeli ki, beklenmedik bir gelişme gösterdiler. Sınıf olarak iyi disipline olmuşlardı. Her üyenin dünyada yapacak bir vazifesi vardı ve onu yapmaya mecburdu. Gençleri arasında artık boş gezen kalmamıştı. Onların kuvvetinden oligarşiyi güçlendirmek için istifade ediliyordu. Endüstride çavuş, teğmen ve yüzbaşı gibi görevleri vardı. Bilimsel meslekler seçiliyor, birçokları mühendis ve yönetici oluyor, kolonilerde görev alıyorlardı. Ve binlercesi gizli emniyet teşkilâtında çalıştırılıyordu. Öğretimde, kilisede, sanatta, bilimde, edebiyatta bir nevi staj görüyorlar ve bütün bu alanlarda milletin düşüncesini oligarşinin arzusuna uygun istikametlere çevirmekten ibaret olan ödevlerini lâyıkıyla başarıyorlardı.

Yaptıklarının doğru olduğunu öğreniyorlar, sonra da öğretiyorlardı. Bu aristokrat fikir, çocuklarından itibaren onlara öyle esaslı bir şekilde aşılanıyordu ki, iliklerine kadar işliyordu. Kendilerine vahşi hayvan terbiyecisi, yırtıcı canavarlar bekçisi gözüyle bakıyorlardı. Onların ayakları altında ise ihtilâlin yeraltı gürültüleri homurdanıyordu. Zorlu ölüm onların arasında dolaşıp duruyordu; bomba, bıçak ve kurşun insanlığın yaşaması için, bağlı tutmaya, kendilerini mecbur hissettikleri böğüren uçurum canavarının pençeleri gibi, onları tehdit ediyordu. Bunlar insanlığın kurtarıcılarıydı. Kendilerini, en yüce varlık için kahramanca dövüşen erler olarak görüyorlardı. Uygarlık sanki onlarla ayakta duruyordu.

1 Tutmalar Demir Ökçe'nin son günlerinde önemli bir rol oynadılar. İşçi kastlarıyla oligarşi arasındaki egemenlik kavgasında entrikaların tesiriyle kâh bir tarafa, kâh öbür tarafa sallanan bir rakkas oldular.

Burada o kadar ileri gidiyorlardı ki bir parça zayıflayacak olsalar, koca canavarın, kendileriyle birlikte bütün güzellik ve yücelikleri, bütün neşe ve iyilikleri yutulup yok edeceğine inanıyorlardı. Onlar olmayınca anarşi dünyayı kasıp kavuracak ve insanlık o kadar güçlükle içinden çıktığı karanlık geceye geri dönecekti. Anarşi umacasının hayali, bunların gözleri önünde o kadar devamlı bir şekilde tutuluyordu ki, içlerinde uyanan dehşetle onlar da aynı hayali kendi çocuklarına musallat ediyorlardı. Çiğnenmesi gereken canavar buydu. Aristokrasinin en önemli görevi buydu. Kısacası zayıf insanlıkla, bu her şeyi yutmaya hazır canavar arasındaki bir felâketlik unsuru, bir denge olduklarına sanıyorlardı.

Bütün oligarşi sınıfının bu yüksek moral duygusu hakkında ne söylesem azdır. Bu, Demir Ökçe'nin kuvvetiydi ve birçok arkadaşlar bundan doğru bir sonuç çıkarabilmek için ya yetersiz ya da gönülsüzdüler. Pek çoğu Demir Ökçe'nin kuvvetini onun mükâfat ve ceza sistemine veriyorlardı. Bu yanlıştır. Cennet Cehennem bir softanın gayretkeşliğinde baş faktör olabilir; fakat müminlerin büyük çoğunluğu Cennet-Cehennem haklı-haksız kavramlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Hak sevgisi, hak isteği, hak olmayan her şeye karşı duyulan huzursuzluk; kısacası moral yaşama dinin ana faktörüdür. Oligarşide de bu böyleydi. Hapisane, sürgün, alçaltma, şeref, saraylar ve mucize şehirler, bütün bunlar tesadüflerden ibarettir. Oligarşinin büyük itici kuvveti doğruyu yaptığına inanmasındadır; işlediği suçlar ve haksızlıklar dışında. Ve asıl göze çarpan nokta oligarşinin bugün kendi hakkından emin olarak yaşamasıdır.[1]

Yirmi yıldan beridir ki, ihtilâlin kuvvetini de bu haklılık duygusu beslemektedir. Kurbanlarımızı ve şehit olma aşkımızı başka

1 Ahlâki bağımsızlık ve sermayenin çarpıklıklarından oligarşi adamları yeni, irtibatlı ve çelik gibi keskin bir ortam yaratmışlardı. Bayağı, ilme aykırı, fakat o zamana kadar hiçbir zalim sınıfın olmadığı kadar kudretli bir ortam... Biyoloji ile evrimin kendilerini yalanlamasına rağmen oligarşi adamları ahlâkiliklerine inanıyorlardı ve yalnız bu insanlardır ki onlara üç asır müddetle insanlığın ilerleyişinin büyük akıntısını durdurmak imkânını sağlamış, metafizik ahlâkçılar için derin, azametli, karışık bir "temâşa" olduğu kadar, materyaliste de çok baş ağrısı vermiştir.

türlü açıklayamayız. Rudolf Mendelhall bu sebepten davası uğruna son nefesini verdi. Ölümünden bir gece önce de vahşi kuğu şarkısını söylemişti. Arkadaşlarını ele vermek istemediği için işkence edilen Hulbert, bir başka sebepten mi kendini kurban etmişti? Anna Roylston'u annelikten mahrum eden, yine bu sebepti. John Karlson'u Glen Ellen'deki sığınağımızın sadık bekçisi yapan bu duyguydu. Genç olsun, ihtiyar olsun, kadın olsun, erkek olsun, yüksek olsun, alçak olsun, dâhi olsun, ahmak olsun, ihtilâlci bütün yoldaşları arasında kime bakılırsa bakılsın, bu böyledir. İtici kuvvet olarak derin, devamlı bir hak isteği bulunacaktır!

Fakat hikâyemin ilerisine geçtim. Sığınağımızı terk etmeden önce gerek Ernest, gerek ben Demir Ökçe'nin kuvvetinin nasıl büyüdüğünü pekâlâ biliyorduk. İşçi kastları; tutmalar ve büyük casus ordularıyla her türlü polis teşkilâtı oligarşiye sadakatle hizmet ediyordu. Hürriyetlerinin kayboluşuna ne kadar göz yumarlarsa sadakatları da o kadar artıyordu. Öte yandan halkın büyük umutsuz kitleleri, uçurum halkı, sefaletine karşı hayvanca bir el çekmeye ve kayıtsızlığa yuvarlanıyordu. Kitleler içinde kuvvetli bir proleter belirdiği ve kendini saydırmaya başladığı zaman oligarşi tarafından ya işçi kastlarına, yahut tutmalar arasına alınarak kitleden çalınıyordu. Bu suretle memnuniyetsizlikler uyuşturuluyor ve proletarya kendi tabii şeflerinden mahrum bırakılıyordu.

Uçurum halkı acınacak bir haldeydi. Artık onlar için resmi okullar bulunmuyordu. Şerefsizlik ve sefalet içinde mahvolup durdukları büyük ve kirli işçi mahallelerinde sığırlar gibi yaşıyorlardı. O eski hürriyetlerinden de eser kalmamıştı. Meslek ve iş seçmek ellerinde değildi. Bir yandan bir yana gitmek ve silah taşımak hakları da alınmıştı. Köylüler gibi toprak köleleri olmasalar da, makine ve iş tutsaklarıydılar. Eğer büyük çapta bir inşaat olursa –büyük şoseler, hava, tren yolları, kanallar, tüneller ve lâğımlar, üsler gibi– işçi mahallelerinden askerler toplar gibi işçi toplanıyor ve on binlercesi esir halinde iş sahasına sevkediliyordu. Tam şu sırada onlardan derlenmiş büyük ordular Ardis şehrini kuruyorlar ve aile hayatına imkân vermeyen sefil barakalarda insanlık haysiyetini

kör hayvanlığa feda ederek yaşıyorlar. Gerçekten işçi mahallelerinde uçurumun böğüren canavarı oligarşinin umacısı oturuyor... ama bu yine onun yaratmasıdır. İçindeki maymunları ve kaplanları öldürmek istemiyor.

Şimdi yine Asgard şehrinin, bu plan halindeki mucize şehrin, inşası için işçi kaldırılacağı söyleniyor. Bitirildikten sonra şu şehir, Ardis'i çok gölgede bırakacakmış.[1] Biz ihtilâlciler büyük esere devam edeceğiz; ama bu, sefil köleler tarafından yapılmayacaktır. Harikulâde şehrin duvarları, kuleleri, hendekleri şarkılarımızla beslenerek meydana gelecek burada güzel ve eşsiz yücelen her şeyde inilti ve acı yerine müzik ve tebessüm yer alacaktır.

Ernest tekrar dünyaya çıkmak için sabırsızlıktan nerdeyse patlayacaktı. Şikago komününde o kadar sefilce bir başarısızlığa uğrayacak olan ilk ihtilâl işimiz çabuk ilerliyordu. Ernest yine sabırlı davranıyor ve Illinois'den özel olarak gelmiş olan Hadly[2], işkenceler içinde, onu bambaşka bir adama döndürürken o proletarya'nın organizasyonuna ve uçurum halkının yetişmesi için gerekli olan temel örgütüne dair büyük planlar tasarlıyordu; tabii bütün bunlar ilk ihtilâlin ezilmesi halinde uygulanacaktı.

---

1 Ardis 1942 yılında tamamlandı. Asgard ise 1948'e kadar sürdü. Şehir üzerinde 52 yıl uğraşıldı ve yarım milyonluk devamlı bir köle ordusu kullanıldı. Ara sıra bu ordu bir milyonu da aşıyordu. İşçi kastlarına ve sanatkârlara mensup yüzbinler bu hesabın dışındadır.

2 İhtilâlciler arasında öyle cerrahlar vardı ki Vivisektion (uzviyete tesir) ilminde hayret edilecek neticeler elde ediyorlardı. Avis Everhard'ın sözlerine göre bunlar bir insanı toptan değiştiriyorlar, adeta yeniden yaratıyorlardı. Yara izlerini gidermek ve şekil değiştirmek onlar için işten bile değildir. Çizgileri öyle mikroskobik bir ihtimamla bozuyorlardı ki hiç belli olmuyordu. Bu iş için en çok kullanılan organ burundu. Deri ve saç yer değişimi bayağı sanat hilelerindendi. Yüz ifadelerindeki değiştirme oyunları sihirbazlık derecesine varıyordu. Gözler ve kaşlar, dudaklar, ağız ve kulaklar temelinden değiştiriliyordu. Çok ince düşünülmüş operasyonlarla dilde, gırtlakta, hançerede ve burun deliklerinde meydana getirilen değişiklikler sayesinde telâffuz ve konuşma tarzları kökünden başkalaşıyordu. İhtiyaç çareyi yaratıyordu ve ihtilâlin doktorları bu ihtiyacı karşılayacak yetenekte olduklarını ispat ediyorlardı. Öteki hünerleri yanında yetişkin bir insanın boynunu dört-beş santim büyütüp küçültmek de vardı. Onların bulup geliştirdikleri bu sanat bugün kayboldu. Zaten ona ihtiyacımız da yoktur.

Ancak 1917 Ocağında sığınağımızı terk edebildik. Her şey hazırlanmıştı. Aynı zamanda hepimiz tahrikçi ajan olarak Demir Ökçe düzeni içindeki yerlerimizi aldık. Ben Ernest'in kız kardeşi olarak tanınacaktım. İç işlerde yüksek mevkilerde bulunan oligarşi adamları ve arkadaşlarımız bize yer hazırlamışlardı. Elimizde, gerekli bütün belgeler vardı. Bunlarda geçmişimiz hakkında yeter derecede bilgi veriliyordu. Oligarşide görev almış adamlarımızın yardımıyla, işin bu tarafı oldukça başarılıydı, çünkü gizli hizmetin karanlık dünyasında hüviyetler pek belli değildi. Ajanlar ruhlar gibi gelip gidiyorlar, emirlere itaat ediyorlar, vazifelerini yapıyorlar, iz takip ediyorlar ve raporlarını çok kere hiç görmedikleri üstlere veriyorlardı. Ya da evvelce hiç görmedikleri ve sonra da hiç görmeyecekleri ajanlarla birlikte çalışıyorlardı.

ŞİKAGO KOMÜNÜ

Ajan Provokatör olarak yalnız çok gezmiyor, aynı zamanda proletarya ile, arkadaşlarımızla ve ihtilâlcilerle daima temasta bulunuyorduk. Böylece her iki kampta da görevliydik. Görünüşte Demir Ökçe'nin hizmetinde, aslında bütün kuvvetimizle kendi davamızın başında... Bizimkilerden birçoğu oligarşinin muhtelif gizli servislerinde iş görüyorlardı, gizli servisin devamlı surette tâbi tutulduğu elemelere ve reorganizasyonlara rağmen bizi büsbütün temizlemek mümkün olmuyordu. Ernest ilk ihtilâli bütün detaylarıyla kafasında tasarlıyor ve ihtilâlin başlangıcı için 1918 ilkbaharını düşünüyordu. 1917 sonbaharında daha hazır değildik. Yapacak daha çok şey vardı ve vakitsiz ihtilâl ta baştan başarısızlığa mahkûmdu. Komplo son derece çapraşıktı ve acelecilik onu muhakkak mahvederdi. Demir Ökçe bunu anladı ve planlarını ona göre yaptı. Biz ilk darbemizi oligarşinin sinir sistemine indirmek istiyorduk. Büyük genel grevden aldığı dersle oligarşi telsiz istasyonları kurarak tutmaların korumasına bırakmış, bu suretle kendini telgrafçıların muhtemel sabotajına karşı bir nevi sigorta etmişti. Fakat biz bütün bu tedbirleri hesaba katmıştık. Önceden kararlaştırılmış bir işaretle memleketteki bütün sığınaklardan, şehirlerden, köylerden ve barakalardan cesur arkadaşlar fırlayacaklar ve telsiz istasyonlarını havaya uçuracaklardı. O zaman Demir Ökçe ilk hamlede yere serilmiş ve çaresiz kalmış olacaktı.

Aynı anda başka arkadaşlar köprü ve tünelleri havaya uçuracak ve bütün demiryolu şebekesini felce uğratacaklardı. Yine başka gruptan arkadaşlar işaret verilir verilmez polis ve tutmaların subaylarını, pek kabiliyetli, yahut mühim mevkideki oligarşi adamlarını tutuklayacaklardı. Bu suretle düşman şefler, memleketin her tarafında patlaması zorunlu olan mahalli muharebelere katılmaktan menedilmiş olacaklardı.

İşaret üzerine birçok şey aynı zamanda yapılacaktı. Kanada ve Meksika vatanseverleri Demir Ökçe'nin hayal ettiğinden çok daha

fazla kuvvetli olduklarından aynen bizim taktiğimizi kullanacaklardı. Yine başka birtakım yoldaşlar (bu herhalde kadınlar, çünkü erkeklerin başka görevleri vardı) gizli basımevlerimizde basılmış beyannameleri süratle dağıtmaya çalışacaklardı. Bizden kim Demir Ökçe'nin yüksek mevkilerinde bulunuyorsa o da derhal bütün mıntıkalarda karışıklık ve anarşi çıkarmaya çalışacaktı. Tutmalar arasında binlerce arkadaşımız vardı. Onların görevleri de cephane depolarını ateşlemek ve ince harp mekanizması tesislerini tahrip etmekti. Tutmaların ve işçi kastlarının şehirlerinde de aynı tahrip planları uygulanacaktı.

Kısacası, heybetli, âni ve kahredici bir darbe indirilecekti. Felce uğramış oligarşi kendini toplamadan işi bitmiş olacaktı. Bu hal, korkunç ve büyük insan kaybı gerektiriyordu ama hiçbir ihtilâlcinin gözünü böyle şeyler yıldırmaz. Bu sebepten birçok konuda uçurum halkına muhtaçtık. O ezicilerin sarayları ve şehirleri üzerine saldırılmalı, can ve mal tahribatına göz yummalıydı. Uçurum canavarı varsın istediği kadar böğürsün, polis ve tutma öldürsün! Uçurum canavarı nasıl olsa böğürür, polis ve tutmalar da nasıl olsa öldürürlerdi. Onlar birbirini ne kadar imha ederlerse bizim için tehlike o kadar az olurdu. Bu arada biz daha az zahmetle işimize devam eder ve bütün devlet mekanizmasının kontrolünü elimize alabilirdik.

Planımız buydu. Her detay gizlice işlenecek, zaman yaklaştıkça görevli arkadaşlara bildirilecekti. Tehlikeli nokta şuydu: Komplonun duyulması. Ama iş oraya varmadı. Demir Ökçe casus teşkilâtıyla ihtilâlin kokusunu almış ve bize en kanlı derslerinden birini daha vermeye hazırlanıyordu. Bu ders için seçilen şehir Şikago'ydu ve orada aldığımız ders gerçekten emsalsizdi.

Şikago[1], bu iş için en elverişli şehirdi. Öteden beri kan şehri

1 Şikago 19. yüzyılın endüstri cehennemiydi. Büyük işçi şefi ve zamanında İngiliz kabinesi üyesi olan John Burus'a ait bir hikâye bize kadar gelmiştir: Birleşik Devletleri ziyareti sırasında bir gazeteci yanına sokularak Şikago şehri hakkında fikrini sorar. Burus "Şikago cehennemin bir minyatürüdür," cevabını verir. Bir zaman sonra İngiltere'ye dönmek üzere bir vapura binerken başka bir gazeteci ona yaklaşır ve Şikago hakkındaki fikrini değiştirip değiştirmediğini sorar. "Evet, değiştirdim," der; "Şimdi düşünüyorum ki cehennem Şikago'nun bir minyatürüdür."

olan Şikago, adını yeni baştan hak kazanacaktı. Orada kuvvetli ihtilâlci bir ruh yaşıyordu. Kapitalizmin azgın demlerinde orada pek çok işçi grevi boğulmuştu, işçiler bunu kolayca unutup affedemezlerdi. Bu şehrin işçi kastları bile ihtilâlci fikirlere yatkındı. Eski grevlerde pek çok defa kırılmıştı. Değişen ve az çok düzeltilen hayat şartlarına rağmen işçilerin patronlarına karşı kini sönmemişti. Bu ruh, tutmalara bile geçmişti. Üç alay toptan bize katılmaya hazırdı.

Şikago daima işçilerle sermayenin çarpışma merkeziydi, sokak muharebelerinin, zorlama ölümün, sınıf şuuruna sahip kapitalistlerle aynı derecede şuurlu işçi örgütleri arasındaki uyuşmazlığın şehri. Daha önceleri burada mektep hocaları bile sendikalar kurmuş ve sonra bunları mason birliklerine bağlamışlardı. Şimdi Şikago zamansız ihtilâlin de savaş merkezi oluyordu.

Karışıklıklar Demir Ökçe tarafından hızlandırılıyordu. Bunu pek ustalıkla yapıyordu. Bütün halk, işçi kastları da dahil olduğu halde, alçakça muamelelere uğruyordu. Verilen sözler tutulmuyor ve en şiddetli cezalar en ufak taşkınlıklar bekliyordu. Uçurum halkının vurdum duymazlığı türlü işkencelerle yok sayılıyordu. Demir Ökçe uçurum canavarını böğürtmek için elinden geleni yapıyor, Şikago'da alınması gereken bütün tedbirlerde kasıtlı bir ihmalkârlık gösteriyordu. Daimi tutmaların disiplini bozulmuş ve birçok alaylar yurdun çeşitli mıntıkalarına dağıtılmıştı.

Bu programın uygulanması uzun sürmemişti, her şey birkaç haftada olup bitmişti. Biz ihtilâlciler hâdiselerin durumu hakkında yalnız belirsiz söylentiler işitmekle kalıyor, gerçek durumu kavramaya elverişli, esaslı bir şey öğrenemiyorduk. Her şeyi, tarafımızdan gayretle körüklenen gönüllü bir ihtilâlci ruhun görüntüsü gibi kabul ediyor ve ihtimamla sahneye konmuş bir eser olarak görmeyi hayalimizden bile geçirmiyorduk. Hele bütün bunların Demir Ökçe'nin en yüksek çevreleri tarafından gizlice hazırlandığı hakkında belirsiz bir sezgimiz bile yoktu. Karşı komplo ustaca düşünülüp ustaca tatbik edilmiş bir işti.

Ben New York'ta bulunuyordum. Şikago'ya hareket etmek emrini orada aldım. Bana emir getiren kişi oligarşi adamlarından biriydi, bunu konuşmasından anlıyordum. Adını tabii bilmiyor ve yüzünü göremiyordum. Verdiği talimat beni yanılmaktan koruyacak kadar açıktı. Satırlar arasından okuyordum ki komplomuz keşfedilmiş ve karşı bir lâğım hazırlanmıştı. Patlama bir kıvılcım bekliyordu. Sayısız Demir Ökçe ajanları, içlerinde ben de bulunduğum halde, fitili ateşlemeye yardım edecektik. Oligarşicilerin keskin gözleri altında soğukkanlılığımı koruyabildiğim, belki biraz kendime yakalanarak, söyleyebilirim. Fakat kalbim delice çarpıyordu. O soğukkanlı talimatını bitirinceye kadar, gırtlağına atılmamak için kendimi güç zaptettim.

Yalnız kalınca zamanı hesapladım. Tren kalkmadan, burada bulunan şeflerden hiç değilse birini görüp haber verebilmek için bir dakika bile kaybetmemeliydim. Emergeney hastanesine soluk soluğa yetiştim. Talihim varmış, dahiliye kliniği şefi Doktor Galvin'in yanına koştum. Kendisi önemli arkadaşlarımızdan biriydi. Ben soluk soluğa konuşmaya başlarken o beni susturdu ve sükûnetle: "Haberim var," dedi. Bununla beraber gözleri şimşekliydi. "Sizin niçin geldiğinizi biliyorum. Haberi çeyrek saat evvel öğrendim ve yaydım. Burada arkadaşları sakin tutmak için her şey yapılacaktır. Şikago feda edilmelidir, fakat yalnız Şikago."

"Şikago'ya haber yollamaya çalıştınız mı?" diye sordum.

Başını salladı.

"Telgraf irtibatı yok. Şikago tecrit edilmiş. Cehennem orada kükreyecek."

Bir an durakladı beyaz ellerinin sıkıldığını görüyordum. Sonra devam etti:

"Allah bilir ki oraya gitmek istiyorum!"

"En büyük felâketi önlemek için bir imkân vardır," dedim, "trende bir şey olmaz ve ben vaktinde oraya varırsam, ya da hakikati bilen başka bir arkadaş tam zamanında ulaşırsa."

"Siz iç hizmet servislerinde çalışanlar bu sefer atladınız," dedi.

Küçülerek başımı salladım.

"Olanlar çok gizli tutuldu," dedim. İç işlerin yalnız şefleri bazı şeyler sezebildiler. Biz önceden sezemedik ve sadece karanlıkta el yordamıyla hareket ettik. Eh Ernest burada olsaydı. Ama belki de Şikago'dadır. Ve belki de her şey yolunda gider.

Doktor Galvin başını salladı: "Son haberlere göre o Boston'a ve New Haven'e gönderildi. Düşman hesabına gördüğü bu gizli hizmet onun ayağına dolaşıyor, ama ne de olsa eli kolu bağlı sığınakta oturmaktan daha iyidir." Gitmeğe hazırlandım ve Doktor Galvin elimi sıktı.

"Sükûnetinizi koruyun." Onun son veda sözü oldu. "İlk ihtilâli kaybedersek ne çıkar? Bir ikincisini hazırlarız ve bu sefer daha akıllı davranırız. Uğurlar olsun! Bilmem bir daha sizi görür müyüm. Orada kıyamet kopmuş olacak, bununla beraber orada bulunmak içim ömrümün on senesini verirdim."

Atlas Okyanusu şimşeği.[1] Akşam saat altıda New York'u terk ediyordu, sabah saat yedide Şikago'da olacaktı. Fakat bu gece gecikme vardı. Başka trenin arkasından gidiyorduk. Yolcular arasında tıpkı benim gibi Demir Ökçe'nin gizli hizmetinde bulunan, arkadaş Hartmann'a rastladım. Hemen önümüzden giden tren hakkında bana bilgi verdi. O da tıpkı bizimkine benziyorsa da yolcu taşımıyordu. Okyanus şimşeğini havaya uçurma girişiminde bulunursa felâketi bu boş katar üzerine alacaktı. Aslında bizim trende de pek az yolcu vardı. Bütün bir vagonda bir düzineden fazla insan yoktu.

"Herhalde trende birkaç büyük adam olmalıdır," dedi Hartmann. "Katarın sonunda fevkalâde bir vagon gördüm." İlk lokomotif değişmesinde vakit geceydi. Biraz hava almak ve kolaçan etmek için perona indim. Özel vagonun penceresinde tanıdığım üç önemli kişinin görüntüsü vardı. Hartmann'ın hakkı vardı. Birisi General Altendorff, ötekiler de oligarşinin gizli servisinin başları olan Mason ve Wanderbood idi.

1 Bu tren dünyanın en hızlı treni olarak meşhurdu.

Gece sakin ve mehtaplıydı. Beni bir türlü uyku tutmuyordu. Sabahın saat beşinde kalkıp giyindim. Tuvalet salonunda bekçi kadına trenin ne kadar gecikme yapacağını sordum. İki saat gecikecekmiş. O bir melezdi ve yüzü çökmüş, gözlerinin altı halka halka çürümüştü. Gözlerin kendileri ise dehşetten koca koca açılmışlardı.

"Neniz var?" diye sordum.

"Bir şeyim yok, lûtufkâr matmazel; herhalde iyi uyuyamadım," diye cevap verdi.

Onu yakından inceledim ve işaretlerimizden biriyle denedim. Sonuç olumluydu, ben de onu kendime inandırdım. "Şikago'da korkunç bir şey hazırlanıyor," dedi. "Önümüzde kör bir tren gidiyor. Gecikmemize sebep olan bu tren ve askeri katarlardır."

"Asker katarları mı?" diye sordum.

Başıyla tasdik etti. "Bütün hat onlarla dolu." Gece hep onlara yetişip geçtik, hepsi de Şikago'ya gidiyor. Bunun bir anlamı olmalıdır."

Ve özür dilemek ister gibi ilâve etti: "Şikago'da bir dostum var. Bizden, Tutmaların içinde. Onun hayatından korkuyorum." Zavallı kız. Dostu isyan çıkaran üç alaydan birisindeydi.

Hartmann'la vagon-restoranda beraber yemek yedik, ama lokmalar boğazımdan zor geçiyordu. Hava bulutlanmıştı ve tren uğursuz bir şimşek gibi, başlayan sabahın soluk ağartısı içinden çakıp geçiyordu. Bize hizmet eden zenciler korkunç bir şeyin tehdit etmekte olduğunu sezmişlerdi. Hepsi bitkindiler, tabii servis ustalıklarından da eser kalmamıştı. Gevşek ve dalgın iş görüyorlar, mutfağın arkasında, vagon gerilerinde kederli bir şeyler fısıldaşıyorlardı. Hartman durumu ümitsiz görüyordu.

"Ne yapabiliriz?" diye belki yirminci defa soruyor ve çaresizlikten omuzlarını silkiyordu.

Pencereden dışarıyı işaret etti: "Görüyor musunuz her şey hazırdır. Emin olabilirsiniz ki hepsini, işte şunlar gibi, şehre otuz kırk kilometre kala hatlar üzerinde durduracaklardır."

İkinci hatlar üzerindeki asker sevkiyatını gösteriyordu. Askerler hat boyunca toprak üzerinde yaktıkları ateşlerde kahvaltılarını hazırlıyorlar ve çılgın bir hızla uçup giden trenimizin arkasından merakla bakıyorlardı.

Şikago'da gara girerken ısrarlı bir sessizlik vardı. Galiba henüz bir şey olmamıştı. Şehrin varoşlarındayken bize ulaşan gazetelerde hiçbir şey yoktu. Yahut satırlar arasından okumayı bilen için çok şey vardı. Ortalama okuyucunun gözüne çarpmaması için özellikle öyle yazılmışlardı. Her satırın arasından Demir Ökçe'nin ince eli görünüyordu. Oligarşinin eksik silahlanması hakkında imalar vardı. Açık bir şey tabii söylenmiyordu. Okuyucu bu imalardan kendine göre sonuçlar çıkaracaktı. Her şey pek ustaca düzenlenmişti. 27 Ekim sabah gazeteleri gazetecilik sanatının şaheserleriydi.

Mahalli haberlere yer verilmemişti. Bu tek başına bir üstad oyunuydu. Şikago esrarı bir şekilde örtülüyor ve ortalama okuyucuya, oligarşinin mahalli haberleri yayınlamaya cesaret edemediği hissettiriliyordu. Tabii memleketin her tarafında patlak veren isyan hareketlerine dair uydurma ve belirsiz şeyler yazılıyor ve alınacak tedbirler için de kaba ve övüngen sözler sarfediliyordu. Güya sayısız telsiz istasyonları havaya uçurulmuştu da, kundakçıları bulanlara büyük ödüller vaadediliyordu. Halbuki bir tek istasyon bile uçurulmamıştı. Böylece ihtilâl hareketlerine yaraşan birçok taşkınlıklardan bahsediliyordu. Şikago'daki arkadaşlar üzerinde, genel ihtilâlin başladığı izlenimi uyandırmaya çalışıyorlardı. İşin içyüzünü bilmeyenler için, memleketin başlayan ihtilâle elverişli bir hale geldiği kanısından kurtulmak mümkün değildi.

Yine haber veriliyordu ki tutmaların Kaliforniya'daki isyanları ciddi bir hal almış ve bu sebepten yarım düzine kadar alay lâğvedilmiş. Mensupları da aileleriyle beraber şehirlerinden çıkarılarak işçi mahallelerine sürülmüşler. Oysaki Kaliforniya tutmaları hepsinin en sâdıklarıydı. Dünyayla ilişkisi kesilmiş Şikago bunu nereden bilecekti? Ayrıca bir telgraf New York'taki baldırı çıplak halk

kitlelerinin ayaklandıklarını ve işçi kastlarının da onlara katıldıklarını bildiriyor ve sözü asker kıtalarının vaziyete hâkim olduğu inancıyla (blöf tesiri yapsın diye) bitiriyordu.

Gazetelerle yaptıklarını başka yollarla da yapıyorlardı. Bunu biz sonra, meselâ gizli tebliğ ve telgrafların bildirdiklerini, ihtilâlcilerin kulaklarına ulaşsın diye gösterdikleri çabadan anladık.

"Bana kalırsa Demir Ökçe artık bize muhtaç olmayacak," elindeki gazeteyi yanına bırakan Hartmann, tren tam gara girerken, böyle söylüyordu. "Bizi buraya göndermek için boşuna zaman kaybetti. Planları galiba beklediğinden de fazla başarılı oldu. Hemen şu anda cehennem boşanacak."

Trenden inerken dönerek katarı aşağı doğru gözden geçirdi.

"Düşündüğüm gibi," diye mırıldandı; "Gazeteler gelince vagonu ayırdılar."

Hartmann tamamiyle umutsuzdu. Onu neşelendirmeye gayret ediyordum, ama o duymazlıktan geliyordu. İstasyondan çıkarken ansızın çabuk ve alçak sesle konuşmaya başladı. İlkin zor anlıyordum.

"Emin değildim," diyordu. "Onun için kimseye bir şey söylemedim. Haftalarca onunla uğraşmama rağmen bir ipucu elde edemedim. Knowlton'a dikkat ediniz. Ondan şüpheliyim. O bir sürü sığınağın yerini bilir. Bizimkilerden yüzlercesinin hayatı onun elindedir, bense onu bir hain sayıyorum. Bu sadece bir his, fakat onda birkaç zamandan beri bir değişiklik görüyor gibiyim. Bir tehlike karşısında bulunuyoruz, o bizi ya sattı, ya satmak üzere, kimseye bu şüphemden bahsetmek istemezdim, lâkin öyle sanıyorum ki, Şikago'yu bir daha canlı olarak terk edemeyeceğim. Knowlton'u göz önünde bulundurunuz. Ona tuzak kurunuz. Onun maskesini düşürünüz. Kesin bir şey bilmiyorum. Bu sadece benim şüphemden ibarettir bu konuda en ufak bir dayanak noktam yoktur doğrusu." Tam o sırada yaya kaldırımına çıkıyorduk. Hartmann ciddiyetle son sözünü söyledi: "Bunu hatırlayınız. Knowlton'u gözden ırak tutmayınız."

Hartmann'ın hakkı varmış. Ay tamam olmadan Knowlton ihanetini hayatıyla ödedi. Milwaukee'deki arkadaşlar tarafından merasimle idam edildi.

Caddelerde sessizlik vardı, pek fazla sessizlik; Şikago ölmüş gibi duruyordu. Ne tekerlek gürültüsü ne ayak patırtısı, caddelerde bir tek binek arabası bile gözükmüyordu. Bir tramvay veya bir hava arabasının raya süründüğü de hissedilmiyordu. Yalnız ara sıra tek bir yayanın büyük bir hızla gelip geçtiği görülüyordu. Bununla beraber hallerinde garip bir kararsızlık var gibiydi. Sanki evlerin yıkılmasından ayakları altındaki kaldırımların çökmesinden yahut havaya uçmasından korkuyorlardı. Ortada sadece birkaç sokak çocuğu, gözlerinde olağanüstü hâdiselerin fena saklanmış ihtiraslı merakıyla dolaşıyorlardı.

Uzak bir yerden güney tarafından bir patlama duyuldu. Hepsi bu kadar. Sokak çocukları korkmuş ve birer av hayvanı gibi sese kulaklarını dikmişlerdi, tekrar koyu bir sessizlik çökmüştü. Bütün evlerin kapıları kapanmış ve pencere kanatları açılmıştı. Ortalıkta bir alay bekçi ve polis göze çarpıyor, ara sıra tutmaların bir otomobil kolu kayıp geçiyordu.

Mahalli şefin yanına gitmenin gereksiz olduğuna Hartmann'la birlikte karar verdik. Şu ardarda sıralanan olayların bizi mazur göstereceğini umuyorduk. O sebepten yolumuzu güneydeki büyük işçi mahallesine doğru çevirdik. Arkadaşlarımızdan birkaçıyla temasa geçmeyi umuyorduk. Bunu çok geç düşünmüştük. Ama bu ürküntü veren sessiz caddelerde bomboş duramazdık. Ernest neredeydi? Şaşılacak şey. İşçi kastlarıyla tutmaların şehirlerinde acaba neler neler oluyordu, Kalelerde?

Sanki benim suallerime cevap vermek istermiş gibi uzaklığın tesiriyle boğuklaşmış bir gümbürtü duyuldu ve gümbürtünün içinde çatırdılar birbirini kovaladı.

"Kaleler," dedi Hartmann. "Üç alaya da Tanrı yardımcı olsun."

Bir caddenin öbür tarafına geçerken mezbaha tarafında muazzam bir duman sütunu gördük. Öteki caddeye vardığımız zaman

batı tarafında da buna benzer duman sütunları yükselmekteydi. Tutmalar şehrinin üzerinde havada asılı duran büyük bir balon göründü, ama bir anda patlayarak tutuşmuş enkaz halinde yere düştü. Bu hava faciasına hiçbir sebep bulamadık. Acaba kendi arkadaşlarımız tarafından mı, yoksa düşman tarafından mı yapılmıştı? Büyük bir kazanın fokurdaması gibi karışık bir ses kulaklarımıza kadar geldi. Hartmann bunun, makineli tüfeklerden çıktığını söyledi.

Bizim yürüdüğümüz yerlerde sessizlik hakimdi. Buralarda daha bir şey olmuyordu. Polisler ve otomobil kolları gelip geçiriyorlardı. Bir defa da bir yangın yerinden döndükleri anlaşılan yarım düzüne itfaiye aracı geçti. Arabanın birinden bir subayın, öteki arabalardan birindeki bir adama bağırarak bir şey sorduğunu ve onun da şöyle cevap verdiğini işittik: "Su yok; ana boruları patlatmışlar!"

"Su tesislerini bozmuşuz!" diye Hartmann heyecanla bana fısıldadı; "Böyle vakitsiz ve tecrübesiz bunu yapmayı başarırsak müşterek bir gayretle bütün memlekette neler yaparız ha?"

Subayların bulunduğu otomobil hareket etti. Fakat ansızın müthiş bir gürültü koptu. Araba insan yüküyle birlikte havaya fırlayarak enkaz ve ölü parçaları halinde tekrar yere düştü.

Hartmann sevinçten deliriyordu. "Çok iyi oldu, çok iyi oldu!" diye tekrar tekrar fısıldıyordu. "proletarya bugün dersini alıyor, ama bir tane de veriyor."

Polisler felâket yerine üşüştüler. İkinci bir devriye aracı durakladı. Ben sağırlaşmış gibiyim. Her şey hiç beklenmedik bir şekilde gelip çatmıştı. Bu nasıl olmuştu? Tam o tarafa baktığım halde bir şey görememiştim. Şaşkın halimle polislerin bizi durdurduklarını fark edemedim. Birdenbire bir polisin Hartmann'a ateş etmek üzere olduğunu gördüm. Fakat Hartmann soğukkanlılığını koruyarak, parolayı verdi. Polis tereddütle rövelverini indirerek küfretti. Herif adamakıllı kızmıştı ve bütün gizli servisi kalaylıyordu. O gizli servisin her tarafta ayaklarına dolaştığını iddia ederken

Hartmann gizli serviste bulunmanın gururuyla polisin beceriksizliğini yüzüne vuruyordu.

Bir an sonra ne olup bittiğini öğrendim. Enkazın başında bir insan grubu duruyor ve iki kişi yaralı subayı kaldırıp otomobile koymaya çalışıyordu. Birdenbire ortalığı bir panik kapladı ve herkes bir yana dağıldı. Herkes kör bir korku ile seğirtip kaçarken yaralı subay tekrar kaldırımlara yuvarlandı. Yanımızda sövüp sayan polis de tabanı yağlayınca Hartmann'la beni de aynı kör korku yakaladı. Nereye ve niçin olduğunu bilmeksizin, yalnız kaçıp kurtulmak arzusuyla koşmaya başladık.

Gerçekte hiçbir şey olmamıştı. Ama her şey izahını buluyordu. Kaçanlar şaşkın şaşkın geri geliyorlar ve gözleri, iki tarafta bir uçurumun dikey duvarları gibi yükselen çok pencereli yüksek binalardan ayrılmıyordu. Bomba bu sayısız pencerelerin birinden fırlatılmıştı. Fakat hangisinden? Bir ikinci atılmamıştı, ortada yalnız onun korkusu vardı.

Sonra dikkatle pencereleri gözden geçirdik. Belki arkalarından ölüm gözetliyordu. Her ev tuzak olabilirdi. Büyük şehir ormanında modern muharebe işte böyle yapılıyordu. Her cadde bir uçurum, her ev bir dağdı. Vızlayıp geçen otomobillere rağmen tarih öncesi insanlarından farkımız yoktu.

Bir sokak köşesinde bir kadına rastladık. Yaya kaldırımı üstünde bir kan gölcüğü içinde yatıyordu. Hartmann eğilerek muayene etti. Ben dehşetle yüzümü çevirdim. Bugün daha çok ölü görecektim, fakat bütün boğazlaşma, ayaklarımın önünde kendi haline bırakılmış şu zavallı kadın vücudu kadar içime dokunmadı. Hartmann'ın muayenesi sonuçlandı: "Göğüs isabeti." Kolunun üstünde sanki bir çocuk gibi, basılmış bir kâğıt demeti yatıyordu. Felâketine sebep olan bu şeyden ölümde bile ayrılmak istemiyor gibiydi. Gerçekten Hartmann paketi çekip aldığı zaman bunların, büyük punto ile basılmış, ihtilâlcilere ait beyannameler, bildiriler olduğunu gördük.

"Bir yoldaş," dedim.

Hartmann Demir Ökçe'ye bir küfür savurduktan sonra yolumuza devam ettik. Şurada burada polisler tarafından bazen durduruluyor, ama verdiğimiz parola sayesinde serbestçe geçebiliyorduk. Pencerelerden artık bomba atılmıyordu. Caddelerde yayalar da görünmez olmuştu, etrafımız gittikçe daha sakin bir hal alıyordu. Fakat uzaktaki muazzam kazan, kaynamaya devam etmekteydi. Kulağımıza her yönden boğuk böğürtüler ve patlamalar geliyor, duman sütunları birer uğursuzluk işareti gibi havaya yükseliyordu.

UÇURUM HALKI

Ansızın her şey değişmiş gibi göründü. Bir heyecan dalgası ortalığı sarstı. Otomobiller birbirini kovalıyordu... İki, üç, bir düzine... ve içindekiler bizi uyarıyordu. Arabalardan biri, birkaç ev ötede delice bir süratle kavisler çizdi ve saniyesinde caddede patlayan bir bomba ile derin bir çukur haline geldi. Polislerin koşar adımla yan sokakta kaybolduklarını görüyor ve korkunç bir şeyin harekete geçmiş olduğunu hissediyorduk. Gümbürtü devamlı büyüyordu.

"Cesur arkadaşlarımız geliyor," dedi Hartmann. Son muharebe arabası geri kaçarken bütün caddeyi dolduran kollarının ucunu gördük. Araba tam yanımızda durdu. İçinden bir asker fırladı ve ellerinde dikkatle taşıdığı bir şeyi ihtiyatla kanal çukuruna yerleştirdi. Tekrar koşup yerini aldıktan sonra araba hareket etti ve en yakın köşede gözden kayboldu. Hartmann derhal kanal çukuruna koşup bırakılan şeyin üzerine eğildi.

"Uzakta kalınız!" diye beni uyardı.

Delice bir çabuklukla ellerinin çalıştığını görüyordum. Yanıma tekrar gelince yüzünde iri ter taneleri olduğunu fark ettim.

"Onu zararsız hale getirdim," dedi. "Hem de tam zamanında. Asker beceriksizmiş. O bizim arkadaşlar içindi muhakkak, fakat ona yeter derecede zaman bırakmamış. Herhalde çok erken patlamış olacaktı. Şimdi artık hiç patlamaz!"

Her şey uçuş süratiyle gidiyordu. Caddenin öbür tarafında, birkaç ev ötede, bir evin ta yukarısından birtakım başların çıktığını gördüm. Hartmann'ın dikkatini oraya çekmeğe vakit bulamadan başların bulunduğu evin cephesini geniş bir duman ve alev şeridinin yaladığını ve havanın bir patlama ile sarsıldığını fark ettim. Taş cephe çatlayıp yer yer dökülmüş ve demir kısımları açıkta bırakmıştı. Bir an sonra aynı alev ve dumanlar karşı cephesine çarpıyordu. Patlamaların arasından otomatik tabancaların ve

makineli tüfeklerin takırtısını duyuyorduk. Karşılıklı evlerden birinde bizimkiler, ötekinde tutmalar bulunuyor ve cadde üzerinde birbirini yok etmeye çalışıyorlardı. Ama hangisinde arkadaşlarımızın, hangisinde tutmaların bulunduğunu bilmiyorduk.

Şimdi kol yaklaşmış bulunuyordu. Uç tekrar faaliyete geçen düşman evlere yaklaşır yaklaşmaz bir taraftan caddeye bombalar atıldı. Artık hangi evin bizimkilerin elinde bulunduğunu biliyorduk. Sokaktakileri düşman bombalarından koruyarak mükemmel iş görüyorlardı. Hartmann beni kolumdan tutarak geniş bir evin girişine soktu.

"Bunlar bizim arkadaşlar değil," diye kulağıma bağırdı.

Kapılar kapalı ve sıkıca kilitliydi. Kurtulamayacaktık. Bir an sonra kolun ucu önümüzden geçiyordu. Bu bir kol değil, gürültücü bir baldırı çıplak alayı, caddeyi dolduran iğrenç bir nehir, ezicilerinin kanlarına susamış, içkiden çıldırmış uçurum halkıydı. Vaktiyle semtlerini gezerken ben bu uçurum halkını görmüştüm. Tanıdığımı da sanıyordum. Fakat şimdi bana, onları ilk defa görüyorum gibi geliyordu. Ağır vurdum duymazlıkları kaybolmuş gibiydi. Şimdi ilkel güç vardı. Ölümün büyüleyici sahnesi. Her türlü hayal gücünü zorlayarak öfkenin somutlaşmış dalgaları haline yükselmiş, hırlayarak, homurdayarak, et yiyerek, yağma edilmiş dükkânların içkileriyle zil zurna, kin ile sarhoş, kan hırsıyla kendinden geçmiş olarak erkekler, kadınlar ve çocuklar, yırtık pırtık, salak, ilâhi çizgilerden sıyrılıp şeytani vasıflara bürünen vahşi hayvanlar, maymun ve kaplanlar, kansız, verem, uzun saçlı yük hayvanları, vampir, cemiyetin bütün kanını emdiği sarı çehreler... Şiş, kabalık ve düşkünlük akan hayaller, karmakarışık sihirbazlar ve tahta sakallı ölü kafaları, deli gençlik, deli kocalık, şeytan suratları; kambur, eciş bücüş, oransız mahluklar; hastalıktan erimiş ve sürekli bir yetersiz beslenmenin dehşetiyle çökmüş insanlığın döküntüsü ve köpüğü, uluyan, cin tutmuş, paçavra bir sürü.

Neden böyle olmasın? Bu halkın hayatın işkence ve sefaletlerinden başka kaybedecek bir şeyi yoktu. Ya kazanırsa? Yine hiç, yalnız intikam hırsının nihayet bir defa kanması onlara bakarken

aklıma, bu beşeri lav akıntısının içinde arkadaşlar ve kahramanlar bulunması gerektiği ve vazifeleri uçurum canavarını silkeleyip onunla düşman arasındaki kavgayı kızıştırmak olduğu fikri geldi.

Ve şimdi bana garip bir hal oluyordu. İçimde bir değişim hissediyordum. Gerek kendim, gerek başkaları için ölüm korkusu duymaz oldum. Kendimi acayip bir şekilde yükselmiş, başka bir hayatta başka bir varlık olmuş sanıyordum. Ne olursa olsun; dava bu seferlik kaybolmuştu. Fakat kalkacaktı. Artık sonraki saatlerde kuduran dehşet âyinlerine karşı sıcak bir ilgi duyacak durumdaydım. Hayat ve ölüm bir şey ifade etmiyordu.

Bazı hâdiselerin bilgiye susamış bir seyircisi, bazı da akıntıya kapılmış meraklı bir kahramandım. Çünkü ruhum serin yıldız yüksekliklerine ulaşmış ve bütün kıymetleri soğukkanlılıkla ayırdetmeye koyulmuştu. Bu hal olmamış olaydı, biliyorum, muhakkak ölürdüm.

Halk yığını bir mil kadar ilerleyince keşfedildik. İnanılmaz paçavralara sarılmış, çökük yanaklı, burgu gibi keskin bakışlı küçük gözleri olan bir kadın geçerken bizi fark etti. Cırlak bir ses çıkararak yanımıza sokuldu. Sürüden bir parça ayrılarak arkadan geldi. Bu satırları yazarken onun nasıl bir adım önümde durduğunu hâlâ görüyorum; kır saçlar ince, karışık uçlar halinde uçuşuyor ve alnından kan damlıyordu. Sağ elinde bir meşale tutuyor, arık ve buruşuk, sarı bir pençeye benzeyen sol eli ise havada kıvrılıyordu. Hartmann'ın önüne atıldı. İzahat vermeye vakit yoktu. Biz iyi giyinmiştik, bu yeterliydi. Yumruğunu kadının yanan gözlerinin arasına indirdi. Kadın yumruğun ağırlığıyla geri fırladı, fakat ilerleyen arkadaşlarının duvarına çarparak duygusuz ve çaresiz tekrar öne atıldı ve alevi sönen meşalesi Hartmann'ın omzuna düştü.

Ondan sonra ne oldu bilmiyorum. Kalabalığın altında kalmıştım. Daracık yer, bağırtı, uğultu ve küfürlerle dolmuştu. Üstüme yumruklar iniyor, eller etimi ve elbisemi didik didik ediyordu. Paramparça olduğumu sanıyordum. Yere atılmıştım ve boğulmak üzereydim. Kuvvetli bir el omuzlarımı tutarak müthiş surette tartaklıyordu. Acıdan hemen hemen bayılıyordum. Hartmann artık

girişten dışarı çıkmadı. O beni korumuş ve ilk hamleyi kendi üzerinde kırmıştı. Bu beni kurtarmıştı. Çünkü sıkışık kalabalıkta eller güç tutup güç çekebiliyordu.

Şimdi ben azgın bir kasırganın ortasında bulunuyordum. Etrafımda her şey bir tek hareketten ibaretti. Muazzam bir sele kapılarak bilmem nereye sürüklenmiştim. Yüzümün etrafında serin havanın oynadığını ve hoş bir tesir bırakarak ciğerlerime dolduğunu hissettim. Yorgun ve başım dönük olduğu halde içimde kuvvetli bir kol tarafından yakalanıp yukarı kaldırıldığım ve götürüldüğüm duygusu vardı. Kendi uzuvlarım bana pek zayıf yardım ediyordu. Önümde bir erkek ceketinin arkasını oynar görüyordum. Orta dikişinden yukardan aşağıya kadar sökük bir kanadı, adam yürüdükçe muntazaman açılıp kapanıyordu. Duyularım uyanırken bu manzara bir an beni kendine bağlamıştı. Sonra yanaklarımın ve burnumun acıdığını, yüzümden kan aktığını anladım. Şapkam yoktu. Saçım çözülerek havada uçuşuyordu. Başımın derisindeki yakıcı sızı kalabalıkta saçımdan yakalayarak çeken bir eli hatırlattı. Göğsüm ve kollarım ezilmiş, birçok yeri sızlıyordu.

Duygularım uyanmıştı. Giderken beni ayakta tutmaya çalışan adamı görmek üzere başımı çevirdim. Beni saçımdan yakalayıp çeken ve kurtaran adamı gördüm. O da hareketimi hissetti.

"İşler yolunda," dedi boğuk bir sesle; "Sizi hemen tanıdım."

Ben onu hatırlayamıyordum. Tam konuşmaya hazırlanırken ayaklarımın önünde kıvranan canlı bir şeye çarptım. Arkadan gelenler tarafından itildiğim için yere bakamıyor, fakat bir kadın olduğunu hissediyordum. Yere düşmüş, arkadan süregelen binlerce ayak tarafından çiğnenip eziliyordu.

"Her şey yolunda," diye arkadaşım tekrar etti. "Ben Garthwaite'im."

Kendisi sakallı, uykusuz ve kirliydi, fakat onda şimdi üç yıl evvel Glen Ellen'deki sığınağımızda bizimle beraber birkaç ay yaşamış olan gürbüz delikanlıyı hatırladım. Kendisi de benim gibi

görevliydi. Bunu, benim de bilmem için Demir Ökçe gizli servisinin bazı işaretlerini yaptı. "Bir fırsat çıkar çıkmaz sizi bu selden kurtaracağım," diye garanti veriyordu. Yalnız yürürken dikkat ediniz. Sakın sendeleyip düşmeyiniz."

Bugün her şey ansızın oluyordu... kalabalık da birdenbire durarak gözümü kararttı. Önümüzdeki iri kadınla çarpıştım. Delik ceketli adam kayboldu ve arkamdaki adamlar şiddetle bana çarptılar. Bir cehennem gürültüsü başlıyordu. Çığlık, küfür, ölüm bağırtısı; aynı zamanda makineli tüfeklerin takırtısı ile âdi tüfeklerin patlaması gittikçe şiddetleniyordu.

İlkin ne olduğunu bilmiyordum. Sağımda, solumda insanlar düşüyordu. Önümdeki kadın diz üstü düştü ve karnını çıldırmış gibi kavrayarak yere kapandı. Ayaklarımın önünde bir erkek can çekişiyordu.

Birdenbire kolun ucunda bulunduğumuzu fark ettim. Kolun yarım mil uzunluğundaki ön tarafı erimişti. Nasıl ve nerede olduğunu hiç öğrenemedim. Acaba müthiş bir muharebe şimşeği ile yanıp kül mü oldu, dağıldı veya parça parça yok mu edildi, yoksa kaçıp kurtuldu mu? Ne olursa olsun biz artık ortada değil, kolun başında bulunuyor ve haykırarak geri vuran dalgalar tarafından sürükleniyorduk.

Ölüm, kalabalığı seyreltince kolumu daima sıkı sıkı tutan Garthwaite, bir grup kurşun artığı insanı bir resmi binanın geniş girişine sevketti. Burada soluyan bir kalabalık bizi kapıya yapıştırdı. Bir zaman, herhangi bir değişiklik olmadan aynı halde kaldık.

"Sanki iyi ettim," diye Garthwaite şikâyet ediyordu. "Sizi tam bir kapana düşürdüm. Sokakta hiç olmazsa bir oyuncunun şansına sahiptik. Burada o da yok. Bize kalan yalnız şöyle bağırmaktır: Yaşasın ihtilâl!" Sonra onun beklediği şey oldu. Tutmalar acımadan öldürüyorlardı. İlkin ezici bir sıkışma oldu, lâkin ölüm tesirini arttırdıkça gevşedi. Ölüler ve ölmek üzere düşenler ötekilere yer açıyordu. Garthwaite ağzını kulağıma dayayarak bir şey bağrıyor, fakat sağır edici gürültüden dediğini anlamıyordum. Ama o bek-

lemeyerek beni yakalayıp yere attı. Sonra can çekişen bir kadını üstüme çekerek kendisi de birçok itip kakmalardan sonra yarı yarıya üstüme abandı. Ölülerden ve can çekişenlerden oluşan bir tepe üstümüzde yükselmeye başladı. Hâlâ canını kurtarabilen de haykırarak ve tepinerek bu tepenin üstüne tırmanıyordu. Onların işi de pek uzun sürmemiş olacak ki artık yalnız iniltilerle bozulan bir sessizlik oldu.

Garthwaite olmamış olsa çoktan ezilmiştim. Bu kadar yükün altında sağ kalışım tuhaf görünür. Bütün ıstırabıma rağmen içimde bir his daha vardı: Merak. Hayatın sonu nasıl olacaktı, ölüm ne getirecekti? Kan vaftizimi Şikago kasaphanesinde işte böyle aldım. Evvelce ölüm bende sadece teoriydi, şimdi çıplak hakikat olunca kolaylaştı.

Tutmalar elde ettikleriyle yetinmek istemiyorlardı. Girişe sokulup yaralıları öldürüyorlar ve bizim gibi kendini ölü gösterenleri arıyorlardı. Bir adamı nasıl yığından çekip çıkardıklarını ve bu adamın bir rövalver kurşunuyla yere serilinceye kadar ne rezilce yalvardığını hatırlıyorum. Bir yığının arkasına saklanmış bir kadın, alaylı sövmelerle kurşun atarak kendini savunuyordu. Öldürülünceye kadar bir düzine fişek harcadı. Bu kurşunların neye yaradığını tabii bilmiyorduk. Böyle trajedileri yalnız kulakla takip ediyorduk. Bu gibi sahneler birbirini kovalıyor ve hepsi de bir rövalver kurşunu ile sona eriyordu. Bu arada subayları tarafından sıkıştırılarak cesetleri didikleyen askerlerin konuştuklarını ve sövdüklerini işitiyorduk.

Nihayet bize yaklaştıklarını üstümüzdeki yükün hafiflemesinden anladık. Garthwaite parolayı bağırdı. İlkin kendisine kulak vermediler. O da daha yüksek bağırdı. Bir asker: "Dinleyin şurada!" dedi. Sonra bir subayın keskin kumandası duyuldu: "Dur! dikkat!"

Ah dışarı çekildiğimiz zaman aldığımız ilk serin hava! Garthwaite söze başladı, fakat Demir Ökçe'nin hizmetinde bulunduğunu ispat etmek için kısa bir sınav vermesi gerekti.

"Anlaşıldı, ajan provokatör," diye subay karar verdi. Sakalsız bıyıksız bir delikanlıydı ve görünüşe göre yüksek bir oligarşi ailesindendi.

"Lânet bir meslek," diye Garthwaite mırıldandı, "bundan vazgeçerek orduya girmek istiyorum doğrusu. Sizin alımınıza, çalımınıza imreniyorum, çocuklar."

Genç subay; "Buna tamamiyle lâyıksınız," diye cevap verdi; "Benim oldukça nüfuzum vardır. Mümkün olanı yapacağım. Sizi ne halde bulduğumu gerekenlere anlatacağım."

Garthwaite'in adını ve numarasını kaydettikten sonra bana döndü.

"Ya siz?"

"Ah, evlenip hepsinden kurtulacağım!" diye neşe ile cevap verdim.

İnsan katliamı sürüp giderken işte biz böyle konuşuyorduk. Şimdi tekrar o anı hatırlarken düş gördüğümü sanıyorum. Fakat o zaman hepsi çok doğal geliyordu. Garthwaite ile genç subay modern denilen muharebe tarzı ile şu anda şehrin her bucağında kuduran "sokak ve bulut tırmalayanlar savaşı" arasındaki farka dair hararetli bir konuşmaya daldılar. Saçımı ve parçalanan elbisemi düzletmeye çalışırken dikkatle onları dinliyordum. Bu sırada yaralıların öldürülmesi işi devam etti. Ara sıra rövalver gürültüleri Garthwaite ile genç subayın seslerini bastırıyor ve onları sözlerini tekrara zorluyordu.

Şikago komününün üç gününü yaşadım ve diyebilirim ki, bütün bu süre içinde halkın boğazlanmasından ve bulut tırmalayanlar arasındaki hava kavgasından başka bir şey görmedim. Bu sözümden korkunç boğuşmanın genişliği hakkında bir fikir edinilebilir.

Kahraman arkadaşlarımızın yaptıklarından habersizdik. Bomba ve dinamitlerinin patlayışlarını işitiyor, çıkardıkları yangınların dumanlarını görüyordum; ama hepsi bu kadar. Bununla beraber büyük bir işe de şahit oldum: Arkadaşlarımızın kaleler üzerine yaptıkları balon hücumu. Bu ikinci gün olmuştu. Üç isyancı alay kalelerde son erine kadar yok edilmişti. Kalelerde tut-

malar karınca gibi kaynaşıyordu ve balonlarımız iç şehrin resmi bir binasından elverişli rüzgâr altında havalanmışlardı.

Beidenbach Glen Ellen'i terk ettikten sonra fevkalâde tesirli bir patlama maddesi –expedit deniyordu– icadetmeyi başarmıştı. Balonların kullandığı silah buydu. Gerçi bunlar acele yapılmış sıcak hava balonlarıydı, ama görevlerini yaptılar. Ben bütün olup bitenleri resmi bir dairenin çatısından seyrediyordum. İlk balon kalelere uğramadan memleket içlerine doğru kayboldu; onun başına gelenleri sonra öğrendik. İçinde Burton ile O'Sullivan bulunuyordu. Alçalırken balonu, Şikago hattında son süratle koşan ve asker taşıyan bir trenin üstünden geçirerek bütün Expedit yüklerini lokomotifin üzerine boşaltmışlar ve yolun bütün gün kapalı kalmasına sağlamışlardı. İşin en iyi tarafı, hafifleyen balon tekrar havaya yükselmiş ve ancak altı mil sonra yere inerek, her iki kahramanın sapasağlam kurtulmasını sağlamış!..

İkinci balon hiçbir iş başaramadı. Uçuşu aksaktı. Çok yavaş gidiyordu. Ve kalelere varıncaya kadar delik deşik olmuştu. İçinde bulunan Herford ve Guinnes balonlarıyla birlikte düşüp parçalandılar. Biedenbach mutsuzdu –bütün bunları sonradan öğrendik– ve üçüncü balonda tek başına kendisi yükseldi. O da yavaş uçuyordu, ama talihi varmış, tutmalar balona isabet ettiremiyorlardı. Koca şişmiş torbanın havada süzülüşünü ve mini mini insanoğlunun altında asılışını daha dün gibi hatırlıyorum. Ben kaleleri göremiyordum, lâkin damın üstünde ayakta duranlar, balonun tam kaleler üstünde bulunduğunu söylüyorlardı. Atılan expedit demetinin aşağı düşüşünü de görmedim, fakat balonun nasıl birdenbire yukarı fırladığını gördüm. Bir an sonra patlamanın meydana getirdiği muazzam duman sütunu yükseldi ve arkasından haykırmalar duyuldu. Biedenbach kalenin birini harabetmişti. Sonra aynı anda iki balon daha yükseldi. Birisi havada parçalanak expedit maddesinin patlamasına sebep oldu. Ortaya çıkan müthiş sarsıntı ikinciyi de parçaladı, fakat bu, düşerken doğruca sağlam kalmış kalenin üstüne düştü. İki kahraman arkadaşın hayatına mal olduysa da, tesirleri umulduğundan daha büyüktü.

Fakat artık uçurum halkına dönelim! Onun hakkında çok şey bilmiyordum. Kendi şehrinde kudurmuş gibi tepiniyor, öldürüyor, yıkıyor, ve kendisi de mahvoluyordu. Bununla beraber tek bir defa bile batı kesimindeki oligarşi bölgesine ulaşmayı başaramadı. Oligarşiciler kendilerini iyi korumuşlar. Şehrin bağrına ne kadar felâket yağmış olursa olsun, onlara ve çoluk çocuklarına hiçbir şey olmamıştı. İşittiğime göre şu korkunç günlerde, onların çocukları parklarda oynamışlar ve babalarının proletaryayı nasıl ezdiğini taklit etmişler.

Tutmalar için hem uçurum halkıyla, hem de proletarya ile aynı zamanda boğuşmak kolay bir iş değildi. Şikago geleneğine sadık kaldı ve hemen hemen bütün bir ihtilâl neslinin yok olmasına sebep olurken, karşı taraftan da daha az kurban istemedi. Demir Ökçe tabii rakam vermiyordu. Fakat en ihtiyatlı ve iyimser tahminlere göre 130 bin tutma yok edilmişti. Ama bunun arkadaşlara pek hayrı dokunmadı, çünkü bütün memleketle el ele yürüyeceklerine kendi başlarına kalmışlar ve oligarşinin bütün kuvvetini kendi üzerlerine çekmişlerdi. Aşağı yukarı durum buydu... Günlerce aralıksız asker katarları Şikago'ya yüzbinlerce tutma taşıdı.

Ama uçurum halkı bitecek gibi değildi. Kurşunlamaktan ve kesmekten yorulan askerler, bir sürek avına karar verdiler. Şu farkla ki avlayacak yerde, önlerine kattıkları sokak halkını Mişigan gölüne dökmek istiyorlardı. Bu sürgün başlarkan Garthwaite ve ben o genç subaya rastladık. Arkadaşlarımızın parlak gayretleri sayesinde sürgün başarılı olmuyordu. Tutmaların bir araya getirmek istedikleri muazzam sürüden yalnız kırk bin kadar bahtsızı göle dökebildiler. Halkı kıskıvrak önlerine katıp sürmeye başladıkları zaman arkadaşlarımızın yaptığı baskınlar baskıyı gevşetiyor, açılan gediklerden birçoğunun kaçmasını sağlıyordu.

Bunun bir misalini biz, Garthwaite ile beraber genç subaya rastladığımız zaman gördük. Kalabalığın bir kısmı –ki biz de içindeydik– geri itiliyordu; güney ve doğu yolları kuvvetli asker müfrezeleri ile kapatılmıştı. Batı kesimi ise yakınında bulunduğumuz askerler tarafından tutulmuştu. Serbest kalan tek yol kuzeye giden yoldu ve doğudan, batıdan, güneyden gelen makineli tüfek ateşleri

arasından kalabalığı doğruca göle götürüyordu. Acaba halk göle sürüldüğünü sezmiş miydi, yoksa bir talih eseri miydi bilmiyorum; ama ne olursa olsun, yan caddeye saparak ileri, sonra da ilk gelen caddede güneye doğru geri gidiyor ve tekrar büyük işçi mahallesine dalıyordu.

Garthwaite ile ben bu sırada sokak kavgaları olan bölgeden sıyrılmaya çalışıyorduk. Aksine kavganın tam kızgın yerine düştük. Bağrışan büyük bir kalabalığın karşı köşeden üstümüze doğru geldiğini gördük. Kaçmak isterken Garthwaite koluma yapıştı ve yarım düzine kadar makineli tüfekle donanmış otomobilin tekerlekleri önünden beni geri çekti. Arkadan da silahlı askerler geliyordu. Onlar yer alıp ateş edinceye kadar kalabalık yetişti ve bir an onları basıp eziyor gibi göründü.

Şurada burada bir asker silahını boşlatıyor, fakat böyle tek atışlar kalabalığı ürkütmüyordu. Hayvanca haykırışlarla ilerliyordu kalabalık. Makineli tüfekler işletilemez gibi görünüyordu; üzerinde kurulu bulunduğu otomobiller sokağı boydan boya kapatmıştı. Ve askerler ancak yaya kaldırımlarında hareket edebiliyorlardı. Arkadan gelenleri habire sıkıştırıyorlardı. Çemberden dışarı çıkmak imkânsız bir hale gelmişti. Kolumu sıkıca tutan Garthwaite ile birlikte bir evin duvarına yapışıp kalmıştık.

Makineli tüfekler ateşe başladığı zaman kalabalıkla aralarındaki mesafe on metreden fazla değildi ve bu ölüm saçan ateşin karşısında hiçbir can ayakta kalamıyordu: Yığın saldırıyor, ama ilerleyemiyordu. Bir yığın, bir tepe, ölülerle can çekişenlerden... gittikçe kabaran muazzam bir dalga halinde birikiyordu. Arkadan gelenler durmadan ileri basıyorlardı... kol, kaldırımdan kaldırıma bir geniş set oluşturarak kırılıyordu. Yaralılar, erkek ve kadınlar, korkunç dalganın üzerinden ileri fırlıyor ve bükülüp kıvranarak otomobillerin tekerlekleri altına yuvarlanıyorlardı. Zavallıların süngülü askerler tarafından delik deşik edilmeleri de ayrı bir faciaydı. Ama bir defa onlardan birinin nasıl ayağa kalktığını ve dişlerini, üzerine atıldığı bir askerin boğazına nasıl geçirdiğini gördüm. Her ikisi, asker ve köle, yığın içine batıp kayboldular.

Ateş hafiflemişti. İş tamamlanıyordu. Kalabalık, barikatı zorlamaktan vazgeçmişti. Savaş arabalarının tekerleklerine yol açılması emredildi. Ölüler seddini aşıp geçemezlerdi, halbuki caddeden aşağıya doğru gitmeleri gerekiyordu. Askerler tekerlek önlerindeki cesetleri kaldırmak üzereydi ki o korkunç olay oldu. Sonra olanı biteni öğrendik. En yakın köşedeki evlerden birini bizim arkadaşlar tutmuşlar ve damdan dama geçerek sokaktaki en sık asker kütlelerini görecek bir yere gelmişlerdi. Şimdi, karşı tırpanlama başlıyordu.

Ansızın, damdan bir bomba dolusu yağdı. Otomobillerle beraber bir yığın asker paramparça oldu. Biz hayatta kalanlarla birlikte çılgın gibi geri kaçıştık. İlk köşede başka bir ev üzerimize ateş açtı. Askerler biraz önce sokağı köle cesetleriyle nasıl örttülerse, şimdi kendileri de öyle bir örtü teşkil etmekte gecikmediler. Garthwaite ile ikimiz ölüme karşı şerbetliydik. Evvelce olduğu gibi bu sefer de bir kapı altına sığındık. Bu sefer bir tesadüf baskına da uğramadık. Bomba çatırdıları kesildiği zaman Garthwaite caddeye aşağı bir göz gezdirdi.

"Kalabalık tekrar geliyor!" diye bağırdı, "Buradan kaçmalıyız!"

El ele kanlı yaya kaldırımından aşağı doğru kaçıyor, sürünerek, kayarak köşeyi tutmaya çalışıyorduk. Yan sokakta koşan birkaç asker gördük, kendilerine bir şey olduğu yoktu. Yol serbestti. Onun için durup etrafımıza bakındık. Kalabalık yavaş yavaş yaklaşıyordu. Düşenlerin silahlarıyla silahlanıyor ve yaralıları öldürüyordu. Bizi kurtaran genç subayın nasıl öldüğünü de gördük. Güçlükle dirsekleri üstüne kalkarak otomatik bir tabanca ile ateş etti.

"Terfi ümitlerim sönüyor," diye Garthwaite güldü. Tam bu sırada, bir kadın elindeki kasap bıçağını sallayarak yaralı adamın üzerine koşuyordu. "Geliniz, yönümüz yanlıştı, ama, nasıl olsa bir yerden dışarı çıkarız."

Sessiz sokaklardan Doğuya doğru kaçıyor ve her köşede yeni

bir felâketle karşılaşmaya hazır bulunuyorduk. Güneyde büyük bir yangının alevleri göğe yükseliyordu; biliyorduk ki koca işçi semtleri ateş selleri altındaydı. Yaya kaldırımına ilkin ben çöktüm. Hasta ve ezgindim, bütün uzuvlarım sızlıyordu. Fakat bir sigara saran Garthwaite şu sözleri söylerken gülümsemekten kendimi alamadım:

"Sizi kurtarmak isterken her şeyi birbirine karıştırdığımı biliyorum, fakat şu hâle ne baş, ne de son bulabiliyorum. Her şey şalgamla turp kadar birbirine benziyor. Her kurtulmak istediğimizde bir terslik çıkıp bizi geri atıyor. Şu anda sizi kurtardığım kapı altından yalnız birkaç köşe başı uzaktayız. Dost düşman hepsi birbirine karışmış, bir arap saçı... uğursuz evlerde kimin saklı olduğunu kimse bilemez. Merak edilmeye kalkışılırsa başına bir bomba yemek ihtimal içindedir. Süklüm püklüm yoluna gitmek istersen kütlelerin içine düşer, makineli tüfek ateşiyle karşılaşırsın; tutmaların içine karışayım desen, damlar üstündeki arkadaşların tarafından bombalanırsın. Bundan başka kalabalığın hışmına uğrayıp pestilin de çıkabilir."

Kederli kederli başını salladı ve sigarasını yakarak yanıma oturdu: "Öyle de açım ki! Çakıl taşı yiyebilirdim!" dedi.

Bir an sonra ayağa fırladı ve caddede bir taş bularak arkamızdaki dükkân camını kırdı.

Açılan delikten içeri girmeme yardım ederken, "Gerçi bodrum katı, hem de kötüsü ama..." diyordu; "şimdilik yapabileceğimizin en iyisi budur. Siz burada biraz uyursunuz, ben de sorup soruşturmaya giderim. Sizi kurtarmak işini üzerime aldım ve bunu sonuna kadar götüreceğim; lâkin zamana ihtiyacım var, zaman, bir hayli zaman, biraz da yiyecek."

Bulunduğumuz yer bir saraç dükkânıydı. Arkadaki özel büroda bana at eğerlerinden bir yatak hazırladı. Bütün sefaletimin yanında bir de başağrısı başlamıştı; onun için gözlerimi kapayarak uyumak benim için bulunmaz bir saadetti.

Arkadaşım vedalaşırken; "Mümkün olduğu kadar çabuk dönerim; bir otomobil bulacağımı zannetmem ama, herhalde yiyecek bir şey getiririm," dedi.

Garthwaite'i ancak üç yıl sonra görecektim. Geri dönememişti. Ciğerlerinden ve boynundan birer kurşun yarası alarak hastaneye kaldırılmıştı.

KÂBUS

New York'tan Şikago'ya hareket ettiğim geceden beri gözüme uyku girmemişti. Gerek bu sebepten, gerek son derece yorgunluğumdan dolayı derin bir uykuya dalmışım. Garthwaite geri dönmemişti, saatim kaybolmuş, vakti bilmiyordum. Gözüm kapalı yattığım yerden yine uzun patlamaların boğuk gürültüsünü duyuyordum. Cehennem hâlâ kükrüyordu. Sürünerek dükkânın önüne çıktım, geceydi. Muazzam yangınların ateşi caddeyi gündüze çevirmişti. En ince bir yazıyı kolaylıkla okumak mümkündü. Birkaç cadde ötede elbombalarının çatırdısı ile makineli tüfeklerin takırdısı duyuluyor ve uzaktan bir sıra patlamalar aksediyordu. Tekrar eyerlerden ibaret yatağıma dönüp uyudum.

İkinci defa uyandığımda, zayıf sarı bir ışık içeri düşüyordu. Bu ikinci günün son ışığıydı. Yine ileri süründüm. Dumanlı, soluk ışıklarla yer yer delinmiş bir sis tabakası havayı kaplamıştı. Caddenin öbür tarafından zavallı bir köle sallanıp gidiyordu. Bir elini yanına bastırmıştı ve ardında kan izleri görünüyordu. Kızgın ve korkak gözlerle etrafa bakınıyordu. Bir defa bakışını tam benim üstüme çevirdi ve o zaman yüzünde yaralı ve kovalanmış bir hayvanın kaba ifadesini buldum. Beni gördü, fakat aramızda hiçbir yakınlık, hiçbir anlayış yoktu; büzülüp çömelerek sürünmeye devam etti. Tanrının dünyasından artık bir yardım beklemiyordu. O, beylerin düzenlediği bu sürgün avında, sadece adi bir köleydi. Onun umduğu ve aradığı –bir hayvan gibi saklanabileceği– bir delikten ibaretti. Köşede beliren bir ambulansın tekerlek seslerinden irkildi, fakat ambulanslar onun gibiler için değildi. Istırap dolu bir iniltiyle kendini bir kapı aralığına attı. Bir dakika sonra tekrar çıkıp ümitsiz yürüyüşüne devam etti.

Bir defa daha eyerlerin üzerine uzanarak Garthwaite'i bekledim. Baş ağrılarım dinmemişti; tersine gittikçe azıyordu. Büyük bir gayretle gözlerimi açıp etrafıma bakındım. Gözlerimi açmak ve sağa sola bakmak bana dayanılmaz bir acı verdi. Beynimdeki kan da şid-

detle zonkluyordu. Hasta ve bulantılı, kırık camdan dışarı süründüm, ve içgüdünün idare ettiği el yordamıyla şu korkunç kasaphaneden bir kurtuluş yolu aramaya başladım. Sonra, bilmem nasıl, üstüme bir kâbus çöktü. Ondan sonraki saatlere ait hatıralarım, ağır, kâbuslarla dolu bir düşe benzer. Birçok olaylar beynime keskin çizgilerle yer etti. Fakat bu silinmez levhaların arasında birçok boşluklar, şuurumdan büsbütün silinmiş görünen aralıklar var. Buralarda ne olduğunu bilmiyorum ve asla bilemeyeceğim.

Köşe başında bir insan bacağına tökezlediğimi hatırlıyorum. Bu, saklandığım dükkânın karşısından sürünerek geçen zavallı bitkin köleydi. Kaldırıma boylu boyunca serilmiş açık ve kuru ellerini hatırlıyorum! Öyle eller ki, elden çok tırnak ve pençeye benziyordu. İnsana göre olmayan bir çalışmanın sonucu da çarpılıp şekilsizleşmiş, iç tarafı sinirli ve bir santimden fazla kalınlıkta bir nasır tabakasıyla kaplı eller. Kendimi toplayıp tekrar yürümeye başlarken bahtsızın yüzüne baktım ve yaşadığını gördüm, çünkü bu gözler donuk donuk bana bakıyordu, gerçekten bakıyordu.

Sonra kafamda hoş bir hiçlik geliyordu. Ne biliyor, ne görüyordum; sadece, bir kurtuluş yolu bulmaksızın, sallanıp gidiyordum. Ondan sonra gelen bir görüntü sessiz bir ölüler caddesidir. Kendimi birdenbire onun içinde buluvermiştim, kırlarda gezen bir adamın, önünde bir dere buluvermesi gibi bir şey. Bir farkla ki, benim rastladığım dere akmıyordu. Ölüm halinde donup kalmıştı. Yaya kaldırımından yaya kaldırımına düpedüz yatıyor, yalnız şurada burada cesetlerden oluşan bir tepecik, veya kesek yığını sivriliyordu. Zavallı uçurum halkı, kovalanmış köleler... Kaliforniya'da bir sürgün avından sonra tavşanların serildikleri gibi serilmişlerdi.[1] Aşağı ve yukarı doğru göz gezdirdim, bir şey kımıldamıyordu. Sessiz, boş evler birçok pencerelerinden aşağıdaki manzaraya bakıyorlardı. Yalnız bir tek defa, bir kolun ölüler nehri içinde kımıldandığını gör-

1 O günlerde bu topraklarda öyle az nüfus vardı ki vahşi hayvanlar sık sık baş belası oluyordu. Kaliforniya'da tavşan avlamak gelenek olmuştu. Belirli bir günde bölgedeki tüm çiftçiler toplanır ve geniş bir alana dağılarak çok sayıda tavşanı yakalayarak önceden hazırlanmış kafeslere koyarlardı. Ve tavşanlar sopa ile öldürülürdü.

düm. Yemin ederim ki onun oynadığını, en şiddetli sancılarda olduğu gibi kıvrandığını ve aynı zamanda kanlı bir başın kalkarak, sonsuz bir dehşet içinde anlaşılmaz sesler çıkardıktan sonra tekrar düşüp bir daha kımıldamadığını gördüm.

Her iki yanı, boş ve sessiz evlerle çevrili başka bir caddede uçurum halkını tekrar gördüğümde şuuruma hâkim olan korkuyu hatırlıyorum. Fakat bu sefer gittikçe yaklaşan bir akıntı halinde. Ama onun korkulmaya değmeyeceğini çabuk fark ettim. Akıntı pek yavaş oluyor ve içinde inilti; şikâyet, sövmeler ve kocamışlara yakışır isterik delice gevezelikler yükseliyordu. Gerçekten bunlar pek kocamışlarla pek gençlerden, zayıf, hasta ve sakatlardan, işçi semtinin artıklarından ibaretti. Güneydeki mahallerin yanması onları sokak kavgalarının cehennemine atmıştı. Nereye gittiler, ne oldular, bilmiyorum ve hiçbir zaman da öğrenemedim.[1]

Yine belirsiz bir hatıram, askerler tarafından kovalanan bir kalabalıktan kendimi korumak için, bir dükkân vitrini kırıp içeri saklanmamdır. Bir defa da tam yanımda bir bomba patladı. Her yana baktım ama bombayı atanı göremedim. Bir sonraki hatıra bir tüfek kurşununun vınlaması ile beraber bir otomobilden üstüme ateş eden bir askeri fark edebilmemdir. Kurşun değmemişti, hemen parolayı haykırıp işareti verdim. Otomobile bindirilip götürülüşüm, şu gördüğüm manzara dışında, pek bulanıktır: Yanımdaki askerin ateş etmesi gözümü açmaya mecbur edince Pall-Street'den tanıdığım George Milford'un yavaşça yaya kaldırımına çöküşünü gördüm. Bu anda asker bir daha ateş ederek onu büsbütün yere serdi. Asker güldü ve otomobil tekrar harekete geçti.

Ondan sonraki, yanımda aşağı yukarı dolaşan bir adamın beni uyandırmasıdır. Yüzünün ifadesi ezgin ve gergindi ve alnından burnunun üzerine ter damlıyordu. Bir elini sıkıca göğsüne bastırmıştı ve gidip gelirken zemine kan damlıyordu. Üstünde tutma üniforması vardı. Dışardan, kalın duvarların arkasından gelir gibi,

1 Güneydeki işçi semtlerinin tesadüfen mi, yoksa tutmaların eseri olarak mı yandığı üzerinde uzun süre tartışıldı; fakat yangının tutmalar tarafından efendilerinin emriyle çıkarılmış olduğu bugün ispat edilmiş bulunuyor.

boğuk bomba sesleri aksediyordu. Başka bir evle muharebe halinde bulunan bir evin içindeydim. Yaralıya pansuman yapmak üzere içeriye bir doktor girdi ve saatin öğleden sonra iki olduğunu işittim. Baş ağrılarım geçmemişti. Doktor bana yatıştırıcı ve hafiflik veren bir toz verdi. Tekrar uyumuşum. Sonra açık seçik olan bir hatıram daha aynı evin çatısı üstünde bulunduğumdur. Çarpışma bitmişti. Şimdi kaleler üstüne yapılan balon hücumlarını seyrediyordum. Beni koluyla sarmış adama sıkıca dayanmış bulunuyordum. Beni saran bu adamın Ernest olduğundan hiç şüphem yok, ama saç ve kaşlarının öyle fena yolunmuş olmasına şaşıyordum.

Bu korkunç şehirde birbirimizi bulmamız inanılmaz bir tesadüftü. Benim New York'u terk etmiş olmama ihtimal vermiyor ve uyuduğum odaya girince yatanın ben olduğuma inanmak istemiyordu. Ondan sonra Şikago komününe ait çok şey görmedim. Balon hücumlarını seyrettikten sonra Ernest beni evin içine götürdü ve bütün öğle sonu ile geceyi uyuyarak geçirdim. Üçüncü gün de evde kaldıktan sonra dördüncü gün yetkililerin izniyle ve Ernest'e verdikleri bir otomobille Şikago'yu terk ettik.

Baş ağrılarım dinmişse de vücut ve ruhça çok yorgundum. Otomobilde Ernest'e yaslanarak askerlerin şehir dışına kadar otomobile nasıl yol açtıklarını kayıtsızca seyrettim. Kavga, mevzii de olsa, bütün kızgınlığıyla devam ediyordu. Şurada burada bazı büyük semtler daha arkadaşlarımızın elindeydi, fakat bunlar da askeri birlikler tarafından çevrilmiş bulunuyordu. Genel eziliş ve boyun eğiş kaçınılmazdı. Fakat boyun eğiş ölüm ifade ettiği ve hiçbir "aman" tanımadığı için arkadaşlar çoğunlukla son adama kadar vuruşmakta[1] direniyorlardı.

Böyle bir semte yaklaştıkça muhafızlar bizi geri çevirip bir

1 Birçok evde bir hafta, hatta bir evde on bir günden fazla dayanmışlardı. Her evin bir kale gibi savaşarak ele geçirilmesi gerekiyordu Ve tutmalar kattan kata yollarını açmak zorunda kalıyorlardı. Kavga ölüm-kalım kavgasıydı. Aman ne verilip ne alınıyordu. Ve bu çarpışmalarda ihtilâlcilerin hücum edenlerin üstünde bulunmak gibi bir ayrıcalığı vardı. ‹htilâlciler ölümlerini pahalıya satıyorlardı. Şikago'nun mağrur proletaryası eski şöhretine şeref veriyordu. Çünkü hiç değilse öldüğü kadar da öldürdü.

dolambaçlı yol gösteriyorlardı. Bir defa bize açık bulunan tek yol, arkadaşların iki kuvvetli mevzii arasında yanan bir bölgeden geçiyordu. Otomobil tüten enkaz yığınları arasından kendine yol ararken her iki yandan silahların çatırdısıyla kavga haykırışları duyuyorduk. Çok kere caddeler enkaz ile kapanmış olduğundan yolumuzu uzatmak zorunda kalıyorduk. Enkaz lâbirentleri içinde bocalıyor ve pek yavaş ilerliyorduk.

Hayvan ahırları (işçi semti, salhaneler civarı v.s.) tüten harabeler halindeydi. Sağ tarafta bir duman bulutu göğün koca bir parçasını karartıyordu. Askerlerin bize söylediği gibi orada yakıp yıkmadan başka bir şey yoktu. Ernest, üçüncü günün öğle sonu, içinde telgraflar bulunan bir otomobille oradan şehre girmişti. En korkunç muharebelerden biri orada olmuş. Bazı caddelerde adım atmak bile mümkün değilmiş, çünkü içlerinde ölüler dağlar gibi yükseliyormuş.

Hayvan ahırları civarında bir binanın yıkık duvarları önünden geçerken otomobil bir ölüler yığını önünde durakladı: Yığın tamamiyle denizde kabaran bir dalgaya benziyordu ve bundan, orada nasıl bir hâdise geçtiği anlaşılıyordu: Caddenin bu köşesine saldırıp yığılan halk yan sokağa yerleştirilen makineli tüfekler tarafından ekin demetleri gibi biçilmişti. Fakat askerler de bu müthiş kadere kurban olmaktan kurtulamamışlardı. Çok ustalıkla atılmış bir bomba ortalarında patlamış olmalıydı. Ondan sonra ölüleri koca bir dalga haline gelinceye kadar durdurulan kitle canlı köpüğünü, döğüşen köleleri ileri fırlatmıştı. Şimdi askerler ve köleler paramparça vücutlarıyla enkaz halinde makineli tüfek ve otomobillerin etrafında ve üstlerinde yan yana, alt alta yatıyorlardı.

Ernest otomobilden sıçrayıp indi. Tanıdığı bir çift omuz ve bir ak saç demeti görmüştü. Bense önemsememişim. Ernest tekrar yanıma oturup otomobil hareket edince söyledi:

"Piskopos Morehouse."

Artık şehir dışına çıkmıştık. Arkadaki duman dolu göğe bir daha göz attım. Uzaktan boğuk bir patlama gürültüsü duydum. O zaman başımı Ernest'in göğsüne bırakarak kaybolan davamız için ağladım. Ernest şefkatle beni kucaklıyordu.

"Bu seferlik kayboldu sevgilim, ama temelli değil. Çok öğrendik. Yarın davamız, bilgi ve disiplince daha kuvvetli olarak yeniden ayağa kalkacaktır."

Otomobilimiz bir istasyona girdi. Burada trene binip New York'a gidecektik. Biz daha peronda beklerken üç katarın Şikago istikametinde gürleyip geçtiklerini gördük. Bunlar yırtık pırtık acemi işçilerle, uçurum halkı ile tıklım tıklım doluydu.

"Şikago'nun tekrar inşası için kaldırılan köleler," dedi Ernest. "Biliyorsun ki Şikago'da bütün esirler öldürüldü."

TERÖRCÜLER

Ernest ve ben New York'ta haftalar geçirdikten sonra ancak Şikago'nun başına gelen felâketi bütün genişliği ile kavrayabildik. Vaziyet acı ve kanlıydı. Memleketin her yanında esir ayaklanmaları ve boğazlaşmalar oldu. Kurbanların sayısı ölçüsüz bir dereceye çıkıyordu. İdamların hesabı da belirsizdi. Dağlar ve çöller haydut ve kaçaklarla doluydu. Bunlar, ele geçtikleri yerde hemen kurşuna diziliyorlardı. Sığınaklarımız kellesine ödül vaat edilen arkadaşlarla dolup taşıyordu. Casusları vasıtasıyla izimize düşürülen Demir Ökçe askerleri sığınma köşelerimizin birçoğunu yağma ve tahrip ettiler.

Birçok arkadaş cesaretlerini kaybetmiş, terör hareketleriyle intikam yoluna sapmışlardı. Ümitleri boşa çıkmıştı, kederliydiler. Kendileriyle hiç ilgimiz olmayan birtakım terör organizasyonları doğarak başımıza dert oluyorlardı.[1] Bu sapık insanlar hayatlarını delicesine harcayarak çok kere bizim planlarımıza ve organizasyonlarımıza zarar veriyorlardı.

Bütün bunların ortasında Demir Ökçe sakin ve düşünceli, bütün sosyal yapıyı silkeliyor, işçi kastlarını, tutmaları ve gizli ser-

1 Bu kısa ümitsizlik devresinin tarihi notları kanlı bir okuma kitabıdır. Hâkim motif intikamdı ve terör organizasyonlarının üyeleri üzüntü içinde hayata hiç hürmet etmiyorlardı. Adlarını Mormon mitolojisinden alan Daniten'ler batıdaki dağlardan gelerek Panama'dan, Alaska'ya kadar bütün Büyük Okyanus sahillerini kaplamışlardı. Walkürler kadınlardı ve hepsinin en korkuncuydular. Onlar içinde en yakınlarından birini Demir Ökçe'ye kurban vermemiş kimse yoktu. Yakaladıklarını işkence ile öldürmeğe ahdetmişlerdi. Başka meşhur bir kadın organizasyonu harp dullarınınkiydi. "Çılgınlar" da Walkürlere benziyorlardı. Bu erkekler de hayata metelik vermiyorlardı. Yüz binden fazla nüfuslu bir tutma şehri olan Bellona'yı tek can bağışlamaksızın mahvedenler bunlardı. Bedlamit'lerle Höllendamit'lerin her ikisi aynı teşkilâta mensup oldukları gibi ömrü pek uzun sürmeyen yeni bir dini mezhep de "Tanrı Gazabı" adını taşıyordu. Bütün ötekileri bir yana bırakarak yalnız şu organizasyonları anarak meseleye nasıl bir ciddiyet ve ehemmiyetle baktıklarını göstermiş oluruz. Kanayan gönüller, yarının çocukları, seher yıldızları, Flamanlar, üç köşeler, üç sürgünler intikamcılar, Komançlar (Bir kızılderili boyu - çeviren) ve yeraltları.

visi kalburdan geçiriyor, acımaksızın ve kızmaksızın cezalandırıyordu. Kendi üzerinde yapılan bütün intikam hareketlerine katlanıyor, saflarında meydana gelen gedikleri süratle tekrar kapatıyordu. Öte taraftan Ernest ve arkadaşları ihtilâl kuvvetlerinin yeniden teşkilâtlanması uğrunda dev bir gayret sarfediyorlardı. Bu işin büyüklüğünü anlamak için şunu düşünmek...

Avis Everhard'ın el yazısı burada bitiyor. Söz cümlenin ortasında ansızın kesildiğine göre tutmaların geldiğini haber almış olması lâzımdır. Çünkü kaçmadan, yahut yakalanmadan evvel el yazılarını saklamaya vakit buluyor. Hikâyesini bitirmeden yok edilmesi çok esef vericidir. Çünkü o takdirde Ernest Everhard'ın idamını örten yedi asırlık esrar perdesi muhakkak yırtılmış olacaktı.

SON